

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
KATONAI FELDERÍTŐ HIVATAL

VII. évfolyam 4. szám

2008. december

FELDERÍTŐ
SZEMLE

BUDAPEST

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal folyóirata

Felelős kiadó

Madarász Károly mk. altábornagy
főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Tóth András mk. vezérőrnagy

Tagok: Gulyás József mk. ezredes
Hajgató Zsolt okl. mk. ezredes
Dr. Magyar István dandártábornok
Dr. Sallai Imre ezredes
Seres Antal mk. ezredes
Svigruha Gyula okl. mk. ezredes
Vass Jenő ezredes
Dr. Vida Csaba mk. őrnagy

Lektorálták: Gulyás József mk. ezredes
Hajgató Zsolt okl. mk. ezredes
Kestler Tamás mk. ezredes
Lakatos Zsolt alezredes
Dr. Sallai Imre ezredes
Svigruha Gyula okl. mk. ezredes
Dr. Tömösváry Zsigmond dandártábornok

A kötetet összeállította: Tóth András mk. vezérőrnagy

Olvasószerkesztő: Vass Jenő ezredes

Tördelőszerkesztő: Tóth Krisztina főtörzsőrmester

Készült 200 példányban, az MK KFH nyomdájában

Felelős vezető: Juhász József mk. őrnagy

ISSN 1588-242X

Felelős szerkesztő: Vass Jenő ezredes

TARTALOM

AZ OLVASÓHOZ

BALI JÓZSEF SZAKÁLLAMTITKÁR

**A KATONADIPLOMÁCIAI TEVÉKENYSÉG
FONTOS TÉNYEZŐ NAPJAINKBAN IS 5**

BIZTONSÁGPOLITIKA

LÉVAY GÁBOR ALEZREDES

**AZ EURÓPAI UNIÓ – CSÁD ÉS A KÖZÉP-AFRIKAI
KÖZTÁRSASÁG TERÜLETÉN VÉGREHAJTOTT –
VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETÉNEK TAPASZTALATAI..... 10**

DR. VIDA CSABA MK. ÖRNAGY

**SZLOVÁKIA ÁLLAMISÁGÁNAK KIALAKULÁSA
ÉS ANNAK KATONAI VONATKOZÁSAI, VALAMINT
A SZLOVÁK HADERŐREFORM FOLYAMATA – II. 43**

HÁRY SZABOLCS

MACEDÓNIA KÜL- ÉS BIZTONSÁGPOLITIKÁJA..... 84

KUTATÁS – FEJLESZTÉS

MAGYAR SÁNDOR MK. ÖRNAGY

**CELLÁS RÁDIÓRENDSZEREK ALKALMAZHATÓSÁGA
A BÉKETÁMOGATÓ MŰVELETEKBEN.....102**

FÜRJES JÁNOS MK. ÖRNAGY

**ÚJGENERÁCIÓS JELFELDOLGOZÓ KÁRTYA
TERVEZÉSÉNEK KIHÍVÁSAI – I.....111**

ORSZÁGISMERTETŐ

SZATMÁRI LÁSZLÓ MK. ALEZREDES

**AZ OROSZ BÉKEFENNTARTÁS ÉS AZ OROSZORSZÁGI
FÖDERÁCIÓ KATONAI JELENLÉTE KÜLFÖLDÖN123**

FÓRUM

DR. HABIL HÉJJA ISTVÁN EZREDES

**A VESZÉLYHELYZETEKET KEZELŐ,
VÁLSÁGREAGÁLÓ SZERVEZETEK
ÉS A NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK
HATÉKONY EGYÜTTMŰKÖDÉSE138**

PROF. DR. KŐSZEGVÁRI TIBOR VEZÉRŐRNAGY

GERILLA-HADVISELÉS A VÁROSOKBAN150

DR. IZSA JENŐ EZREDES

HOGYAN LETT HÍRSZERZŐ RADÓ SÁNDOR?160

TORMA BÉLA EZREDES

**FELDERÍTÉS A BRENTA FOLYÓ MENTI CSATÁBAN,
899-BEN.....168**

AZ OLVASÓHOZ

VASS JENŐ EZREDES – SZABÓ MIHÁLY EZREDES

E SZÁMUNK TARTALMA188

BALI JÓZSEF

**A KATONADIPLOMÁCIAI TEVÉKENYSÉG
FONTOS TÉNYEZŐ NAPJAINKBAN IS**

Tisztelt Olvasók!

2008 nevezetes évként őrződik meg a Haza védőinek emlékezetében. Számos jeles évforduló adott lehetőséget az ünneplésre, amelyek közül kiemelkedik a Magyar Honvédség létrejöttének 160. évfordulója, valamint az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés megalapításának 90. évfordulója. Több mint négy évtizedes hivatásos katonai szolgálatom kapcsán magam is érintett vagyok mindkét eseményben: a Magyar Honvédség tisztjeként, majd tábornokaként teljesítettem szolgálatot különböző beosztásokban, s megadatot, hogy annak idején az MK Katonai Felderítő Hivatal főigazgató-helyettese beosztást is betölthettem. Ezért is örömmel tettem eleget az MK Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa elnöke felkérésének, hogy mint a szakterület egyik fő ismerője, megoszthatom gondolataimat Önökkel az általam is nagyon fontosnak tartott katonadiplomáciai tevékenységről.

A történelemből mindannyiunk számára ismert tény, hogy Magyarország 1918. október végén, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követően ismét független állam lett. Az ország visszanyerte teljes önállóságát a külügy és a hadügy területén is.

Károlyi Mihály kormánya nemcsak a külügyi apparátus létrehozásához kezdett hozzá azonnal, hanem létrehozta a honvédségnél azokat a szerveket, amelyek a hadvezetés számára nélkülözhetetlen katonapolitikai tájékozódást lehetővé tették. Az akkori Hadügyminisztériumban felállították az 1. (hírszerző) osztályt, amelynek vezetőjévé Stojakovics Demetert (1935-től Sztójay Döme) nevezték ki. Már 1918. november 6-án az első katonai attasét, Gömbös Gyulát Zágrábba helyezték ki, de nem egészen két héttel később haza is tért, mivel Zágráb nem akart attaséhivatalt kölcsönösen felállítani.

Még a trianoni szerződést megelőzően nyolc európai fővárosban létesült attaséhivatal: Berlin, München, Bécs, Varsó, Krakkó, Prága, Belgrád és Róma. A Trianoni Békészerződés katonai rendelkezései azonban megtiltották Magyarországnak, hogy vezérkart működtessen, és természetesen ez a tilalom a katonai felderítő tevékenységre is vonatkozott. Ezért a magyar hadvezetés a Vezérkart egy elnevezésbeli változtatással a Hadügyminisztérium VI. (katonai) Főcsoportjaként működtette.

A szerző a Honvédelmi Minisztérium védelempolitikai szakállamtitkára.

A katonai attasészolgalat csak rejtetten mukodhetett, ezért a „Vezérkar” a külföldre küldött tiszteteket külügyi hivatalnoki (követségi attaséi, attaséi, titkári, tanácsosi, konzuli) minőségben helyezte el a követségeken. Ezeket a tiszteteket – belső használatra – „katonai szakelőadóknak” nevezték.

A Szövetségközi Katonai Ellenőrző Bizottság 1927 márciusában beszüntette ellenőrző tevékenységét Magyarországon, és a további enyhülés eredményeként a győztes hatalmak tudomásul vették a nyílt magyar katonai attasészolgalat megszervezését, a katonai attasék küldésének kölcsönösségét. Ekkor 17 országban szolgált magyar katonai attasé.

A katonai attasészolgalat a második világháborút közvetlenül megelőző években és a világháború időszakában nagy változásokon ment keresztül. A világháború után szovjet tanácsadók közreműködése mellett kezdődött meg a katonai hírszerzés minden ágában jártas, megfelelő katonai, szak- és idegennyelv- ismerettel rendelkező állomány felkészítése. Ebben az időben létesültek attaséhivatalok Washingtonban, Londonban, Párizsban és Rómában.

Az 1956. évi forradalom és szabadságharc leverését követően a nemzetközi helyzet kedvező változásai ellenére növekedtek a katonai felderítéssel kapcsolatos követelmények. Az 1970-es évek politikai enyhülési folyamata lehetővé tette, hogy az attasészolgalat szocialista országok közötti bővülése mellett katonadiplomáciai kapcsolatok létesüljenek Belgiummal, semleges – Svájc, Ausztria, Finnország, India –, illetve harmadik világbeli országokkal. Tárgyalások kezdődtek az NSZK-val és Törökországgal attasék kölcsönös cseréjére vonatkozóan. További attaséhivatalok nyíltak Damaszkuszban, Kairóban, Bagdadban és Algírban. Mindezekkel együtt a '70-es évek vége felé hazánkban összesen 25 attaséhivatala működött szerte a világban, és a katonai szakértőket is beleszámítva mintegy 60 tiszt teljesített külszolgalatot a katonadiplomácia területén.

Néhány gondolat a jogi alapokról:

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal működésének törvényi szabályozását a Nemzetbiztonsági Szolgálatokról szóló 1995. évi 125. sz. tv. tartalmazza.

Az attaséhivatalok irányítását, vezetését, ellenőrzését, valamint a velük való kapcsolattartást HM-utasítás szabályozza.

A katonai attaséhivatalok a Magyar Köztársaság diplomáciai képviseletei keretében, annak részeként, önálló szakterületet képezve működnek.

A katonai attaséhivatalok létesítését, működésük szüneteltetését és megszüntetését a HM védelempolitikai szakállamtitkár és a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal főigazgatója együttes javaslatára, a külügyminiszterrel egyetértésben, a honvédelmi miniszter rendeli el.

A katonai attaséhivatalok elhelyezését a fogadó ország területén, az együttműködés feladatainak végrehajtását, valamint a költségek elszámolásának rendjét a külügy- és a honvédelmi miniszterek által 1998-ban aláírt megállapodás határozza meg.

A katonai attaséhivatalok napi operatív munkáját az MK Katonai Felderítő Hivatal koordinálja.

A katonai attaséhivatalokat a honvédelmi miniszter a védelempolitikai szakállamtitkár útján irányítja és felügyeli.

A katonai attaséhivatalokat közvetlenül csak a honvédelmi miniszter, a HM államtitkár, a HM védelempolitikai szakállamtitkár és a HM Honvéd Vezérkar főnök utasíthatják.

A katonai attaséhivatalok munkájával kapcsolatos feladatok meghatározását, egyeztetését és végrehajtásának irányítását a honvédelmi miniszter irányelvei alapján a HM Nemzetközi Együttműködési Főosztály a Külügyminisztérium illetékes főosztályaival szoros együttműködésben végzi.

Katonadiplomáciai tevékenységünk jelenét és jövőjét illetően – a beosztásomból adódó ismereteim és tapasztalataim alapján – a következőket tudom közreadni:

Kapcsolattartás a védelmi minisztériumokkal és vezérkarokkal, haderőnemi parancsnokságokkal, információk beszerzése, illetve átadása, a nagykövetek munkájának segítése – ebben lehet leegyszerűsítve a katonai attasék feladatait meghatározni.

Az, hogy hol és milyen méretű attaséhivaltat működtetünk, alapvetően és meghatározó módon az információigény, valamint az adott országnak a kétoldalú katonai kapcsolatokban betöltött fontossága, és természetesen a rendelkezésre álló források nagysága határozza meg.

Az információigény tekintetében fontos állomás volt hazánk NATO-hoz, majd pedig később az Európai Unióhoz való csatlakozása. Ezen szervezetekben viselt tagságunk megköveteli, hogy a döntések előkészítéséhez elegendő információval rendelkezünk. Információk hiányában nem azonosíthatók be a magyar érdekek, és velük együtt a közös NATO- vagy EU-érdekek. NATO- és EU-tagságunk azt is magával hozta, hogy olyan régiókról, kérdésekről is határozott állásponttal kell rendelkezünk, amelyek a tagságunkat megelőzően nem tartoztak biztonságpolitikai gondolkodásunk prioritásai közé. Ez a tény különösen fontos szerepet fog játszani a 2011. első félévi magyar EU-elnökség idején.

Ami a kétoldalú kapcsolatok fontosságát illeti, nos, ezen a téren mindenképpen azt kell szem előtt tartani, hogy a kiemelt fővárosokban a képviselőtünket fenn kell tartani, még akkor is, ha forráshiánnyal küszködünk. Ami pedig a rendelkezésre álló forrásokat illeti, az annyiban van befolyással az attaséhivatalok működésére, hogy például fontos új információigény esetén, amennyiben nem áll rendelkezésre új forrás, akkor bizony az egyetlen mód attaséhivatal működésének felfüggesztésével, vagy bezárásával forrást felszabadítani új hivatal nyitására.

A katonadiplomácia jelenlegi helyzete az ezredfordulót követően életbe léptetett változtatások eredményeként alakult ki. Sajnos, a 2001. szeptember 11-ei terrortámadások nemhogy nem generáltak elég politikai akaratot arra, hogy az MK Katonai Felderítő Hivatal a korábbiaknál lényegesen jobb működési feltételek között működhessen, hanem arra sem, hogy szinten tarthassa tevékenységét. Jelentős leépítések indultak be.

Általában, a katonadiplomácia területén az ezredfordulót követő eddigi években az figyelhető meg, hogy gyakorlatilag minden ország próbálja hozzáigazítani rendszerét a megváltozott körülményekhez. A változó körülmények nem kizárólag a biztonságpolitikai környezet változásaiból erednek. Jellemzően ugyan az új információigény dominál, de az informatika és az egyre terebélyesedő (személyes) kapcsolatok adta lehetőségek miatt az országok könnyebben zárnak be attaséhivatalokat bizonyos helyeken, különösen akkor, ha új hivatalok nyitásához csak így tudnak forrásokat teremteni. Európában legmesszebbre Belgium ment, mivel minden európai attaséhivatalukat bezárták.

Ami Magyarországot illeti, nos, az elmúlt öt évben összesen 23 attaséhivatali beosztást építettünk le. Bezártunk 11 attaséhivatalt: Ottawa, Tallinn, Oslo, Koppenhága, Hága, Madrid, Lisszabon, Prága, Pozsony és Ljubljana, és nem töltünk fel nyolc attaséhelyettesi beosztást, továbbá négy gyakornoki helyet.

Nyitottunk viszont 2007-ben négy új attaséhivatalt: egy-egy fővel Indiában, Pakisztánban, Albániában és Algériában. Tehát öt év alatt összesen 19 fővel csökkent az attaséhivatali létszám.

Ezek eredményeként a mai helyzet a következő: négy földrészen, 24 ország fővárosában rendelkezünk katonai attaséhivatallal. További 14 fővárosban átakkreditálás útján vagyunk jelen, illetve hazai bázisról két regionális attasénk hét országba van akkreditálva. Tehát mindösszesen, valamilyen formában, 45 országban biztosított a katonadiplomáciai képviseletünk. A feladatot 24 kihelyezett és két hazai bázisú regionális attasé, öt helyettes és egy titkár-gyakornok, összesen 32 fő látja el.

Tételesen felsorolva:

- Attaséhivatalok: Algír, Ankara, Athén, Belgrád, Berlin, Bécs, Brüsszel, Bukarest, Új-Delhi, Iszlambád, Kairó, Kijev, London, Moszkva, Párizs, Peking, Róma, Stockholm, Szarajevó, Tel-Aviv, Tirana, Varsó, Washington és Zágráb;
- Átakkreditálás: Belgrádból Podgoricába, Berlinből Koppenhágába, Bécsből Bernbe és Ljubljanába, Brüsszelből Hágába és Luxemburgba, Londonból Dublinba, Párizsból Lisszabonba, Pekingből Szöulba, Rómából Madridba, Stockholmból Osloba és Helsinkibe, Varsóból Prágába, és Washingtonból Ottawába;
- Déli regionális attasé: Nicosia, Szkopje, Szófia, Pozsony;
- Északi Regionális attasé: Tallin, Riga, Vilnius;
- Attaséhelyettesek: Belgrád, Berlin, Kijev, Moszkva, Washington.

Végezetül szeretnék néhány szót szólni a jövőről is. Az MK Katonai Felderítő Hivatallal együttműködésben az idén újólág megvizsgáltuk a katonadiplomácia helyzetét. Bizonyos térségek vagy régiók helye és szerepe a változó biztonságpolitikai környezetben megváltozott, fel- vagy leértékelődött. Az orosz–grúz háborús konfliktus, a Kaukázus, Közép-Ázsia, Afrika, annak különösen a huzamosabb ideje válságokkal sújtott térségei, és az ehhez kapcsolódó EU–Afrikai Unió közötti stratégiai partnerségből fakadó feladatok mind-mind olyan tényezők, amelyek

egyenként és összességében is megkövetelik, hogy a katonadiplomáciai szolgálatok hozzáalakítsák tevékenységüket az új kihívásokhoz. És természetesen azt is meghatározónak kell tekintenünk, hogy katonai attaséhivatalt csak olyan országban tudunk létesíteni, ahol a Magyar Köztársaság Nagykövetsége működik.

Ezeket is figyelembe véve tettünk javaslatot a honvédelmi miniszternek arra, hogy nyissunk új attaséhivatalokat, illetve további átkkreditálással biztosítsuk jelenlétünket olyan helyeken, ahol például a Magyar Köztársaság most hozott, vagy a közeljövőben hoz létre nagykövetségeket. És természetesen arra is kértük Dr. Szekeres Imre miniszter urat, hogy ezekhez a lépésekhez pluszforrásokat biztosítson. Reménykedünk benne, hogy így lesz.

Miután Honvédelmi Miniszter Úr egyetértett a beterjesztett javaslatokkal, természetesen a Külügyminisztériummal alaposan megbeszéljük terveinket, és csak azt követően fogunk tudni lépni, ha bírjuk Külügyminiszter Asszony egyetértését.

A katonai attasék munkáját évente, általában július elején attaséértekezleten értékeljük. Ez az értékelés össze van kötve az attaséknak szóló, különböző vezető tisztségviselők tájékoztatóival, feladatszabásaival. Az értékelés szigorú kritériumok alapján történik. Katonai attaséink nagy többségének teljesítményével elégedettek vagyunk, jól képviselik a tárcát a fogadó országokban, megbecsült tagjai az adott fővárosokban működő attasétestületeknek. Azonban őszintén be kell vallani azt is, amikor nem vagyunk túlzottan boldogok attól, amit egyes fővárosokból kapunk. Így természetesen valamilyen korrekciós lépést teszünk. Jónak tartjuk az attaséhivatalaink és nagykövetségeseink, a nagykövetek és munkatársaik, valamint az attasék közötti munka- és személyes kapcsolatokat.

Néhány szót szeretnék szólni a Budapesti Attasétestületről, amelynek keretében – beleértve már a Bukarestből átkkreditálásra kerülő iraki attasét is, aki a működési engedélyét már megkapta, de a hivatalos akkreditálásra még nem került sor –, 36 ország 38 attaséjával működünk együtt. Ebből 18 budapesti állomáshelyű, 18 fő pedig más fővárosokból átkkreditált Budapestre. Meghatározó kapcsolat van az általunk külföldön fenntartott, illetve szövetségeseink és partnereink által nálunk fenntartott attaséhivatalok működése között. Ha mi bezárunk egy attaséhivatalt, vagy működtetését szüneteltetjük, a fogadó fél természetesen nem örül a fejleménynek, de megérti és tudomásul veszi a döntésünket. Legtöbbjük azonban hasonló lépésre szánja el magát. Az így alakuló helyzet ahhoz vezethet, hogy Budapest jelentősége katonadiplomáciai körökben leértékelődik.

Végleges következtetést azonban nem vonnék le, mert szerintem egy átmeneti helyzetben vagyunk, nem csak mi, hanem szövetségeseink és partnereink is. Hogy a katonadiplomácia alakulása terjedelmét tekintve milyen irányt vesz, az nem csak az együttműködés fokától, vagy a változó biztonságpolitikai környezettől, hanem az erőforrásoktól is függ. Ma talán az alulfinanszírozottság jelenti a legnagyobb gondot, de a helyzet javulásának reményét soha nem szabad feladni.

A Haza védelméhez szükséges lehetőségek – ha időnként csökkenő mértékben is – a jövőben is rendelkezésre állnak.

**AZ EURÓPAI UNIÓ – CSÁD ÉS A KÖZÉP-AFRIKAI
KÖZTÁRSASÁG TERÜLETÉN VÉGREHAJTOTT –
VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETÉNEK TAPASZTALATAI**

Immár egy éve, hogy az Európai Unió elkezdte az egyik legbonyolultabb humanitárius műveletét a szubszaharai térségben, EUFOR Chad/CAR néven. A Csád és a Közép-afrikai Köztársaság területén található menekülttáborok és a nemzetközi segélyszervezetek ott dolgozó munkatársainak védelmét célzó művelet megszervezése és végrehajtása során a részt vevő erőknek nagyon sok problémát kellett megoldaniuk, illetve számos nehézséget kell leküzdeniük, nap mint nap. A misszió kezdete óta elegendő idő telt el ahhoz, hogy levonhassuk a tapasztalatokat.

Előzmények

2007 nyarán a humanitárius helyzet Csád keleti és a Közép-afrikai Köztársaság északkeleti térségében – a szudáni térségből átcsapó dzsandszavíd (arab származású, ló- vagy teveháton közlekedő) fegyveres csoportok menekülttáborok elleni, valamint a térségben tevékenykedő fegyveres bűnöző bandák segélyszállítmányok elleni támadásai miatt – katasztrofálissá vált. Ezt a helyzetet súlyosította Csád keleti részén a szudáni kormány által támogatott lázadócsoporthoz és a csádi kormányerők között kirobbant fegyveres összecsapás is. Ilyen körülmények között az ENSZ és más humanitárius szervezetek képtelenek voltak akár csak minimális mértékben is feladataikat végrehajtani, sőt, embereik élete, illetve eszközeik, felszereléseik is veszélybe kerültek.

Dzsandszavíd fegyveresek

A helyzet stabilizálása érdekében az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2007. szeptember 25-én meghozott 1778. számú határozatában elrendelte egy ENSZ-misszió felállítását a Közép-afrikai Köztársaság és Csád területén (Mission des Nations unies en République centrafricaine et au Tchad – MINURCAT). Létrehozásának célja a csádi és a közép-afrikai rendőri erők képzése az emberi jogok, illetve a menekült-

táborok belső rendjének fenntartására, valamint a törvényesség, a közrend és az emberi jogok betartásának ellenőrzése a térségben és a menekülttáborokban. Az Európai Unió akkori soros elnöke, Franciaország kezdeményezésére, a határozat által adott mandátum alapján az Európai Unió október 15-én döntött az EUFOR Tchad/RCA (Opération de l'Union européenne en République du Tchad et en République centrafricaine) misszió térségbe telepítéséről. Az EUFOR Tchad/RCA a kezdeti hadművelleti képességek elérésétől számított egy év időtartamra kapott mandátumot, amely tartalmazza a mandátum meghosszabbításának lehetőségét is. Az EUFOR-erők feladata a térség biztonsági helyzetének azonnali stabilizálása volt.

Az EU-misszió fő célkitűzései az alábbiak voltak:

- a veszélyben lévő civilek, különösen a menekültek és otthonaikat elhagyók védelméhez történő hozzájárulás;
- a humanitárius szállítmányok és a személyek szabad közlekedésének megkönnyítése a térség biztonsági helyzetének javításával;
- hozzájárulás az ENSZ-személyzet és -létesítmények, anyagi javak és eszközök védelméhez; továbbá az EU, az ENSZ és a velük együttműködő szervezetek személyzete biztonságának és szabad közlekedésének biztosítása.

Feladatainak maradéktalan ellátása érdekében az EUFOR a teljes körű fegyverhasználatra is felhatalmazást kapott az ENSZ-től. Az Európai Unió a missziós erők számára szigorú semlegességet határozott meg: az EUFOR-erők nem avatkozhatnak be a kormánycsapatok és a lázadók közötti összecsapásokba, a csádi kormányerőkkel pedig csak olyan minimális szinten működhetnek együtt, ami még feltétlen szükséges a menekültek és a humanitárius szervezetek védelme érdekében.

Az EU ezt a műveletet a közös biztonság- és védelempolitika keretében kezeli, amelynek részét képezik azok az erőfeszítések is, amelyeket a dárfúri válság megoldása érdekében már eddig is tett. A műveletre a csádi és a közép-afrikai kormány egyetértésével került sor. A kialakult helyzet, a műveleti terület hatalmas kiterjedése és a logisztikai biztosítás bonyolultsága miatt ez valóban komoly kihívás volt az EU számára. A közös kiadásokra az EU 4 millió eurót tervezett (ezen felül a résztvevőknél még további költségek is jelentkeznek).

A művelet résztvevői és feladataik

A misszióban összesen 24 nemzet vesz részt 3700 fővel, ebből 18 nemzet az afrikai műveleti területen, ezen belül 14 a kelet-csádi, illetve a Közép-afrikai Köztársaság északkeleti műveleti zónáiban (Ausztria, Belgium, Finnország, Franciaország, Görögország, Írország, Olaszország, Hollandia, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovénia, Spanyolország és Svédország).¹

¹ A 2008. novemberi létszámadatok alapján a nemzeti hozzájárulás az alábbi volt: Albánia 63 fő, Ausztria 183 fő, Belgium 68 fő, Bulgária 2 fő, Ciprus 2 fő, Cseh Köztársaság 2 fő, Finnország 60 fő, Franciaország 1 701 fő, Görögország 4 fő, Hollandia 72 fő, Horvátország 15 fő, Írország 441 fő, Lengyelország 524 fő, Litvánia 2 fő, Luxemburg 2 fő, Magyarország 3 fő, Nagy-Britannia 4 fő, Németország 4 fő, Olaszország 103 fő, Oroszország 13 fő, Portugália 2 fő, Románia 2 fő, Spanyolország 100 fő, Svédország 8 fő, Szlovákia 1 fő, Szlovénia 14 fő.

Az EU-művelet parancsnokának az ír Patrick Nash altábornagyot, helyettesének a lengyel Pacek Boguslaw vezérőrnagyot, a helyszíni erők parancsnokának pedig a francia Jean-Philippe Ganascia dandártábornokot nevezték ki. A parancsnokság a franciaországi Mont Valérien-ben települt.

Az ellátó parancsnokság (N'Djaména)

Az EUFOR-erők Csád fővárosában, N'Djaména-ban egy ellátó parancsnokságot létesítettek, amely a főváros északi részén található nemzetközi repülőtér kifutópályája mellett települt. A tábor építése négy hónapot vett igénybe: 600 fő befogadására alkalmas, ebből 400 fő részére állandó tartózkodást, 200 fő részére pedig átmeneti szállást biztosít. A bázison belül található egy ENSZ-munkaterület is. A tábor az „Európa-tábor” nevet kapta, jelképezve a műveletben részt vevő sok nemzetet.

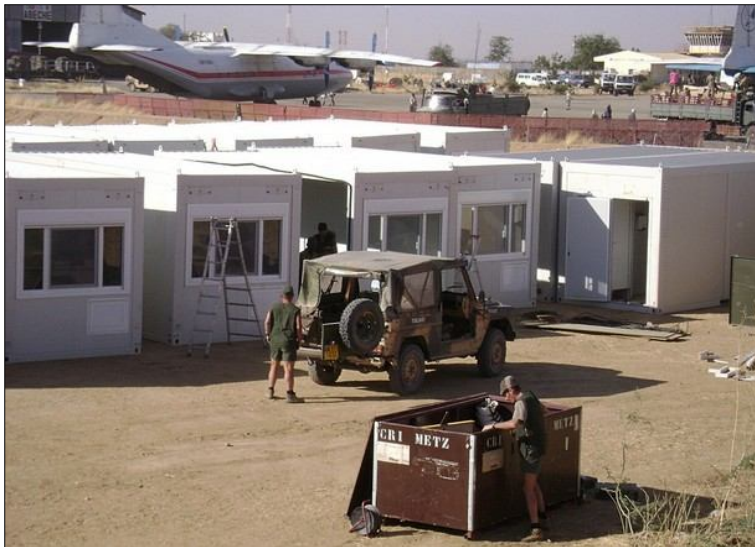
A csádi főváros és nemzetközi repülőtere kulcsfontosságú a művelet logisztikai biztosításában. Itt települt a többnemzeti logisztikai központ is, amely fogadja, tárolja és továbbítja a készleteket, anyagokat és a csapatokat. A főváros fontos összekötő kapocs a műveleti zónák és a kameruni Douala kikötő között, ahová az utánpótlás többsége érkezik.

Az EUFOR ellátó parancsnoksága N'Djaména-ban

A műveleti erők helyszíni parancsnoksága

A műveleti erők helyszíni parancsnoksága Abéché városában települt. Itt épült a legnagyobb tábor (30 hektáros területen), mivel a helyszíni erők parancsnoksága mellett itt állomásozik a többnemzeti helikopteres gyorsreagálású erő, a támogató zászlóalj, továbbá itt kapott helyet az olasz tábori kórház, valamint 2000 fő (köztük 400 ENSZ-munkatárs) elhelyezésére szolgáló létesítmény. A logisztikai zónában 400 konténert helyeztek el. A helyszíni parancsnokság 2008. május közepére érte el a teljes kapacitását.

A helyszíni műveleti parancsnokság építése Abéché térségében

Abéché repülőtérén összesen 12 helikopter és 6 harcászati szállítórepülőgép fogadására és kiszolgálására alkalmas területet alakítottak ki.

Abéché repülőtérének katonai zónája

A 12 helikopter (négy francia „Puma” és négy orosz Mi–8 típusú szállító, illetve négy francia „Gazelle” típusú harci helikopter) a művelet többnemzeti csapatrepülő erőit (egyben a gyorsreagálású erőket) alkotja.

Az első orosz helikopter érkezése Abéchébe

Az itt állomásozó repülő- és kiszolgáló személyzetből mintegy 120 fő orosz.² Ezenkívül a gyorsreagálású erők részét képezi az Iriba-ban állomásozó három lengyel Mi–17, valamint a Goz Beida-ban települt két ír SEMT–8T típusú helikopter is. Ezek alapvetően saját zónájukban hajtanak végre feladatokat, de szükség esetén a csapatrepülő erők parancsnoksága is szabhat számukra feladatot.

Abéchében települt a 150 fős svéd–finn (ebből 60 fő finn) kontingens is. Feladatuk a konvojok kísérése, a tábor védelme, de járőröznek is Abéché térségében. A járőrözés során a svéd–finn vegyes alakulat kapcsolatot tart a helyi lakossággal, a hatóságok képviselőivel és a csádi hadsereg tagjaival.

² Oroszország már 2008. február 24-én jelezte, hogy helikopterekkel és azokat kiszolgáló személyzettel részt venne a műveletben. Az orosz részvételtől szóló egyezményt november 5-én írta alá Oroszország EU-nagykövete és Javier Solana EU-főképvisele.

Svéd járőr Abéché térségében

Az Északi Műveleti Zóna

Az Északi Műveleti Zónában – Iriba városában – 400 fős lengyel zászlóalj települt, amelynek fő feladata a térség biztonsági stabilitásának helyreállítása és az ENSZ rendőri misszió (MINURCAT) telepítésének az előkészítése. A zászlóalj két manőverező századból, egy műszaki századból és a nemzeti támogató erőkből áll. A kontingens technikai eszközei közé tartozik három Mi-17 típusú helikopter, „Rosomak” típusú páncélozott csapatszállító harcjárművek, „Hummer” könnyű páncélozott terepjáró gépjárművek, „Land Rover” terepjárók és ZU-23-2 légvédelmi gépágyúk is (nem légvédelmi célokra, hanem a tüzerő növelésére).

Az Északi Műveleti Zóna tábora Iriba térségében

A lengyel kontingens táborát francia műszaki csapatok és civil vállalatok építették ki. Lengyelország a csapatok telepítését 2008. március végén kezdte meg, a teljes hadműveleti képességet azonban csak szeptemberben érte el, mivel a júniusban beköszönő esős évszak komoly mértékben hátráltatta a telepítést.³ A térségben hat menekülttáborban 116 ezer menekült tartózkodik. A lengyel zászlóalj havonta 26 alkalommal folytat járőrözést a zónában.

Lengyel járőr Iriba térségében

A Központi Műveleti Zóna

Forchana térségében egy francia–szlovén vegyes zászlóalj települt, amely francia hegyivadász elemekkel lett megerősítve (ezt a zóna terepviszonyai indokolták). Ezenkívül a zászlóalj francia kerekes harckocsikkal is rendelkezik.

A Központi Műveleti Zóna tábora Forchana térségében

³ Az esős évszak júniustól szeptember végéig–október közepéig tart.

A Központi Műveleti Zóna terepe

A zászlóalj március végére teljes létszámban és fegyverzettel települt. A francia–szlovén zászlóalj naponta indít járőrt, gyakran találkoznak a helyi lakóközösségek vezetőivel, hogy tájékozódjanak a térségben történekről.

Francia–szlovén közös járőr

Feladataik ellátása érdekében rövid és hosszú idejű járőröket indítanak. A rövid járőrözés egynapos, amit a tábor 40 km-es körzetében, 3 járművel és 15 katonával hajtanak végre. A hosszú járőrözés a 40 km-es körzeten túl történik, 5–7 napig tart, 8–10 jármű és 35 katona részvételével. Ezalatt általában 10–20 települést keresnek fel. Július hónapban a zászlóalj 12 hosszú idejű és 37 rövid idejű járőrt indított.

A zászlóalj egyes logisztikai szükségleteit – elsősorban az üzemanyagot – kameruni és csádi cégektől szerzi be.

A Déli Műveleti Zóna

Goz Beida városában egy ír–holland vegyes zászlóalj települt. Az első kontingens 180 fővel 2008. április 24-én érkezett, hogy részt vegyen a tábor építésében. A tábor kiépítése június közepén fejeződött be, 600 katona és 100 ENSZ-munkatárs befogadására alkalmas. Az ír–holland zászlóaljat két gépesített lövészszázad és két támogató század (mintegy 400 ír – köztük különleges egységhez tartozó – katonával), valamint egy 60 fős holland felderítő alakulat alkotja.

A Déli Műveleti Zóna tábor a Goz Beida térségében

Holland járőr Goz Beida térségében

Az ír kontingens „Mowag Piranha III” könnyű páncélozott szállító-járművekkel van felszerelve. Az esős időszakban történő járőrözés biztosítására a holland kontingens „Viking” típusú lánc talpas harcjárműveket hozott magával.

„Viking” típusú páncélozott harcjárművek

Ebben a térségben 250 ezer menekült tartózkodik. A zászlóalj naponta 3 járőrt indít, ebből egy 24-órás. A településeket a járőr parancsnoka és néhány biztosító gyalogosan közelíti meg, a járművek mögöttük haladnak. A járőrparancsnok helyi lakossággal történő kapcsolattartását tolmács biztosítja.

Az ír járőrparancsnok gyalogosan közelíti meg a települést

A Birao Zóna

A táborban egy francia kontingens került elhelyezésre, amely egy lövész- és egy műszaki századból, valamint egy tábori kórházból áll. A kontingens a Központi Műveleti Zóna parancsnokságának alárendeltségébe tartozik.

A Déli Műveleti Zóna részlegének tábora Birao térségében

A bázis naponta indít járőrt, mivel a térségben a lázadó csoportokon kívül fegyveres bűnöző csoportok tevékenységével is számolni kell. A napi járőrön kívül rendszeresen indítanak nagy távolságra hosszú idejű járőröket is, amelyek 10–15 főből állnak és feladatuk egy-két hétig tart. A Birao-részleg – mint ahogy a többi zászlóalj is –, rendelkezik egy gyors beavatkozású kontingenssel is.

Francia járőr Birao körzetében

A művelet információs és kommunikációs biztosítása

Mint vezető nemzet, a műveleti terület kommunikációs és információs rendszerét, valamint a hozzá tartozó titkosítóberendezéseket Franciaország biztosítja és üzemelteti. A számítógépes és telefonos összeköttetést műholdrendszeren keresztül hajtják végre. Valamennyi parancsnokságon 6 fős összekötő csoport dolgozik a folyamatos kommunikáció biztosítása érdekében. Az összeköttetési rendszerhez tartozik egy kiegészítő rendszer, amely olyan számítógépes összeköttetést biztosít a parancsnokságok között, hogy még kartográfiai képi anyagokat is képes továbbítani. Ez a rendszer biztosítani tudja valós idejű hadműveleti adatok cseréjét a parancsnokságok között. A kommunikációs rendszer biztosítja a mobiltelefonok üzemeltetését is, de csak a táborokban és közvetlen közelükben. A táboron kívüli feladatvégrehajtásnál az összeköttetést csak a katonai eszközökkel tudják biztosítani.

A zászlóalj-parancsnokság kommunikációs központja

A felderítés

A járőrök és a megfigyelők szokásos felderítő feladatán kívül – a hadműveleti felderítés érdekében –, további felderítő elemek találhatók az EUFOR eszköztárában. A hadműveleti felderítést a vezető nemzet, Franciaország biztosítja két UAV-val (pilóta nélküli felderítő repülőgép), valamint a francia légierő egy Mobil Felderítő és Ellenőrző Központjával, amely 2008 júniusában települt Abéché táborában.

UAV indítása a térségben

A mobil központ szerepe kettős: egyrészt a repülőeszközök azonosítása, illetve a légi fenyegetések időbeni felderítése, másrészt közreműködés Abéché térségében a biztonságos repülés feltételeinek megteremtésében. Adatait valamennyi, a műveleti zónákban működő légi ellenőrző részlegnek megküldi.

A Mobil Felderítő és Ellenőrző Központ

A műszaki biztosítás

A misszió tevékenységében jelentős szerepet töltenek be a műszaki csapatok. Az elsők között érkeztek, szélsőséges időjárási viszonyok között építették ki a táborokat, javították a telepítéshez szükséges utakat és hidakat. Különösen nehéz a feladatuk az esős évszakban, amikor a nagy mennyiségű, egyszerre lezúduló csapadék miatt az utak járhatatlanná válnak, az időszakos folyók pedig elmosják az utakat.

A műszaki csapatok táborépítése, valamint az elmosott út szemrevételezése

A francia légierő műszaki csapatainak feladata volt valamennyi parancsnokságon az előírásoknak megfelelő repülőterek és leszállópályák kialakítása. Jelenleg ők végzik azok karbantartását. Feladatukat sokszor erős légiforgalom mellett kell végrehajtaniuk. A repülőteret, azon belül a fel- és leszálló pályát naponta ellenőrzik. Amennyiben a repülőtérrel kapcsolatban nincs karbantartási feladatuk, a parancsnokság egyéb műszaki munkálatokat igénylő feladataiban vesznek részt.

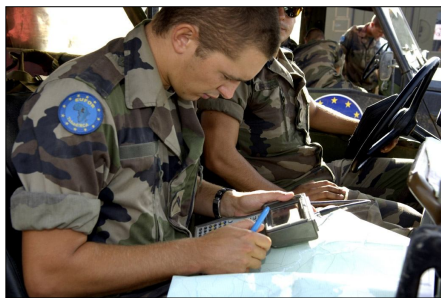

A repülőtér karbantartása

A térképészcsoport

Ebben a térségben, ahol nagyon kevés az egyértelmű tájékozódási pont, ráadásul a homokviharak pillanatokon belül megváltoztatják a táj képét, kétségtelenül szükség van a térképészek napi támogató tevékenységére. A művelet térképészeti támogatását Franciaország biztosítja. A 28. térképészeti csoport 32 főből áll, Abéchében állomásozik az ottani parancsnokság alárendeltségében. Feladata helyszíni mérések végrehajtása, stabil GPS-pontok felvétele a teljes műveleti területen és azok térképen történő megjelenítése, valamint térképek biztosítása a parancsnokságok számára.

A térképészcsoport képes a szükséges térképekkel ellátni a szárazföldi csapatok és a légierő logisztikai és harcoló alakulatait. Gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a csoport a szükséges adatok 70%-át saját adatbázisából azonnal tudja prezentálni. A térképek 1:50 000-es méretarányban készülnek, az egész műveleti övezetet tekintve 240 szelvényből állnak. Egy szelvény pontos elkészítése a csoportnak két napjába telik.

Munkában a francia térképészcsoport

Egyéb, műveletet támogató erők

Csád és Franciaország között érvényben van egy katonai együttműködési egyezmény. Ennek keretében 1986-ban – nem először – a csádi kormány kérésére francia csapatok beavatóztak a csádi eseményekbe, a biztonsági helyzet stabilizálása érdekében. A művelet fedőneve „Épervier” („Karvaly”) volt. A csádi kormány kérésére ezek az erők a mai napig az országban tartózkodnak N’Djaména repülőterén, Abéché városában és a sivatag közepén található Faya Largeau településén.

Az „Épervier” kontingens létszáma mintegy 1000 fő, akik a feladattól függően egy-hathónapos rotációban látják el feladatukat. A kontingens gerincét a francia tengerészgyalogság 3. ejtőernyős ezredének egy harckocsi-szakasszal, valamint egy logisztikai részleggel megerősített gépesített százada adja. A szárazföldi erők tevékenységét három „Puma” helikopter, három C-160 „Transall” szállító repülőgép, hat „Mirage-F1” felderítő repülőgép, valamint egy C-135 légi utántöltő repülőgép biztosítja.

Az „Épervier” erőiből két „Mirage-F1” francia parancsnokság alatt napi repüléseket végez a térségben, majd a légi fényképeket N’Djaména-ban az „Épervier” részleg kiértékeli és az EUFOR és a francia haderő közötti együttműködés keretében megküldi az EUFOR-parancsnokságnak. Az EUFOR szükség esetén használhatja a N’Djaména-i francia tábori kórházat, ezen kívül az „Épervier” erők támogatták a települési folyamatot, illetve segítene az ellátási feladatokban.

Az EUFOR Chad/CAR művelet a kezdeti hadműveleti képességeit 2008. március 15-én, a teljes hadműveleti képességet pedig 2008. szeptember közepén érte el.

A művelet nehézségei

Politikai és szervezési problémák

Az első problémák rögtön a kontingens kialakításánál kezdődtek, mivel a kezdeti felajánlások nem érték el a tervezett létszámot, valamint a szükséges mennyiségű szállító repülőgépet és helikoptert. Ennek alapvető oka az volt, hogy az EU-tagországok többségének nincsenek afrikai hadszíntéri tapasztalatai, ezért felajánlásaik terén inkább óvatos magatartást tanúsítottak.⁴ Ez a kérdés végül is úgy oldódott meg, hogy Franciaország a tervezett 1600 fő helyett 2100 főre emelte a műveletre kijelölt francia erők létszámát. További komoly problémát okozott a logisztikai feladatok megszervezése: a műveletet eredetileg már 2007 novemberében meg akarták kezdeni, ám a logisztikai problémák miatt ezt kétszer is el kellett halasztani.

A következő problémát a politikai helyzet változása okozta: a csapatok telepítésének megkezdése után nem sokkal a csádi kormányellenes erők támadást intéztek a főváros és az elnöki palota ellen, ami veszélyeztette a művelet végrehajtását és újabb politikai nézeteltéréseket okozott az EU-n belül. Franciaország kész lett volna a közvetlen beavatkozásra, azonban több, a művelethez erőket felajánló ország arra az álláspontra helyezkedett, hogy ebben az esetben nem vesz részt a műveletben. Végül is egy kompromisszumos megoldás született: az országban tartózkodó francia csapatok („Épervier” és a már Csádba telepített EUFOR-erők) biztosíthatták a művelet számára fontos stratégiai pontokat⁵ (például a nemzetközi repülőtér) a telepítés folytatása érdekében. Végül a csádi kormányerőknek sikerült visszaverniük a támadást, a telepítés pedig folytatódhatott.

A műveleti terület jellemzői

Az EUFOR-nak mintegy 360 ezer km² (900 km hosszú és 400 km mélységű), csaknem teljesen üres területet kell biztosítania. A műveleti térséggel kapcsolatban elmondható, hogy rendkívül szegényes és száraz, sivatagi területről van szó, ahol még a szükséges élelmiszer és ivóvíz is csak minimális mértékben áll rendelkezésre a helyi lakosság számára.

⁴ Politikai problémák is adódtak, mivel több politikai (francia és külföldi egyaránt) irányzat részéről felmerült: a művelet célja EU-zászló alatt a francia érdekek megszilárdítása egykori gyarmatoszágukban.

⁵ Felmerült – még francia szakértők részéről is – a gyanú, hogy a csádi fővárosban tartózkodó francia csapatok mégis beavatkoztak az eseményekbe, aktív szerepet vállaltak az elnöki palotát ostromló lázadó csoportok visszaverésében és fővárosból való kiszorításában. Franciaország ezt természetesen nem propagálta, a többi EU-tagország pedig nem erőltette a magyarázatot.

Iriba térsége

Goz Beida térsége

Forchana térsége

Jellemző terepviszonyok a műveleti területeken

A 2003 óta tartó dárfüri válság eddig mintegy 2 millió embert kényszerített lakóhelyének elhagyására és a szomszédos országokba, elsősorban Csádba történő menekülésre. A térségben jelenleg 12 nagyobb méretű ENSZ-menekülttábor működik, amelyekben kb. 260 ezer dárfüri menekült és 180 ezer, otthonát a fegyveres összecsapások miatt ideiglenesen elhagyó csádi tartózkodik. Ez a hatalmas embertömeg azonban azt „eredményezi”, hogy az itt élők folyamatos víz- és élelmiszerhiánnyal küszködnek, és nagymértékben terjednek a fertőző betegségek, különösen a malária.

A térséget nemcsak az instabilitás, hanem a politikai–hatalmi bizonytalanság, illetve a hatalomérvényesítés hiánya is jellemzi. Számos csádi és szudáni lázadócsoporthoz tartózkodik a térségben, amelyek tagjai ellenőrizetlenül lépik át a határt, hogy meglátogassák a menekülttáborokban élő rokonaikat, vagy újoncokat toborozzanak a menekültek köréből, terrorizálják a települések lakóit, kirabolják a piacra igyekvő árusokat, kifosszák a piacokat. Ezek a lázadócsoporthoz nemcsak a velük szemben álló kormányerőkkel, de egymással is összecsapnak.⁶

⁶ A csádi lázadócsoporthoz a szudáni kormány támogatja, a szudáni lázadócsoporthoz pedig a csádi. A szudáni lázadók készek együttműködni a csádi kormányerőkkel, cserébe támogatást – elsősorban fegyvereket – várnak a csádi kormánytól a szudáni kormány elleni harcukhoz.

Lázadócsoporthok

A helyzetet súlyosbítja, hogy a térségben élők igyekeznek az ENSZ-szállítmányokat megdézsmálni vagy fegyveres csoportokba tömörülve elrabolni, esetleg a korrupt tisztségviselőkkel összejátszva a segélyek elosztásánál minél több haszonra szert tenni.

A logisztikai nehézségek

Az utánpótlás és a felszerelések többségét tengeri úton kellett átszállítani a térségbe. A műveleti térséghez legközelebbi kikötő a kameruni Douala, amely 2000 km-re található a legtovábbi műveleti zónától, Iriba-tól. A kikötő kapacitása korlátozott: 120 konténer és 190 harcjármű kirakodása két napba telik. Infrastruktúrája (szállítás, egészségügyi ellátás stb.) pedig nem kielégítő. A nagy távolság és a korlátozott légi szállítási kapacitás miatt a kikötő mégis stratégiai jelentőséggel bír.

Douala kikötője

Innen az anyagokat és a járműveket két módon lehet továbbítani: keréken, vagy vasúton. A kerekessel szállításkor azonban számolni kell azzal, hogy a távolságot csaknem teljes egészében földúton kell megtenni.

Terepviszonyok a logisztikai szállításnál

A logisztikai probléma méreteiről: Csád 4300 km-nyi távolságra van Brüsszeltől és 2000 km-re Douala kikötőjétől. A logisztikai anyagok eljuttatása a műveleti övezetbe összesen 35–45 napot vesz igénybe, ebből 12–20 nap a tengeri szállítás, 10–15 nap a menet N'Djaména-ig, és további 5–10 nap Abéchéig.

A vasúti szállítás sem egyszerű megoldás, mivel a vasúti vonal hossza mindössze 930 km, amely a kameruni Ngaoundéré-ig tart. A vasútvonal rendkívül korszerűtlen és lassú, ráadásul a nemzeti teher- és utasforgalommal is számolni kell, azt csak minimális mértékben lehet hátráltatni.

A Douala és Ngaoundere közötti vasútvonal egy részlete

A logisztikai támogatást a műveleti térségben 200 fő – 150 fő N'Djaména-ban, 50 fő pedig Abéchében – végzi.

Az első megoldandó feladat a táborok kiépítése volt, a sivatag kellős közepén. A táborok kiépítéséhez szinte minden anyagot távolról kellett a helyszínre szállítani. Az első érkező kontingensek többsége műszaki és logisztikai személyzetből állt, egy kisebb ör-biztosító komponenssel. A harci egységek beérkezését tehát befolyásolta a tábor kiépítésének üteme is.

Goz Beda tábor építése

Külön kell ejteni néhány szót a logisztikai ellátás legnehezebb feladatáról, a folyékony anyagok (üzem- és kenőanyag, illetve az ivóvíz) utánpótlásról, mivel ezek szállítása speciális eszközöket igényel. A helyszínen ezek beszerzése szinte lehetetlen, ezért ezeket is távolabbi körzetekből kell ideszállítani.

Az üzemanyag- és kenőanyag-utánpótlás nagyobbik része speciális üzemanyagszállító repülőgépeken érkezik, mind az ellátó parancsnokságra (N'Djaména), mind a helyszíni parancsnokságra (Abéché) és a zászlóaljok elhelyezési körleteihez, amelyekhez repülőteret építettek ki. Itt az üzemanyagot tartálykocsikba töltik át, a helikoptereket pedig ezekből a tartálykocsikból tankolják fel.

Üzemanyag áttöltése a tartálykocsikba

Az üzemanyagot a bázis üzemanyagtelepére szállítják, ahol nagy ballontartályokba pumpálják a benzint és gázolajat. Az üzemanyag-szükséglet egy részét a francia üzemanyag-ellátó szolgálat helyi vállalatoktól szerzi be, majd a töltőhelyről tartálykocsikon szállítja a célállomásra. Támpontul csak egyetlen adat:

a műveletre 4,5 millió liter üzemanyagot terveztek. A Birao Zónát azonban kizárólag üzemanyag-szállító repülőgépeken keresztül lehet ellátni a szükséges hajtóanyaggal.

A bázis üzemanyagtelepe

Az ivóvíz-probléma megoldása jelentős logisztikai kihívás. Egy katonának az afrikai körülmények között naponta 6 liter folyadékot kell innia, a kiszáradás megakadályozására. Ahol lehet, mint például az Északi Műveleti Zónában – a vízellátást a tábor területén létesített fűt kutakkal oldják meg, ezek kapacitása azonban elég korlátozott (az Északi Műveleti Zónában ez például 5 m³ óránként). Az egyéb, helyszínen fellelhető víz nem iható. A kontingensek részére az ivóvizet alapvetően palackos víz formájában biztosítják, míg a többi rendelkezésre álló víz tisztálkodásra, mosásra és más kapcsolódó tevékenységre használható.⁷

Palackozott víz lerakódása repülőgépről

⁷ A táborok területén minden vízvételi lehetőségénél fel van tüntetve, hogy iható vagy nem iható. A nem tisztított víz számos komoly betegséget okoz még az afrikai lakosság körében is, nemhogy európai ember számára.

Mobil víztároló torony és a „vizes körlet” Forchana táborban

A klíma és az időjárás

Mint az már a lengyel kontingens telepítésénél szóba került, az esős évszak nagymértékben megnehezíti a közlekedést.

Az esős évszak „áldásai” a művelési területen

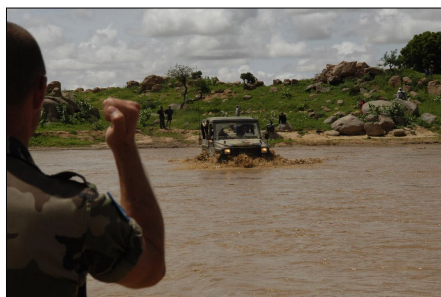
A rövid idő alatt lezúduló nagy mennyiségű eső miatt az utak járhatatlanná válnak.

A lengyel kontingens sárba ragadt járművei az esős évszakban

A hatalmas esőzés következtében olyan „időszakos” folyók keletkeznek, amelyek megnehezítik az átkelést, vagy elmosják a használt utakat.

Átkelés egy „időszakos” folyón

„Időszakos” folyók által elmosott utak

A másik problémát a hőmérsékleti viszonyok jelentik. Nem könnyű egy európai embernek olyan hőmérsékletingadozást elviselni, amelyben nappal a hőmérséklet eléri az 50 C fokot, éjjel pedig kb. 0 C fokra süllyed.⁸ Emellett meg kell

⁸ A lengyel kontingensnél a fentiek miatt az alábbi munkarendet alkalmazzák: 08.00–12.00 között munka, 12.00–16.00 között hűsölés, folyadékpótlás és bőrápolás, 16.00–18.00 között újból munka.

küzdeni azzal a sivatagi homokkal is, amely – bárhogy igyekeznek védekezni ellene –, mindenhová bejut.

Osztrák járőr

Ír járőr

Csádi fegyveres lázadók

A sivatagi homok elleni védekezés néhány módja

A sivatagi homokvihár mindent megbénít, ilyenkor egy-két méterre sem lehet ellátni.

Sivatagi homokvihárban

Ki kell még hangsúlyozni a pszichés terhelés kérdését. A feladatot olyan emberek hajtják végre, akik városi környezetből származnak, és hirtelen egy „ingerszegény” környezetbe kerülnek. Ha csak a térség jellegét nézzük, már az is depresszióra kényszerít. Hát még, ha a katonákat nem tudjuk teljes idejükben hasznos tevékenységgel lekötöni!

A felek megkülönböztetésének szükségessége

Komoly nehézséget jelent a térségben tartózkodó fegyveres csoportok, illetve a csádi kormányerők megkülönböztetése.

Csádi kormányerők

Csádi lázadócsoporthoz

Ennek azért van jelentősége, mert komoly diplomáciai bonyodalmak származhatnak abból, ha tévedésből valamelyik lázadócsoporthoz működnek együtt az EUFOR járőrei. Erre a problémára jellemző, hogy már a csádi kormányerők két csoportja között is tört ki fegyveres összecsapás, mivel nem ismerték fel egymást.

Kockázatok és veszélyek

Az EUFOR-erők telepítése óta a térségben a lázadócsoporthoz menekültek és menekülttáborok elleni támadásai megszűntek. A térségben azonban időnként összecsapnak a csádi kormányerők és a lázadók, vagy az egymással szembenálló lázadócsoporthoz. Ilyen esetben az EUFOR gyorsreagálású erői az összecsapás

közelében lévő településeket vagy menekülttáborokat azonnal biztosítják. Az ilyen műveletnek nagy a kockázata, a katonák könnyen célpontokká válhatnak.

Ír járőr biztosítja a terepet egy fegyveres összecsapás miatt

A másik, talán még ennél is nagyobb gondot a térségben tevékenykedő fegyveres bűnöző csoportok jelentik.⁹ Nem egy esetben előfordult, hogy az EUFOR-járőrnek kellett közbeavatkozni és rövid tűzharcban megfutamítani az ilyen csoportokat.

Az EUFOR-csoport beavatkozása egy település elleni támadásnál

⁹ Jelenleg az EUFOR legnagyobb nehézsége – mivel mandátuma nem tartalmaz rendőri feladatokat –, hogy ezeket a csoportokat nem számolhatja fel. Emiatt már több kritika is érte az EUFOR-t a nemzetközi segélyszervezetek részéről.

A művelet megkezdése óta az EUFOR-járőrök és gyorsreagálású beavatkozó erők már több esetben keveredtek fegyveres összecsapásba. Szerencsére, egyetlen esetet kivéve, amely még a kezdeti szakaszban történt és egy francia katona életébe került¹⁰, több katona nem esett el és nem sebesült meg.

Tapasztalatok

Az első fontos tapasztalat az, hogy egy ekkora kiterjedésű és ennyire szegényes infrastruktúrájú hadműveleti térségben a szállítórepülőgép-kapacitás komoly mértékben meghatározza a művelet eredményességét.

A szállító repülőgépek kapacitása létfontosságú, de korlátozott

Szállító repülőgépek nélkül lényegesen megnő a csapatok telepítésének ideje, a logisztikai utánpótlás pedig szinte lehetetlen. A szállító repülőgépekkel történő utánpótlást azonban komoly mértékben megnehezíthetik az időjárási körülmények – esetünkben a nagy meleg, a homokviharok, illetve a mindenhová, így a technikai eszközök alkatrészeibe is behatoló homok. Ilyen körülmények között a szállítórepülőgép-forgalmat fenntartó nemzetnek fel kell készülnie mobil repülőgépjavító-képességgel is. A görög légierő az EUFOR Chad/CAR missziót például arra használja fel, hogy saját tapasztalatokat szerezzen a repülőgépek afrikai hadszíntéren történő üzemeltetésével kapcsolatban.¹¹

¹⁰ A telepítés kezdeti szakaszában a francia különleges egységek egyik járőre 3 km mélyen betévedt Szudán területére. A szudáni hadsereg egyik egysége tüzet nyitott a járőrre, a francia katona a tűzharcban esett el.

¹¹ A görög légierő egy C-130 típusú repülőgépe havonta egy hét időtartamban hajt végre szállítási feladatokat az EUFOR érdekében. A görög védelmi minisztérium nem titkolt célja, hogy ez a hozzájárulás egyben a tapasztalatszerzést is szolgálja.

A helikopterek szerepe

A művelet másik fontos tapasztalata, hogy a helikopterek az ilyen műveleti térségekben nélkülözhetetlenek a szállítási feladatokban, a gyorsreagálású erők helyszínre juttatásában, illetve esős évszakban a feladatok végrehajtásában. Ezenkívül kiemelt feladatot látnak el a légi felderítés, a logisztikai konvojok légi biztosítása, sebesültek kórházba juttatása, illetve a gyors csapásmérések esetén is. Helikopterek nélkül ekkora távolságokban és ilyen infrastruktúraszegény térségben a gyors beavatkozás lehetetlen.

A helikopterek nélkülözhetetlenek a feladatok végrehajtásához

A műszakiak jelentősége

Kétségtelen, hogy műszaki erők nélkül ilyen térségben megoldhatatlan feladat a csapatok elhelyezése. A műszaki katonáknak nagy erőfeszítéseket kell tenniük extrém körülmények között a művelet biztosítása érdekében: táborok és infrastruktúrájuk kiépítése, víztisztítás, repülőtér-karbantartás, a parancsnokságok közötti utak karbantartása, javítása és így tovább. Ez a szerteágazó tevékenység maximális gépesítettséget igényel.

A térképészeti támogatás

A folyamatos és naprakész térképészeti támogatás elengedhetetlen egy ilyen műveleti területen, ahol sokszor látótávolságon belül sem lehet semmilyen tájékozódási pontot találni. Egy ekkora műveleti övezetben a 32 fő valószínűleg az a minimális létszám, amellyel – a maximális technikai feltételek biztosítása mellett –, a térképészcsoporthoz képes ellátni feladatait. Mivel francia térképészekről van szó, feltételezhető, hogy már részben feltöltött adatbázissal érkeztek a műveleti övezetbe.

Napi munkájuk során ezt az adatbázist pontosítják naprakész adatokkal, hogy a lehető legpontosabb térképekkel legyenek képesek ellátni a parancsnoki, a tervező és a végrehajtó állományt.

A terep járhatósága

Az esős évszak beköszöntével gumikerekes járművekkel az utak járhatatlanná válnak. A folyamatos járőrözés szempontjából tehát más eszközt kell igénybe venni. Ilyenkor láncaltapas eszközzel folytatják a járőrözést (mint például a hollandok), vagy helikopterrel. A francia kontingens egy harmadik megoldást is alkalmaz: lovas járőröket.

Francia lovas járőr – kedvezők a tapasztalatok

Ezt a megoldást maguk a franciák is most először alkalmazták és kedvező tapasztalatokat szereztek róla. Az első, hogy – a helikopterekkel és a járművekkel ellentétben – hangtalan és nem ver fel nagy port, tehát észrevétlenül lehet megközelíteni a célt. A lovakkal bárhová el lehet jutni, ráadásul megkönnyíti a kapcsolatfelvételt a helyi lakosokkal, mivel közelebb áll a helyi közlekedési viszonyokhoz.

Kommunikáció a lakossággal

A térségben élő lakossággal történő kapcsolatfelvétel célja: egyrészt erősíteni a biztonságérzetet a helyi lakosokban, másrészt elrettenteni az ellenséges elemeket, harmadrészt pedig információkat szerezni. A franciák tapasztalata szerint a lakossággal való találkozásnak kialakult „menetrendje” van.

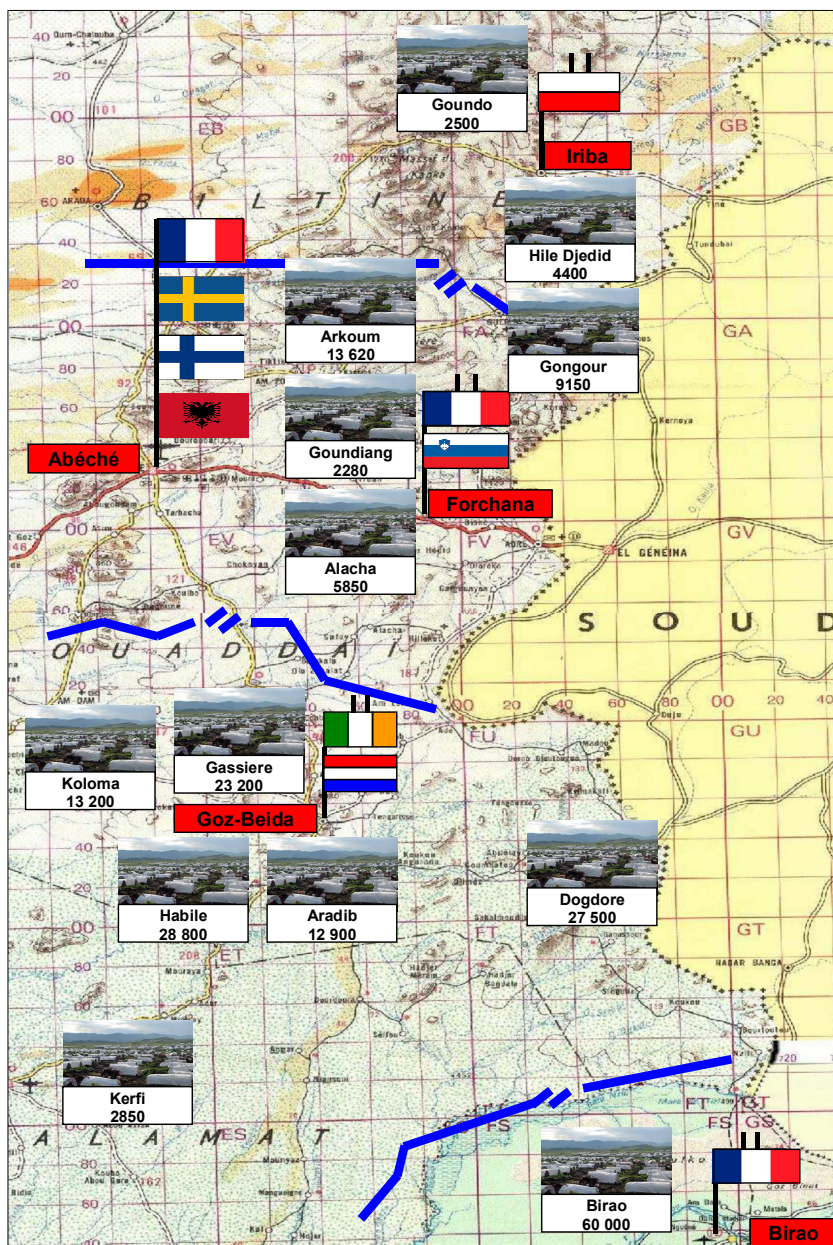
A lakossággal való találkozás „menetrendje”

Első lépésben látogatást tesznek a település helyi vezetőinél és áttekintik a helyzetet a lakosságra, a termésre és az esetleges biztonsági problémákra vonatkozóan. A megbeszélés után a járőr néhány tagja találkozik a kíváncsi gyerekekkel. A járőr fotósa a gyerekekről készít néhány fotót, mivel ezt a gyerekek nagyon szeretik. Ez általában azzal ér véget, hogy megmutatják nekik a róluk készült felvételeket. Eközben a járőr vezetője helyi kereskedővel, illetve a menekültek vezetőivel találkozik, és francia és angol nyelvű röpcédulákat oszt ki közöttük, amely elmagyarázza az EUFOR jelenlétének okait és célját. A látogatás végén egy árnyékos helyen a falu „öregjeivel” és több más lakossal együtt egy közös teázásra kerül sor.

Befejezés

Az EUFOR mandátuma 2009. március 15-én lejár. Az EU nem óhajtotta ezt a műveletet meghosszabbítani, ezt 2008 szeptemberében be is jelentette az ENSZ-nek. Ennek következtében az ENSZ szeptember 24-én elfogadott 1834. számú határozatában elrendelte az EUFOR feladatainak egy 6000 fős ENSZ-csapat általi átvételét. Jelenleg az ENSZ-ben a tagországok hozzájárulásait gyűjtik össze.

Az EUFOR-erők 2009. március 15-én (valószínűleg) megkezdik a kivonást, az utolsó katona és eszköz kivonására május 31-ig kerül sor.

A térségben állomásozó EUFOR-erők és a nagyobb menekülttáborok

FELHASZNÁLT IRODALOM

- <http://allafrica.com/photoessay/Aiddelivery/photo4.html>
- <http://consilium.europa.eu>
- http://www.defense.gouv.fr/ema/operations_exterieures/eufor_tchad_rca/breves/16_07_08_eufor_tchad_rca_le_detachement_de_birao_sillonne_sa_zone
- http://www.defense.gouv.fr/ema/operations_exterieures/tchad/photographies/les_elements_francais_au_tchad_2
- <http://www.fromthefrontline.co.uk/blogs/index.php?blog=5&m=200806>
- <http://www.mil.be/eufor/news/index.asp?LAN=fr&ID=1462>
- <http://www.washingtontimes.com/news/2008/jun/26/gunbattle-erupts-in-chad/>
- <http://www.worldpoliticsreview.com/Article.aspx?id=1847>
- www.defense.gouv.fr/ema/enjeux_defense/operat...
- www.honvedelem.hu/.../10232/magyarokafrika.html
- www.vigilantejournalist.com/blog

**SZLOVÁKIA ÁLLAMISÁGÁNAK KIALAKULÁSA
ÉS ANNAK KATONAI VONATKOZÁSAI, VALAMINT
A SZLOVÁK HADERŐREFORM FOLYAMATA – II.***

**III. A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG LÉTREJÖTTÉNEK HATÁSA
KÖZÉP-EURÓPA BIZTONSÁGÁRA**

A Szlovák Köztársaság létrejöttének biztonsági hatásait az átalakulás négy – globális, regionális, nemzeti és egyéni – szintjén vizsgáltam meg, mert a folyamat más-más hatást keltett a különböző szinteken. Szlovákia megalakulása több szakaszban indukált „hullámokat” a biztonság területén, amelyek külön-külön kockázati tényezőt képeztek. Az első szakasznak a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság megszűnésére vonatkozó megállapodást, a másodiknak Csehszlovákia felbomlásának időszakát, a harmadiknak a két önálló államalakulat létrejöttét, míg a negyedik szakasznak a Szlovák Köztársaság első lépéseit tekintem.

1. Az átalakulás szakaszai

Az első szakasz – a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság felszámolására vonatkozó megegyezés időszaka – már a szövetségi államban, a „Bársonyos Forradalmat” követő demokratikus átalakulással kezdődött, amikor a két tagköztársaság közötti problémákat már nem hatalmi (diktatórikus), hanem demokratikus úton akarták megoldani. A két tagköztársaság viszonyát a kompetencia-törvény¹ szabályozta, amely megerősítette a tagköztársaságok jogait, s ezzel elindultak az önállósághoz vezető úton. A tagköztársaságok közötti vitákat politikai úton kezelték, amelynek központi témája a szövetségi állam megújítása, valamint a szlovák politikai elit önállóságra való törekvése volt. A szövetségi államban ezeket az egyeztetéseket – a választásokon megszerzett legitimitáció alapján –, a politikai elit a társadalom kizárásával folytatta, amely a biztonságra kockázati tényezőként hatott. 1992-ben a lakosok nagy része, 70–80%-a igényelte (volna) a népszavazást a föderáció jövőjéről. A megállapodást a szétválásról számos tényező sürgette. Ezek közé tartozott a szövetségi állam új alkotmányáról való megegyezés hiánya, a sorozatos kormányváltások, valamint az, hogy az 1992. június 5-ei és 6-ai választások során Szlovákiában olyan politikai erők kerültek hatalomra, amelyek egyértelműen az önállóság mellett foglaltak állást, míg a cseh politikai elit még mindig három alternatíva – unionista állam, föderáció, valamint a szétválás – között hezitált.

* A tanulmány a szerző 2008. február 18-án, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem nyilvános védésén „*summa cum laude*” minősítéssel megvédett doktori (PhD) értekezése szerkesztett változatának második része. Az első rész a Felderítő Szemle 2008/3. számában jelent meg.

¹ A csehszlovák szövetségi parlament 1990. december 12-én fogadta el a kompetencia-törvényt, amely újra szabályozta a két korábbi szövetségi tagköztársaság viszonyát és a szövetségi állam státusát.

Az egyoldalú szlovák lépések, valamint a szövetségi parlament összetételének következtében a vezető cseh és szlovák párt elnöke² viszonylag gyorsan megállapodott a szétválásról. A szétválás döntő mozzanata 1992. július 17-én következett be, amikor a szlovák parlament döntést³ hozott a szuverenitásról. Ezt követően elfogadta az önálló alkotmányt⁴, amelyet követően értelmetlen lett volna tovább erőltetni a közös államot.

A második szakasz a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság felszámolásának időszaka volt, amely a szétválásról történő megállapodástól az új önálló államok létrejöttéig tartott. Ez a néhány hónap tulajdonképpen az osztozkodás időszaka volt, amelynek során megállapodtak a szövetségi vagyon elosztásának alapelveiről⁵, valamint megteremtették a szövetségi köztársaság felszámolásának kereteit. Ebben az időszakban jelentős számú – az új köztársaságok számára létfontosságú – döntést kellett meghozni, amelynek következtében több ellentmondó döntés is született. A vagyon felosztásának során a két létrejövő ország területét és lakosságát vették figyelembe, amelynek következtében a 2:1 arányú elosztásról egyeztek meg a Cseh Köztársaság javára, azonban ez nem csak azt jelentette, hogy a két tagköztársaság területén lévő szövetségi tulajdont az adott tagköztársaság kapta meg, hanem jelentős átcsoportosításra is szükség volt, amely zömmel cseh területről szlovák területre történő szállításban nyilvánult meg. A vagyon mellett a lakosság elosztásáról is dönteni kellett, mert lehetőséget kellett adni a másik tagköztársaság területén élő cseheknek és szlovákoknak, hogy maguk döntsenek, melyik államban akarnak élni. Ugyanakkor a kisebbségek esetében hasonló lehetőségre vonatkozó megállapodás nem született, ennek következtében később jelentős problémát okoztak egyes roma közösségek, akikre egyik tagköztársaság sem tartott igényt.

A harmadik szakasz az új államok – a Szlovák Köztársaság és a Cseh Köztársaság – megalakulása volt, amely ugyan időben egy pillanatig, de valójában az új országok nemzetközi elismeréséig tartott. A két új állam nemzetközi legitimitásának megteremtése már az országok létrejötte előtt megtörtént, mert már a szétválás időszakában és azt megelőzően is nemzetközi szereplőként léptek fel. A nemzetközi elismerés rövid időn belül megtörtént, amely a nemzetközi szervezetekhez való gyors csatlakozásban is megnyilvánult, valamint a nemzetközi közösség számos országával pillanatok alatt hivatalos diplomáciai kapcsolatot létesítettek. A gyorsaság célja az volt, hogy az új országok létrejötte minél kisebb biztonsági kockázatot indukáljon a nemzetközi közösségben.

A negyedik szakasz a Szlovák Köztársaság megalakulása utáni első lépések időszaka volt, amely a nemzetközi elismerést követően az első külpolitikai, biztonságpolitikai lépésig tartott. Ennek jelentős dátuma volt az ország 1994-ben történt

² Szlovák részről Vladimír Mečiar, a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (HZDS) elnöke, míg cseh részről Vaclav Klaus, a Polgári Demokrata Párt (ODS) elnöke.

³ A határozat a Szlovák Köztársaság függetlenségéről szóló deklaráció volt, amelyet a 150 képviselőből jelenlévő 147 képviselő közül 113 támogatott, 10 tartózkodott, 24 képviselő pedig ellene szavazott, köztük a magyar kisebbség képviselői.

⁴ A Szlovák Köztársaság Alkotmányát 1992. szeptember 1-jén fogadta el a szlovák parlament, amelyet a Kereszténydemokrata Mozgalom (KDH) és a magyar kisebbség képviselői nem támogattak.

⁵ A szövetség parlament 1992. november 13-án döntött a szövetségi vagyon felosztásáról.

csatlakozása a NATO békepartnerségi programjához. Ekkor dolgozták ki az ország első stratégiai dokumentumait, amelyek meghatározták az ország szerepét a különböző szintű biztonsági rendszerekben. Az ország létrehozásában jelentős szerepet játszó szlovák politikai elit – a függetlenség és az önállósulás érdekében – több esetben a konfrontatív utat választotta, ami konfliktusokat indukált. Az önálló szlovák állam megteremtése során ugyanaz a politikai elit – a történelmi traumák következtében – az új állam identitásának kialakítására és az államiság gyökereinek megkeresésére nagy hangsúlyt fektetett, amelynek következtében a történelmi beágyazottságú sérelmeket felszakítva konfliktusokat generált, mind belföldön, mind pedig a régióban.

2. A biztonság szintjei

Globális szinten a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság felszámolása és az új köztársaságok megalakulása minimális biztonsági kockázatot jelentett, mert Jugoszláviával szemben a csehszlovák szövetség békésen bomlott fel, a cseh és a szlovák politikai elit megegyezése alapján. A hidegháborút követően – Jugoszlávia kivételével – jelentősen csökkent az egykori kelet-európai szocialista országok befolyása a globális biztonsági folyamatokra, mert ezek az országok a szovjet érdekszféra megszűnését követően biztonsági szempontból stabilak maradtak. Ebben az időszakban a felbomló Szovjetunió, majd utódja, Oroszország már nem gyakorolt befolyást a régióra, illetve az Egyesült Államok és a NATO még nem gyakorolt akkora hatást. A régió országai másfelől a nemzetközi közösségben sem képviseltek akkora erőt, hogy befolyásolják a globális folyamatokat.

Ebben az időszakban a nemzetközi közösség érdeke az volt, hogy a demokratizálódó kelet-európai országok nagyobb biztonsági instabilitás nélkül túléljék az átalakulás időszakát. Az 1990-es évek elején Csehszlovákiában az egykori szovjet érdekszférában lezajló folyamatok mentek végbe, amelyek egyik eleme volt a szövetségi államok szétesése. Csehszlovákiában ez békésen történt, ezért a szétválás nem indukált akkora biztonsági kihívásokat, hogy a globális biztonságra hatást tudott volna gyakorolni. A globális biztonság alakításában egyedüli tényezőként a csehszlovák hadiipar által – többségében szovjet fegyverek és haditechnikai eszközök licence alapján – gyártott fegyverek exportja jelent meg. Ezeket a fegyvereket zömmel a harmadik világban lévő országokba, esetenként válságkörzetekbe exportálták, de megjelentek a volt szocialista országokban is. A szövetségi köztársaság felbomlása után létrejövő új államok méretüket, lakosságukat, valamint katonai potenciáljukat figyelembe véve kis országoknak tekinthetők, így még kisebb befolyást tudnak gyakorolni a globális folyamatokra.

A létrejövő köztársaságok ugyan egyformán megpróbálták betölteni Csehszlovákia szerepét a nemzetközi közösségben, de lehetőségeik – kiemelten a gazdasági és a társadalmi átalakulás miatt – korlátozottak voltak. Azonban ez a törekvés jelenleg is tapasztalható, amely megjelenik abban is, hogy a lehetőségeiken felül vállalnak feladatokat a nemzetközi közösségben, valamint offenzív diplomáciai és külpolitikai tevékenységet folytatnak. Ez megnyilvánult a nemzetközi katonai missziókban, valamint nemzetközi szervezetekben való aktív és túlzott részvételben is.

Többek között jelentős erőket fordítottak arra, hogy a nemzetközi szervezetek vezetésében a kelet-európai kvótákat megszerezzék.⁶ Ezzel a törekvéssel aktív szereplőjévé váltak a nemzetközi közösségnek, de csak „utazóként” tudnak részt venni a globális folyamatok irányításában.

Nemzetközi (kontinentális) szinten a szövetségi köztársaság felbomlása és az új államok létrejötte már nagyobb biztonsági problémákat indukált, mert a hasonlóan többnemzeti Jugoszláv Szövetségi Köztársaság felbomlása háborúhoz vezetett a térségben, így egy újabb ország szétesése kockázati tényezőt jelentett a régió számára. Ennek következtében az európai nagyhatalmak – külpolitikai lehetőségeiket felhasználva – arra törekedtek, hogy békésen és törvényes keretek között történjen meg a szétválás. Egyes nyugati biztonságpolitikai szakértők értékelése szerint Csehszlovákia felbomlása komoly biztonsági kockázatokat okozhatott volna, mert a szétválásnak nem volt megfelelő társadalmi támogatása.

Csehszlovákia megszűnése az 1990-es évek elején az európai biztonsági rendszerre már nagyobb hatást gyakorolt, mint a globális rendszerre. A szövetségi köztársaság mérete, valamint politikai, katonai és gazdasági potenciálja alapján európai közepes hatalomnak volt tekinthető, így jelentősebb befolyást a saját régiójára – kiemelten az egykori kelet-európai szocialista országokra – gyakorolt. Csehszlovákia gazdasági képességei az 1989-et követő társadalmi és gazdasági változásokat követően jelentősen csökkentek a piacgazdaság kiépítése során, amelyet fokozott a regionális makrogazdasági folyamatok, valamint a KGST-kereskedelem összeomlása. A csehszlovák gazdaság teljesítménye mindkét tagköztársaság, kiemelten Szlovákia⁷ területén 1989-1992 között jelentősen csökken, amely 1989-ben 1,2%-os, 1991-ben 14,2%-os, 1992-ben pedig 7,1%-os csökkenést jelentett.⁸ A biztonság regionális szintjén – kiemelten a biztonság társadalmi dimenziójában –, már megjelentek azok a felszabaduló történelmi traumák és beágyazottságok, amelyek a szovjet érdekszféra alatt tabutémáknak számítottak. Ide sorolhatjuk a nemzetiségi problémákat, amelyek az első világháborút lezáró békediktátumok idéztek elő, a történelmi eseményeken alapuló ellentéteket, a hagyományos szövetségeket, valamint eltérő nemzeti érdekeket. Ezek közül a legnagyobb biztonsági kihívást Csehszlovákia esetében a nemzetiségi problémák okozták, amelyek eredete a Beneš-dekrétumokig⁹ vezethetők vissza.

Regionális szinten a felbomló Csehszlovákia képességeit nézve befolyásoló tényező volt, míg a két létrejövő állam befolyásolási képessége kisebb lett. A két új ország esetében ezen a szinten már lényeges tényezőnek számított, hogy az európai biztonsági rendszer új elemei nem képviselnek-e új irányvonalat, vagyis nem gerjesztenek a rendszerben újabb biztonsági erővonalakat. Ebből a szempontból Csehország képviselte a kontinentális folyamatokat, mert az ország minél gyorsabb

⁶ Az elmúlt másfél évtizedben mindkét ország jelentős erőket mozgatót meg az ENSZ BT ideiglenes tagságának megszerzése érdekében.

⁷ Szlovákiában az egy főre jutó GDP összege 1989-ben elérte a csehek 87%-át, ami 1992-ben 77%-ra csökkent.

⁸ *Kelet-Közép-Európa: honnan-hová?* – 305. és 435. o.

⁹ Eduard Beneš csehszlovák államfő 1945 május 14. és október 27. között 143 dekrétumot adott ki, amelynek fő eleme a nem szláv nyelvű etnikumok, azaz a németek és a magyarok kollektív bűnösségének meghatározása.

nyugat-európai integrációját helyezte kilátásba, míg ezzel szemben Szlovákia egy harmadikutas politikát, vagyis a Kelet és a Nyugat közötti híd szerepét szerette volna betölteni, de inkább a szláv nemzetekhez való különleges kapcsolatokat preferálta. Ez a törekvés újabb kockázati tényezőt jelentett.

Regionális (szubregionális) szinten a kontinentális szinten megjelenő biztonsági problémák fokozódtak, amelyek már erőteljes kihívásokat, egyes dimenziókban veszélyeket indukáltak a régió országaiban. A szövetségi köztársaság megszűnése a közép-európai országokban, amelyek többsége Csehszlovákiával szomszédos ország, jelentős biztonsági problémákat okozott, mert a bizonytalanság – az előrelátás hiánya – miatt veszélynek voltak kitéve, valamint a Csehszlovákiával fennálló kapcsolati rendszerük teljesen átalakult. Az ország megszűnése és kettéválása két kisebb országra jelentős mértékben átalakította a regionális biztonsági rendszert, mert a régió második legnagyobb országa szűnt meg.

A felszámolás fél évében az egyébként is viszonylag „instabil” régióban a bizonytalanság fokozta a problémákat, amelyek központi eleme a nemzetiségi kérdések témaköre volt. Az első világháborút lezáró békeszerződések, valamint a második világháborút követő csehszlovákiai kisebbségellenes lépések (jogfosztás, kitelepítések, erőszakos reszlovakizáció) a szocialista rezsim időszakában – annak ellenére, hogy tabutémának tekintették –, állandó feszültséget okozott a régió országai között. Az országokban meginduló demokratizálódási folyamatban ezek a feszültségek felszabadultak, ami kiemelten Szlovákiában okozott jelentős problémát, ahol a kisebbségek aránya jelentős az összlakossághoz képest.¹⁰ Ennek következtében a kisebbségi problémákkal terhelt Szlovák Köztársaság kettős dilemma elé került, ami kockázati tényezőként jelent meg a régióban. Ez a kettős dilemma a létrejövő állam számára az államiság megteremtéséhez szükséges nacionalista lépések és a demokratikus folyamatok által megkövetelt kisebbségi jogok biztosítása között alakult ki.

Az ország megalakulásakor kormányon lévő Vladimír Mečiar¹¹ által vezetett szlovák politikai elit a történelmi tapasztalatok miatt inkább az ország legitimitásának megteremtését helyezte előtérbe, amelynek következtében olyan lépéseket tett, amely hátrányosan érintette az országban élő kisebbségeket. Ezek az intézkedések negatív hatással voltak a regionális kapcsolatokra, így a régió biztonságára is, de a nemzetközi közösség is bírálta ezeket a lépéseket. Csehszlovákia felbomlása, valamint a szlovák politikai elit törekvése is beleillett az 1990-es évek elején Közép-Európára jellemző renacionalizációs¹² folyamatba, amely ellentétes volt az Európában uralkodó integrációs trenddel. Ezek a törekvések káros hatással voltak a régió biztonságára, mert az országok kapcsolatait inkább a konfliktusosság, mint az együttműködés jellemezte.

¹⁰ A 2001. évi népszámlálás adatai alapján Szlovákia lakosainak közel 15%-a nem vallotta magát szlováknak. A legnagyobb kisebbség a magyar, majd a román, cseh és a ruszin.

¹¹ Vladimír Mečiar (1942. július 26-án született Zvolenben), többszörös miniszterelnök, jogász, a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (HZDS) elnöke.

¹² Renacionalista törekvések – a közép-európai országokra jellemző, amikor az 1990-es évek elején ismételten a nacionalizmus eszközeihez fordultak a nemzetállamaik megerősítése érdekében.

Ez a folyamat akadályozta meg egy szoros és hatékony regionális együttműködési rendszer kialakítását, így a nemzetközi közösségben a közép-európai országok nem voltak képesek egységesen fellépni, pedig alapvető érdekeik – problémáik – azonosak voltak.

A biztonság regionális szintjén a politikai és társadalmi dimenzióban kialakult problémákat fokozta a régió gazdasági hanyatlása, amely leginkább az országok gazdasági átalakulásának eredménye volt. A piacgazdaságra történő áttérés, a KGST megszűnésével a gazdasági (kereskedelmi) kapcsolatok átrendeződése, az új szlovák politikai elit „alacsony színvonalú gazdaságirányító szaktevékenysége”¹³, a növekvő korrupció a szlovák gazdaság dekonjunktúrájához vezetett. A gazdasági teljesítmény visszaesésének társadalmi következménye is volt, amely megnyilvánult a magas munkanélküliségben, valamint a társadalmi rétegek elszegényedésében is.

A regionális biztonság alakulásának elemzéséhez áttekinteni szükséges a Szlovák Köztársaság szomszédaival kialakított kapcsolatait.

A Szlovák Köztársaságnak szomszédai közül a Cseh Köztársasággal van a legszorosabb kapcsolata, amelyet a 75 éves közös múlt biztosít. Azonban a közös együttélésnek nemcsak pozitív, hanem negatív hatásai is vannak. Csehszlovákiában a csehek és a szlovákok évtizedes együttélése jelentősebb konfliktusok nélkül zajlott le. A közös országban – a közvélekedés szerint – a szlovákok másodlagos szerepet kaptak a csehek mellett, de ennek ellentmond, hogy Csehszlovákia vezetésében jelentős számú szlovák származású személy vett részt.¹⁴ A két köztársaság között a szétválás egyik központi kérdése a szövetségi vagyon elosztása volt, amely már a kezdetekben intenzív vitákat indukált. A két ország viszonyát az elmúlt másfél évtizedben mégsem a közös múlt, hanem a két ország esetenként ellentétes külpolitikai törekvései és a szomszédsági kapcsolatok határozták meg.

A két ország kapcsolatait 1993-tól három korszakra lehet szakaszolni. 1993–1998 között Szlovákia nemzetközi elszigetelődése és különutas politikája, valamint Csehország esetében az integráció során történő versengés határozta meg, ezért ebben az időszakban a két ország kapcsolatai szűkek és hűvösek voltak. A találkozók fő témája a szövetségi vagyon feletti osztozkodás volt. A kapcsolatokban az 1998. évi szlovák kormányváltás jelentett pozitív fordulatot, amelyet az is bizonyít, hogy az új szlovák kormány elsőként fogadta a cseh kormány delegációját Bratislavában. 1998-at követően viszonylag barátiakká váltak a kapcsolatok, amelyet esetenként a különböző politikai érdekkülönbségek miatti viták zavartak meg. A két ország kapcsolataira a 2006. évi választások utáni szlovák kormány megalakulása is árnyékot vetett, mert a Szlovák Nemzeti Párt (SNS) kormányzásba való bevonása miatti nemzetközi felháborodást Csehország is támogatta.

A Szlovák Köztársaságnak a történelmi traumákkal leginkább terhelt kapcsolata Magyarországgal van, amelyet tovább fokoz a Szlovákiában élő nagy létszámú magyar kisebbség. Ennek következtében mindkét ország számára nagyon fontosak és érzékenyek a kétoldalú kapcsolatok. Szlovákia magyarokkal kapcsolatos

¹³ *Kelet-Közép-Európa: honnan-hová?* – 435. o.

¹⁴ Szlovák származású személyiségek Csehszlovákia állami csúcsvezetésében 1945–1992 között: Gustav Husák, Alexander Dubček, Marian Čalfa, Viliam Široky, Jozef Lenárt.

történelmi traumái abból fakadnak, hogy a szlovákok évszázadokig a magyarok uralma alatt éltek, és évszázadokon keresztül „harcoltak” a függetlenségükért. Ez a szlovákok „génjeibe beleégett harc” az ország függetlensége után is sokakban megmaradt, ezért a folyamatos bizonyítási vágy mellett továbbra is felfedezhető egy viszonylagos magyarellenesség, amelyet a szélsőséges szlovák mozgalmak a magyar kisebbség irányában is megjelenítenek. Szlovákián belül a magyar kisebbség jelentős politikai erőt jelent, a (létszámához képest nagyobb) parlamenti képviselő mellett. A két ország kapcsolatai az elmúlt másfél évtizedben jelentős változásokon estek át, amelyet minden egyes esetben a szlovákiai magyar kisebbség helyzete határozott meg. Tehát megállapítható, hogy a két ország kapcsolata a szlovákiai magyar kisebbség „foglya”.

Szlovákia megalakulása után a szlovák kormány nacionalista törekvései miatt számos hátrány érte a szlovákiai magyar kisebbséget. A szlovákiai kisebbségek jogainak megsértését a nemzetközi közösség is bírálta, amely Szlovákia nemzetközi pozíciójának romlását okozta. Egyes nyugati biztonságpolitikai elemzők szerint az 1990-es évek elején a két ország közötti konfliktus fegyveres válssággá is eszkalálódhatott volna.¹⁵ A konfliktusos szlovák–magyar viszony ellenére 1995. március 19-én Franciaországban – nyugati országok nyomására – a két ország miniszterelnöke aláírta a szlovák–magyar alapszerződést. A két ország kapcsolatában az 1998. évi szlovákiai kormányváltás okozott jelentős változásokat, mert a szlovákiai magyarok pártját bevonták a kormánykoalícióba, így a szlovákiai magyarok kormánytényezővé váltak. A magyar kisebbség politikai szervezete, a Magyar Koalíció Pártja (MKP/SMK) nyolc évig volt kormányon, amely biztosította a két ország közötti jó kapcsolatokat, amelyekkel azonban nem mindig élt a két fél. A nyolc év tapasztalataiból megállapítható, hogy a két ország kapcsolatai az MKP „foglyává váltak”, mert a magyar kormány lépéseit mindig az MKP törekvései befolyásolták, amely esetenként károsan hatott a két ország viszonyaira.

Az MKP a szlovák politikai életben olyan politikai mozgalomként lépett fel, amelynek ugyan a magyar kisebbség a szavazóbázisa, de politikai szempontból nem mindig a kisebbség érdekeit képviselte, hanem egy jobboldali konzervatív ideológiát. Ennek az egyik legjobb bizonyítéka, hogy a nyolcéves kormányzati szerep során a szlovákiai magyarság autonómia-törekvése nem kapott megfelelő hangsúlyt. Esetenként saját politikai érdekeik érvényesítése érdekében felhasználták az anyaországot is. A két ország viszonya a 2006. évi szlovákiai választások után a szlovák kormányba bevont nacionalista pártok miatt elhidegült, amely a magyar kisebbséget érő fizikai inzultusokat is okozott. Az új kormány összetétele miatt Szlovákia ellen a magyar politikai elit nemzetközi összefogást sürgetett, ami elhibázott lépés volt a két ország közötti viszony miatt. A politikai és a „fizikai” incidensek miatt a két ország eltávolodott egymástól és lazultak a kapcsolatok is.

A szlovák–lengyel kapcsolatokat a Szlovák Köztársaság esetében a legrendezettebb szomszédsági viszonyoknak lehet tekinteni, amelyet az elmúlt másfél évtizedben esetenként az eltérő politikai érdekek miatt kialakult viták terheltek.

¹⁵ A „Pravda” napilap 1992. június 10-én megjelent „*Hrozba rozpadu federácie*” című cikke utalt egyes nyugati elemzőkre, mint például Zbigniew Brzezinskire.

Szlovákia esetében egyedül a Lengyelországgal fennálló kapcsolatai azok, amelyekre nincs befolyása a történelemből fakadó mély traumáknak, mert a két országban élő kisebbség létszáma is más közép-európai kapcsolatokhoz képest alacsony. Lengyelországban közel 20 ezer szlovák él, míg Szlovákiában 3–5 ezer lengyel. A két ország kapcsolatait inkább gazdasági kérdések határozzák meg, amelynek két területe a legjelentősebb: a mezőgazdaság és az energiaipar. A regionális hatalmi szerepre törő Lengyelország mezőgazdasági érdekeit esetenként sértette a jóval kisebb Szlovákia, míg az energiaiparban az orosz kőolajvezetékek és gázvezetékek építésének kérdései határozták meg a kétoldalú kapcsolatokat.

Szlovákia és Ukrajna kapcsolatait sok objektív tényező befolyásolja, mint a közös határszakasz, a két nemzet történelmi és kulturális kötődései, a hagyományos gazdasági kapcsolatok és az azonos nemzeti érdekek, valamint a Szlovákia területén élő ukrán és ruszin, továbbá az Ukrajnában élő kis számú szlovák kisebbség. Ezek a tényezők mindkét fél számára a kölcsönösen előnyös együttműködés szükségességét feltételezik. A kapcsolatokat az elmúlt másfél évtizedben jelentős mértékben meghatározta, hogy Ukrajna Szlovákia legnagyobb szomszédja, Szlovákia Ukrajna számára pedig összekötő kapcsot jelent Európával. Szlovákia megalakulását követően rendkívül intenzívvé váltak a szlovák–ukrán kapcsolatok¹⁶, azonban ez csak pillanatnyi fellángolás volt, mivel 1993-at több év csönd követte a kétoldalú kapcsolatokban.

1996-ban irányváltás történt a két ország viszonyában, mivel Szlovákia a kilencvenes évek közepétől Ukrajnát már nem csak egy „kapunak” tekintette Oroszország irányában, hanem partnerként kezelte, amelyet jól ábrázol a szlovák–ukrán kereskedelmi egyenleg alakulása. 1998-ban az új szlovák kormány sem adott nagyobb lendületet a kétoldalú kapcsolatoknak, pedig a választási programjában szerepeltette, hogy feltétlenül szükséges az ország legnagyobb szomszédjával fennálló kapcsolatok fejlesztése és az együttműködés elmélyítése. A kormány az első választási ciklusában nem mutatott nagyobb hajlandóságot az ígéretének bevalósítására. Ugyanakkor Szlovákia többször kinyilvánította, hogy támogatja Ukrajna európai és euroatlanti integrációját. Ennek ellenére a két ország kapcsolatára kihatással van a szlovák–ukrán határszakaszon – mint az Európai Unió keleti határán – az ellenőrzés fokozása és megerősítése, kiemelten az illegális migráció és kereskedelem elleni küzdelem érdekében. A kétoldalú kapcsolatokban 2004 hozott újabb áttörést, amikor a szlovák államfő és a szlovák kormányfő is ellátogatott Ukrajnába. A kétoldalú kapcsolatok története alatt, mind szlovák, mind ukrán részről elhangzott, hogy a két ország között nem léteznek vitás kérdések, azonban ez nem fedti a valóságot.

Az elmúlt másfél évtizedben három olyan problémára lehet rámutatni, amelyek nagymértékben kihatottak a két ország kapcsolatára. A vitás kérdés közül egyet a régmúltban, míg a másik kettőt az elmúlt évek történéseiben kell keresni. A történelemben gyökerező vitás probléma a ruszin kérdés, ami nem mindig azonos intenzitással jelentkezett. Az 1990-es évek elején bekövetkezett demokratikus változások után az országban lehetővé vált a szabad véleménynyilvánítás, valamint a

¹⁶ A szlovák államfő 1993. június 29-én és 30-án látogatást tett Ukrajnában, ahol alapszerződést írt alá a kétoldalú baráti és szomszédsági kapcsolatokról.

kisebbségek szabadon vállalhatták nemzetiségüket. Ebben az időszakban indult meg Kelet-Szlovákiában élő ruszin nemzetiségűek szerveződése. Először deklarálták, hogy ők nem az ukrán kisebbséghez tartoznak, hanem különálló kisebbséget alkotnak az Ukrajna Kárpátokon túli területén élő ruszinokkal együtt. Majd autonómiát követeltek, mind Szlovákiában, mind Ukrajnában. Az ukrán politika szeparatizmussal vádolta meg a ruszinokat és Moszkva által támogatott csoportnak tekintették őket, míg Szlovákia a magyar kérdés háttérében megtagadta az autonómiát. Ukrajna 1994-ben egy közös bizottság létrehozását javasolta a kérdés tisztázása érdekében. Az első ülésre 1995-ben Kijevben került sor. A bizottság feladata a ruszin kisebbségek autonómiára való törekvésének semlegesítése volt, továbbá közös fellépés a nemzetiségek kérdésében. A bizottság már több javaslatot tett megállapodások megkötésére, tudományos együttműködés, iskolák és kulturális centrumok létesítése ügyében. A ruszin kisebbségi szervezetek folyamatosan kritizálták a bizottság tevékenységét, mivel az nem a ruszinok érdekeit képviseli.¹⁷

További vitának tekintendő az orosz ásványi nyersanyagok Nyugat-Európa felé vezető tranzitútjának birtoklása. Az 1990-es években megépítették a Jamal–Európa gázvezetékét, amellyel Oroszország Ukrajna kikerülésével Fehéroroszországon és Lengyelországon keresztül tud gázt eljuttatni Nyugat-Európába. Ukrajna ezt egy ukránellenes lépésnek tekintette, mivel Ukrajnának így sokkal kisebb lett a manőverező képessége Oroszországgal szemben. (Korábban Ukrajna kötötte össze Oroszországot Európával.) Szlovákia – Ukrajnával nem egyeztetve – kiépítette a Jamal–Európa déli irányú leágazását, amellyel biztosítottá vált Dél-Európa felé az orosz gázexport. Tehát Ukrajna szerint Szlovákia egy ukránellenes projektet valósított meg, ami jelentős mértékben visszavetette a két ország kapcsolatait. Szlovákia EU-csatlakozását követően – a schengeni határok kialakítása érdekében – szükségessé vált az ukrán–szlovák határszakasz megerősítése, amely hatással volt a kapcsolatokra is. Az Ukrajnában 2004-ben lezajló „Narancsos forradalmat” követő folyamatos belpolitikai válság is negatív hatást gyakorolt a szlovák–ukrán viszonyra.

Szlovákiának Ausztriával létezik a legrövidebb határszakasza, de a két ország fővárosának közelsége miatt rendkívül fontosak a kétoldalú kapcsolatok. Történelmi traumákat a két ország kapcsolatában nem lehet fellelni, annak ellenére, hogy a szlovákok évszázadokon keresztül a Habsburg Birodalomban éltek. Ausztria esetében a két ország kapcsolatait 1955-től lehet vizsgálni, azonban a bipoláris világrendben a különböző társadalmi rendszerek megakadályozták a szoros kapcsolatokat. 1989-et, a „Bársonyos forradalmat”, valamint 1993-at, Szlovákia megalakulását követően sem lendültek fel a kétoldalú kapcsolatok. A két ország viszonyát zömmel gazdasági és környezetvédelmi kérdések határozták meg, amelyeknek központi témái a bratislavai repülőtér és a bohunicei atomerőmű voltak. A két ország együttműködésének sikerágazata a két haderő közös külföldi szerepvállalása.¹⁸ A kapcsolatokban a legmélyebb válság a szlovák köztársasági elnök fiának – a szlovák titkosszolgálat általi – Ausztriába hurcolása volt.¹⁹

¹⁷ Alexander Duleba: *Ukrajna és Szlovákia*. IVO, Bratislava, 1999.

¹⁸ A két haderő katonái a Közel-Keleten, az ENSZ Golan-fennsíkra telepített missziójában (UNDOF) teljesítenek szolgálatot egy közös alegységben.

¹⁹ A Szlovák Információs Szolgálat (SIS) munkatársai 1995. augusztus 31-én elrabolták az akkori köztársasági elnök fiát, ifjabb Michal Kováčot és titokban Ausztriába vitték.

Nemzeti szinten a biztonságot az ország demokratikus átalakulása következtében fellépő gazdasági, társadalmi és szociális problémák határozták meg, valamint a régióban megjelenő negatív biztonsági hatások. A szövetségi köztársaság felszámolása is indukált biztonsági kockázati tényezőt, mert Csehszlovákia megszüntetése a lakosság megkérdezése nélkül a politikai elit megállapodása alapján történt, valamint az ország megszüntetése jogi problémákat vetett fel, ami megkérdőjelezte az egész folyamat legitimitását. Egyes felmérések és becslések szerint, ha népszavazást tartottak volna a szövetségi köztársaság kettéosztásáról, akkor a csehszlovák állampolgárok többsége nem támogatta volna azt. Ennek ellenére nem voltak megmozdulások, vagy nagyobb tiltakozások a szétválás ellen. A nemzeti biztonságra a szövetségi vagyon megosztása is kockázatot jelentett, mert a szövetségi szintű egységes biztonsági rendszert megbontották és két részre osztották, így az elkülönített részek kiegészítésére és átalakítására volt szükség, hogy biztosítsák a létrejövő önálló államok biztonságát. A közös haderő esetében is hasonlóan kellett eljárni, ami azt jelentette, hogy az új haderők hadrafoghatóságának megteremtéséhez az újonnan létrejövő fegyveres erők átalakítására volt szükség. A szövetségi vagyonnak a megállapodás szerinti kettéosztása, a cseh területek javára történő egyenlőtlen elosztása miatt 1992 őszén jelentős mennyiségű eszközt kellett az egyik tagköztársaság területéről a másik tagköztársaság területére átszállítani. Ez a hatalmas mennyiségű anyag (a haderőre vonatkozóan fegyver) szállítása jelentős nehézséget jelentett, mert a szállítási útvonalak jelentősen le voltak terhelve. A megosztás másik problémája azoknak a vagyontárgyaknak a helyzete, amelyek nem voltak mobilizálhatóak, így ezek a tárgyak maradtak az egyik tagköztársaság területén, de a másik tagköztársaság tulajdonába kerültek. Ezek a „kettős helyzetű” vagyontárgyak a szétválást követő másfél évtized után is problémát okoztak a két ország között, mint például a katonai archívumok és a nemzetbiztonsági szolgálatok archívumának megosztásának és hozzáféréseinek kérdései.

Az egyén biztonságára leginkább a társadalmi és gazdasági átalakulásból fakadó szociális problémák jelentettek veszélyt, mert a rendszerváltás vesztesei elvesztették egzisztenciájukat és normális megélhetőségi lehetőségüket, ami jelentős veszélyt jelentett számukra. Egyéni szinten a biztonság klasszikus (katonai, politikai) dimenzióiban – a regionális és globális szinten – fellépő kihívások Szlovákia esetében nem vetődtek ki az egyének biztonságérzetére. Egyéni szinten – az ideológiai befolyás megszűnésével – háttérbe szorult a nemzet biztonságára vonatkozó veszélytényezők jelentősége, de a politikai elit a politikai befolyásolás által továbbra is át akarta konvertálni a veszélyt az egyén biztonsági szintjére, hogy támogatást szerezzen a politikai törekvéseihez.

3. Következtetések

A Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság megszüntetésére vonatkozó megállapodás, a szétválás folyamata, az új államok létrejötte, valamint az új államok első biztonságpolitikai lépései a biztonság különböző szintjein más-más kihívásokat indukáltak, valamint eltérő intenzitással hatottak a biztonságra. Megállapítható, hogy a négy szakaszra osztható folyamat a legkisebb hatást globális szinten eszközölte, de globális szinttől lefelé fokozódott azoknak a biztonsági kihívásoknak, kockázati tényezőknek és veszélyeknek a száma és a mértéke, amelyek befolyásolták

Európa, a közép-európai régió és Szlovákia biztonságát. Mindössze egyéni szinten csökkent a biztonságra kivetítődő hatása, mert az egyének az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején bekövetkező paradigmaváltás által okozott – kiemelten a biztonság gazdasági és társadalmi dimenziójában megjelenő – kihívások hatása sokkal nagyobb volt számukra, mint a szétválás és az új államok létrejötte. Egyedül a kisebbségekhez tartozó egyének számára jelentett létbizonytalanságot, mert a létrejövő új országok nemzeti törekvései negatív hatással voltak a kisebbségek jogaira.

A szövetségi köztársaság megszűnése és a Szlovák Köztársaság létrejötte kapcsán – a biztonsági rendszer leírására alkalmazott mátrixban – az alábbi biztonsági hatások jelentek meg a biztonság különböző szintjein:

A biztonság szintjei	Első ²⁰	Második ²¹	Harmadik ²²	Negyedik ²³
Globális				
Regionális				
Nemzeti				
Egyéni				
negatív – inkább negatív – vegyes – inkább pozitív				

A mátrix elemzése során Csehszlovákia szétválása és Szlovák Köztársaság létrehozása és megalakulása nemzeti és regionális szinten okozott a legnagyobb biztonsági kockázatot, amelyek főbb eleme:

- a bizonytalanság a szétválás és az állam megalakítása körül;
- az egységes szövetségi biztonsági rendszer megbontása;
- a renacionalizáció miatt a kisebbségi jogok háttérbe szorulása;
- a szomszédsági kapcsolatok károsodása;
- a folyamat legitimációs problémái.

IV. A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KÜL- ÉS BIZTONSÁGPOLITIKÁJA

A Szlovák Köztársaság kül- és biztonságpolitikája számos külső és belső tényezőtől függ, amelyek közé tartozik többek között a nemzeti érdekek meghatározásában való nemzeti konszenzus, a hagyományok, az ország képességei és lehetőségei, valamint a nemzetközi helyzet. Szlovákia kül- és biztonságpolitikai lehetőségeinek legnagyobb korlátozó tényezője, hogy az ország geográfiai, társadalmi és gazdasági adatait figyelembe véve az európai kisállamokhoz tartozik.

²⁰ 1989. november 17. és 1992. július 17. között.

²¹ 1992. július 20. és december 31. között.

²² 1993. január 1-jén.

²³ 1993. január 1. és december 31. között.

A kisállami státusz jelentősen korlátozott hatalmi potenciált jelent. A kis ország jellemzői:

- kis geográfiai méretek;
- korlátozott érdekérvényesítési lehetőség;
- szűk belső piac;
- kis gazdaság, amely jelentősen függ a nemzetközi gazdaságtól.

A kis államok számára – a korlátozott hatalmi lehetőségei miatt – rendkívül fontos a nemzetközi közösségben való aktív szerepvállalás, valamint az intenzív diplomáciai tevékenység, mert csak így tudják – a kétoldalú és többoldalú megállapodások és a nemzetközi szerződések alapján – garantálni a biztonságát. Ennek következtében Európában a kis országoknak nincs más lehetősége, mint az integráció, hogy részt tudjanak venni a nemzetközi közösség irányításában. Ez a közép-európai régióban az 1990-es évek elején megfigyelhető függetlenségi és nacionalista törekvéssel éppen ellentétes folyamat, amely a régió országaiban belső vitákat és konfliktusokat is generált. Egyes országok²⁴ megpróbálkoztak az európai integrációval ellenétes politikával, amely sikertelennek bizonyult és nemzetközi izolációhoz vezetett.

A Szlovák Köztársaság kül- és biztonságpolitikája az ország megalakulása és az ország NATO- és EU-csatlakozása, 1993–2004 között jelentős módosulásokon esett át, amely a kormányváltásokhoz volt köthető. Az ország deklarált külpolitikai törekvése ebben az időszakban a teljes értékű európai és euroatlanti integráció volt, de az egyes kormányok által megvalósított politika esetenként ettől lényegesen eltért. Szlovákiában a hatalmon lévő politikai elit külpolitikai irányultsága a vizsgált időszakban nagy vonalakban megegyezett a közép-európai régió országai által képviselt külpolitikával, de egyes esetekben lényegi eltérést fedezhetünk fel, amely konfliktusokat is generált a régióban.²⁵ A deklarált külpolitikai törekvések a parlament és a kormány által elfogadott stratégiai dokumentumokban és jogszabályokban találhatók meg. 1993–2006 között Szlovákiában számos stratégiai dokumentumot fogadtak el, amelyek a katonai dimenzióban általában három, vagy négy szintből álltak.

1. Az új állam külpolitikai törekvései

Az önálló Szlovák Köztársaság létrejöttét követően a hatalmon lévő szlovák politikai elit legfontosabb külpolitikai törekvése az új állam nemzetközi legitimációjának megszerzése volt. Fő célnak tekintették, hogy a nemzetközi szervezetekben teljes jogú tagságot érjenek el, valamint diplomáciai kapcsolatot létesítsenek a nemzetközi közösség országaival. Ezekben a célokban teljes társadalmi konszenzus volt, amelyre a szlovák politikai elit támaszkodott is. A szlovák parlament

²⁴ 1993–1998 között Szlovákia, 2002-ig pedig Szerbia.

²⁵ Ezek a konfliktusok komolyabb válságokhoz nem vezettek, de megakadályozták a közép-európai regionális együttműködés elmélyítését, és a szomszédsági kapcsolatokban mély károkat okoztak.

határozata²⁶ már 1992-ben lefektette, hogy a létrejövő Szlovák Köztársaság a nemzetközi közösség teljes jogú tagja és hasonló értékeket képvisel, mint más demokratikus államok. Az új állam alapvetőnek tartja a nemzetközi kapcsolataiban a nemzetközi jog elsődlegességét, valamint a meghatározó nemzetközi dokumentumok²⁷ szellemét. A határozat kifejti, hogy Szlovákia alapvető érdeke az európai közösséghez való csatlakozása, hogy támogatni tudják Európában az együttműködés fejlesztését egy összeurópai biztonsági rendszer kialakítása érdekében, amely része lehet az európai integrációs folyamatnak. Ennek érdekében a Szlovák Köztársaság az Európa Tanácshoz való csatlakozását tekintette első lépésnek. A csatlakozással elfogadták az alapvető emberi és szabadságjogok védelméről szóló nemzetközi szerződést. Biztonságpolitikai szempontból a szlovák parlament határozata kifejti, hogy a Szlovák Köztársaság teljesíti azokat a szerződéseket, amelyek a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozására, a haderő csökkentésére, valamint a fegyverkezés védelemhez szükséges szinten tartására irányulnak.

A Szlovák Köztársaság a parlamenti határozatokban elfogadott külpolitikai célok elérését – a meghatározó nemzetközi (globális és kontinentális) szervezetekhez való csatlakozását – offenzív diplomáciai tevékenységgel kívánta elérni. Az ország a megalakulását követően egy éven belül a sikeres külpolitikának köszönhetően csatlakozott a főbb (globális és regionális) nemzetközi szervezetekhez, amelyek esetében rövid időn belül teljesíteni tudták a csatlakozási feltételeket, míg a többi szervezet esetében komoly lépéseket tett a csatlakozás irányába. Szlovákia a legjelentősebb globális nemzetközi szervezet, az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) 1993. január 19-én lett a tagja, 180. tagországgént. A kontinentális nemzetközi szervezetek közül 1993. június 30-án lett az Európa Tanács tagja, 31. tagállamként. A nemzetközi szervezetekhez való csatlakozás mellett hangsúlyt fektettek a kétoldalú diplomáciai kapcsolatok kialakítására, amelynek következtében 1993. szeptember 30-ig a Szlovák Köztársaság 106 országgal vette fel a hivatalos diplomáciai kapcsolatot, amelyek közül 53 országban külképviseletet létesítettek. Az első hivatalos külföldi látogató Dumas francia külügyminiszter volt, aki 1993. január 12-én tett látogatást az új államban. A cél sikeres elérését jelentős mértékben támogatta a csehszlovák szövetségi vagyon elosztását szabályozó jogszabály, valamint azok az egykori csehszlovák diplomaták, akik a Szlovák Köztársaságot választották hazájuknak. A Szlovák Köztársaság intenzív jelenléte a nemzetközi közösségben nemcsak azt jelentette, hogy a parlament által meghatározó célokat elérte a szlovák külpolitika, hanem azt is, hogy a Szlovák Köztársaság megszerezte a nemzetközi legitimitációt. A nemzetközi közösséghez történő gyors csatlakozás ellenére a szlovák politikai elitben továbbra is megmaradt egy bizonyítási kényszer, amely a kisállami létből, valamint a fiatal államiságból fakad.

A kezdeti sikerek ellenére jelentős problémák merültek fel a szlovák külpolitikában, amely több elemből áll. Ezek közé tartoztak az államisággal, a humánforrással, valamint a deklarált és a megvalósított politika közötti ellentét, illetve a világos nemzeti érdekek megfogalmazásának hiányával kapcsolatos

²⁶ A szlovák parlament 86/1992. és 117/1993. számú határozata – Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky k parlamentom a národom svete (1992. december 3.), valamint Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky k vzniku nezávislej Slovenskej republiky (1993. január 1.).

²⁷ Többek között az ENSZ határozatait, a Helsinki Nyilatkozatot, Párizsi Chartát és az EBESZ dokumentumait.

problémák, amelyek több kudarchoz is vezettek. Köztük a legsúlyosabb a NATO 1997. évi döntése, amikor elhalasztották Szlovákia csatlakozását a szövetséghez. A kudarcok többsége a szlovák külpolitika 1993–1998 közötti szakaszához köthetők. A problémák közül ez az egyik legjelentősebb, amelynek történelmi gyökere az államisággal és az állami tradíciókkal kapcsolatos szlovák politika. A szlovák nemzet államisághoz kötődő tradíciója nem teljes, mert a szlovák nemzet ugyan 1939-ben elérte az államiságot, de a német birodalom „bábállamát” nem tekinthetjük teljesen szuverén országnak, mert az csak a német külpolitika eszköze volt. Az 1939–1945 között fennálló államot – a tiso-i Szlovákia büntetési miatt – az 1993-ban létrejövő Szlovákia nem akarta teljes mértékben felvállalni. Ennek következtében a szuverén állam tradíciójának hiányát a szlovák politika azzal a mítosszal kompenzálta, hogy a szlovák államiságot a Samo-birodalomtól eredeztette, amivel „utóérték” a környező országok ezeréves államiságát. Azonban ezt a mítoszt nehéz történelmi tényekkel alátámasztani. A szlovák politikai elit az államiságát ennek ellenére intenzíven hangoztatta a külkapcsolataiban.

Az államisággal kapcsolatos másik probléma az ország legitimitását veszélyeztette. A Cseh és Szlovák Köztársaság szétválása és a két új állam létrehozása viszonylag²⁸ törvényes keretek között történt, így a folyamat legálisnak tekinthető, de nem tekinthető legitimnek, mert a föderáció állampolgárai nem szavazhattak a szétválásról. Az új országok megalakulása után több hónappal végrehajtott közvélemény-kutatások is azt mutatták, hogy a szlovák állampolgárok többsége még mindig a föderáció mellett foglalt állást.²⁹ Ennek következtében az új államnak nem volt meg a kellő társadalmi támogatottsága, valamint nem tekinthető teljes mértékben valósnak a politikai elit által hirdetett állítás, hogy a független és önálló Szlovák Köztársaság létrejött a szlovák nemzet várva várt eseménye volt. Megállapítható, hogy évszázados függetlenségi küzdelem után az önálló szlovák állam létrehozását a szlovák politikai elit szűk rétege érte el viszonylag váratlanul. A föderáció felbomlása rendkívül gyorsan (közel öt hónap alatt) történt meg, és erre a szlovák politikai elit sem volt felkészülve. Innen ered a szlovák külpolitika következő problémája, hogy az ország megalakulásakor Szlovákia ugyan rendelkezett egy független államra vonatkozó külső jellemzőkkel, a nemzetközi jog tárgya volt, de nem rendelkezett önálló külpolitikával, programmal.

A szlovák kormány jelentős számú külpolitikai elemet az egykori föderáció külpolitikájából vett át. Ez nem csak abban jelentkezett, hogy nem voltak önálló célok, hanem a külpolitika megvalósításának módszerei, folyamata, végrehajtása és a konkrét gyakorlati lépések sem voltak kidolgozva. 1994-től már rendelkezésre álltak a különböző stratégiai dokumentumok, de 1998-ig azok csak papíron (parlamenti határozatban) léteztek, mert az ország kül- és biztonságpolitikájában nem jelentek meg megfelelő mértékben. A konkrét programok hiánya megmutatkozott a szlovák lakosság tájékoztatásának hiányában is, mert a közvélemény nem értette, hogy miért van szükség önálló államra, és miért kell csatlakozni a nemzetközi szervezetekhez. Ennek a hatása megmutatkozott abban is, hogy a szlovák társadalom részéről – már közép-európai országhoz képest –, nagyon alacsony volt az euroatlanti

²⁸ A csehszlovák szövetségi gyűlés (parlament) saját maga döntött a feloszlításáról és megszűnéséről, amelyhez nem rendelkezett az állampolgárok jóváhagyásával.

²⁹ Duleba–Lukác–Wlachovsky: *Zahraničná politika Slovenskej republiky*.

integráció támogatottsága, amely jelentősen megnehezítette a kormányzatok munkáját, ezért 1998 után jelentős összegeket kellett költeni az integráció népszerűsítésére, de még így is viszonylag alacsony maradt. A megfelelő tájékoztatás hiánya miatt Szlovákiában a külpolitika alakítása egy szűk politikai réteg privilégiuma maradt, amely többször egyes csoportok érdekeit tükrözte, s ami eltért az ország alapvető érdekeitől. A csoportérdekek érvényesítése miatt szakadt ketté a deklarált és a megvalósított külpolitika 1993–1998 között. Az ország nemzetközi megítélésében ez súlyos károkat okozott.

1993-ban Szlovákiának meg kellett teremteni az ország kül- és biztonságpolitikáját irányító, koordináló és végrehajtó intézményi rendszert, mert ezt megelőzően a föderációs államban a külügyek és a hadügyek irányítása szövetségi szinten történt és zömmel Csehország területén, prágai székhellyel. Azonban Szlovákiában már 1990-ben létrehozták a nemzetközi kapcsolatok minisztériumát, amelynek alapfeladata a szlovák kulturális értékek terjesztése és a regionális együttműködés fejlesztése volt, de több esetben külügyi területre is áttévedt, amely jelentős konfliktust okozott a szövetségi külügyminisztériummal. Az új állam első éveiben az intézményi rendszer hiányosságai komoly problémákat okoztak a kül- és biztonságpolitika gyakorlásában. Az első szlovák külügyminiszter a színészből 1989-ben politikussá vált, Milan Kňažko volt, aki már a föderációs években betöltötte a nemzetközi kapcsolatok miniszteri tisztségét (1990-ben).

Az ország megalakulásakor a már közel két éve működő nemzetközi kapcsolatok minisztériuma nem volt felkészülve az országos szintű külügyek irányítására. Az ország külképviseleti hálózatának kialakítását a szövetségi vagyron felosztására vonatkozó megállapodás segítette elő, mert csak a személyi állományt és fenntartási költségeket kellett biztosítani a már meglévő külképviseleteken. A csehszlovák örökségből 53 külképviseletet és négy nemzetközi szervezetnél lévő állandó képviseletet kapott a szlovák fél. Ehhez képest a Szlovák Köztársaság 2007. január 1-jén 70 külképviseletet, nyolc nemzetközi szervezetnél lévő missziót és kilenc intézetet tartott fenn. Az intézmények rendszerének kialakítását többek között korlátozták az ország gazdasági lehetőségei is, valamint az, hogy a szlovák társadalom is átalakulás alatt állt, mint a többi közép-európai egykori szocialista ország, amelyekben néhány évvel korábban, 1989-ben kezdődött meg a demokratikus átalakulás.

Azonban nagyobb problémát jelentett a felkészült külügyi szakemberek hiánya, mert a szövetségi időszakban karriert elért (szlovák) diplomaták jelentős része Prágában maradt a cseh külügyminisztériumnál, valamint az új szlovák állam politikai elitje nem számított a föderációt szolgáló szlovák diplomatákra, mert Csehszlovákiához lojális embereknek tartották őket. Ez a döntés jól érzékeltette a szlovák vezető politikusok tapasztalatlanságát is, mert nem voltak tudatában annak, hogy egy szakmailag felkészült diplomata minden esetben a központ utasításait hajtja végre politikai állásfoglalás nélkül. A diplomaták egyéniségét csak a tapasztalat, a személyes kapcsolatrendszer, valamint a korábbi karrier határozza meg. Ez a politikai tévedés jelentős károkat okozott a szlovák külpolitikának, mert a tapasztalt diplomaták alkalmazásával Szlovákia nagyobb sikereket érhetett volna el.

A szlovák külpolitika – a kormány szelektálásának következtében – 1993–1998 között nagyon kevés jól képzett és tapasztalt diplomátával rendelkezett. Az intézményi rendszerre és a humán kérdésekre vonatkozó problémák az ország biztonságát garantáló védelmi minisztériumra és a haderőre is jellemzőek voltak.

2. Az útkeresés évei és hatásai

Ezek a problémák és hibák leginkább az 1993–1998 közötti időszakra voltak jellemzők, de kihatással voltak az 1998-at követő korszakra is. A szlovák külpolitikát meghatározó problémák az ország biztonságpolitikájában is megjelentek, amelyek károkat okoztak az ország biztonsági helyzetében és nemzetközi pozíciójában. A problémák az 1993. évi külpolitikai sikereket követően már 1994-ben jelentkeztek, amikor a választások után az új kormánytöbbség jelentősen korlátozta az ellenzék jogait és hadjáratot indított az ellenzék felszámolására, amelynek során törvénytelen eszközöket is bevetett. Az 1994-től hatalmon lévő mečiar kormányzat bel- és külpolitikai lépései, valamint törekvései következtében Szlovákia nemzetközi megítélése rohamosan romlott, amely az 1997-ben elszenvedett traumához vezetett.

1993–1998 között a belpolitikai küzdelmek kivetítődtek az ország külpolitikájára is, amelyek közül az egyik legfontosabbnak lehet tekinteni a kormányfő és a külügyminiszter közötti konfliktust. Vladimír Mečiar miniszterelnök, a kormányzó Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (HZDS) elnöke autokratikus vezetést honosított meg a pártján és a kormányon belül. A kormányfő élesen bírálta Milan Kňažko külügyminisztert a párt elnökének hivatalos irányvonalától eltérő állásfoglalásai miatt. A külügyminiszter már 1992-ben a párt belső ellenzékének egyik vezetője volt. Ez a konfliktus megjelent az ország külpolitikájában is, mert a miniszterelnök és a külügyminiszter – az egyeztetés hiánya miatt – külföldön más és más állásfoglalásokat tett, amely egyes esetekben ellentétes volt az ország hivatalos külpolitikájával. Ezek közé tartozott a szlovákiai németek kárpótlásának kérdése is. A miniszterelnök már 1993 elején kezdeményezte a külügyminiszter leváltását. Kňažko leváltását követően a belső ellenzék távozott a kormányból, amelynek következtében a kormány elvesztette többségét a parlamentben.

1994. február 2-án a belpolitikai válság közepette az ország euroatlanti integrációs folyamatában jelentős lépést tett a szlovák kormány, amikor hetedik országgént csatlakozott a NATO békepartnerségi programjához. Az új külügyminiszter, Jozef Moravčík is konfliktusba került a kormányfővel, mert kifejtette, hogy „*a konfrontatív politika nem szavatolja Szlovákia további pozitív fejlődését*”.³⁰ Ezek a lépések vezettek az 1994. márciusi kormányválsághoz, amelyet követően szakértői kormányt hoztak létre a külügyminiszter vezetésével, amelyről a leváltott kormányfő azt mondta, hogy „*nem Szlovákia kormánya, hanem a szlovákiai idegenek kormánya*”.³¹ A szakértői kormány hat és fél hónapos regnálása egy elnyújtott választási kampány volt, amelynek következtében jelentősebb külpolitikai eredményeket nem tudtak elérni. Azonban biztonságpolitika területén jelentős lépésnek tekinthető a Szlovák Köztársaság Nemzetbiztonsági Alapjainak kidolgozása, amelyet ugyan a parlament nem fogadott el, de ezt tekintik Szlovákia első biztonságpolitikai dokumentumának.

³⁰ Marian Leško: *Mečiar és a mečiarizmus*. 112. o.

³¹ Uo. 127. o.

Vladimír Mečiar közben támadta azokat a nemzetközi szervezeteket, amelyekben szlovák politikai ellenfelei tisztséget töltöttek be.³² Az 1994. szeptember 30-án és október 1-jén megtartott előrehozott választásokat ismét a Mečiar által vezetett Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom nyerte meg, amely a Szlovák Nemzeti Párttal (SNS) és a Szlovák Munkásszövetséggel (ZRS) kötött koalíciós megállapodást. A parlament megalakulásának napján megkezdték azt az offenzív fellépést az ellenzéki pártok ellen, amely a nemzetközi közösséget is sokkolta. A szlovák kül- és biztonságpolitika 1994-től visszatért az előző mečiar-i gyakorlathoz.

Az 1994–1998 közötti időszakban a kormány „hivatalos” külpolitikai törekvése – a többi közép-európai országhoz hasonlóan – az európai, euroatlanti integráció elérése volt. Szlovákia az integrációt egyfajta versenynek tekintette, amely során minden lehetőséget fel is használt. Azonban az ország nyugati integrációja mellett nagy szerepet kapott a külpolitikában a keleti orientáció, amelyet Mečiar által vezetett szlovák politikai elit szlavofil kötődése, valamint a kormányhoz kötődő gazdasági csoportok érdeke indukált. A keleti nyitásra azért is volt szüksége, mert nem kívánta a gyakorlatban is teljes mértékben elkötelezni magát a nyugati integráció mellett. A szlovák kormány nem akart egyetlen érdekszféra egyoldalú elkötelezettje lenni, mert attól tartott, hogy elveszti a nemrég megkapott függetlenségét, valamint önálló – a közép-európai országokhoz képest egyéni – külpolitikát akart megvalósítani.

Az ország keleti (orosz) kapcsolatai a szlovák kormány akarata ellenére is túlnőttek Szlovákián, mert Oroszország a közép-európai térség leggyengébb láncszemének tartotta, és felhasználva a szlovák politikai elit közeledését, előretolt bástyaként használta a fiatal köztársaságot. Oroszország Szlovákián keresztül kívánt jelen lenni Európában, ezért lehetőségeihez mérten anyagilag és politikailag is támogatta Szlovákiát. Az átalakuló szlovák gazdaság számára jól jött az orosz pénzügyi támogatás. Michal Kováč államfő már a megválasztását követően³³ felhívta a figyelmet keleti térség meghatározó szerepére, de egyformán fontosnak említette az orosz és a német kapcsolatok fejlesztését is. Megállapította, hogy Szlovákia szerves része az euroatlanti térségnek, amely „az Uralig terjed”.

A szlovák politikai vezetők úgy vélték³⁴, hogy az Egyesült Államok nem lesz képes hosszabb távon a világban felmerülő globális problémákat megoldani, valamint megosztottá válnak a nyugati hatalmak. Így a hagyományos nemzetközi szervezetek (ENSZ, NATO, WEU, EBESZ) nem lesznek képesek kezelni a negatív globális folyamatokat. A világ a multipoláris világ felé tart, amelyben még Oroszország nagy szerepet kaphat. 1993-ban a szlovák kormány úgy vélekedett, hogy a közép-európai országok integrációja 2005-ig nem valósulhat meg, így Szlovákiának ebben az esetben három lehetősége lehet:

- nagyhatalmakhoz (Oroszország, Egyesült Államok, Németország) való csatlakozás;
- euroatlanti integráció, amely csak hosszú távon érhető el;
- a pozitív semlegesség mellett az orosz és ukrán együttműködés fejlesztése.

³² Itt többek között Ján Čarnogurskýról van szó, aki az EBESZ alelnöki tisztségét töltötte be.

³³ Az 1993. március 2-án elhangzott beiktatási beszéde alapján.

³⁴ Anton Bonkó: *A geopolitikai fejlődés a világban és Szlovákia*. Národná obroda, 1993.

1994–1998 között a szlovák politika a harmadik lehetőséget vállalta fel. Az ország keleti kapcsolata a Mečiar-kormányzatok időszakában volt meghatározó, ami ellentétben állt a szóban deklarált törekvésekkel. Ebben az időszakban Szlovákia keleti orientációs politikája mellett egy híd, azaz a Kelet és a Nyugat közötti közvetítő szerepét kívánt betölteni. Ennek érdekében a kedvező geopolitikai elhelyezkedést használta fel. Az ország „híd” szerepét a kormánykoalíció mellett az ellenzék egy része is támogatta. Čarnogursky korábbi miniszterelnök, Mečiar ellenfele is ebbe a táborba tartozott, aki az ország kettős nyugati (vallási) és keleti (származási) kapcsolatai alapján fogadta el a „híd-koncepciót”. A politikus szerint Szlovákia orosz orientációját az is alátámasztja, hogy Nyugaton a szlovákokat lenézik, míg az Oroszországi Föderációban partnernek tekintik őket. Ez jól ábrázolta a szlovákok komplexusát. A szlovákok tartottak az euroatlanti integráció során megvalósuló megmérettetéstől, ezért inkább a kihívás nélküli orosz orientációt választották. Ez a komplexus a szlovák társadalom történelmi múltjából fakad, hisz a történelmük során mindig kisebbségben éltek, így identitás törekvésüket mindig elnyomás érte és így nem alakulhatott határozott önálló „identitás”. Ez az identitásgyengeség adta azt a bizonytalanságot és kisebbségi komplexust, amely a szlovák politikai elitet jellemezte.

1994-től Vladimir Mečiar a hatalmon maradásáért megragadta a nacionalizmus eszméjét. A kormányfő külpolitikájában makacsul el akarta érni, hogy a Nyugat adjon meg minden segítséget Szlovákiának anélkül, hogy beleavatkozna a Szlovákiában zajló – esetenként antidemokratikus – folyamatokba. Ehhez, ha kellett zsaroláshoz is folyamodott. A szlovák kormány ellenségek gyártásával tartotta fenn tömegbázisát, s ez az ellenség sok esetben a Magyar Köztársaság volt.³⁵

1994-től a Szlovákiában tapasztalt folyamatok miatt a nemzetközi közösség aggodalmát fejezte ki, mivel az országban lelassulhat, vagy le is állhat a demokratikus fejlődés. A közösség számára Szlovákia erre az időszakra a közép-európai régió legkockázatosabb országa lett. Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériumának Szlovákiáról szóló ország-jelentése alapján Szlovákiában általában tiszteletben tartják az emberi jogokat, de sok területen tapasztalhatóak antidemokratikus folyamatok. Ezek közé tartoztak: a privatizáció átláthatatlansága; a külföldi befektetők kizárása; a munkahelyi elbocsátások módszere; az államfő elleni kampány; a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság korlátozása; a kisebbség helyzete; az ellenzék megfélemlítése.

Ezek hatására az Európai Unió 1994. november 24-én és 1995. november 25-én, valamint az Egyesült Államok 1995. november 16-án „demarsot” intézett a szlovák kormányhoz, hogy módosítson az országban zajló antidemokratikus folyamatokon és térjen vissza az euroatlanti integráció valós folyamába. A „demarsokat” támogatta az Európai Parlament (EP) is. Az EP a liberális és a szocialista frakció támogatásával elfogadott határozatában szintén felszólította Szlovákiát a demokratikus elvek betartására. A romló belpolitikai helyzet és a nyugati partnerek figyelmeztetései miatt jelentősen csökkent a külkapcsolatok szintje. Szlovákia különutas politikája a nemzetközi szervezetek tevékenységére is

³⁵ Mečiar több alkalommal bejelentette, hogy „a magyar hadsereg erői megindultak a szlovák határ felé”. Marian Leško: *Mečiar és a mečiarizmus*. 40. o.

hatással volt. Többek között, a szlovák kormány 1995 és 1998 között a külpolitikai lépései előtt nem konzultált az Európai Unióval, annak ellenére, hogy az 1995. június 27-én benyújtott EU-csatlakozási memorandumban a szlovák fél vállalta, hogy egyeztet a külpolitikai lépései előtt az Unióval. Azonban ezt gyakran nem tette meg és kellemetlen helyzetbe hozta az Európai Uniót. Erre egyik példa volt a szlovák kormányfő 1996. január 29-én és 30-án a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban tett látogatása, amely megakadályozta az EU-tagállamok külügyminisztereinek határozatát Jugoszláviával szemben. A nemzetközi közösség következő nagyobb akciójára 1996 tavaszán került sor, amikor közösen elítélték a szlovák büntető-törvénykönyv módosítását. Az emberi jogok nemzetközi Helsinki Bizottsága szerint a módosítással Szlovákia, mint az Európa Tanács tagja, megsértette nemzetközi kötelezettségeit. A nyugati lapokban megjelent cikkekben Szlovákia totalitarizmushoz és a diktatúrához való visszatéréséről írtak.

1996 nyarán élte meg Mečiar kormánykoalíciója a legnagyobb válságát. Szlovákia külpolitikai helyzete jelentősen romlott, a nemzetközi „demarsok” és a NATO-integráció lelassulása hatására lépéskényszerbe került, de a szélsőséges nacionalista koalíciós partnere³⁶ azt megakadályozta. A kormányválságot Mečiar egy „zseniális” politikai akcióval oldotta meg, ugyanis az ország külpolitikai válságát az ellenzékre hárította.

1996-ban a Mečiar-kormány törekvése és az országban zajló folyamatok miatt Szlovákia külpolitikai támogatottsága a mélypontra zuhant. A nemzetközi közösség által Szlovákia irányába intézett sorozatos figyelmeztetések ellenére a kormány nem változtatott politikáján. (A szlovák kormány a társadalom előtt „elbogatellizálta” a helyzetet.) Ezt követően egyértelművé tették, hogy Szlovákia kikerül a NATO-csatlakozás első köréből, amelynek hatása lesz az Európai Unió integrációjára is. Az 1997. évi madridi NATO-csúcstalálkozón a tagállamok döntése értelmében Szlovákiát nem hívták meg a NATO-bővítés első szakaszába, míg a környező országokat (Lengyelországot, Csehországot és Magyarországot) igen. Ezt a döntést – annak ellenére, hogy előre látható volt –, a szlovák társadalom traumaként élte meg. Az ország nemzetközi elfogadottságát jól tükrözte, hogy a szlovák kormányfőt, az osztrák kancelláron kívül, a nyugati vezetők nem fogadták. A külkapcsolatok terén egyedül a lengyel és az ukrán reláció volt konszolidáltnak mondható, de azok is vitákkal voltak terhesek. A nemzetközi életben egyedülként Oroszországgal tartott fenn megfelelő, harmonizáló kapcsolatokat. Szlovákia tehát elérte a majdnem teljes nemzetközi elszigeteltséget.

Szlovákia gazdasági helyzete a külpolitikai válsággal egy időben romlott. A kormány lelassította a privatizációt, lehetetlenné tette a piacgazdaság működését és a központi kormányzat támadást intézett a tőkepiac és a befektetési alapok ellen. Ennek eredményeként a Nemzetközi Valutaalap nyilatkozata alapján Szlovákiát a nem megfelelő országok közé sorolta. Az ország ekkorra már 35,6 milliárd koronás³⁷ államadósság terhelte.

³⁶ A Ján Slota vezette Szlovák Nemzeti Párt.

³⁷ A 35,6 milliárd korona akkor egymilliárd dollár volt. Ez jelentős adósság, annak ellenére, hogy Szlovákia a megalakulásakor nem örökölt államadósságot, mint más közép-európai országok.

A sikertelen szlovák külpolitika oda vezetett, hogy 1998-ra az ország nemzetközi helyzete (státusza) a legfontosabb külföldi partnereket figyelembe véve rosszabb volt, mint 1993-ban. Mindenekelőtt a közvetlen szomszédokkal (Lengyelországgal, Csehországgal és Magyarországgal), valamint a nyugati nemzetközi közösség meghatározó hatalmaival romlott meg a viszony. Ellenzéki szlovák politológusok szerint Mečiar 1994–1998 közötti politikája alapján nem kívánt sem a NATO-ba, sem az EU-ba bekerülni, de racionálisan más alternatívája sem volt. A kormányfőt pedig a társadalom nem jogosította fel arra, hogy a szlovák nemzetből másodosztályú nemzetet csináljon, és kiszolgáltatassa azt Oroszország nagyhatalmi ambícióinak. Szlovákiának néhány év alatt sikerült lépéshátrányba kerülnie a térség országaival szemben, amelynek csak az ezredforduló után lettek következményei. Erre a rossz politikai irányvonalra 1998-ban adott választ a szlovák társadalom, amikor leváltotta a Mečiar-kormányt és a demokratikus ellenzéket emelte hatalomra. Az új kormány hatalomra kerülésével Szlovákiában új korszak kezdődött, azonban a lépéshátrányt csak nehezen lehetett ledolgozni.

3. Kiút – az európai integráció

Az 1998. szeptember 25-én és 26-án megtartott választásokat követően, annak ellenére, hogy azt a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom nyerte meg, mégis az ellenzéki pártok – a Szlovák Demokratikus Koalíció (SDK), a Magyar Koalíció Pártja (SMK), a Demokratikus Baloldal Pártja (SDL) és a Polgári Megértés Pártja (SOP) – alakíthattak kormányt Mikulaš Dzurinda vezetésével. Az új kormánynak alkotmányos többsége is volt a parlamentben. A kormánykoalíció pártjai a választási kampány időszakában is kinyilvánították, hogy változtatnak az ország kül- és biztonságpolitikáján és nemcsak szóban, hanem gyakorlatban is törekszenek az ország teljes értékű európai és euroatlanti integrációra. Az ország megítélésére rendkívül pozitív hatást gyakorolt a magyar kisebbség pártjának bevonása a kormányba, amely nemcsak a szomszédsági kapcsolatokat javította, hanem az integrációra is pozitívan hatott. Az 1998. november 25-én jóváhagyott kormányprogram is magában foglalta az ország stratégiai külpolitikai törekvését, amely a teljes értékű integráció elérése volt. Az új kormány külpolitikai prioritását jól ábrázolta, hogy Mikulaš Dzurinda miniszterelnök első hivatalos külföldi útja Brüsszelbe vezetett 1998. november 5-én és 6-án, ahol tárgyalást folytatott a NATO-főtitkárral, az EU részéről pedig az Európai Bizottság elnökével. Az EU-integráció megerősítése érdekében az új parlament 1998. december 1-jén elfogadta az ország EU-integrációjáról szóló deklarációt.

Az új kormánynak a kül- és biztonságpolitikája megvalósítása előtt értékelnie kellett az 1994–1998 közötti Mečiar által vezetett kormány hibáit és az annak következtében kialakult helyzetet. Az értékelés alapján megállapították, hogy az alábbi területeken kell haladást elérni az ország nemzetközi közösségben elfoglalt helyzetének, valamint az integrációs lehetőségek javítása érdekében:

- a belpolitikai válság felszámolása, amelynek keretében meg kell állapodni az ellenzéki pártokkal a kül- és biztonságpolitikáról;
- a külpolitika alakításában részt vevő állami vezetők és intézmények tevékenységének összehangolása;

- össztársadalmi konszenzus megszerzése az integráció támogatásában;
- világos integrációs célok meghatározása az OECD-, az EU- és a NATO-csatlakozás érdekében;
- a szomszédos országokkal megromlott viszony helyreállítása, a visegrádi együttműködés szorgalmazása.

Az új kormány első évében a legfontosabb külpolitikai cél az ország nemzetközi közösségen belüli bizalmának és hitelének visszaszerzése volt, amelyet intenzív diplomáciai tevékenységgel értek el. 1999-ben a szlovák állami vezetők 28 – döntően európai – országban tettek látogatást, valamint a nemzetközi szervezetek székhelyein. A régió országaiban, valamint a NATO és az EU meghatározó országainak vezetőivel több alkalommal tárgyaltak, amelyek során az ország integrációs törekvéseit hirdették. Ebben jelentős segítséget nyújtott 1999. június 15-től az elnökválasztáson megválasztott Rudolf Schuster államfő. Az új köztársasági elnök az ország külpolitikájának megfelelő képviselése érdekében ragaszkodott ahhoz, hogy csak olyan szlovák nagykövetek kinevezését támogattja, akik szakmailag felkészültek, politikailag lojálisak az ország külpolitikájához, illetve az 1994–1998 közötti időszakban nem okoztak károkat Szlovákia nemzetközi megítélésében.

A kül- és biztonságpolitikában végrehajtott sikeres minőségi változásoknak köszönhetően a nemzetközi közösség viszonylag hamar elismerte az új kormány törekvését, és már az 1999. április 23–25. között megtartott washingtoni NATO-csúcstalálkozón is kedvező megítélést kapott, valamint 1999. október 13-án az Európai Bizottság éves értékelése is megállapította, hogy Szlovákia teljesítette a csatlakozás politikai kritériumait. Az 1999-es évet külpolitikailag hasonlóan sikeresnek lehet tekinteni, mint az ország megalakulását követő 1993-as évet. 1999-től Szlovákia ismét a gyakorlati integráció útjára lépett, valamint konszolidálta nemzetközi kapcsolatait. A sikerek közé sorolható Eduard Kukan külügyminiszter és Ján Kubiš nagykövet kinevezése az ENSZ és az EBESZ megtisztelő pozícióiba. A szlovák külpolitika 1999. évi legjobb lépése, amelyet az ország NATO-csatlakozása jelentős állomásának és előremozdításának lehet tekinteni, a NATO jugoszláviai légi hadművelete időszakában képviselt szlovák állásfoglalás. Szlovákia azzal, hogy légterét szabaddá tette a Németországból Jugoszlávia irányába bevetésre induló NATO-repülőgépek számára, elkötelezte magát a szervezet mellett. Az átengedett repülőgépek között harci bevetést végrehajtó bombázó-repülőgépek is voltak. NATO-értékelés szerint Szlovákia ebben az időszakban *„úgy viselkedett, mintha már a NATO tagja lenne”*.³⁸ A szlovák kormány ezt olyan erős ellenzéki és társadalmi nyomás ellenére is megtette, amely során kiemelten a Szlovák Nemzeti Párt (SNS) és más társadalmi szervezetek nyíltan tiltakoztak és tömegmegmozdulásokat szerveztek a kormány döntése miatt.

A Mečiar-kormányzattól örökölt problémák felszámolásában egyedülként az integráció társadalmi támogatottságának erősítésében nem sikerült jelentős eredményeket elérni, mert a NATO-csatlakozás támogatottsága a felmérések alapján 35–40% között alakult, míg az EU-csatlakozás támogatottsága az 1998. évi 79%-ról

³⁸ Hivatalos NATO-értékelés Szlovákia hozzáállásáról.

62–66%-ra csökkent. A kormány az integrációs támogatásának növelése érdekében programot dolgozott ki a nyilvánossággal való kommunikáció javítására, valamint a csatlakozás népszerűsítésére.

A szlovák külpolitika már 2000-ben elérte az első jelentős sikerét, amikor július 29-én Szlovákia meghívást kapott a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési (OECD) szervezetbe, amelynek 2000. december 14-én lett a tagja, 30. tagállamként. Az ország külpolitikáját ekkor már a külügyminisztérium által kidolgozott és a kormány által jóváhagyott éves terv alapján valósították meg, amelyben három prioritást határoztak meg, vagyis az OECD-, az EU- és a NATO-tagság elérését, de a kormányfő nagy hangsúlyt helyezett a visegrádi együttműködés felújítására is. Szlovákia a Visegrádi Négyek (V4) együttműködésének keretében integrációjának felgyorsítását remélte, mert a V4-ek több tagja 1999-től már elérte az euroatlanti csatlakozást. Továbbá ekkor kezdődött meg az együttműködés intézményesítése. Mikuláš Dzurinda miniszterelnök külpolitikai szempontból úgy jellemezte kormányzása első két évét, hogy 1999 a változások, míg 2000 a pozíciók megerősítésének éve volt.

A szlovák külpolitika törekvésének ekkor három pillérét különböztették meg:

- visegrádi együttműködés erősítése az integráció regionális támogatásának megszerzésére, valamint a jószomszédi kapcsolatok fejlesztése;
- a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése, kiemelten a NATO- és az EU-tagországokkal;
- a fegyverzetcsökkentés és ellenőrzés fokozása (a szlovák SS–23 típusú rakéták felszámolása).

A **2001.** év az Egyesült Államok elleni szeptember 11-ei terrorista támadások miatt teljes mértékben átformálta a nemzetközi közösség kapcsolatait, így jelentős hatással volt a külpolitikai folyamatokra, valamint az országok biztonságára. A nemzetközi közösség által képviselt kül- és biztonságpolitikában prioritást kaptak az új kihívások, valamint a nem hagyományos fegyveres konfliktusok. Dzurinda miniszterelnök ezzel kapcsolatban 2002-ben úgy nyilatkozott, hogy Szlovákiának 1998–2002 között kétszer kellett ártértékelnie külpolitikájának prioritásait, 1999-ben a koszovói válsággal kapcsolatban, valamint 2001. szeptember 11-ét követően.

Szlovákia 2001-ben is komoly hangsúlyt fektetett a kétoldalú kapcsolatokra, amelynek következtében jelentős előrelépést ért el, kiemelten az Egyesült Államokkal fennálló kapcsolataiban. A szlovák politikai elit szerint az ország euroatlanti integrációja során rendkívül fontos szerepet tölt be az Egyesült Államok. A két ország kapcsolatainak egyik fontos momentuma volt a szlovák miniszterelnök amerikai látogatása, ahol tárgyalást folytatott George W. Bush amerikai elnökkel. Az Egyesült Államok elleni terrorista támadásokat követően Szlovákia szolidaritását fejezte ki, majd bejelentette, hogy csatlakozik a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemhez és csapatokat küld Afganisztánba.

Az Európai Unió meghatározó országai irányában a standard politikai kapcsolatok mellett a gazdasági kapcsolatok fejlesztésére törekedtek, amely kiemelten a külföldi beruházások növelésére irányult. A sikerek ellenére a Nyugat ugyanakkor továbbra is rámutatott a fennálló problémákra, valamint az integrációs elvárások maximális teljesítésére. A hiányosságok leginkább gazdasági területen mutatkoztak, mert – nyugati megállapítások szerint – Szlovákiában még nem működött megfelelően a piacgazdaság, valamint a privatizációval kapcsolatos ellentmondások sem oldódtak fel. 1998-at követően a legnagyobb jelentőségű problémának a közszférában és a gazdaságban tapasztalható korrupció volt tekinthető. A nyugati kritikával összhangban a szlovák társadalom is elítéli az országban „virágzó” korrupciót, amiért a kormányt teszik felelőssé³⁹, annak ellenére, hogy a kormány egy országos méretű kampányt is indított a korrupció felszámolására.

Az 1999-ben megindított politikai és gazdasági reformok nem voltak olyan sikeresek, mint amilyenek a szlovák kormány a külföld felé beállította. Gazdasági téren továbbra is jelentős problémák voltak tapasztalhatók, amelyet jól jellemzett, hogy 2000-ben és 2001 elejétől a kormány újabb és újabb gazdasági reformlépésekre kényszerült. A privatizáció területén a 2001. év mutatott több problémát, hiszen ebben az évben járt le a privatizációs kuponokat⁴⁰ felváltó kötvények visszafizetési határideje, amely több tízmilliárd koronával⁴¹ terhelte meg a költségvetést, ami miatt gyors nagyvállalati privatizációkra kényszerült. A lakosság 1995 óta várt a privatizációs kárpótlásból származó bevételre, amelynek ismételt elmaradása beláthatatlan következményekhez vezethetett volna.

2002 Szlovákia számára – az elmúlt négy év kemény diplomáciai küzdelme után – elhozta a sikereket, mert a november 21-én és 22-én Prágában megrendezett NATO-csúcstalálkozón Szlovákia (további hat kelet-európai országgal együtt) meghívást kapott a NATO-bővítés második körébe. Az Európai Unió éves értékelése szerint Szlovákia 2002-re teljesítette a csatlakozás politikai és gazdasági feltételeit is. Ez az év Szlovákiában a választás éve is volt, amelynek eredményeként – annak ellenére, hogy ismét a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (HZDS) nyerte meg a választásokat –, a fennálló kormánykoalíció alakíthatott újból kormányt. A választások lehetőséget adtak az elmúlt négy év kül- és biztonságpolitikájának értékelésére és az új meghatározására. A régi–új kormány kül- és biztonságpolitikai célja jelentősen nem változott, mert az továbbra is a teljes értékű integráció elérése maradt. A külpolitika prioritása a szomszédos és a regionális kapcsolatok fejlesztésére irányult, de az energiapolitika miatt megfelelő viszony kialakítására kellett törekedni Oroszországgal, a kaukázusi régióval, valamint Ukrajnával, de biztonsági szempontból kiemelt figyelmet kellett fordítani a Balkán térségére is. A válságokban érintett balkáni országokkal Szlovákia a megalakulásától kezdve különleges kapcsolatokat ápolt, amely a térségben élő szlovák kisebbség, valamint a közös szláv eredetet következtében alakult ki.

³⁹ Az ÚVVM közvélemény-kutató intézet felmérése alapján.

⁴⁰ A privatizációs kuponokat még a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság során kapta a lakosság, anyagi kárpótlás keretében. A kuponokat nem korábbi (1949 előtti) javaik után, hanem egyenlő mértékben minden felnőtt állampolgár megkapta.

⁴¹ HVG 1142. szám 21. o.

2003 továbbra is az integráció jegyében telt el, amelynek meghatározó eseménye volt május 16-án és 17-én az EU-csatlakozásra vonatkozó népszavazás megtartása. A lakosság 52,15%-os részvétele mellett a szavazók 92,46%-a támogatta az ország EU-tagságát. Ez részben a kormány többéves, a csatlakozást népszerűsítő kampányának eredménye volt, amelynek során nagy hangsúlyt helyeztek a lakosság széles körű tájékoztatására. Ennek ellenére a 2003. évi közvélemény-kutatások alapján az ország NATO-csatlakozásának támogatottsága alig haladta meg az 50%-ot, de még mindig magas volt az elutasítók száma (40% körül). Az ország biztonságpolitikájának jelentős lépése volt az Egyesült Államok által vezetett Irak elleni nemzetközi koalícióhoz való csatlakozása, amellyel Szlovákia a megosztott Észak-atlanti Szövetségben belül az Egyesült Államok oldalára állt az európai nagyhatalmak egy részével (többek között Németországgal, Franciaországgal) szemben, de ez a lépés nem hátráltatta az ország Európai Uniói törekvését.

4. Új fejezet a kül- és biztonságpolitikában

A Szlovák Köztársaság megalakulása után 11 évvel – a hatalmon lévő kormány hatéves sikeres külpolitikájának eredményeként – **2004-ben elérte a teljes európai és euroatlanti integrációt.** 2004. március 2-án Jaap de Hoop Scheffer NATO-főtábornok meghívta a Szövetségbe Szlovákiát és hat másik kelet-európai országot. Április 2-án ünnepélyes keretek között felvonták Brüsszelben, a NATO székhelyén a hét új tagország zászlaját, amellyel a szövetség teljes jogú tagjává váltak. 2004. május 1-jével a Szlovák Köztársaság kilenc másik európai országgal együtt az Európai Unió tagjává vált. A csatlakozásokat követően Szlovákiának ismételten, már mint a nyugati világ két legjelentősebb szervezetének teljes jogú tagjaként át kellett értékelnie kül- és biztonságpolitikáját, hogy minden területen alkalmazkodjon a szervezetekhez. A csatlakozást követően Szlovákia előtt jelentős feladat állt, mert a tagságból fakadó kvótás tisztségeket fel kellett tölteni, valamint teljesíteni kellett a tagsággal kapcsolatos kötelezettségeket. 2004-ben a szlovák külpolitika sikerének lehetett tekinteni a NATO parlamenti közgyűlésének május 28. és június 1. között Bratislavában megtartott ülését. Eduard Kukan külügyminiszter a csatlakozást követően ezeket az éveket úgy jellemezte, hogy 2002 a felkészülés éve, a 2003 az értékelés éve, míg a 2004 a csatlakozás éve volt. Az ország integrációja után ártértékelt kül- és biztonságpolitika rövidtávú feladataiként az alábbiakat határozták meg:

- Szlovákia teljes jogú tagságának megerősítése az EU-ban és a NATO-ban;
- a szervezeteken (EU, NATO, ENSZ) belüli reformok támogatása;
- az ENSZ Biztonsági Tanács ideiglenes tagságának elérése a 2006-2007 közötti időszakra, hogy Szlovákia is részt vehessen a globális folyamatokban;
- a regionális együttműködés fejlesztése, a Közép-európai Kezdeményezés (CEI) soros elnöksége;
- a középtávú (2015-ig tartó) külpolitikai stratégia kidolgozása;
- a külpolitika prioritásában a specializáció megteremtése.

A szlovák kormány ezt követően területekre osztotta fel a külpolitikai prioritásait, törekvéseit:

- az elsődleges (alapvető) terület:
 - szomszédsági kapcsolatok (gazdasági, társadalmi és kulturális együttműködés);
 - a Visegrádi Együttműködés fejlesztése;
 - Ukrajna támogatása az integráció során (az EU–Ukrajna terv megvalósítása);
- a második terület:
 - az EU- és a NATO-tagországokkal az együttműködés fokozása;
 - az EU kül- és biztonságpolitikájának fejlesztése;
- a harmadik terület:
 - Nyugat-Balkán régió;
 - Kelet-Európa;
- a negyedik terület:
 - távoli országok (Ázsia, Afrika, Amerika);
 - a nemzetközi szervezetekben való együttműködés.

Szlovákia **2005-ben** hatalmas külpolitikai sikert ért el, amikor 2005 februárjában Bratislavában tartották a világ két vezető hatalmának csúcstalálkozóját, amikor George W. Bush amerikai elnök és Vlagyimir Putyin orosz elnök tárgyalt a szlovák fővárosban. Bár történelmi döntés nem született, a találkozó sikeresen zajlott le.

2006-ban előrehozott választásokat tartottak az országban, mert a kormányon lévő jobboldali kormánykoalíció elveszítette többségét a parlamentben. A választás az 1998-ban megkezdett folyamat végét jelentette, mert a hatalmon lévő kormánykoalíció elvesztette a választást és át kellett adnia a hatalmat egy baloldali–populista koalíciónak. A választási vereséget a sikeres kül- és biztonságpolitika ellenére, az országban végrehajtott szigorú gazdasági és társadalmi reformok miatti társadalmi támogatottság elvesztése miatt szenvedték el. Az új kormány, hosszas egyeztetéseket követően, a Robert Fico vezette baloldali Smer–SD, a korábbi miniszterelnök, Vladimír Mečiar vezette HZDS és a nacionalista Szlovák Nemzeti Párt (SNS) szövetségéből jött létre. Az új kormánykoalíciót az összetétele miatt azonnal támadás érte, mert a koalíció két kisebbik pártja – korábbi kormányzati szerepéből, valamint programjából és nyilatkozataiból fakadóan – a nemzetközi közösség számára nem elfogadható. A populista, nacionalista Szlovák Nemzeti Párt (SNS) kisebbségellenes politikája, valamint Vladimír Mečiar ismételt hatalomba kerülése miatt már a kormánykoalíció megkötése előtt „fenyegetések érkeztek külföldről”.

A bírálatok nem minden esetben a két kisebbik párt miatt érkeztek az új koalícióhoz, hanem a kormányfőjelölt gazdasági programja miatt is, amely a korábbi jobboldali kormány reformjainak leállítására irányult. A kisebbik koalíciós párt miatt „az osztrák út” réme fenyegette Szlovákiát, ami az ország átmenti nemzetközi elszigetelődéséhez vezethetett volna, amely jelentősen ronthatta volna Szlovákia pozícióját a nemzetközi szervezetekben. A kormányfő az elszigetelődés elkerülése érdekében olyan külügyminisztert nevezett ki, aki nemzetközileg elismert személy, valamint garanciát nyújt a szlovák külpolitika folytatására. Ezenkívül a kormány megalakulását követően intenzív diplomáciai és külpolitikai offenzívát indított, amelyben részt vett a miniszterelnök, a külügyminiszter és a védelmi miniszter is. A külföldi tárgyalásokon csak azt ismételték, hogy alapvetően nem változik Szlovákia külpolitikája, valamint garantálják az emberi és a kisebbségi jogok tiszteletben tartását, illetve a demokratikus intézmények működésének biztosítását.

A kormány megítélése számára rendkívül fontos a kormány külpolitikájának elválasztása a két kisebbik kormánypárt által képviselt és vállalt politikától, mert csak ez ad megnyugvást a külföld számára. Erre legjobb példa volt a külügyminiszter magyarországi nyilatkozata, amelyben megerősítette, hogy a kormány hivatalos állásfoglalása eltér Ján Slota nyilatkozataitól. Ezenkívül a külügyminiszter magyarországi látogatása is jelzés értékű volt a szlovákiai magyar kisebbség, valamint Magyarország megnyugtatója érdekében, mert a külügyminiszter tisztában van azzal, hogy Szlovákia megítélése nagyban függ a Magyarországgal való szomszédsági kapcsolataitól. A Smer–SD a koalíció létrehozásakor teljesen tudatában volt azzal, hogy a nemzetközi közösség kiemelt figyelmet fog fordítani Szlovákiára, ezért volt szükséges az új kormány hivatalos állásfoglalásaira, azonban a külföld irányából érkező óvatosság megszűnéséhez hónapokra volt szükség. Legjelentősebb kritika az európai parlamenti csoportok részéről nyilvánult meg. Az Európai Néppárt mélyszéles aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy „a szocialista Smer-SD meghívta a kormányba a fajgyűlöletet szító, főleg a romákat és a magyarokat támadó, szélsőséges jobboldali SNS-t”.⁴² Az Európai Szocialista Párt is elítélte az SNS kormánytagságát és felmerült, hogy nem erősítik meg a Smer–SD tagságát az európai pártban. A nemzetközi közösséget egy szinten az is megnyugtatta, hogy Slota és Mečiar az önkéntes politikai száműzetést választotta.

Az új kormány kül- és biztonságpolitikai irányvonalát a kormány összetétele és a kormánykoalíciós szerződés alapján egyértelműen a Smer–SD határozza meg, amelyben a párt elnökének (a kormányfőnek), valamint az illetékes szakminisztereinek az akarata jelenik meg. Azonban az ország sikeres euroatlanti integrációja miatt szűk az a mozgástér, amelyben csak a prioritások elmozdulása jelenthet változást. Komolyabb irányvonalváltásra csak a két kisebb kormánykoalíciós párt külpolitikájának megvalósítása és teljes mértékben való érvényesülése esetén kerülhet sor. A Szlovák Nemzeti Párt (SNS) nacionalista jellegű külpolitikája az erős nemzetállami ideológiájával szalonképtelen az európai közösség számára. A két párt külpolitikai törekvéseiben megjelenik az 1994–1998 között megvalósított külpolitika, ami nemzetközi elszigetelődést jelentett. A HZDS és az SNS külpolitikai szalonképtelensége miatt Robert Fico tisztában van azzal, hogy nem vállalhatja fel – még belpolitikai

⁴² A pártokat a Néppárt szóvivője minősítette ezekkel a jelzőkkel.

nyomásgyakorlás következtében sem – ezt a politikát, mert az Szlovákia ismételt elszigetelődéséhez vezet, amelyet maga a miniszterelnök sem akar, ezért mindenáron megpróbálja szétválasztani a kormánykoalíció pártjai és a kormány által képviselt törekvéseket.

Az új kormány által 2006. augusztus 1-jén elfogadott kormányprogram utolsó két pontjában szerepel a kormány kül- és biztonságpolitikája. A kormány külpolitikája a NATO-n és EU-n belüli stratégiai partnerség és együttműködés elmélyítését támogatja, valamint a nemzetközi szervezetekben való aktív szerepvállalást. Az ország kül- és biztonságpolitikája során az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának irányelveit elfogadja, amelynek fontos eleme az európai stabilitás és biztonság erősítése, kiemelten a Nyugat-Balkánon és Kelet-Európában. A deklarált célokban az 1998–2006 közötti időszakban megvalósított kül- és biztonságpolitikától nincs jelentős eltérés, de azt követően ismét várható. A kormány legjelentősebb külpolitikai lépésének tekinthető az Irakban állomásozó szlovák kontingens kivonása, amelyet a kormányfő már választási kampányában is megígért. A kormányfő külföldi látogatásai mutatnak elmozdulást az elmúlt évek politikájához képest, mert a líbiai, a kínai és az izraeli látogatása új területeket mutat a szlovák külpolitikában. Szlovákia külpolitikájában garanciát jelent a külügyminiszter személye, mert Ján Kubis, a legsikeresebb szlovák diplomata nemzetközi tapasztalata és elfogadottsága sok segítséget nyújthat az ország számára. A külügyminiszter már az 1970-es évek végén a csehszlovák külügyminisztériumban dolgozott, az 1980-as években és az 1990-es évek elején Csehszlovákia moszkvai nagykövetségén szolgált, illetve a Szlovák Köztársaság megalakulását követően az ország ENSZ-nagykövete volt Genfben. Ezt követően az EBESZ-ben és az ENSZ-ben vállalt munkát, amelynek során 1999–2005 között az EBESZ főtitkára posztot töltötte be. Külügyminiszteri tisztsége előtt pedig az EU közép-ázsiai különmegbízottja volt. Ezen kívül felmerült a neve az ENSZ-főtitkárjelöltek között is. Az új kormány megalakulását követően felmerülő nemzetközi aggodalmakat a szlovák kormány közel egyéves tevékenysége nem igazolta, mert nem vállalt fel különutas politikát, hanem folytatta a szlovák külpolitika nemzetközileg elfogadott sikerpályáját.

5. A szlovák stratégiai dokumentumok

A Szlovák Köztársaság 1993. január 1-jén történt megalakulását követően az első biztonság- és védelempolitikai dokumentumot 1994-ben dolgozták ki. Ezt követően, 1994–2005 között három dokumentumrendszert készítettek el. Mindegyik rendszer jól ábrázolja az ország biztonságpolitikai helyzetének és fejlődésének (integrációjának) egy-egy állomását. A szlovák stratégiai dokumentumok vizsgálata során figyelembe kell venni azt a tényt, hogy az elmúlt másfél évtizedben több esetben a szlovák kormányok által megvalósított politika jelentősen eltért az elfogadott dokumentum elveitől.

1994-ben a kormányválságot követően megalakult Jozef Moravčík által vezetett szakértői kormány befejezte az ország első biztonsági dokumentumának, a Szlovák Köztársaság Nemzetbiztonsági Alapjainak⁴³ kidolgozását, amelyet azonban a parlament – az országban kialakult politikai folyamatok miatt – nem fogadott el.

⁴³ Zásady národnej bezpečnosti (1994).

Az elutasítás oka inkább a különböző államhatalmi intézmények (a Nemzeti Tanács különféle bizottságai, a Védelmi Minisztérium és a Külügyminisztérium) közötti érdekellentét volt. Ennek ellenére az Alapokból levezetve **elkészítették a Szlovák Köztársaság Védelmi Doktrínáját**⁴⁴ és **a Szlovák Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiáját**⁴⁵. Az alapok a korábbi dokumentumoktól eltérően már nemcsak a katonai és védelmi kérdésekkel, hanem a biztonság más területeivel (dimenzióival) is foglalkozott. A dokumentum kidolgozásának okaként az ország létrejöttét és a Közép-Európában az 1990-es évek elején bekövetkezett változásokat jelölték meg.

Az alapokat az 1992-ben elfogadott alkotmányból vezették le, amelyben meghatározták a szlovák nemzet – mint az államalkotó nemzet – érdekeit. Az ez alapján kialakítandó biztonságpolitikának öt alapkritériumnak kellett megfelelnie: a gazdasági fejlődés, a belpolitikai stabilitás, valamint a valós (reális) védelem, illetve a környezeti (ökológiai) újjászülés és az európai biztonsági struktúrákhoz való integráció biztosítása. A dokumentumban egy szuverén, demokratikus állam lét- és fontos érdekeit határozták meg, valamint felsorolták az országot érő kihívásokat, kockázati tényezőket és veszélyhelyzeteket, illetve kifejtették az azokra adandó válaszokat. A dokumentum a nemzet biztonságát egy integrált rendszernek tekintette, amelynek elemei kiegészítik és meghatározzák egymást. A biztonságpolitikával szemben támasztott követelmények alapján, azok realizálásával biztosítani kellett az ország szuverenitását, területi integritását, államhatárainak védelmét, az állampolgárok egyenjogúságát, valamint az alapvető emberi és szabadságjogokat.

A Nemzetbiztonsági Alapokból még 1994-ben kidolgozott **védelmi doktrínát a parlament 1994. június 30-án elfogadta**. Tehát a doktrína tekinthető Szlovákiában az első érvényes stratégiai dokumentumnak. A doktrínában meghatározó szerepet kapott a NATO békepartnerségi programjában vállalt kötelezettségek teljesítése, amely tükrözi az ország biztonságpolitikai célját, a NATO-tagság elérését. A dokumentum szerint az új, európai biztonsági rendszer kialakításában a közép-európai régiónak meghatározó szerepe lesz. A doktrína meghatározza, hogy a szlovák haderő aktívan vesz részt az ENSZ és az EBESZ békefenntartó tevékenységében. A dokumentumban is megfogalmazott szlovák álláspont szerint Európában csökkent egy globális háború veszélye, de a különböző katonai konfliktusok kirobbanásának lehetősége továbbra is fennáll. A régióban létezik egyfajta politikai, gazdasági és szociális instabilitás. Ennek következtében Szlovákia nem mondhat le a védelmi képesség kialakításáról, ezért a haderővel kapcsolatban megfogalmazott követelménye szerint a védelem össznemzeti feladat, amelyet a hivatásos és sorozott állományból álló haderőnek a területvédelmi erőkkkel kiegészítve, teljesítenie kell. A doktrína szerint a minimális védelem elvének érvényesítése érdekében a haderő a GDP 3%-ára tarthat igényt. A doktrína konkrét feladatokat fogalmazott meg a haderőre vonatkozóan, amelyben már szerepet kapott a haderő külföldi szerepvállalása is.

⁴⁴ Obranná doktrína Slovenskej republiky (1994).

⁴⁵ Vojenská národná stratégia Slovenskej republiky (1994).

1996-ban a Nemzetbiztonsági Alapokat újrafogalmazva elkészítették a Szlovák Köztársaság Nemzetbiztonsági Alapelveit⁴⁶, amelyet a parlament 1996. június 21-én fogadott el. A dokumentumban lefektették, hogy a Szlovák Köztársaság szuverén állam, amely önálló alanya a nemzetközi jognak, és ennek megfelelően védi és biztosítja az ország nemzeti és létérdekeinek garantálását. Az ország létérdekei között az ország függetlenségét, szuverenitását, területi integritását, határainak sérthetlenségét, gazdasági fejlődését és szociális stabilitását jelölték meg, amelyeket a Szlovák Köztársaság az európai demokratikus államok közösségének teljes jogú tagjaként kívánja megvalósítani. Szlovákiát az európai polgári demokráciákkal – a dokumentum szerint – nemcsak a közös kulturális hagyományok és a hasonló történelmi múlt köti össze, hanem a plurális demokrácia, a jogállam, a szociális orientáltságú piacgazdaság, valamint az emberi és a szabadságjogok védelme. A nemzeti érdekek megvalósításának külső és belső dimenzióit különböztették meg. A nemzeti biztonságot egy többdimenziós rendszerként kezelték, ami védi az államot, a társadalmat és az egyén életét, szabadságát, valamint tulajdonát. A nemzeti biztonság alapelemeit és elveit a biztonságpolitikán keresztül tervezték megvalósítani, amely során összehangolták az államhatalmi szervezetek tevékenységét biztosítva a szuverenitást, az integritást, a stabilitást és az állandóságot.

Az ország euroatlanti integrációjának felgyorsulásával, valamint a régióban bekövetkező változásokkal, illetve az ország nemzetközi helyzetének megváltozásával párhuzamosan **kidolgozták a Szlovák Köztársaság Biztonsági Stratégiáját⁴⁷, amelyet a parlament 2001. március 27-én fogadott el.** A dokumentumot a klasszikus – nyugati – polgári demokráciák biztonsági stratégiáinak megfelelően alakították ki. Az első részben értékelték a Szlovák Köztársaság biztonsági környezetét, majd meghatározták az ország érdekeit. A harmadik részben felsorolták a Szlovák Köztársaságot érő kihívásokat, kockázatokat és veszélytényezőket. Ezt követően kifejtették a Szlovák Köztársaság biztonságpolitikáját, céljait, alapvető elveit és megvalósításának eszközeit. Végül választ adtak arra, hogy milyen képességeket kell kialakítani, és milyen lépéseket kell tenni a kockázati és veszélytényezők elhárítása érdekében. A Stratégiában kijelentették, hogy a Szlovák Köztársaság elismeri, védi és alkalmazza a demokratikus elveket, a törvényességet, valamint betartja az emberi és a szabadságjogokat az ENSZ alapokmányával és más nemzetközi szerződésekkel összefüggésben. Leszögezték, hogy a Szlovák Köztársaság történelmi, kulturális, politikai, földrajzi és gazdasági értelemben elválaszthatatlan része az euroatlanti civilizációs és kulturális térségnek. A dokumentumban meghatározó szerepet kapott a teljes jogú NATO- és EU-tagság elérése.

A biztonsági stratégia kidolgozásával párhuzamosan **elkészítették a stratégiai dokumentumrendszer további két lépcsőjét is, a Szlovák Köztársaság Védelmi Stratégiáját⁴⁸, valamint a Szlovák Köztársaság Katonai Stratégiáját.⁴⁹** A szakági stratégiák az ország védelmét és fegyveres erőinek tevékenységét határozták meg.

⁴⁶ Zásady národnej bezpečnosti Slovenskej republiky (1996).

⁴⁷ Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky (2001).

⁴⁸ Obranná stratégia Slovenskej republiky (2001).

⁴⁹ Vojenská stratégia Slovenskej republiky (2001).

A 2001. évi Biztonsági Stratégia 76. (utolsó) pontja rendelkezik a dokumentum folyamatos aktualizálásáról a biztonsági környezetben bekövetkező változásokra való reagálás érdekében. A Stratégia aktualizálása már az elfogadást követően egy évvel lendületet kapott, amikor a **Szlovák Köztársaság 2002-ben**, a NATO prágai csúcsertekezletén hét országgal közösen **meghívást kapott az Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe**. Ezzel a dokumentumban stratégiai célként meghatározott teljes jogú NATO-tagság elérése a megvalósulás szakaszába lépett, így az országnak fel kellett készülnie a szövetségi létre, amelynek a stratégiai dokumentumokban is meg kellett jelennie. Az aktualizálás munkájának első eredménye 2003 elején készült el, amikor a Védelmi Minisztérium 2003 áprilisában közzétette a 2001. évi Biztonsági Stratégia aktualizált változatát, amely csak tervezet maradt, mert a javaslat még a kormány elé sem került. A stratégia aktualizált tervezete a nemzetközi biztonságban bekövetkező változások, valamint az euroatlanti integráció közeledése mellett „stilisztikai” változtatásokat is tartalmazott. A legjelentősebb „stilisztikai” változás az volt, hogy a veszélytényezők hármas tagozódásából (kihívások, kockázatok és veszélyek) kihúzták a kockázat minősítést. A korábbi kockázatokat veszélyeknek minősítették át.

A Szlovák Köztársaság 2004-ben a NATO és az EU teljes jogú tagjává vált, amellyel lényeges változások történtek az ország biztonsági környezetében és biztonságpolitikájában, ezért szükségessé vált az érvényben lévő stratégiai dokumentumok aktualizálása és újragondolása. Az új stratégia kidolgozására a Szlovák Köztársaság Biztonsági Tanácsának 2005. évre vonatkozó terve⁵⁰ alapján került sor. Az új dokumentum kidolgozása a Tanács második negyedévi programjában szerepelt. A stratégia kidolgozásába bevonták a Szlovák Információs Szolgálatot (SIS), valamint a Nemzetbiztonsági Hivatalt (NBÚ) is. **A kormány** a külügy-, a védelmi, a belügyminiszter, valamint az egyik miniszterelnök-helyettes (gazdasági miniszter) betervezése alapján a 2005. július 13-i, 140. ülésén **elfogadta**⁵¹ **a Biztonsági Stratégia tervezetét** az 548/2005-ös határozatában és javasolta a parlament elé történő betervezését. **A parlament 2005. szeptember 27-én hagyta jóvá** a jelen lévő képviselők 70%-ának támogatásával.

Az elfogadott dokumentum a Bevezetésen és a Zárórendelkezéseken kívül öt részből áll: a Szlovák Köztársaság biztonsági érdekei; a Szlovák Köztársaság biztonsági környezete; a Szlovák Köztársaság biztonságpolitikája; az állampolgárok és az állam biztonsága; valamint a stabilitás és az előrelátható biztonsági környezet. A Stratégia lefekteti, hogy a Szlovák Köztársaság egy független állam, amely a nemzetközi joggal összhangban elfogadja minden állam területi sértetlenségét és politikai függetlenségét, nincsen területi követelése egyetlen állammal szemben sem, és nem fenyegeti közvetlen katonai veszély egyetlen állam részéről sem.

⁵⁰ A Szlovák Köztársaság Biztonsági Tanácsának munkaterve 2005. évre (2004. december 8.)
Forrás: http://www.vlada.gov.sk/vlada/poradneorgany/brsr/dokumenty/plan_br_05.rtf,
letöltés: 2005. augusztus 20-án.

⁵¹ A Szlovák Köztársaság Kormánya 140. ülésének programja és határozatai.
Forrás: <http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/Program?OpenView&140-2005>,
letöltés: 2005. augusztus 20-án.

A dokumentumban újrafogalmazták a Szlovák Köztársaság érdekeit, amelyeket az ország értékeiből vezettek le. Az ország nyolc fő érdekét különböztették meg:

- az állampolgárok biztonságának szavatolása, valamint az emberi és a szabadságjogok védelme;
- az ország területi egységének, függetlenségének, a határok sérthetlenségének szavatolása, valamint a politikai függetlenség és identitás megőrzése;
- a demokratikus állami berendezkedés, a jogállam és a piacgazdaság továbbfejlesztése;
- gazdasági, szociális, környezetvédelmi és kulturális területeken az állandóan fenntartott társadalmi fejlődéshez szükséges feltételek megteremtése;
- a transzatlanti stratégiai partnerség erősítése, ami a szövetségesek biztonságának kölcsönös garantálásában is megnyilvánul;
- a hatékonyság erősítése a nemzetközi szervezetekben, amelyekben a Szlovák Köztársaság tagállam, valamint a NATO és az EU bővítésének támogatása;
- a jó partneri viszonyok, valamint a kölcsönösen előnyös együttműködés minden formájának fejlesztése azokkal az országokkal, amelyekkel a Szlovák Köztársaságnak közös érdekei vannak;
- a világban a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok, a jogállam, a nemzetközi jogok, a béke és a stabilitás megerősítéséhez való hozzájárulás.

Az ország biztonsági környezetét értékelve **a dokumentum lefekteti, hogy a Szlovák Köztársaság az euroatlanti biztonsági régió része.** Az ország biztonsági környezetét meghatározzák azok a nemzetközi szervezetek, amelyekben Szlovákia teljes jogú tag. A nemzetközi szervezetek közül a dokumentum az ENSZ-t, az EBESZ-t, a NATO-t, az EU-t és az OECD-t emeli ki. A dokumentum az ENSZ és az EBESZ esetében a globális stabilitáshoz és biztonsághoz való hozzájárulás lehetőségét tekinti meghatározónak. A NATO-csatlakozással a Szlovák Köztársaság részévé vált az euroatlanti kollektív védelmi és biztonsági rendszernek. Az EU-tagságtól a politikai és a gazdasági stabilitást, valamint az európai biztonsági és védelmi politika alakításában való aktív szerepvállalás lehetőségét, míg az OECD-tagságtól a gazdasági prosperitás felgyorsulását remélik. A dokumentum kimondja, hogy az ország szűkebb biztonsági környezetét a közép-európai országok határozzák meg. Ezeknek az országoknak a többsége (Szlovákia szomszédjai – Magyarország, Ausztria, a Cseh Köztársaság és Lengyelország) a NATO, az EU, vagy mindkét szervezet tagja, míg Ukrajna – az ország legnagyobb szomszédja – elkötelezte magát az euroatlanti integráció mellett.

A stratégia a biztonsági kihívások és veszélyek elemzése során 16 különböző veszélyt sorol fel. A veszélytényezők megállapításánál nem csak a Szlovák Köztársaságot érő veszélyeket vették figyelembe, hanem az ország szövetségeseit érintő veszélyeket is. A Szlovák Köztársaságban a legnagyobb veszélynek a

tömegpusztító fegyverek alkalmazásának lehetőségét, kiemelten a tömegpusztító fegyverek terroristák birtokába kerülése esetén való alkalmazást tekintik. További meghatározó veszélynek⁵² minősítik:

- a terrorizmust;
- a tömegpusztító fegyverek elterjedését;
- a biztonsági kockázatot jelentő államokat;
- az elhúzódó regionális konfliktusokat;
- a szervezett bűnözést;
- az információs és kommunikációs rendszerek sebezhetőségét;
- az illegális és ellenőrizetlen migrációt;
- a külföldi titkosszolgálatok tevékenységét;
- a globalizációt;
- a nem állami tényezők fokozódó befolyását;
- a világban a gazdasági egyenlőtlenséget;
- a radikális nacionalizmust és a türelmetlenséget;
- az természeti forrásoktól való függőséget;
- a természeti katasztrófákat és a baleseteket;
- a kiegyensúlyozatlan demográfiai fejlődést;
- a fertőző betegségek gyors elterjedését.

A dokumentum meghatározza, hogy a Szlovák Köztársaság biztonságpolitikájának fő célja a lakosság és az állam biztonságának szavatolása egy stabil és előre látható biztonsági környezetben. További célja biztosítani a szuverenitás jogát a lakosság és az állam biztonságának szavatolására; a jogot az egyéni és a kollektív önvédelemre; a biztonság oszthatatlanságát; a szolidaritást és az elkötelezettséget; a veszélyek és a konfliktusok megelőzését; a békeeszközök előnyben részesítését a válságok megoldásában; a nemzetközi normákat, a nemzetközi közösség közös fellépését, a lakosság és az állam biztonságának szavatolásához szükséges komplex fellépést, valamint minden elérhető hazai és nemzetközi eszköz és módszer kihasználását.

A biztonságpolitika hatékonysága függ az állami szervezetek hatékonyságának mértékétől, a Szlovák Köztársaság aktív nemzetközi szerepvállalásától, valamint az állami és a helyi önkormányzati, valamint a nem kormányzati szervezetek, a jogi és fizikai személyek közötti együttműködés mértékétől, illetve a lakosság azonosulásától a biztonsági célokkal. A biztonságpolitika megvalósításának meghatározó eszköze a biztonsági rendszer, amely komplex összetevőkből áll, mint a külpolitikai, a

⁵² A felsorolás a sorrendiséget is tükrözi.

gazdasági, a belbiztonsági, a szociális, a mentő és az ökológiai rendszerből, valamint azok kapcsolati rendszeréből. Az eszközök tárgyasult szervezetei a fegyveres erők és a polgári védelmi erők, de további eszköznek tekintik a nemzetbiztonsági szolgálatokat, a fegyveres biztonsági testületeket (a rendőrséget, a vasúti rendőrséget, a büntetés-végrehajtási szervezetet), a biztonsági testületeket (vámőrséget), a polgári védelmi erőket (tűzoltóságot, a bányát, a hegyi és az egészségügyi mentőszolgálatokat), valamint a gazdaság és a pénzügyi piac szereplőit (bankokat és biztosítókat). A rendelkezésekre álló hazai „eszközök” mellett a Szlovák Köztársaság igénybe veszi a nemzetközi szervezetek és a nem kormányzati szervezetek által nyújtott lehetőségeket is.

A Stratégia kifejti, hogy a Szlovák Köztársaság elutasítja a terrorizmus minden formáját, tekintet nélkül annak ideológiai, politikai, etnikai és vallási hátterére. Ennek megfelelően az ország aktívan részt vesz a terrorizmus elleni küzdelemben, országos és nemzetközi szinten. A küzdelem keretében Szlovákia megakadályozza a terrorista szervezetek pénzügyi és anyagi forrásokhoz való hozzáférését is. Az ország aktív szerepet vállal a globális fegyverzetellenőrzés és leszerelés politikájának támogatásában és alakításában, amelyek elsődlegesen a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozására irányulnak, de a hagyományos fegyverek csökkentését is célozzák. A fegyverzetellenőrzés kiterjed a licence-politikára, valamint a kettős felhasználású anyagok kereskedelmének ellenőrzésére.

A helyi és a regionális válságok kezelésében való szerepvállalás keretében – a Stratégia szerint – a Szlovák Köztársaság aktívan támogatja a biztonsági kockázatot jelentő államokban a rend helyreállítását, a demokratikus intézmények kialakítását és a polgári társadalom kiépítését, illetve részt vesz a konfliktusok megelőzésében és kezelésében a nemzetközi szervezetek (ENSZ, NATO, EU és EBESZ) misszióinak keretében. Ez a támogatás katonai és polgári jellegű lehet.

A dokumentum a biztonsági környezet vizsgálatakor megállapított veszélyekre adandó válaszokat, lépéseket is megfogalmazza, többek között a migráció és a külföldi titkosszolgálatok elleni fellépést is. A külföldi titkosszolgálatok tevékenységének megakadályozása érdekében erősítik az országban a minősített információk védelmét és elmélyítik az együttműködését a NATO és az EU tagállamok titkosszolgálataival. A veszélytényezők elleni intézkedések során központi szerepet kapott a nyersanyagforrásoktól való függés csökkentése, amelynek keretében a megújuló források jobb kihasználására helyezik a hangsúlyt.

A Biztonsági Stratégia jelentős mértékben kitér a szövetségi létre vonatkozó kérdésekre, amelyek az ország NATO- és EU-tagságából fakadnak. A két szervezet bővítése stabilizáló hatással volt az euroatlanti biztonsági régióra. A dokumentum szerint a Szlovák Köztársaság támogatja a Szövetség európai és amerikai tagállamai közötti együttműködés fokozását, az egységesség megtartását, a szervezet reformját, amellyel a NATO alkalmasabbá válik az új kihívások és veszélyek kezelésére. A Szlovák Köztársaság hozzájárul a NATO műveleti képességének fejlesztéséhez, amelynek keretében szerepet vállal a Szövetség műveleteiben a tagállamok területén kívül is. A Szlovák Köztársaság szorgalmazza a NATO és az EU közötti rendszeres dialógust, valamint a NATO együttműködésének bővítését más nemzetközi

szervezetekkel. Az EU-tagság keretében a Szlovák Köztársaság az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának alakításában kíván részt venni, valamint szerepet vállal az EU-vezette missziókban. Ezzel párhuzamosan támogatja az EU műveleti képességének kialakítását úgy, hogy az kiegészítője legyen a NATO kapacitásának.

A nemzetközi szervezetekkel kapcsolatban szorgalmazza az ENSZ és az EBESZ reformját azzal a céllal, hogy mindkét szervezetnek növekedjen a képessége a válságok megelőzésében és kezelésében. Ezzel összefüggésben Szlovákia továbbra is részt vesz az ENSZ és az EBESZ békeműveleteiben.

A Szlovák Köztársaság stratégiai partnerség kialakítására törekszik az Amerikai Egyesült Államokkal.

A közép-európai régióban érvényesítendő szlovák biztonságpolitika kulcselemei a szomszédos szövetséges országok is, amelyekkel a kialakított kapcsolatok a közös értékek és érdekek mentén történelmi hagyományokkal is bővülnek. Szlovákia törekszik a jószomszédi viszonyok kialakítására, amelynek fontos eleme az európai normák alkalmazása a kisebbségek jogainak védelme esetében. Ukrajnával, mint az egyedüli nem szövetséges országgal kapcsolatban a Szlovák Köztársaság támogatja a demokratikus rendszer kialakítását, valamint a politikai és a gazdasági stabilitás megteremtését, mert Ukrajna stratégiaiilag fontos szerepet tölt be a Szlovákiába irányuló nyersanyagforrások tranzitjában. A Szlovák Köztársaság közösen kíván fellépni Ukrajnában a szervezett bűnözés és a migráció elleni műveletekben, valamint az Ukrajnában lévő feleslegessé vált fegyver- és lőszerkészletek felszámolásában.

A szélesebb régióban megvalósítandó biztonságpolitika keretében a Szlovák Köztársaság támogatja a nyugat-balkáni országok euroatlanti integrációját, amellyel megakadályozhatóvá válhatna a Közép-Európába (Szlovákiába irányuló) illegális migráció, fegyver-, kábítószer- és emberkereskedelem, amelyekben Szlovákia egyelőre csak tranzitállam. A távolabbi régióban – kiemelten a Független Államok Közösségének országaiban, azon belül kiemelten Moldovában, Fehéroroszországban és a kaukázusi országokban – Szlovákia támogatja a konfliktusok és a válságok megoldását, valamint a demokratikus jogállamok kiépítését.

A Szlovák Köztársaság kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok kialakítására törekszik az Oroszországi Föderációval, annak természeti forrásait, gazdasági, emberi és katonai, valamint atompotenciálját figyelembe véve. Az ország aktívan támogatja Oroszország és az euroatlanti régió közötti nyílt dialógus fokozását.

A Szlovák Köztársaság a távolabbi térségekre vonatkozóan kiemelt figyelmet fordít a Földközi-tengeri régióra. Ennek keretében aktívan vesz részt ezekben a térségekben való válságkezelésben. Az ország az izraeli–palesztin konfliktus békés eszközökkel való megoldását tartja az európai biztonságpolitika térségbeli stratégiai prioritásának. A távoli kontinensek irányában a globális biztonsági környezet stabilitásának megteremtésére törekszik, amelynek keretében szükséges az etnikai és vallási konfliktusok felszámolása, a szegénység csökkentése és az egészségügyi helyzet javítása.

A 2001-ben és a 2005-ben elfogadott Biztonsági Stratégia közötti legfőbb különbségek a biztonsági környezetben bekövetkezett változásokból fakadnak, amelyek közül a legfontosabb az ország euroatlanti integrációja és a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem.⁵³

A két dokumentum felépítésében és szerkezetében is találhatunk különbségeket, ami abban is megmutatkozik, hogy a 2001. évi Stratégia sokkal tagoltabb, ami legszembevetőbben a Szlovák Köztársaság biztonságpolitikájának tárgyalásában nyilvánult meg. Ennek ellenére mindkét dokumentum közel azonos számú pontból (paragrafusból) áll.⁵⁴ A dokumentumok bekezdése és befejezése mindkét esetben hasonló megállapításokat tartalmaz. A bekezdések megállapítják a Szlovák Köztársaság alapvető jellemzőit, a meghatározó biztonságpolitikai törekvését, valamint a Biztonsági Stratégia rendeltetését. A befejezések tartalmazzák a Biztonsági Stratégiák folyamatos felülvizsgálatának, az aktualizálásának szükségességét, valamint kapcsolatát a többi stratégiával, illetve a zárópontot, amely rendelkezik az addig érvényben lévő stratégia leváltásáról, továbbá magában foglalja az új stratégia parlament általi elfogadásának pontos dátumát.

A dokumentumok szerkezetében jelentős változásnak tekinthető, hogy a 2001. évi Stratégiában a biztonsági környezet elemzése és értékelése megelőzi a biztonsági érdekek megfogalmazását, míg a 2005. évi Stratégia az érdekek meghatározását követően tekinti át a biztonsági környezetet és az abban bekövetkezett változásokat.

A 2001. évi dokumentum az érdekek esetében megkülönböztet létérdekeket és fontos érdekeket, míg a 2005. évi nem kategorizálja az érdekeket. Az új stratégia nyolc érdeket, míg a 2001. évi négy létérdeket és öt fontos (összesen kilenc) érdeket különböztet meg. Az érdekek fele (négy) megegyezik, mint az ország függetlenségének és szuverenitásának garantálása, a demokratikus jogállam kiépítése, a társadalmi, gazdasági és szociális fejlődés biztosítása, valamint a világban a stabilitásra és a békére való törekvés. A társadalmi, szociális és gazdasági fejlődés biztosítását 2001-ben három különböző érdekekben fogalmazták meg, míg 2005-ben csak egyben. Ezzel szemben 2001-ben még csak egy pontban szerepelt a demokratikus jogállam és az állampolgárok biztonságának szavatolása, 2005-ben pedig már két külön pontban fogalmazták meg, amelyek közül az állampolgárok biztonságának szavatolása és az emberi és a szabadságjogok védelme az érdekek közül az első lett.

2001-ben az első érdek még az ország függetlenségének és szuverenitásának szavatolása volt. Az ország euroatlanti integrációs folyamatában 2001-ben még a regionális biztonság fenntartása és a NATO- és az EU-csatlakozás elérése volt az ország érdeke, míg 2005-ben már NATO-tagként a transzatlanti biztonság erősítése és a szövetség biztonságának garantálása lett az ország meghatározó érdeke. A két dokumentumban egy-egy olyan érdek jelenik meg, amely a másikban nem szerepel.

⁵³ A Szlovák Köztársaság 2004-ben vált a NATO és az EU tagjává, valamint a Biztonsági Stratégia 2001. március 27-ei elfogadása az Egyesült Államokat 2001. szeptember 11-én ért terrortámadás-sorozat előtt történt, amellyel megkezdődött a nemzetközi terrorizmus elleni harc.

⁵⁴ A 2001. évi dokumentum 76 pontból, míg a 2005. évi 83 pontból áll.

A 2005. évi esetében a nemzetközi szervezetekben való hatékonyság fokozása jelent új érdeket, míg a 2001. évi dokumentumban a belső stabilitás kialakítása jelentett még érdeket. Az érdekek megfogalmazása közötti különbségekre megtalálhatjuk azokat a magyarázatokat, amelyek az országban bekövetkezett változásokból adódnak. Az 1993–1998 közötti – kiemelten a Vladimír Mečiar kormányzata alatti – időszakban az országban kialakult belső politikai és társadalmi konfliktusok hatása jelenik meg a 2001. évi belső stabilitás megerősítésére irányuló törekvésben, míg 2005-ben az ország euroatlanti csatlakozásával az ország számára már fontosabbá vált a nemzetközi életben való aktív szerepvállalás.

A 2001. évi Stratégia 7 kihívást, valamint 11 kockázatot és veszélyt sorolt fel, míg a 2005. évi Stratégia 16 veszélytényezőt határozott meg. A két dokumentumban szereplő veszélytényezők között jelentős különbségek vannak, amelyek nem csak a biztonsági környezetben bekövetkező változásokból, hanem a Szlovák Köztársaság biztonságpolitikájában bekövetkezett változásokból fakadnak. Ennek legjobb példája, hogy a 2001. évi dokumentumban felsorolt kihívások többsége olyan tényezőket fogalmazott meg, amelyek esetleges be nem teljesülése, valamint nem teljesítése esetén azok a Szlovák Köztársaságra negatív hatással lehetnek, mint a globális tendenciáktól, a nemzetközi biztonsági környezet alakításából, az euroatlanti integrációtól, a megfelelő regionális kapcsolatokról való lemaradás, de kihívásnak minősítették az ország politikai, gazdasági és szociális fejlődésében való lemaradást is. **Jelentős különbség, hogy 2001-ben nem zárták ki egy fegyveres konfliktus kialakulásának lehetőségét, valamint helyi konfliktusok kialakulását Európában, vagy a szomszédos körzetekben. 2005-ben már nem számolnak Szlovákiát érő konfliktusok kialakulásával.**

A dokumentumokban megfogalmazott 18 és 16 veszélytényező közül 7 mindkettőben megtalálható. Ezek közé tartozik az illegális migráció, a külföldi titkosszolgálatok tevékenysége, a szervezett bűnözés, az információs és kommunikációs rendszerek sebezhetősége, a negatív demográfiai hatások, a természeti forrásoktól való függőség, valamint a természeti katasztrófák és balesetek. 2001-ben jelentős veszélynek tekintették még a szociális viszonyok kriminalizálódását és a korrupciót. 2001–2005 között a világban lezajlott globális biztonsági változások következtében a 2005. évi Stratégiában kiemelt veszélytényezőként jelenik meg a tömegpusztító fegyverek alkalmazásának és elterjedésének veszélye, a nemzetközi terrorizmus fokozódása, az elhúzódó regionális konfliktusok hatásai, valamint a biztonsági kockázatot jelentő országok⁵⁵ által indukált veszélyek is. További új veszélytényezőként említik a globalizáció negatív hatásait, a nem állami tényezők fokozódó befolyását, az egyenlőtlenség kialakulását és a radikalizmus elterjedését is. A veszélytényezők összehasonlításánál megállapítható, hogy 2001-ben a kihívásokat és veszélyeket inkább Szlovákia közvetlen környezetében és az ország teljesítőképességében határozták meg, míg 2005-ben már globális szintű veszélyek vették át a hangsúlyt.

⁵⁵ A 2005. évi Stratégiában több helyen is szerepel a biztonsági kockázatot jelentő ország meghatározás. Ezek közé az országok közé tartoznak azok az államok, amelyek válságkörzetekben találhatók és nem rendelkeznek megfelelő demokratikus állami berendezkedéssel, továbbá nem képesek az állam alapvető funkcióit biztosítani.

Mindkét dokumentum a második, fő fejezetében a biztonsági érdekek megállapítása, a biztonsági környezet értékelése és a biztonsági veszélyek megállapítása után a Szlovák Köztársaság biztonságpolitikáját fejti ki. Mindkét Stratégia a biztonságpolitikai célokat fejti ki először, amelyek többségében azonosak. A 2001. évi stratégia ezt követően a biztonságpolitika megvalósításának alapelveit emeli ki, míg a 2005. évi a biztonságpolitika eszközeire helyezi hangsúlyt. Eszközök tekintetében a 2001. évi általánosságokat említ, míg a 2005. évi megnevezi a konkrét országos intézményeket is, mint például a fegyveres erőket.

A biztonságpolitika megvalósítása során **mindkét stratégia részletesen elemzi a Szlovák Köztársaság biztonságpolitikájának érvényesülését** a biztonsági környezet alakításában, valamint a biztonsági veszélytényezőkre adandó válaszokban. Ezekben jelentős eltérések vannak, mert a biztonsági környezet alakításában 2005-ben már mint NATO- és EU-tagként való fellépéssel számol, ami a nemzetközi biztonság alakításában való nagyobb szerepvállalást is jelent, így az ENSZ, EBESZ, NATO, EU keretében történő válságkezelésben is. A 2005. évi Stratégia a globális biztonsági környezetben lévő veszélytényezőkre történő reagálást tartalmazza, míg 2001-ben kiemelten országos és regionális szintű lépéseket emeli ki. A Szlovák Köztársaság számára a NATO-tagság nem csak előnyöket, jogokat és garanciákat, hanem feladatokat, felelősséget és kötelezettséget jelent, amellyel nőnek a biztonsági veszélyek is, mert már nem csak az országot, hanem az egész szövetséget érő veszélyekkel kell számolniuk.

A nemzetközi kapcsolatok szintjén 2001-ben még a regionális együttműködés kiemelését, többek között a Visegrádi Csoport országaival való együttműködést, valamint az euroatlanti integrációt helyezi előtérbe, addig 2005-ben az Egyesült Államokkal való stratégia partnerség kialakítását, valamint a szövetségesekkel való együttműködés elmélyítését tekinti fontosnak. Mindkét dokumentumban szerepel Ukrajnával, Oroszországgal és a balkáni térség országaival való együttműködés kérdése.

Ukrajna a Szlovák Köztársaság legnagyobb szomszédja, amely nem tagja az euroatlanti biztonsági struktúrának, de az országban tapasztalható biztonsági kockázatok miatt az ország mindkét stratégiában külön bekezdést kapott. A 2001-es dokumentum még az együttműködés fokozását helyezte előtérbe kiemelten a Visegrádi Csoport keretében, 2005-ben már az Ukrajnában fennálló kockázatok felszámolásában, valamint Ukrajna euroatlanti integrációjában való segítségnyújtást határozta meg Szlovákia. A kétoldalú együttműködés keretében a dokumentum kiemelte a szervezett bűnözés, az illegális migráció elleni harcot, valamint a feleslegessé vált fegyverek és lőszer megsemmisítésének a támogatását.

Mindkét dokumentum foglalkozik az Oroszországi Föderáció hatásával a szlovák biztonságpolitikára. 2001-ben még a Szlovák Köztársaság integrációs törekvéseivel összhangban a kölcsönösen előnyös kapcsolatok kialakítására helyezték a hangsúlyt. 2005-ben már a kapcsolatok kialakítása a NATO és Oroszország közötti stratégiai partnerség keretében történik, valamint a dokumentumban támogatását ajánlja fel Oroszországnak a politikai és a gazdasági reformok folytatásához.

A Szlovák Köztársaság mindkét dokumentum szerint támogatja a balkáni régió stabilitását, ami 2001-ben a délkelet-európai biztonság megeremtése érdekében a nemzetközi közösség tevékenységének támogatásában, valamint a Délkelet-európai Stabilitási Paktum végrehajtásában nyilvánult meg, 2005-ben pedig a nyugat-balkáni országok euroatlanti integrációjának támogatásában mutatkozik meg.

2001-hez képes a 2005. évi Stratégia már globális szinten foglalkozik a válságok felszámolásában való részvétellel és részletesen kitér a Közel-Kelet, Közép-Ázsia és a többi kontinensen kialakult válságok által jelentett veszélyekre.

2001–2005 között a Szlovák Köztársaság közvetlen biztonsági környezetében, valamint a globális biztonsági környezetben bekövetkezett változások szükségessé tették az ország biztonságpolitikáját meghatározó stratégiai dokumentumok újrafogalmazását és aktualizálását. Ezen változások között a legjelentősebb az ország euroatlanti csatlakozása következtében szövetségi keretek között megvalósuló biztonság elérése, valamint az Egyesült Államok elleni 2001. évi terrortámadás következtében átalakult nemzetközi biztonsági környezet volt, amelynek fő jellemzője a nemzetközi terrorizmus megjelenése és ellene történő nemzetközi összefogás, amelyben minden demokratikus elveket képviselő ország aktívan részt vesz, így a Szlovák Köztársaság is.

A 2005-ben kidolgozott új Biztonsági Stratégia megfelel a 21. század kihívásainak, de a dokumentumban túlsúlyba kerültek a globális tényezők, amelynek eredményeként a Szlovák Köztársaság a globális biztonságpolitika egyik alakítójaként kíván fellépni. Ugyan a Stratégiában többször szerepel az ország lehetőségei szerinti szerepvállalás, de a nemzetközi biztonság alakításában való részvételhez nem elegendő az ország NATO- és EU-tagsága, hanem az ország katonai, politikai és gazdasági potenciáljára is szükség van. A 2005. évi stratégiai dokumentumban háttérbe kerültek a regionális biztonsági kérdések, mintha a közép-európai országok euroatlanti integrációjával a regionális biztonsági problémák többsége megszűnt volna.

6. A Szlovák Köztársaság jövőképe az euroatlanti integráció után

A Szlovák Köztársaság a teljes értékű EU- és NATO-integrációt követően az európai és az euroatlanti biztonsági és gazdasági struktúra szerves részévé vált, így jövője is azoknak a szervezeteknek a jövőjétől függ, amelyek a kontinens biztonsági rendszerének fenntartását biztosítják. Az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének jövőjére vonatkozóan két alternatívát lehet felállítani, amelyek az európai biztonsági rendszer ellentétes irányú fejlődését vetítik előre. Az egyik alternatíva a jelenlegi szintnél egységesebb és stabilabb rendszer kialakulását feltételezi, míg a másik esetben a részes államok közötti érdekellentétek és viták következtében csökken (megszűnhet) a rendszert fenntartó szervezetek jelentősége és befolyása, így az európai hatalmak és ad hoc módon szerveződő országcsoportok határozzák meg a kontinens biztonságát.

Az alternatívák mellett azonban meg lehet határozni konstans tényezőket is az európai biztonsági rendszer jövőjével kapcsolatban. A konstans tényezők közé lehet sorolni, hogy globális szinten Európa befolyása csökken és a globális folyamatok középpontja más (feltehetően a távol-keleti, vagy az ázsiai) régiókra helyeződik át. Ez a leértékelődés a kontinens társadalmainak elöregedéséből és a

lakosság létszámának csökkenéséből, valamint a gazdasági potenciál csökkenéséből fakadhat. Az EU és a NATO további bővítésének támogatói szerint a két szervezet pozíciójának megtartása érdekében szükséges a szervezetek további bővítése, azonban a bővítés eddigi tapasztalatai alapján a csatlakozó országok nem mindig erősítették a kontinens és a térség biztonságát, hanem újabb problémákat és válságokat idéztek elő a rendszerben. Az európai biztonsági rendszer egyik kulcsszereplője továbbra is az Egyesült Államok marad, mert Európa jövőbeli szerepét befolyásolja, hogy az Egyesült Államok milyen mértékben és meddig akar (vagy képes) Európa támogatására. Az európai rendszerre a jövőben is jelentős befolyást fog gyakorolni Oroszország, amely többek között a kontinens energiaellátásának fő forrása. Az európai biztonsági rendszer legnagyobb kérdése az egységesség, mert a jelentős számú tagállam különböző érdekeinek bekanonizálása meghatározóvá válhat a kontinens jövőjével kapcsolatban.

Az európai biztonsági rendszer jövőjével kapcsolatban jelenleg a második alternatíva megvalósulásának van nagyobb esélye, amelyre jó példát szolgáltatnak az EU alkotmányával kapcsolatos viták. A kontinens sokszínűsége és az érdekkülönbségek miatt rendkívül nehéz bármely kérdésben konszenzust teremteni, ami megnehezíti a döntések meghozatalát, így a rendszer működésére is kihatással van. A szervezetek befolyásának csökkenésével a biztonsági rendszerben a kisállamok, így Szlovákia szerepe is csökken, mert korlátozott képességeik miatt befolyásuk csökken a biztonsági rendszer folyamataira. Szlovákia lehetőségeire jelentős kihatással van a rendszerben a központ és a periféria kapcsolata is, mert a hivatalos állásfoglalásokkal szemben a szervezetekhez később csatlakozott – kiemelten közép- és kelet-európai országok – mindig is hátrányban lesznek az alapító és a korábban csatlakozott tagokhoz képest. Ennek több tényezője is van, amelyek közé tartozik, hogy az újonnan csatlakozó országok többnyire kis országok viszonylag gyenge gazdasági képességekkel. Az európai biztonsági szervezetek további meghatározó jellemzője, hogy a részes államok inkább a szervezet által nyújtott előnyökből akarnak részesedni, míg a szervezeti tagságból fakadó követelmények teljesítésével mindig problémák vannak. Ez is előrejelzi a biztonsági rendszert fenntartó szervezetek jövőjét is.

A Szlovák Köztársaságnak az EU- és a NATO-tagsága következtében az európai biztonsági rendszerben a jövőben is kicsi lesz a mozgástere, mert a tagságból adódóan követnie kell a szervezetek által diktált kül- és biztonságpolitikai irányvonalakat. A szervezetek demokratikus rendszere ugyan megengedi alternatívák megfogalmazását és kezdeményezéseket, de azok megvalósításához Szlovákiának a szervezeteken belül szövetségeket kell keresnie. Szlovákia fiatal állami létéből fakadóan nincsenek az európai vezető hatalmak között hagyományos szövetségesei⁵⁶, ezért a saját régiójából kell szövetségeket találnia, azok között az országok között, amelyekkel a szlovákok évszázadokon keresztül együtt éltek. Azonban a régió országainak kapcsolatát történelmi traumák és kisebbségi problémák terhelik, ami megnehezíti az együttműködést és a közös fellépést. Ennek ellenére a közép-európai régió országainak a közös problémák és érdekek miatt a sikeres jövő érdekében túl kell lépni a vitákon és együtt kell fellépni az Európai Unióban és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében, hogy érdekeiket érvényesíteni tudják. A közép-európai

⁵⁶ A régióban ilyen szövetséget Románia és Franciaország között fedezhetünk fel.

országok közös fellépése esetén a európai és az euroatlanti szervezetek döntéshozó struktúrájában alternatívát tudnak állítani egy-egy európai nagyhatalomnak és esetenként befolyásolhatják a döntések kimenetelét, de ehhez együtt kell működniük.

7. Következtetések

Összefoglalva, Szlovákia a 2004-ben megtörtént NATO- és EU-csatlakozásával hosszú távon az európai és az euroatlanti biztonsági struktúra része lett. A Szlovák Köztársaság jövőjét – a jelenlegi globális, nemzetközi, regionális biztonsági folyamatokat vizsgálva –, középtávon az európai és az euroatlanti biztonsági struktúrát alkotó szervezetek jövője határozza meg, mert a tagságból fakadó korlátok és kötelezettségek, valamint az ország lehetőségei miatt Szlovákiának szűk a mozgáster. A szervezeteken belül az ország pozíciójának megerősítése érdekében a kisállami lét miatt szükséges szövetségeseket keresnie, amelyeket leginkább a közép-európai régióban találhat meg, azonban ehhez mindegyik félnek szükséges a vitákon és a történelmi traumákon túllépni. Az ország nemzetközi helyzetének javítása érdekében minden esetben teljes mértékben teljesítenie kell a vállalt kötelezettségeit, mert az ország irányában csak ebben az esetben marad meg a nemzetközi közösség bizalma.

FELHASZNÁLT IRODALOM⁵⁷

- Bárdi Nándor: *Konfliktusok és kezelésük Közép-Európában*. Teleki László Alapítvány, 2000. – ISBN 963 00 4244 4
- Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky (NR SR, 2005).
- Boros Ferenc: *Szomszédunk Szlovákia*. Kalligram, 2000. – ISBN 80 7149 375 9
- Doktrína Ozbrojených síl Slovenskej republiky (GS OSSR, 2003).
- Erlich Éva – Révész Gábor – Tamás Péter: *Kelet-Közép-Európa: honnan-hová?* Akadémia, 1994. – ISBN 963 05 6818 7
- Hamberger Judit: *Csehszlovákia szétválása – Egy föderációs kísérlet kudarca*. Teleki László Alapítvány, 1997.
- Ivo Samson: *Cesta Slovenska k zahraničnej politike*. SFPA Listy, 2003.
- Jiri Musil: *The End of Czechoslovakia*. CEU, 1999.
- Karen Henderson: *The Politics of Slovakia: Voters, Parties and Democracy 1989–2004*. Routledge, 2005.
- *Lexikón slovenský dejín*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1999. – ISBN 80 08 02977 3

⁵⁷ Az irodalomjegyzék csak a főbb szakirodalmakat tartalmazza, amely kivonat a doktori értekezés irodalomjegyzékéből.

- Marian Leško: *Mečiar és a mečiarizmus*.
- Obranná doktrína Slovenskej republiky (1994).
- Obranná stratégia Slovenskej republiky (NR SR, 2001).
- Obranná stratégia SR (NR SR, 2005).
- Palotás Emil: *Kelet-Európa története a 20 század első felében*. Osiris, 2003. – ISBN 963 389 494 4
- Popély Árpád: *Lakosságcsere és reszlovakizáció*. Demográfia, 2001/4. 468–491. o. – ISSN 0011-8249
- Renée de Nevers: *Conflict Prevention in Slovakia. The Cost of Conflict* – Rowman and Littlefield, 1999.
- Robert Ondrejčák: *Cesta Slovenskej republiky do NATO*. Obrana, Bratislava, 2004.
- Rudolf Chmel: *A szlovákkérdés a XX. században*. Kalligram Könykiadó, 1996. – ISBN 80 7149 117 9
- Rudolf Trella – Jaroslav Chovanec: *A Csehszlovák Szocialista Köztársaság új államjogi elrendezése*. Pravda, 1971.
- Tóth Péter: *A kelet-közép-európai térség biztonságpolitikai útkeresése. 1989–2004*. Előadásvázlat.
- Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.
- Ústavný zákon Č. 541/1992 Zb., o delení majetku České a Slovenské Federativní Republiky medzi Českou republikou a Slovenskou republikou a jeho prechodu na Českou republiku a Slovenskou republiku.
- Uznesenie Vlády Slovenskej republiky č. 548 z 13. júla 2005 k návrhu Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky.
- Vojenská národná stratégia Slovenskej republiky (1994).
- Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky č. 117/1993 z 1. januára 1993 k vzniku nezávislej Slovenskej republiky.
- Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky č. 86/1992. z 3. decembra 1992 k parlamentom a národom sveta.
- Zásady národnej bezpečnosti (1994).
- Zásady národnej bezpečnosti Slovenskej republiky (1996).

Az értekezés harmadik, befejező részét a Felderítő Szemle 2009. évi 1. számában tervezi megjelentetni a Szerkesztőbizottság.

Bevezetés

Az 1991-ben függetlenné vált Macedónia biztonságpolitikájának fő céljai: az ország területi integritásának és függetlenségének védelme; az egységes, stabil, multietnikus állam megteremtése; integráció az euroatlanti struktúrákba a NATO- és az EU-tagságon keresztül; a belső, regionális és globális stabilitás fenntartása; jószomszédi kapcsolatok és együttműködés a környező országokkal; a demokrácia, az emberi jogok és a jogállamiság védelme; a piacgazdaságon és a környezeti értékek védelmén alapuló fenntartható gazdasági fejlődés elérése.

A külpolitikában prioritást élveznek az euroatlanti integrációs törekvések. 2001 áprilisában az Európai Unió (EU) Stabilizációs és Társulási Megállapodást kötött Macedóniával, majd 2005 decemberében tagjelöltnek nyilvánította. Ez utóbbi azonban csak politikai gesztusnak minősíthető, mivel a csatlakozási tárgyalásokat azóta sem kezdték el. Macedónia a NATO-tagság elérésére is törekszik: 1998 óta tagjelölt, de a szövetségbe való meghívását a 2008. áprilisi NATO-csúcson az ország alkotmányos nevét vitató Görögország megakadályozta.

Macedónia külpolitikai stratégiájában az euroatlanti integráció után a második helyen szerepel a jószomszédi kapcsolatok kiépítése a környező országokkal, ennek ellenére minden szomszédjával van rendezetlen konfliktusa. Görögország nem ismeri el az ország alkotmányos nevét, Macedónia viszont nem hajlandó a jelenlegitől – Macedón Köztársaság – eltérő elnevezés használatára. Bulgária nem ismeri el a macedón nemzet és nyelv létét, az utóbbit nyugat-bolgár nyelvjárásnak tartja. Az Albániával való viszony és együttműködés kiegyensúlyozott volt ugyan az elmúlt években, azt azonban megterheli az ott élő macedón kisebbség helyzete, illetve a két ország határain átívelő – a macedón oldalon az albán kisebbséghez köthető – bűnözés. A Szerbiához fűződő kapcsolatokat negatívan befolyásolja, hogy a szerb ortodox egyház nem ismeri el a macedón ortodox egyház önállóságát, de ez egyre kevésbé terheli meg az államközi viszonyokat. Koszovóval kapcsolatban problémát jelentett, hogy a koszovói albánok vitatták a tartomány és Macedónia közötti, az akkori Jugoszláviával 2001-ben megkötött egyezményben rögzített határt, de Koszovó függetlenségének kikiáltása után a határkijelölés kérdését sikerült rendezni, és 2008. október 9-én Macedónia független államként elismerte Koszovót.

A cikkben bemutatom a Macedónia biztonságpolitikai alapidokumentumának tekinthető Nemzetbiztonsági és Védelmi Koncepcióban lefektetett főbb célkitűzéseket, majd megvizsgálom azok teljesülését az euroatlanti integráció és a szomszédos országokhoz való viszony területén.

A biztonságpolitikai és stratégiai dokumentumok

A Macedón Köztársaság biztonságpolitikai alapküldetése a 2003 májusában elfogadott Nemzetbiztonsági és Védelmi Koncepció (Nacionalna koncepcija za bezbednoszt i odbrana). A dokumentumban az ország nemzetközi környezetének, helyzetének, fenyegetettségének értékelésén alapulva meghatározzák a biztonságpolitika céljait és irányait. (Az ország külön külpolitikai stratégiával egyelőre nem rendelkezik.)

A dokumentum I. fejezete felsorolja az ország érdekeit. Az alkotmányban is biztosított általános demokratikus és emberi jogi alapértékeken túl ide tartozik – elsősorban a 2001. évi belső fegyveres konfliktust lezáró Ohridi Keretegyezmény nyomán – a kölcsönös bizalmon alapuló multietnikus társadalom megteremtése.

Az érdekek között szerepel a NATO-hoz való politikai–védelmi és az EU-hoz való politikai, gazdasági és biztonsági integráció, amelyet külön is vizsgálók.

Macedóniának érdeke a szomszédaival való mindenoldalú együttműködés fejlesztése, illetve hozzájárulás a délkelet-európai térség biztonságának erősítéséhez. Ennek megvalósítása visszatükröződik a Horvátországgal és Albániával az Adriai Charta keretén belül folytatott együttműködésben, illetve az országnak a békeműveletek végrehajtására létrehozott Délkelet-európai Dandárban (SEEBRIG) való részvételében. A szomszéd országokhoz való, feszültségekkel terhelt viszonyt külön is áttekinthet.

Macedóniának érdeke a részvétel a régió, Európa és a világ békéjének és stabilitásának kiépítésében. Ezt fémjelzi az iraki, afganisztáni és a bosznia-hercegovinai missziókban, valamint a már említett SEEBRIG-ben való részvétel, ami egyébként a NATO-integrációs törekvéseket is szolgálja.

A dokumentum II. fejezete értékeli az ország biztonsági környezetét. Megállapítja, hogy a világban gyors és dinamikus változások zajlanak le, amelyek gyakran előre nem látható kockázatokat és veszélyeket hordoznak magukban az államok biztonságára nézve. Klasszikus háborús fenyegetés hosszabb távon sem várható, a nem hagyományos fenyegetések – nemzetközi terrorizmus, szervezett bűnözés, tömegpusztító fegyverek proliferációja – intenzitása viszont növekszik. Ezek okaként sorolják fel a gazdag és szegény államok közötti növekvő különbségeket, a szélsőséges nacionalizmust, az etnikai, faji és vallási előítéleteket.

A koncepció kiemeli a nemzetközi szervezetek, különösen a NATO, az EBESZ és az ENSZ szerepét a biztonság megőrzésében, a válságok megelőzésében és megoldásában.

A dokumentum szerint Délkelet-Európa – a biztonsági helyzet javulása ellenére – az a régió, ahol továbbra is jelentősek a biztonsági fenyegetések, amelynek a gyökerei a politikai szélsőségek, a nacionalizmus, a vallási és etnikai türelmetlenség, a gyenge állami intézmények, a jogállamiság érvényesülésének hiánya. Ugyancsak az instabilitás forrása a nagy mennyiségű illegálisan tartott fegyver. Ezek a megállapítások nemcsak a dokumentum megfogalmazásának idején, hanem ma is érvényesek a régióban, beleértve Macedóniát is.

Biztonsági szempontból fenyegetést jelent, hogy Macedónia az Afrikából, illetve Ázsiából Nyugat-Európába irányuló illegális migráció, valamint a kábítószer-, fegyver- és embercsempészet tranzitországa. Ezeket a transznacionális problémákat csak a szomszédos államokkal való együttműködéssel és a nemzetközi közösség segítségével tudja kezelni.

A fentiek alapján Macedóniának az alábbi biztonsági kockázatokkal és veszélyekkel kell számolnia:

- szélsőséges nacionalizmus, az etnikai és vallási türelmetlenség lehetséges manifesztálódása;
- a nemzetközi terrorizmus különböző formái, a szervezett bűnözés, illegális migráció, kábítószer-, fegyver- és embercsempészet, valamint kettős felhasználású és tömegpusztító stratégiai anyagok csempészete, illetve az utóbbiak esetleges használata;
- nagy mennyiségű illegálisan tartott fegyver birtoklása;
- a gazdasági és társadalmi átalakulás problémái: korrupció, városi terrorizmus, súlyos bűncselekmények, gazdasági bűnözés, adóeltitkolás, a demokratikus intézményrendszer hiányosságai, a bíróságok működési zavarai, szociális problémák és munkanélküliség;
- külföldi titkosszolgálatok törekvései a biztonsági helyzet rontására, a demokratikus és európai integrációs folyamatok megakadályozására;
- a stratégiai energiahordozók forrásai és szállítási csatornái használatáért folyó harc következményei, ezen energiahordozók behozatalának megakadályozása;
- természeti csapások, technikai–technológiai katasztrófák, fertőző betegségek;
- a számítógépes bűnözés, visszaélés az információs technológia adta lehetőségekkel, különösen a személyes adatok, az üzleti, szolgálati és államtitkok területén;
- a természeti és emberi környezet rombolása.

A dokumentum III. fejezete általában, illetve ágazatonként foglalkozik a nemzetbiztonsági politikával, amelynek a célja az ország biztonsági helyzetének védelme, fenntartása és fejlesztése, valamint a nemzeti érdekek érvényesítéséhez szükséges környezet megteremtése. A cél elérése érdekében a dokumentum az alábbi tevékenységeket, illetve intézkedéseket irányozza elő:

- hatékony és objektív eszközök, illetve módszerek alkalmazása a biztonsági jelentőséggel bíró információk gyűjtésére, a biztonsági környezet minőségi és folyamatos elemzése a kockázatok és veszélyek megelőzése érdekében;

- a biztonsági kapacitások és képességek fenntartása és fejlesztése a megelőzésre, a biztonsági kockázatok és veszélyek minimalizálására, illetve kiküszöbölésére, valamint a konfliktusok és válsághelyzetek megoldására;
- a biztonságért felelős állami intézmények készségének és koordinációjának fenntartása és fejlesztése a biztonsági fenyegetésekre való hatékony, időbeni és megfelelő reagálás érdekében;
- biztonságpolitikai szakértők képzése;
- a határőrizet fejlesztése, együttműködés a szomszéd államokkal és a nemzetközi közösséggel a határőrizet területén;
- a biztonsági intézmények interoperabilitásának kiépítése.

Ágazati szinten a külpolitikában a legfontosabb biztonságpolitikai cél a NATO-integráció.

A gazdaságban a „biztonságpolitikai cél” a piacgazdaság fejlesztése. Ezen a területen sikerült ugyan elérni a makroekonomiai stabilitást, a gazdaság azonban stagnál, illetve nagyon lassan fejlődik a külföldi tőkebefektetések hiánya miatt.

A védelempolitikában a fő cél az I. fejezetben meghatározott érdekek érvényesítéséhez szükséges haderő létrehozása. A belső biztonság területén prioritást képez a jogrend biztosítása az ország egész területén, amely a szuverenitás alapelemét képezi. Meg kell állapítanunk, hogy ez a 2001. évi belső konfliktus után a mai napig nem teljesült, mivel az ország albán többségű északi és nyugati területein továbbra sem érvényesül korlátlanul az állami szuverenitás és a jogrend.

Ugyancsak a belső biztonság területén kitűzött cél egy hatékony határrendőrség létrehozása, amely alkalmas a terrorizmus, a szervezett bűnözés, az illegális migráció és a csempészet különböző formái elleni harcra. Ezen a területen történt előrelépés, 2004 elejétől 2005 végéig a hadsereg fokozatosan átadta a határőrizeti feladatokat az újonnan felállított, a belügyminisztérium alárendeltségében működő határrendőrségnek, amelynek felszereléséhez és kiképzéséhez Macedónia nemzetközi segítséget kapott.

A dokumentum IV. fejezete foglalkozik a védelemmel. Hangsúlyozza, hogy a védelmi politika nem irányul egyetlen ország ellen sem, csak az ország védelmét, egy esetleges agresszió visszaverését szolgálja. A katonai doktrína védelmi jellegű, az ország elleni konvencionális támadással középtávon nem számolnak, új típusú kihívásokkal (elsősorban terrorizmus, tömegpusztító fegyverek proliferációja) viszont egyre növekvő mértékben. A haderőnek együtt kell működnie a többi biztonsággal foglalkozó állami intézménnyel, elsősorban a rendőrséggel, különösen a terrorizmus elleni harc, a határok biztosítása és az elemi csapások, illetve más katasztrófák következményeinek felszámolása területén. A koncepció előírja a hadsereg átalakítását, illetve professzionálissá tételét a NATO követelményeinek való megfelelés, a Tagsági Akciótervben, illetve az annak részét képező éves csatlakozási nemzeti programokban meghatározottak és a PfP-tagságból eredő kötelezettségek végrehajtása érdekében. A haderőnek meg kell szabadulnia az

országvédelmi feladatok ellátásához nem szükséges tevékenységektől, állománytól és infrastruktúrától, valamint a NATO szabványainak megfelelő költségvetési tervezést kell bevezetni.

A koncepció alapján a kormány 2003-ban Stratégiai Védelmi Felülvizsgálat (Sztrateski odbramben pregled – SOP) elvégzését határozta el, amelynek végső célja a biztonsági szükségleteknek megfelelő, költséghatékony, a jövőbeni fenyegetésekre válaszolni képes haderő megteremtése. A haderő feladatai: az ország védelme; béketámogató és humanitárius műveletek végrehajtása; hozzájárulás a regionális konfliktusok és válságok kezeléséhez; a Macedón Köztársaság szélesebb értelemben vett érdekeinek védelme.

A felülvizsgálat dokumentumainak kidolgozását 2003 és 2004 folyamán elvégezték. A haderőreform célja egy kisméretű, kb. 8000 fős létszámú, professzionális, mozgékony, nehézfegyverzettől megszabadított, viszonylag nagy létszámú (kb. 1000 fő) különleges rendeltetésű komponenssel rendelkező, a NATO-val való mindenoldalú együttműködésre és nemzetközi műveletek végrehajtására alkalmas haderő létrehozása. A SOP alapján 2005 elején kidolgozták a haderőreform időrendjét – az úgynevezett Dinamikus Átalakítási Tervet –, amely az alakulatok átalakításának/megszüntetésének, valamint az új szervezetek létrehozásának ütemtervét tartalmazza. A tervnek megfelelő új szervezeteket 2007 elejéig felállították, a haderő pedig 2006 végéig professzionálissá vált, a sorkötelezettséget megszüntették.

Euroatlanti integrációs törekvések

A NATO-hoz való csatlakozási folyamat helyzete

Macedónia integrációs célú együttműködése a NATO-val 1995-ben kezdődött, amikor az ország csatlakozott a NATO Partnerség a Békéért (Partnership for Peace – PfP) programjához. 1997-ben belépett az Euroatlanti Partnerségi Tanácsba (Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC).

1999-ben a NATO tagjelöltjévé vált, és elkezdte a Tagsági Akcióterv (Membership Action Plan – MAP) végrehajtását. A MAP keretében a reformterveket és azok végrehajtásának határidejét Éves Nemzeti Programokban (Annual National Programme – ANP) rögzítik, amelynek a kulcsterületei a politikai, katonai és biztonsági reformok. Az ANP-ben hangsúlyt fektetnek a demokratikus normák elérésére, a korrupció és a szervezett bűnözés elleni harcra, az igazságügyi reformra, a közigazgatás javítására és a jószomszédi kapcsolatok ápolására. A NATO rendszeresen ellenőrzi és értékeli a reformtervek végrehajtását. A védelmi képességekre vonatkozó specifikusabb, technikai jellegű reformokat a PfP úgynevezett Tervezési és Ellenőrzési Folyamata (Planning and Review Process – PARP) keretében a Partnerségi Célokban (Partnership Goals – PG) rögzítik.

A biztonsági együttműködés területén a NATO 1999-ben Jugoszlávia ellen végrehajtott légi háborúja idején Macedónia a koszovói menekültek befogadásával fontos szerepet játszott a humanitárius válság kezelésében. A háború után lehetővé tette a Koszovóban települt KFOR erőinek és eszközeinek tranzitálását az országon keresztül. A NATO a 2001. évi belső fegyveres konfliktust követően kulcsszerepet játszott a biztonsági helyzet stabilizálásában: 2001 szeptemberében az „Essential

Harvest” művelet keretében szerepet vállalt az albán felkelők fegyvereinek begyűjtésében, majd 2003 márciusáig az „Amber Fox” művelet keretében a konfliktust lezáró Ohridi Keretegyezmény végrehajtásának támogatásában. 2003-ban létrehozták a szkopjei NATO-parancsnokságot (NATO HQ Skopje), amely egyrészt a KFOR-t támogató logisztikai feladatokat látott el (ezeket a feladatokat 2007-ig fokozatosan átvette a Macedón Hadsereg), illetve jelenleg is tanácsadással segíti a haderőreformot.

A Macedón Hadsereg NATO/PfP-műveletekbe felajánlható legjelentősebb alakulata egy gépesített lövészsorozat. A tervek szerint ezt a századot 2010-től zászlóaljja, 2013-tól pedig zászlóalj-harcsoporttá fejlesztik. További felajánlott alakulatok: mélységi felderítő század, katonai rendész szakasz (2010-től századdá fejlesztik), szállító helikopter raj, hegyivadász raj, antiterrorista csoport, műszaki szakasz, híradó raj, aknamentesítő csoport. A hadsereg állományából egyidejűleg maximum 210 fő külföldi bevetését tervezik.

Macedónia részt vesz a Terrorizmus Elleni Partnerségi Akcióterv (Partnership Action Plan on Terrorism) végrehajtásában, amely magában foglalja hírszerzési adatok és elemzések cseréjét, a nemzeti terrorelhárító kapacitások növelését és a határbiztonság javítását.

Macedónia PARP-ban való részvétele segítette a fegyveres erők NATO-val való együttműködésének fejlesztését, amely jelenleg is folyik a katonai és civil kommunikációs rendszerek, felderítő rendszerek és a logisztika modernizálásának területén. Macedónia 2005-ben csatlakozott a Hadművelési Képességek Konceptióhoz (Operational Capabilities Concept – OCC). Az OCC egy olyan mechanizmus, amelynek segítségével a PfP-műveletekbe felajánlott erők könnyebben integrálhatók a NATO struktúráiba, a hadművelési hatékonyság növelése érdekében. Macedónia a NATO-val való együttműködésben, az Euroatlanti Katasztrófavédelmi Koordinációs Központ (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre – EADRCC) programjain való részvétellel igyekszik növelni civil vészhelyzetkezelési és katasztrófavédelmi képességeit. 2005-ben a NATO tanácsadással segítette a Válságkezelő Központ felállítását.

Macedónia a nemzetközi műveletekben való részvételével is kifejezi elkötelezettségét a NATO, illetve az Amerikai Egyesült Államok (USA) iránt:

A Macedón Hadsereg Irakban a Különleges Művelési Ezred állományából vezényelt különleges rendeltetésű szakasszal (35 fő), illetve az USA Központi Parancsnokságához (CENTCOM, Tampa, Florida, 2 fő) és Bagdadba (5 fő) vezényelt összekötő-, valamint törzstisztekkel vesz részt az „Iraqi Freedom” műveletben.

Az afganisztáni ISAF-művelet keretében egy békefenntartó feladatokra kiképzett, 127 fős gépesített lövészsorozatot vezényeltek Kabulba. Az ISAF cseh tábori kórházának alárendeltségében az Adriai Charta országai közös egészségügyi rajának kötelékében 4 fős, a katonai kórházból vezényelt macedón állomány teljesít szolgálatot.

A Macedón Hadsereg a KFOR-ban közvetlenül nem vesz részt, 2006 áprilisában azonban megalakították az úgynevezett Befogadó Állam Támogató Koordinációs Központot (Host Nation Support Coordination Center – HNSCC), amely a híradó biztosítást kivéve 2007. június 1-jéig fokozatosan átvette a szkopjei NATO-parancsnokságnak a KFOR-t támogató logisztikai, utánpótlási és evakuációs útvonalakat biztosító feladatait.

Macedónia a korábbi várankozásokkal ellentétben a 2008. áprilisi bukaresti NATO-csúcson nem kapott meghívást a szövetségbe. A meghívást Görögország akadályozta meg, mivel nem sikerült rendezni a Macedóniával fennálló névvitát. (Görögország nem ismeri el Macedónia alkotmányos nevét, Macedónia viszont nem hajlandó azt megváltoztatni. 1991 óta nem sikerült megoldást találni a névvitára.) A NATO-csúcson a tagországok elismerték Macedónia teljesítményét a csatlakozási felkészülésben, illetve a szövetség műveleteihez nyújtott hozzájárulásban, és kinyilvánították, hogy a Görögországgal fennálló név vita mindkét fél számára elfogadható módon történő rendezését követően kerül sor az ország meghívására.

Az EU-hoz való csatlakozási folyamat helyzete

Macedónia és az EU hivatalos kapcsolata 1992 októberében jött létre kezdődött, amikor az ország kinevezte brüsszeli diplomáciai képviselőjét. Az EU-tag, és így a szervezetben vétőjoggal rendelkező Görögország az 1990-es évek elején sikerrel akadályozta meg az ország EU általi elismerését, így arra csak 1995 decemberében került sor, miután Macedónia és Görögország aláírták az úgynevezett Ideiglenes Megállapodást.

Az aláírást követően, 1996-ban Macedónia csatlakozhatott a PHARE-programhoz, majd 1997-ben Együttműködési Megállapodást írt alá az integrációs szervezettel.

Az integrációs folyamatban mérföldkővet jelentett a Stabilizációs és Társulási Megállapodás (Stabilisation and Association Agreement – SAA) aláírása, illetve hatályba lépése. Az SAA-t 2000-ben, a zágrábi Nyugat-Balkán-EU csúcstalálkozón parafálták, 2001. április 9-én Luxemburgban írták alá, majd 2004. április 1-jén lépett hatályba. Az SAA a jövőbeni EU-csatlakozásig biztosítja a jogi kereteket az EU és Macedónia kapcsolatához, elősegíti a politikai párbeszéd folytatását, a regionális együttműködést és a közösségi joganyag átvételét. Emellett az SAA a szabadkereskedelem 2011-re tervezett bevezetéséig – néhány mezőgazdasági terméket kivéve –, az áruk és szolgáltatások teljes körére érvényes, és Macedónia számára kedvező aszimmetrikus vámtarifarendszert és az EU belső piacára gyakorlatilag korlátlan vámmentes bejutást (kivételt képező termékek: borjúhús, hal, bor, cukor) biztosít. Az SAA keretében az EU segítséget nyújt a gazdasági verseny és a közbeszerzés szabályainak megalkotásához, a szellemi tulajdon védelméhez, valamint az igazságszolgáltatás és a rendőrség reformjához.

Az EU különböző programokon (PHARE, CARDS, IPA) keresztül 2007 végéig összesen 870 millió EUR értékű segítséget nyújtott Macedónia számára. A 2001-ben indított CARDS-program a politikai, intézményi és gazdasági átalakulás elősegítésére helyezte a hangsúlyt. A CARDS és egyéb EU-programok keretében

megvalósított projekteket (326 millió EUR értékben) 2002-től az Európai Újjáépítési Ügynökség (European Agency for Reconstruction – EAR) irányította. A 2001. évi belső fegyveres konfliktust követően az EU az infrastruktúra újjáépítésére és a rendőrség reformjára fókuszált, majd fokozatosan a demokratikus intézmények kiépítésére helyezte a hangsúlyt. 2002-től 2006-ig a segítségnyújtás négy fő területet érintett: demokrácia és jogállamiság, gazdasági és társadalmi fejlődés, bel- és igazságügy, környezetvédelem és természeti erőforrások. 2007-ben az összes EU segítségnyújtási programot egységes keretbe foglalták, illetve felváltották az úgynevezett Előcsatlakozási Segítségnyújtási Eszköz (Instrument for Pre-accession Assistance – IPA) létrehozásával. Az IPA az intézményépítés támogatását, a regionális együttműködés fejlesztését, az EU kohéziós és vidékfejlesztési politikájának alkalmazására, valamint az EU-források decentralizált kezelésére való felkészülést célozza.

Macedónia 2004. március 22-én csatlakozási kérelmet nyújtott be az EU-hoz. Az Európai Bizottság 2005 novemberében értékelte az ország felkészültségét. Eszerint Macedónia működő demokrácia, stabil intézményekkel, amelyek általában biztosítják a jogállamiságot és az alapvető jogok tiszteletét. A 2001. évi fegyveres konfliktust követően fokozatosan bevezette az azt lezáró Ohridi Keretegyezményben rögzített alkotmány- és törvénymódosításokat, amelyekkel javította a politikai és a biztonsági helyzetet. Az ország jó úton halad a politikai kritériumok teljesítése útján, de további erőfeszítések szükségesek a választási rendszer javítása, az igazságügy és a rendőrség reformja, valamint a korrupció elleni harc területén. A gazdasági kritériumokat tekintve Macedónia sokat tett a működő piacgazdaság kiépítése érdekében, azonban középtávon még nem képes elviselni az EU belső piaci versenyét. A tökevonzó képesség növelése érdekében folytatni kell a gazdaság reformját, különösen a földhivatali és cégbírósági nyilvántartások, az üzleti klíma javítása, a szürkegazdaság visszaszorítása, a munkapiac és a pénzpiacok működőképessége területén. Macedónia a közösségi joganyag nagy részét középtávon képes átvenni, azonban problémák lehetnek a technikai szabványok, a szellemi tulajdonjogok védelmét szolgáló, a versenypolitikára és pénzügyi ellenőrzésre vonatkozó szabályozók átvételével, amennyiben nem gyorsítják fel a reformokat a felsorolt területeken. Az EU környezetvédelmi követelményeinek teljesítése csak hosszú távon és komoly befektetések árán lehetséges.

A fenti értékelés alapján, a Bizottság javaslatára 2005. december 16-án az Európai Tanács (Állam- és Kormányfői Tanács) tagjelölt státuszt adományozott Macedóniának, hangsúlyozva, hogy további előrehaladást kell elérnie a politikai kritériumok és az SAA teljesítése érdekében.

A tagjelölt státusz elnyerése óta a macedón külpolitika egyik prioritása, hogy a elérje a csatlakozási tárgyalások megkezdését, de erre a jelen dolgozat megírásáig még nem került sor, sőt, az EU annak lehetséges időpontját sem jelölte meg. (Jelenleg Macedónia az EU egyetlen olyan tagjelöltje, amellyel nem folynak csatlakozási tárgyalások.)

Az EU és Macedónia közötti biztonság- és védelempolitikai együttműködés szempontjából fontos tényező, hogy Macedónia volt a terepe az EU első, „Concordia” elnevezésű katonai missziójának, amely a korábbi NATO-misszókát

felváltva 2003. március 31-én kezdődött, és a 2001. évi fegyveres konfliktus utáni stabilizációt felügyelte. A „Concordia” mandátuma 2003 decemberében lejárt, ezt követően 2005. decemberéig az EU „Proxima” rendőri missziója állomásozott az országban, amely elsősorban tanácsadással segítette a rendőrség tevékenységét, illetve reformját.

Macedónia azzal is kifejezi elkötelezettségét az EU biztonság- és védelempolitikája iránt, hogy 2006 júliusában a Macedón Hadsereg állományából két Mi-17 típusú szállító helikoptert vezényeltek az EU bosznia-hercegovinai „Althea” műveletébe. (A repülőalegységet 2008 januárjában – az egyik helikopter tragikus balesetét követően – visszavonták.) 2006 decemberében 9 fős egészségügyi rajt vezényeltek az EUFOR szarajevói bázisára, amely az EUFOR butmiri bázisán állomásozó katonák, valamint a szarajevói NATO-parancsnokság állománya számára biztosít egészségügyi ellátást.

Bilaterális kapcsolatok a szomszédos országokkal

Görögország

A függetlenség kikiáltása után Macedónia elsődleges célja az volt, hogy minél előbb elismerjék szuverén országgént. Macedónia szomszédjai közül Görögország volt az, amelyik leginkább ellenezte az ország függetlenségét. A görögök szerint a Macedónia elnevezés kizárólag Görögország északi részét illeti, mivel az, illetve a „macedón” népnév antik görög eredetű, tehát „Macedónia” néven független állam nem létezhet. A görögök visszautasították, hogy az ország első zászlajában az antik macedónok szimbóluma, a tizenhat ágú Vergina-nap szerepeljen.

A mai macedónok a 6-7. században odaérkezett szláv törzsek leszármazottai, akik a 19. második felétől kezdték magukat a bolgároktól és a szerbektől macedónként megkülönböztetni, az antik macedón szimbólumokra pedig egyfajta kulturális örökségként tekintenek. A görög-macedón viszony vizsgálatához fontos történelmi adalék, hogy a 20. század közepéig a szláv ajkú macedónok többségben éltek Görögország északi részén, azonban többségüket a görögök a két világháború között és az 1946–1949 között lezajlott polgárháború során elűldözték, illetve asszimilálták. Emiatt a görögök attól is tartottak, hogy a független Macedónia esetleg területi követelésekkel lép fel, illetve kiáll a Görögországban élő, a görögök által nem létezőnek, vagy legjobban esetben „elszlávosított” görögöknek tekintett macedón kisebbség védelmében.

A görögök az 1990-es évek elején sikeresen lobbiztak a független macedón állam elismerése ellen, és akadályozták az ENSZ-be történő felvételét, illetve az EU általi elismerését. Hosszú tárgyalások után az ENSZ-tagság ügyében kompromisszum született, és 1993. április 8-án, a Biztonsági Tanács 817. számú határozatában megfogalmazott javaslatára az országot Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság (Former Yugoslav Republic of Macedonia – FYROM) referencianéven a Közgyűlés egyhangú döntésével 181. tagállamként felvették a világszervezetbe.

Ennek ellenére Görögország továbbra sem létesített diplomáciai kapcsolatot az országgal, sőt, miután – Görögországot kivéve – az EU összes tagállama elismerte Macedóniát, 1994. január 16-án gazdasági blokádot vezetett be, és megtiltotta Macedónia számára a szaloniki kikötő használatát. Ez a lépés – párosulva a Jugoszlávia elleni ENSZ-embargóval –, súlyos csapást jelentett Macedóniára, mivel áruforgalmának jelentős része, illetve a teljes kőolajimportja ezen a kikötőn keresztül zajlott.

A konfliktus további eszkalációját 1995. szeptember 13-án az ENSZ jugoszláviai konfliktusok rendezésében illetékes korábbi főtárgyalója, Syrus Vance közvetítésével megkötött úgynevezett Ideiglenes Megállapodás (Interim Accord) aláírásával sikerült megakadályozni. A megállapodásban az „egyik fél” (Görögország) és a „másik fél” (Macedónia) vállalták, hogy tiszteletben tartják egymás területi integritását és szuverenitását, diplomáciai kapcsolatba lépnek egymással és elősegítik a gazdasági, kereskedelmi és kulturális együttműködést. Macedónia kötelezettséget vállalt a Vergina-napot ábrázoló zászlajának cseréjére (helyette annak stilizált változatát helyezték el a nemzeti lobogón), Görögország pedig feloldotta a kereskedelmi embargót, és vállalta, hogy FYROM néven nem akadályozza felvételét a nemzetközi szervezetekbe. Megegyeztek, hogy az ENSZ közvetítésével folytatják a Macedónia nevével szembe fordított tárgyalásokat.

A megállapodás áttörést jelentett a macedón–görög kapcsolatokban. Görögország 1995. október 15-én feloldotta a 19 hónapos kereskedelmi blokádot, a két ország 1996 januárjában nagykövetségi szinten diplomáciai viszonyt létesített (a nagykövetségeket 1996. február 27-én nyitották meg), majd fokozatosan fejlődésnek indultak a gazdasági, tudományos és kulturális kapcsolatok. Jellemző, hogy a 2000-es évek elejére Görögország vált a legnagyobb külföldi befektetővé Macedóniában.

A kedvező fejlemények ellenére a Macedónia nevével szembe fordított vitát a mai napig nem sikerült megoldani, az ENSZ közvetítésével folyó tárgyalások eredménytelenek maradtak. Görögország úgy próbál nyomást gyakorolni az ügyben Macedóniára, hogy igyekszik akadályozni az ország euroatlanti integrációját. A 2008. áprilisi NATO-csúcson a három tagjelölt ország közül Albánia és Horvátország meghívást kapott a szövetségbe, Macedónia viszont nem, mivel Görögország elérte, hogy a névkérdés megoldásáig felfüggeszék az ország NATO-ba való meghívását. Várható, hogy Görögország hasonlóképpen akadályozni fogja az EU-csatlakozási tárgyalások megindítását, illetve Macedónia esetleges jövőbeni EU-tagságát. A történetek ellenére a macedón kormány deklarálta, hogy elkötelezett a névkérdéssel szembe fordított ENSZ égisze alatt folyó tárgyalások folytatása iránt, valamint igyekszik továbbra is jószomszédi kapcsolatokat és együttműködést fenntartani Görögországgal.

A macedón–görög viszonyban fontos ellensúlyát képezi a Macedónia és Törökország közötti kapcsolat. Törökország az elsők között ismerte el Macedónia függetlenségét, és az egyetlen ország, amely a FYROM referencianévét a nemzetközi szervezetekben sem használja. Törökország a '90-es évek elején kinyilvánította, hogy amennyiben a balkáni háború Macedóniára is kiterjed, Macedónia oldalán katonai erővel is beavatkozik. Törökország – bár nem

szomszédos ország –, azóta is Macedónia egyik legfontosabb szövetségese, gazdasági, kereskedelmi, és nem utolsósorban katonai partnere a térségben. (Törökország haditechnikai eszközök átadásával segítséget nyújt a Macedón Hadsereg fejlesztéséhez, és katonai akadémiáin lehetőséget biztosít a macedón tisztek továbbképzéséhez.)

Bulgária

Macedóniának Bulgáriával is ellentmondásos a viszonya, a két ország kapcsolatát történelmi, kulturális és etnikai okokra visszavezethető konfliktusok terhelik. Bulgária nem ismeri el az önálló macedón nemzet, identitás és nyelv létezését, a macedónokat bolgároknak, nyelvüket nyugat-bolgár nyelvjárásnak, a nemzeti identitásukat pedig Tito kreációjának tartja. Ebből következően Bulgária természetesen a macedón kisebbség létét sem ismeri el a saját területén, a macedónok által Pirini Macedóniának hívott térségben. Bulgária az 1912-1913. évi balkáni háborúk során igyekezett elfoglalni Macedóniát, a második balkáni háborúban azonban vereséget szenvedett a szerbektől és a görögöktől, így az 1913. évi bukaresti békeszerződésben csak Macedónia területének 12%-át (Pirini Macedónia) szerezte meg, 50%-a (Égei Macedónia) Görögországhoz, 38%-a (Vardari Macedónia, gyakorlatilag a mai Macedónia területe) pedig Szerbiához került. A második világháború során a németekkel szövetséges Bulgária megszállta Macedónia keleti részét.

A történelmi előzmények ellenére Bulgária az elsők között, 1992. január 15-én elismerte Macedónia függetlenségét. Az 1990-es évek elején, a görög gazdasági blokád, illetve a Jugoszlávia elleni ENSZ-embargó idején, Bulgária lehetővé tette Macedóniának, hogy a területén keresztül folytassa árucseré-forgalmának egy részét, ami különösen Macedónia kőolajimportja szempontjából volt jelentős.

Bulgária azonban továbbra sem ismerte el a macedón nyelv létét, ami akadályozta a kapcsolatok fejlődését, mivel Bulgária nem volt hajlandó az államközi szerződéseket macedón nyelven is aláírni, illetve ratifikálni. Ezt a problémát 1998-ban úgy oldották meg, hogy a jószomszédi, barátsági, biztonsági és együttműködési szerződést két változatban készítették el: a macedón parlament által ratifikált változat végén az a mondat szerepelt, hogy „*a szerződés macedón és bolgár nyelven készült*”, a bolgár parlament által ratifikált változat végén pedig az, hogy „*a szerződés bolgár nyelven és a Macedón Köztársaság hivatalos nyelvén készült*”. Ezt követően megnyílt az út a gazdasági, tudományos, kulturális és katonai együttműködés területeit érintő államközi szerződések aláírása előtt.

Bulgária jelentős mértékben hozzájárult a Macedón Hadsereg fejlesztéséhez: 1999-ben 94 db, a Bolgár Hadsereg hadrendjéből kivont, de harcképes T-55 típusú harckocsit adományozott az országnak. (A harckocsikat a 2003-ban kezdődött haderőreform előírásainak megfelelően 2005-ig megsemmisítették.)

A két ország kapcsolatait megterheli, hogy Bulgária nem ismeri el a macedón kisebbség létét a területén, és adminisztratív eszközökkel akadályozza szervezetük, az Egyesült Macedón Szervezet (OMO)–Ilinden–Pirin működését.

Negatív hatást gyakorolt a kapcsolatokra, hogy Bulgária az EU-ba való belépés előtt ezrével adott bolgár állampolgárságot macedón lakosoknak, akik nyilvánvalóan nem a bolgár identitás, hanem a vízummentes utazást biztosító útlevelel miatt választották ezt a lehetőséget.

Az utóbbi néhány évre, különösen Bulgária EU-tagságát követő időszakra a politikai és gazdasági kapcsolatok kiegyensúlyozott fejlődése jellemző, a macedón nyelvről és identitásról folytatott vita egyre inkább a tudomány és a kultúra területére korlátozódik, és kevésbé terheli meg a kétoldalú viszonyt. A gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok további fejlődését akadályozza, hogy a közös határon mindössze három határátkelő üzemel, a két ország között nincs autópálya- és vasúti összeköttetés, és azok megvalósítása csak a középtávú tervek között szerepel.

Szerbia

Szerbiához negatív és pozitív történelmi emlékek is fűzik Macedóniát. Az 1912-1913. évi balkáni háborúkat lezáró bukaresti béke eredményeként Szerbia megszerezte Vardari Macedóniát, amelyet a második világháborúig Dél-Szerbia néven kormányzott. 1920-ban Szerbiában kolonizációs rendeletet hoztak, amelynek értelmében előirányozták telepesek beköltöztetését a szerb fennhatóság alá került Vardari Macedóniába az etnikai struktúra megváltoztatása, illetve a lakosság „szerbesítése” érdekében. A rendelet eredményeként 1940-ig 4167 szerb család, kb. 25 ezer személy költözött az országba.

A második világháború alatt Macedónia 100 ezer harcossal csatlakozott Tito partizánhaderegéhez, ennek eredményeként Jugoszlávia tagköztársaságként nemzeti és kulturális önállóságra tett szert. A macedón nemzeti identitás azonban olyan mértékben fejlődött, hogy 1991. szeptember 8-án – Szlovéniát és Horvátországot követően – kikiáltották a függetlenséget. A föderációból való kiválás – Szlovéniától, Horvátországtól és Bosznia–Hercegovinától eltérően – békés körülmények között zajlott, a Jugoszláv Néphadsereg (JNA) ott állomásozó egységeit 1992 márciusáig egyetlen puskalövés nélkül kivonták az országból. A JNA magával vitte, vagy megsemmisítette az összes nehézfegyvert (harckocsikat, gyalogsági és páncélozott szállító harcjárműveket, tüzérségi eszközöket) és harci repülőgépet, Macedóniában csak a határőr és a területvédelmi csapatok kézi lőfegyverei maradtak. A békés kivonulás hátterében az állt, hogy Jugoszlávia nem kívánt még egy frontot nyitni Horvátország, Bosznia–Hercegovina és a már akkor is instabil Koszovó mellett, ugyanakkor arra számított, hogy az „ellenséges” államok gyűrűjében katonailag védtelenné vált Macedónia Jugoszláviához fordul segítségért, illetve valamilyen formában újra csatlakozik a föderációhoz, de ez a scenárió nem következett be.

Az 1990-es évek elején Jugoszlávia és Görögország folyamatosan egyeztetett a „macedón kérdés” kezelését, és Görögországhoz hasonlóan Jugoszlávia sem ismerte el Macedóniát. Szlobodan Milosevics szerb elnök 1993-ban még azt is felvetette, hogy osszák fel az országot Jugoszlávia és Görögország között, azonban a görögök ezt a javaslatot elvetették. További problémát jelentett, hogy a JNA számos határincidenszt provokált Macedónia északi határán. (A volt Jugoszlávia tagköztársaságai, illetve autonóm tartományai közötti határok csak térképre rajzolt vonalat jelentettek,

azokat soha nem jelölték ki. Jellemzően, az 1950-es évek második felétől a Jugoszláviáról készült térképeken általában fel sem tüntették a tagköztársaságok, illetve az autonóm területek közötti határokat.)

1995-ben tört meg a jég, amikor a görög–macedón Ideiglenes Megállapodást követően Milosevics kijelentette, hogy ő is hajlandó a megegyezésre. 1995. október 2-án Kiro Gligorov macedón elnök hivatalos belgrádi látogatásán megegyezés született, hogy Jugoszlávia elismeri Macedóniát, és a két ország felveszi a diplomáciai kapcsolatokat. (Másnap Szkopjében máig tisztázatlan merényletet követtek el Gligorov elnök ellen, aki abban súlyosan megsérült.) Macedónia és Jugoszlávia vezetői 1996. április 8-án szerződést írtak alá a két ország közötti viszony szabályozásáról és az együttműködés fejlesztéséről, de a határ kijelölésének kérdését továbbra sem sikerült rendezni. A kapcsolatok csak Milosevics bukása (2000) után fejlődtek tovább, majd 2001. február 23-án aláírták a szerződést a két ország közötti határról, amelynek a kijelölését a Koszovó nélküli határszakaszon 2003 végéig el is végezték.

A két ország kapcsolatait negatívan befolyásolja, hogy a szerb ortodox egyház nem ismeri el a macedón ortodox egyház önállóságát, de ez egyre kevésbé terheli meg az államközi viszonyokat.

2008. október 9-én – egy nappal azt követően, hogy az ENSZ Közgyűlése elismerte Szerbia azon jogát, hogy állásfoglalást kérjen a hágai Nemzetközi Bíróságtól Koszovó függetlensége ügyében – Macedónia elismerte Koszovó függetlenségét, ami a belgrádi macedón nagykövet kiutasításához vezetett, és – legalábbis rövid távon – negatív hatással lehet a kétoldalú kapcsolatokra.

Koszovó

A kétoldalú kapcsolatokat a földrajzi közelség mellett számos más tényező is befolyásolja. Ezek közül az egyik legfontosabb, hogy a legutóbbi népszámlálás adatai szerint Macedónia lakosságának 25%-át albánok alkotják. A macedóniai albán lakosság túlnyomó többsége az ország É-ÉNy-i, Dél-Szerbiával és Koszovóval határos területein él. 1953-ban az albánok csak a lakosság 12,4 %-át alkották, tehát arányuk 50 év alatt a duplájára növekedett. A macedóniai albán lakosság ugrásszerű növekedése két fő okra vezethető vissza: az egyik a magas születésszám, a másik pedig a Koszovóból való betelepülés. Ez utóbbi miatt nyilvánvaló, hogy a macedóniai albánokat az azonos nemzetiséghez tartozáson kívül családi, gazdasági és egyéb szálak is összekötik koszovói nemzettársaikkal.

A Jugoszlávia elleni 1999. évi háborút követően Macedónia a belgrádi álláspontot támogatta Koszovó státuszával kapcsolatban, azaz egyértelműen elutasította a tartomány függetlenségét. Ez abból a félelemből táplálkozott, hogy a független Koszovó a „nagy-albán” (minden albánt egy balkáni államban tömörítő) vagy „nagy-koszovói” (Koszovó+Dél-Szerbia+ÉNy-Macedónia) elképzeléseket fogja képviselni, és ez – a fent vázolt etnikai összetétel miatt – veszélyezteti az ország területi épségét és szuverenitását. Ezt erősítette, hogy a 2001. évi etnikai eredetű macedóniai fegyveres konfliktus során a macedón nemzetiségű közvéleményben az a – nem alaptalan – percepció alakult ki, hogy a konfliktusnak alapvetően nem

belső okai voltak, hanem az koszovói eredetű. Mindezt alátámasztotta, hogy az albán gerillák egy része korábban Koszovóban harcolt, és onnan érkezett Macedóniába, a koszovói–macedón határon pedig rendszeresek voltak a fegyveres incidensek. Ezt a felfogást jól érzékelteti, hogy egyes teoretikusok a 2001. évi fegyveres konfliktust nem albán felkelésként, hanem Macedóniát Koszovó részéről ért agresszióként értelmezik (Arszovszki M. – Kuzev Sz. – Damjanovszki R.).

A Koszovó függetlenségét teljes mértékben elutasító macedón álláspont a 2001. évi konfliktus óta eltelt néhány évben megváltozott. Ennek fő oka az, hogy a macedón vezetés belátta, nincs különösebb befolyása a tartomány státuszának rendezéséhez vezető folyamatra. A sikertelen koszovói státusztárgyalások befejezéséig a macedón álláspont az volt, hogy bármilyen, a két érintett fél – Belgrád és Pristina – megállapodásán alapuló, nemzetközi garanciákkal bíró rendezést elfogadnak, tehát akár a tartomány függetlenségét is, amennyiben az nem veszélyezteteti Macedónia területi integritását.

A területi integritás biztosításának egyik eszköze Macedónia arra való törekvése volt, hogy nemzetközileg elismert, kijelölt államhatárral rendelkezzen. Macedónia igyekezett elérni, hogy a Koszovót irányító UNMIK járuljon hozzá, Macedónia és Szerbia a már említett 2001. évi szerződés alapján mielőbb, de legkésőbb a státusztárgyalások megkezdéséig jelölje ki a határt a koszovói szakaszon. A macedón diplomáciai erőfeszítések nem nyerték el a nemzetközi közösség támogatását, ezért a következő cél az volt, hogy legkésőbb a státusztárgyalások lezárásával egyidejűleg rendezzék a határkérdést, de ez a törekvés sem járt sikerrel.

2005 novemberében az ENSZ főtitkára kinevezte Martti Ahtisaari volt finn elnököt a koszovói státuszrendezésért felelős különleges megbízottjává. Ahtisaari 2006 végén már nem látott reményt a szerb és az albán álláspontok közelítésére, ezért elkészítette saját átfogó javaslatát Koszovó státuszának rendezésére. A meghatározó koszovói politikai erők elfogadták Ahtisaari feltételes függetlenséget előirányzó tervét, Szerbia viszont egyértelműen elutasította azt. 2007. március 26-án az ENSZ főtitkára támogatásáról biztosította Ahtisaari státuszrendezési javaslatát, és benyújtotta azt az ENSZ Biztonsági Tanácsának, azonban Oroszország biztosra vehető vétője miatt az ENSZ BT végül nem hozott döntést az ügyben.

A macedón vezetés – beleértve a meghatározó macedóniai albán politikai erőket is – gyakorlatilag elfogadta Ahtisaari státuszrendezési tervét. A korábbi – a szerb és az albán fél megegyezésén alapuló – rendezést támogató álláspont abba az irányba mozdult, hogy Macedónia bármilyen, az ENSZ BT által szentesített döntést elfogad. Macedónia alapvető érdeke, hogy Koszovó területi integritása ne sérüljön, mivel a szerb többségű területek esetleges elszakadása felélesztené, illetve erősítené az albán szeparatista törekvéseket Macedóniában. Szintén egybevág a macedón érdekekkel az Ahtisaari-terv azon eleme, hogy a nemzetközi katonai és polgári jelenlét mindaddig fennmaradjon, amíg az intézményrendszer működőképes lesz, illetve a jogbiztonság megszilárdul a tartományban.

Ahtisaari státuszrendezési terve meghatározza Koszovó határait, és külön foglalkozik a macedón–koszovói határ kérdésével is. A rendezési javaslat koszovói biztonsági szektorról szóló VIII. fejezete határról szóló részének 3.2. pontja rögzíti: „Koszovó területét a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságon belül létezett Koszovó Szocialista Autonóm Tartomány 1988. december 31-i állapot szerinti határai határozzák meg, kivéve a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság és a Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság között 2001. február 23-án kötött határegyezmény által előírt módosításokat.” Ahtisaari státuszrendezési terve tehát megerősítette a 2001. évi jugoszláv–macedón határegyezmény érvényességét, és koszovói–macedón viszonylatban világos menetrendet határozott meg annak végrehajtására, mindenekelőtt a határ kijelölésére. Ez a megoldás Macedónia területi integritása szempontjából kedvező lehetőséget kínált volna a határvita rendezésére.

A koszovói albán politikai erők azonban illegitimnek tekintették a 2001. évi macedón–jugoszláv szerződés koszovói határra vonatkozó részét, és nem fogadták el annak a mellékletében rögzített határvonalat. A fő érvük az volt, hogy a szerződést a koszovói albánok feje felett kötötték, az előkészítésébe az UNMIK-ot sem vonták be. Emellett nehezményezték a szerződés nyomán elszenvedett területi veszteségeket is, különösen a Kodra Fura stratégiai magaslat, valamint a Debelde település környéki, a helyi lakosság által mezőgazdasági művelés alá vont földterület és legelők elvesztését. A macedón–jugoszláv szerződést olyan „időzített bombának” tekintették, amelyet a szerbek helyeztek el a Koszovó státuszáról való döntés megakadályozása érdekében.

Koszovó 2008. február 18-án egyoldalúan kikiáltotta függetlenségét. Ez új helyzetet teremtett, amelyben mindkét félnek érdeke a kétoldalú viszonyok, illetve a határkijelölés ügyének rendezése, különös tekintettel egyrészt a Macedóniában élő albán kisebbség helyzetére, másrészt pedig a fejlődő gazdasági kapcsolataikra (a macedón export jelentős része Koszovóba irányul). Ezt felismerve, illetve nemzetközi nyomásra végül Koszovó elfogadta a 2001. évi szerződésben rögzített határvonalat, amelynek kijelölését az erre a célra felállított koszovói-macedón vegyesbizottság 2008. június 30-tól október 25-ig kijelölt.

Nem utolsósorban a határvita rendezésének eredménye, hogy Macedónia 2008. október 9-én elismerte Koszovó függetlenségét, ami a kétoldalú viszony javulását és a kapcsolatok intenzív fejlődését vetíti előre.

Albánia

Albánia és Macedónia viszonya szintén ellentmondásosan alakult az utóbbi 17 évben. A jószomszédi kapcsolatok kiépítését nehezítette, hogy Albánia csak 1993-ban ismerte el Macedóniát, és akkor is csak FYROM referencianéven, majd 1995-ig akadályozta a felvételét az EBESZ-be. Ugyanakkor a '90-es évek első felében hatalmas gazdasági jelentőséggel bírt Macedónia számára, hogy a görög gazdasági blokádnak és a Jugoszlávia elleni ENSZ-embargó idején Albánia hozzájárult útjai, illetve a Durres-i kikötő Macedónia általi használatához, így Albánia, Bulgária és Törökország segítségével sikerült elkerülni az ország gazdasági elszigetelését.

A két ország kapcsolatát nagymértékben befolyásolja a kisebbségek ügye. Albánia hivatalosan elhatárolta magát az Albániával és Koszovóval határos nyugat-macedóniai albán területek szecessziójára, illetve a „Nagy-Albánia” létrehozására irányuló törekvésektől, ugyanakkor – nem hivatalosan – támogatta a macedóniai albán radikális csoportokat, amelyek az albánok államalkotó nemzetté nyilvánítására, illetve az ország etnikai alapú föderalizációjára törekedtek. Macedónia azt is nehezményezte, hogy Albánia nem biztosítja a területén élő macedón kisebbség jogait, köztük az anyanyelvi alapfokú oktatást, miközben 1994-ben nyíltan támogatta a macedóniai albánok illegális tetovói egyetemének létrehozását. 1997-ben, az úgynevezett piramisjátékok összeomlása nyomán zavargások törtek ki Albániában, az ország gyakorlatilag anarchiába süllyedt, a hadsereg fegyverraktárait pedig kirabolták. Az eltűnt fegyverek nagy része a koszovói, macedóniai és dél-szerbiai albánok kezébe került, „megalapozva” az 1998–2001 közötti fegyveres konfliktusokat (1998/99: Koszovó, 2000: Dél-Szerbia, 2001: Macedónia). Macedónia biztonságára és stabilitására a 2001. évi fegyveres konfliktus lezárása után is veszélyt jelent a legszerényebb becslések szerint is legalább 100 ezer darab illegálisan tartott fegyver.

A kapcsolatok fejlődését akadályozta, hogy 1998-ig nem írtak alá bilaterális egyezményeket, mivel Albánia nem ismerte el Macedónia alkotmányos nevét. Ezt 1998-tól az államközi szerződések aláírásánál a „Macedón Köztársaság Kormánya” formula alkalmazásával hidalták át.

A kétoldalú kapcsolatokat erősítette, hogy 1999-ben mindkét ország a NATO tagjelöltjévé vált, és a Tagsági Akcióterv (Membership Action Plan – MAP) keretében elkezdtek a csatlakozási felkészülést. Albánia nagyra értékelte, hogy a NATO 1999-es Jugoszlávia elleni légi háborúja idején Macedónia a koszovói menekültek befogadásával fontos szerepet játszott a humanitárius válság kezelésében. 2001-ben, a macedóniai belső fegyveres konfliktus idején Albánia nem támogatta a macedón biztonsági erők ellen harcoló albán gerillákat.

A védelmi és biztonsági kapcsolatokat erősítette, hogy a három nyugat-balkáni NATO-tagjelölt ország – Albánia, Macedónia, Horvátország – a csatlakozásra való felkészülés részeként az Egyesült Államok kezdeményezésére 2003 májusában aláírt Adriai Charta keretében szorosabb biztonságpolitikai és védelmi együttműködést alakított ki. A Charta kifejezi a tagjelöltek csatlakozási szándékát a NATO-hoz és más euro-atlanti intézményekhez, aláhúzza a három ország elkötelezettségét a regionális biztonságot és stabilitást elősegítő reformok végrehajtására. Ezek közé tartozik a demokratikus intézmények, a civil társadalom, a jogállam és a piacgazdaság erősítése, NATO-kompatibilis haderő létrehozása, a szervezett bűnözés és a korrupció elleni harc, az emberi és a polgári szabadságjogok védelme. A Charta célul tűzi ki az aláíró országok és szomszédaik közötti szoros bilaterális, regionális, multilaterális politikai, védelmi és gazdasági kapcsolatok kiépítését, valamint a régió európai integrációjának felgyorsítását. A katonai együttműködés terén az Adriai Charta fontos eredménye, hogy a három érintett ország 2005 augusztusa óta közös egészségügyi rajt állomásoztat a NATO afganisztáni Nemzetközi Biztonsági Segítségnyújtó Erő (International Security Assistance Force – ISAF) egyik tábori kórházának alárendeltségében.

Az elmúlt években kiegyensúlyozott volt az együttműködés a két ország között, azt azonban megterheli az ottani macedón kisebbség helyzete, illetve a két ország határain átívelő – a macedón oldalon az albán kisebbséghez köthető – szervezett bűnözés.

Összegzés

A függetlenség kikiáltása óta eltelt 17 évben Macedónia stabilitása növekedett, a nemzetközi elismeréséért küzdő országból a NATO és az EU tagjelöltjévé vált. A szomszédos országokkal fenntartott viszonya minden relációban számottevően javult, de a konfliktusokat nem sikerült teljes mértékben rendezni. Ezek közül a legsúlyosabb a Görögországgal fennálló névvita, amely az ország euroatlanti integrációját is hátráltatja.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ahtisaari, M. 2007: *Comprehensive proposal for the Kosovo Status Settlement*. www.unosek.org/docref/comprehensive_proposal-english.pdf
- Ahtisaari, M. 2007: *Report of the Special Envoy of the Secretary General on Kosovo's future status*. www.unosek.org/docref/report-english.pdf
- Algarheim, C. 2004: *Kosovars Vow to Fight On for „Lost” Lands*. www.iwpr.gn.apc.org
- Arszovszki, M. – Kuzev Sz. – Damjanovszki R. 2006: *Vojnata vo Makedonija vo 2001 godina*. Matica, Szkopje, 486 p.
- Balkanalysis Editorial Team 2002: *Blurring the Boundaries in Macedonia: the Kosovo Border Dispute*. www.balkananalysis.com
- Bela kniga na odbranata, Miniszersztvo za odbrana, Republika Makedonija, 2004.
- Godisna nacionalna programa za cslensztvo na Republika Makedonija vo NATO, Miniszersztvo za odbrana, Republika Makedonija, 2007.
- Háy Sz. 2008: *A koszovói–macedón határvita okai, rendezési lehetősége és hatása a regionális biztonságra*. In.: Reményi P. – Szebényi A. (szerk.): V. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia [A nagy terek politikai földrajza]. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 388–394.
- Háy Sz. 2007: *A koszovói etnikai konfliktus gyökerei és a tartomány státuszrendezési folyamatának perspektívái*. In.: Mediterrán és Balkán Fórum No. 3. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 7–17.
- Kiszelinovszki, Sz. 2007: *Isztorija na Makedonija (kratka isztorija)*. Menora, Szkopje, 133 p.
- Kiszelinovszki, Sz. – Sztavovi-Kavka I. 2004: *Malcinsztvata na Balkanot (XX vek)*. Insztitut za nacionalna isztorija, Szkopje, 237 p.
- Milenkoszki, M. 2005: *Drzsavnite granici na Republika Makedonija i aszociranyeto vo Evropszkata unija*. EURO-EKO, Szkopje, 264. p.
- Mircsev D. 1999: *Engineering the Foreign Policy of a New Independent State: The Case of Macedonia, 1990-6*. In.: Pettifer, J. (szerk.): *The New Macedonian Question*. Macmillan Press, London, pp. 201–225.

- Mircsev D. 2006: *Macedonia in the Crisis and the Breakup of Yugoslavia: an Atypical Case*. In.: Mircsev, D. (szerk.): *The Macedonian Foreign Policy 1991-2006*. Az-Buki, Szkopje pp. 79–87.
- Mitrev, K. 2001: *Voenogeografszki karakterisztiki na makedonszko-jugoszlovenszka granica*. Szpecialiszticski trud, Voena Akademija „General Mihajlo Aposztolszki”, Szkopje, 122 p.
- Nacionalna koncepcija za bezbednoszt i odbrana, Minisztersztvo za odbrana, Republika Makedonija, 2003.
- Nasiot pat do NATO, Minisztersztvo za odbrana, Republika Makedonija, 2006.
- Pavlica, B. 2004: *Ugovor izmegyu Savezne Republike Jugoszlavije i Makedonije o protezsanju i opiszu drzsavne granice*. In.: Tokovi istorije, br. 1-2., Beograd pp. 91–115.
- Petrovszki, P. 2006: *Szvedostva–2001*. Kiro Dandaro, Bitola. 234 p.
- Shea, J. 2002: *Makedonija i Grcija, Bitkata za definiranje nova balkanszka nacija*. Makavej, Szkopje, 408 p. (eredeti cím: *Macedonia and Greece, The Struggle to Define a New Balkan Nation*, Mcfraland & Company Inc., Jefferson, North Carolina and London, 1997).
- Sztavovi-Kavka I. 2002: *Isztorija na Makedonija*. Menora, Szkopje, 442 p.
- Sztrategiszki odbranben pregled. Minisztersztvo za odbrana Republika Makedonija, 2003.
- Talevszki, J. D. 1999: *Granicite na Republika Makedonija*. Apeksz, Bitola, 299 p.
- The FYROM–Yugoslavia Boundary. 2002, Office of the Geographer and Global Issues, U. S. Department of State.
- Tóth S. 2001: *Az etnikai problémák megoldásának bolgár útja*. In: Hajdú Z. – Pap N. – Tóth J. (szerk.): *II. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia [Az átalakuló Balkán politikai földrajzi kérdései]*. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 182-188.
- Troebst, S. 1997: *Bugarszko-jugoszlovenszka kontraverza za Makedonija 1967–1982*. Insztitut za nacionalna isztorija, Szkopje, 327 p. (eredeti cím: *Die bulgarisch-jugoslawische Kontroverse um Makedonien 1967–1982*. Südost-Institut, München-Oldenburg, 1983).
- *Zakon za ratifikacija na dogovorot megyu Republika Makedonija i Szozuzna Republika Jugoszlavija za proteganye i opisz na drzsavnata granica*. Szluzsben vesznik na Republika Makedonija, broj 19, 6 mart 2001, god. LVII, Megyunarodni dogovori pp. 1–32.

Weboldalak:

- www.ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries
- www.mfa.gov.mk
- www.morm.gov.mk
- www.nato.int

**CELLÁS RÁDIÓRENDSZEREK ALKALMAZHATÓSÁGA
A BÉKETÁMOGATÓ MŰVELETEKBEN**

A békefenntartó műveletek híradásában a feladatok összetettsége, a terepviszonyok sajátossága mind-mind a többszörözött híradás¹ kialakítását indokolják, sok esetben négy-hatszoros átfedéssel. Ilyen redundancia biztosítására képesek a cellás rendszerek. Írásomban a GSM² és az EDR³ rendszerek felhasználhatóságát elemzem, a békefenntartó műveletekben történő felhasználás oldaláról.

A cellás rendszerek az alábbi fő elemekből állnak:

- mobilegységek,
- bázisállomások,
- kapcsolóközpont,
- hálózatfelügyeleti rendszer.

A mobilegység egy rádió adó-vevő, illetve egy telefon egybeépített változata. A cellás rendszerek többnyire 450, 900, 1800, 1900, 2100 MHz-es frekvenciasávban működnek.

A felsorolt frekvenciákból kitűnik, hogy ezekkel a hullámterjedés sajátosságai miatt nem lehet nagyobb távolságokat áthidalni, illetve véges a frekvenciasávna kapacitása. Ezért ezek kiküszöbölésére megalkották a bázisállomásokon alapuló rendszert, amit leginkább egy méhkaptárhoz lehet hasonlítani (vagy a biológiában ismert sejthez, aminek az angol neve *cell*, amiről a cellás rendszer a nevét kapta).

A cellás rendszer esetében a mobilegységeknek nem kell nagy távolságokat áthidalniuk, csak a legközelebbi bázisállomást elérni, ezért kisebb teljesítmény elegendő a kapcsolat megteremtéséhez. A kisebb teljesítmény miatt a távolabbi frekvenciákat újra fel lehet használni.

A nyilvános cellás rendszerek újabb generációiban a távbeszélő-szolgáltatás mellett megjelentek az integrált szolgáltatások iránti igények, értem ez alatt a fax-, vonal- és csomagkapcsolt adatátvitel, illetve kép- és videoátvitel szükségessége. A cellás rendszerek előnye a spektrum hatékony felhasználása, amit a rendszerben használt modulációs és hozzáférési technikák, továbbá a frekvencia újrafelhasználásával érnek el.

¹ Többszörözött híradás alatt a különféle távközlési módszerek egyidejű alkalmazását értem (például műholdas, NATO-rendszereken keresztüli, rövidhullámú, polgári szolgáltatók felhasználásával kialakított híradás).

² GSM – Global System for Mobile Communications – Mobil hírközlés globális rendszere.

³ EDR – Egységes Digitális Rádiórendszer.

A cellás rendszerek általában nem elszigetelt speciális célú rendszerek, hanem olyan mobil rádióhálózatok, amelyek jó minőségű vezeték nélküli hozzáférést tesznek lehetővé a nyilvános kapcsolt távbeszélő hálózathoz (PSTN), az Internethez, a LAN-okhoz⁴, adatbázisokhoz és így tovább.

Az alapszolgáltatások – mint például az SMS – minden készülékben elérhetők, azonban napjainkra a multimédia-üzenet továbbítása (MMS⁵) is alapvető funkcióként kerül beállításra.

Nyilvános GSM-alapú híradás felhasználása honi irányban

Bár hadművelleti területen sok esetben a kezdeti időszakban nem érhető el a GSM-alapú híradás, azonban a helyzet rendeződése után minden területen megindul a fejlesztés és a szolgáltatás egyre inkább használható.

Ahhoz, hogy a már említett többszörözött híradást biztosítani tudjuk, ahol létezik, ott a polgári GSM-hálózatokat is ki kell használni a költséghatékonyság és az elérhetőség miatt.

A GSM-készülékek operációs rendszere nagy változáson ment keresztül, egyre több készülék tartalmaz extra funkciót. Ezek lehetnek a növekvő felbontású készülékbe integrált kamerák, a globális helyzet-meghatározó rendszer (GPS⁶) képességet tartalmazó készülékek, nagyobb sáv szélességet biztosító mobilegységek (GPRS⁷, EDGE⁸, 3G, HSDPA⁹, HSUPA¹⁰), WIFI¹¹, bluetooth-átvitel támogatása, mobil TV, videotelefonálás és más tevékenységek.

A jövő megoldásai közé tartozik a GSM-lefedettség nélküli, azonban széles sávú adatkapcsolattal rendelkező helyeken a GSM-lefedettség biztosításának megoldása femto-cella segítségével. A femto-cella egy kis területet ellátó, kis energiaigényű bázisállomás, amely biztosítja a GSM-készülékek számára a hálózat elérését (meghosszabbítását). Ezen keresztül hang- és adatkommunikáció is forgalmazható, GSM-en, illetve a femto-cellát biztosító eszköz képességének függvényében WIFI-n. A femto-cellát olyan lefedettség nélküli helyekre fejlesztették ki, ahová például GSM-lefedettség nehezen juttatható el (óvóhelyek, földalatti vezetési pontok stb.).

Femto-cellák alkalmazása esetén a magyarországi GSM-szolgáltató hálózata kijuttatható a meglévő VSAT¹²-eszközökön a szükséges sáv szélesség biztosítása mellett, így a művelési területről a magyarországi GSM-hálózat helyi tarifával hívható.

⁴ LAN – Local Area Network – Helyi hálózat.

⁵ MMS – Multimedia Messaging Service – Multimédia üzenet.

⁶ GPS – Global Positioning System – Globális helymeghatározó rendszer.

⁷ GPRS – General Packet Radio Service – Csomagkapcsolt adatátviteli szolgáltatás.

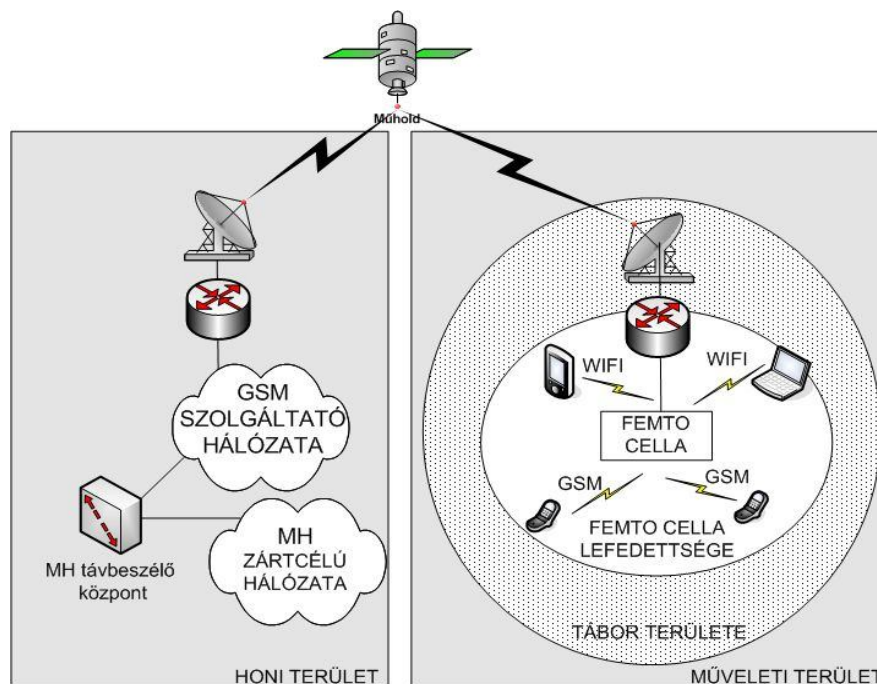
⁸ EDGE – Enhanced Data Rates for GSM Evolution – GSM továbbfejlesztett átviteli módja.

⁹ HSDPA – High Speed Download Packet Access – Nagy sebességű csomagletöltési hozzáférés.

¹⁰ HSUPA – High Speed Upload Packet Access – Nagy sebességű csomagfeltöltési hozzáférés.

¹¹ WIFI – az IEEE szabványa a vezeték nélküli mikrohullámú kommunikációra (IEEE 802.11).

¹² VSAT – Very Small Aperture Terminal – Nagyon kis antennaméretű terminál (műhold).

1. ábra. Femto-cella megvalósítás

A GSM felhasználása elsősorban beszédcélú kommunikációban jelenik meg, azonban érdemes kihasználni a mobiltelefonok beépített képességeit is.

A hangátvitel mellett az alábbi funkciók kihasználása jelenthet előnyt, illetve menthet életet a műveleti területen:

- A beépített GPS-sel ellátott készülékek folyamatosan nyomon követik a készülék mozgását, pozícióját. Szükség esetén – mint például a konvojt ért támadáskor – a helyzet azonnal meghatározható és a hadműveleti ügyelet részére azonnal egy sms-ben, méterekben mérhető pontossággal továbbítható. A megtámadott katonának sokszor egyforma útszakaszok részeinek meghatározása helyett csak el kell küldenie a koordinátát és a szükséges segítséget távolról azonnal mozgósítani tudják. Ez működhet a misszió belülről, illetve honi területre is. Az ellenoldalon a szükséges szoftverek segítségével térképen is láthatóvá válnak a támadás pontos helyének koordinátái.
- Képüzenetek továbbítása lehetséges az eljárónak a helyzet további elemzése céljából, ezáltal részletes információ kapható a hadműveleti terület adott részéről, s ez szükség esetén távdiagnosztikára is alkalmazható.

A kommunikáció védeltségét erősíthetik a kereskedelmi forgalomból beszerezhető rejtjelzett GSM-megoldások. Kassai Károly doktori értekezésében leírta, hogy „*az MH rejtjeltevékenységért felelős szervezeti elemeinek a kereskedelmi forgalomból beszerzett rejtjelző eszközök, alkalmazások menedzselésével ki kell egészíteni a hagyományosan értelmezett rejtjeltevékenységet*”. Ezek minősített adat továbbítására nem alkalmasak, azonban az általuk használt algoritmusok használatával egy alapvédeltséget adnak a lehallgatás ellen. Ezeket a rendszereket kulcsgyártó szoftverrel együtt is meg lehet vásárolni, így a rendszerbe bevont mobilegységek között felépülhet a védett kommunikáció.

Napjainkban két különböző technológiájú GSM rejtjelző megoldás terjedt el:

- Vonalkapcsolt hálózat felhasználása. Általában pont–pont közötti kommunikáció védelmére szolgálnak. A készülék adatszámán keresztül építi ki a kapcsolatot (CSD hívás), a hívás percdíjalapú.
- IP-hálózat felhasználása. Amennyiben rendelkezésre áll a mobilszolgáltató által biztosított Internet-hálózat, abban az esetben a mobilegység a GPRS, EDGE, 3G, HSDPA, WIFI hálózaton keresztül építi fel a kapcsolatot, akár több felhasználós konferenciahívás keretében. A hívást ebben az esetben a forgalmazott adatmennyiség után számlázzák. Lényeges előnye, hogy a szoftvert az Interneten található számítógépre is rá lehet telepíteni, így a kívánt felhasználók körébe Internet-hozzáféréssel rendelkező munkaállomások is bevonhatók (például a Műveleti Irányító Központ internetes állomása).

Véleményem szerint szükség lenne hazai fejlesztésű, kulcsolású GSM rejtjelző képesség fejlesztésére, amely nem csak a missziók igényét szolgálná ki.

Nyilvános GSM-alapú híradás felhasználása műveleten belüli információcserére

Műveleti területen belüli használat esetén, a magas roaming-díjak miatt a helyi szolgáltatóktól vásárolt kártyák beszerzése jelenti a költséghatékony megoldást.

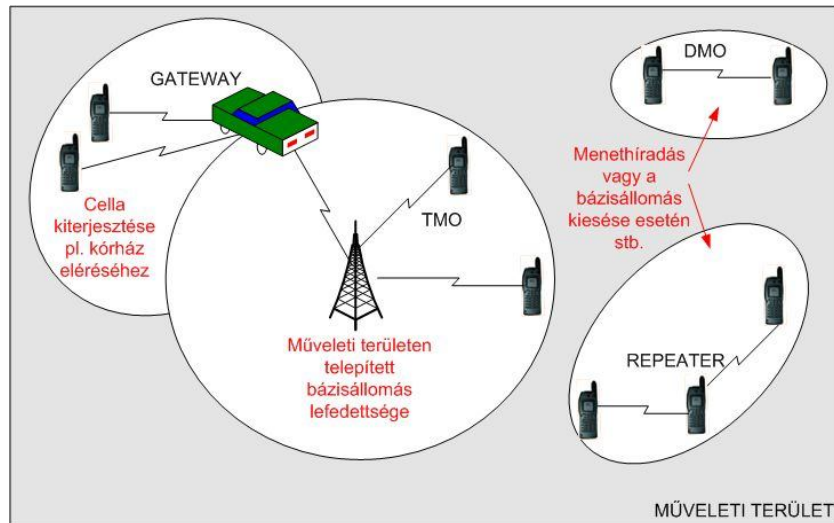
Amennyiben a helyi szolgáltató rendszerén adatkapcsolat is elérhető, abban az esetben tartalék (Back UP) Internet-elérésre is lehet használni, de ez a megoldás is csak a helyi szolgáltatóktól vett kártyán lehet kifizetődő, és nagymértékben függ a hálózat megbízhatóságától.

A műveleti területen belül a szolgáltatásbiztonságot emeli, ha a kihelyezett távbeszélő központon GSM fővonal adapteren keresztül helyi kártya végződtetésével tartalék elérhetőség biztosítható a helyi szolgáltató lefedettségén belül, kedvező percdíjakkal. A GSM-adapteren keresztül fővonal jogosságát szigorúan szabályozni kell.

Az EDR-rendszer felhasználása műveleti területen

Az EDR-rendszer a GSM-hez hasonló elven működő cellás rendszer, azonban a missziós alkalmazás szempontjából előnye, hogy nem csak a másodlagos egyéni hívásokat, hanem a rádióknál megszokott csoporthívások lefolytatását is

kiszolgálja. Ezen felül vész- és körözvényhívásra is alkalmas. Üzembiztonságát erősíti a közvetlen üzemmód (DMO¹³), valamint sziget üzemmódok használata, a DMO gateway-ek és mobil repeater-ek alkalmazhatósága.

2. ábra. Az EDR-rendszer üzemmódjai

Az ábrán az EDR üzemmódjai láthatók. A TMO¹⁴, vagyis trónkolt üzemmód esetén a mobilegységek ugyanúgy használhatóak egyéni üzemmódban, mint egy GSM-telefon- vagy csoporthívás esetén, mint egy rádió. Ez jól használható különböző célból létrehozott csoportok (őrség, egészségügyi, tűzserzés) kommunikációjához missziós területen. A „Gateway” segítségével a bázisállomás által el nem ért területre terjesztjük ki a lefedettséget. Közvetlen (DMO) üzemmódban a készülékek direkt képesek egymással kommunikálni, a bázisállomás nyújtotta szolgáltatások nélkül. Ez különösen hasznos a hálózati funkciók megbénítását célzó támadás esetén, mivel így a katonák kommunikációs képessége a környezetükben lévő társaikkal megmarad. A „Repeater” képes a mobilegység jelének átjátszására, ami a további megbízhatóságát növeli a rendszernek.

Adatok forgalmazása esetén képes rövid adat (SDS¹⁵) üzenetek küldésére, amely a GSM-technológiában alkalmazott sms-sel egyenértékű. Továbbá előre definiált státusz üzenetek küldését is támogatja, ezenfelül adatkommunikáció megvalósítására is alkalmas.

Az EDR-készülék azonosítási számán (hívószámán) a felhasználó egyéni hívással bármikor elérhető. Szervezeti struktúrában belül a csoportképzések egyszerűek, egy felhasználó akár több csoportnak is tagja lehet.

¹³ DMO – Direct Mode – Közvetlen üzemmód.

¹⁴ TMO – Trunked Mode – Trónkolt üzemmód.

¹⁵ SDS – Short Data Service – Rövid adat üzenet.

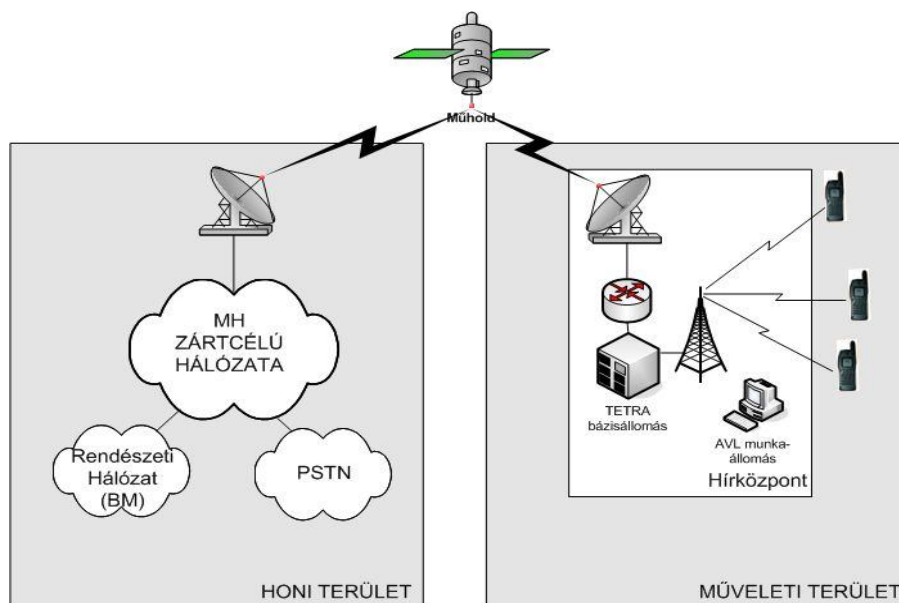
Az EDR hazai használati tapasztalatai alapján a készenléti szervek szerteágazó feladatrendszerének mindegyikénél jól megállta a helyét. A missziós területen a trónkölt rádiórendszerek adnak helyi szigetszerű lefedettséget, de az EDR alkalmazása a VSAT-hálózaton keresztül nemzeti csatlakozással nagyobb lehetőségeket jelent.

Az EDR-rendszer előnyei:

- jó minőségű kommunikáció,
- extra szolgáltatások (például vészhívás, kéznélküli mód),
- GPS (biztonságos személykövetés).

A bázisállomás lehet fix telepítésű, illetve mobil gépjárműre szerelhető, feladattól függően. A mobil bázisállomás békeműveletek során történő használatát különösen javasolom, mivel kellő rugalmasságú hálózatkiterjesztést tesz lehetővé.

A békeműveleti területen telepített önálló EDR-bázisállomás egy megfelelően kialakított kapcsolóközponttal a rendszer valamennyi szolgáltatását felkínálja. A felhasználói berendezéseket a vezetés igényeinek megfelelő rendszerbe lehet szervezni. Más hálózatokkal képes tartani a kapcsolatot, akár műholdas csatornákon is, ezáltal a hazai központokhoz jól kapcsolható, valamint menedzselhető. A hálózatról történő leszakadása esetén „trónkölt sziget” üzemmódban képes továbbra is csoport hívások kiszolgálására. További előnye, hogy szükség esetén megszakításos prioritás-kezelés lefolytatására alkalmas.

3. ábra. EDR alkalmazása műveleti területen

Az EDR-rendszer a rugalmasságával, hálózati működésével kielégíti a hálózat alapú képesség követelményeit.

A jelenlegi missziók során az EDR-rendszer a Magyar Honvédség békefenntartó misszióiban nem került telepítésre. Véleményem szerint ez a rendszer képes a fent felsorolt üzemmódok használatával a megbízható híradás kialakítására. A Magyar Honvédség Zártcélú Hálózata a műholdon bekötött mobil bázisállomás segítségével elérhetővé válik (a jogosultsági paraméterek szigorú betartásával) a magyarországi PSTN-hez, illetve a rendészeti (volt BM) vonalakhoz történő hozzáférés (3. ábra).

A műholdas csatorna leszakadásával a „trónkölt sziget” üzemmód kielégíti továbbra is a felhasználói igényeket, azonban csak a bázisállomás által lefedett területen.

Az újabb típusú EDR-készülékek GPS-vevővel vannak ellátva, ezért megvan a lehetőség a készülékek helyének folyamatos nyomon követésére az automatikus járműkövetés megvalósítására AVL¹⁶ segítségével. A műveleti helyiségben tartózkodó ügyeletes képes a kijelölt mobilegységek tartózkodási helyének meghatározására.

Az EDR-rendszerben a felhasználók szerint prioritás állítható be, ezért amennyiben a rendszerben szabad csatorna nem érhető el, abban az esetben a kijelölt mobilegységek számára megadott magasabb prioritás híváskezdeményezés megszakíthatja az alacsonyabb prioritású hívásokat, így a kommunikáció biztonságosabban megoldható.

Az EDR-készülékeken elhelyezett vész hívógomb segítségével a diszpécserközpont (24 órás, helyiségben telepített állomás) vagy a kijelölt készülék részére azonnali egy gombbal aktiválható vész hívás kezdeményezhető.

A hozzáférési idő az EDR-szabvány szerint maximálisan 300 ms. A rendszert készenléti, kormányzati célokra tervezték, ezért lényeges szempont volt a kapcsolat-, híváslétesítési idő nagysága, amin emberéletek múlhatnak. A GSM-hálózatban ez az idő 3–15 másodperc is lehet.

Az EDR-rendszer esetében több gyártó is kidolgozta a csoporthívások rejtjelzésének megvalósítását, ezáltal a megfelelő kulccsal ellátott csoportok forgalmába más nem képes behallgatni. Az egyéni hívásra a megoldás jelenleg kidolgozás alatt áll.

Következésképpen, az EDR-rendszer előnyei a békeműveleti kommunikáció szempontjából:

- az EDR-hálózaton keresztül a műhold segítségével csatlakozni lehet a Magyar Honvédség Zártcélú Hálózatához, PSTN-hez stb.;
- a különféle üzemmódok kielégítik a békefenntartás igényeit. A bázisállomás a hálózatról leszakadva is kielégíti a lefedettsége alatt álló mobilegységeket;

¹⁶ AVL – Automatic Vehicle Location – Automatikus gépjármű követő rendszer.

- a GPS-vevővel ellátott készülékek helyzetváltoztatása nyomon követhető;
- egyszerű a vészhívás lehetősége a diszpécser (hadművelet) irányában;
- magasabb prioritású készülékek képesek „erőszakosan” bontani az alacsonyabb prioritású hívást.

Összegzés

A bázisállomásokon alapuló GSM-rendszer fizikálisan sebezhető, valamint erősen szolgáltatófüggő, ezért csak kiegészítő híradásra célszerű használni. A GSM-rendszer alapvető hang funkciója mellett számos, a missziókban kihasználható funkcióval rendelkezik. A képi információtovábbítás sok esetben megkönnyítheti a távoli értékelés azonnali lehetőségét. A GSM használhatósága a missziós feladatok ellátása közben szigorú szabályozást igényel, ugyanakkor a GPS adta helymeghatározási és nyomkövetési funkciók, valamint az mms-szolgáltatás általi hirtelen szituációban (baleset, nem várt technikai esemény) kép-, illetve mozgókép-küldési lehetőségek jól használhatók például humanitárius tevékenységek során. Kiemelném, hogy sms küldésével a lefedettség függvényében a GPS-sel ellátott készülékek egyes szoftverek esetében képesek a mobilegység tartózkodási helyét elküldeni. Következésképpen idegen helyen történt baleset, támadás során a részletes helyismerettel nem rendelkező katona is képes a hadműveleti ügyelet részére a konkrét koordinátát biztosítani, akik ugyanazon a szoftveren keresztül térképen megjelenítve látják a pozíciókat és képesek azonnali segítség küldésére. Ezeket figyelembe véve, ahol a helyi infrastruktúra lehetővé teszi, ott szigorú szabályozás mellett jól alkalmazhatók a GPS-képes mobiltelefonok.

Az EDR-rendszer lehetővé teszi a táboron belüli, valamint VSAT-összeköttetésen keresztül a nemzeti kapcsolattartást és az esetleges szakfeladatnak megfelelő készenléti szolgálatokkal (egészségügyi, katasztrófavédelmi stb.) történő folyamatos összeköttetést. A széles körű extra szolgáltatások, a védettség, mind-mind növelik a hatékonyságát a műveleti területen belül. Amennyiben nem áll rendelkezésre a műholdas hálózat, abban az esetben a „trónkölt sziget” üzemmód továbbra is biztosítja a mobilegységek forgalmazásának képességét.

Közvetlen üzemmód használatával akár menethíradás alatt, vagy akár a bázisállomás elvesztése során is lehet kommunikálni. A végberendezések egyes típusai beépített GPS-sel rendelkeznek, így a műveleti ügyelet által a felhasználók fizikai tartózkodási helye kontrollálható, előre jelzett menetvonalról történő letérés esetén (örséget ért támadás, túszejtés) a gyors beavatkozás biztosítható. Az EDR-rendszer forgalmazói több típusra is kidolgozták a rejtjelzett összeköttetés lehetőségét, azonban egyik sem rendelkezik az Országos Rejtjelfelügyelet (OR) engedélyével, így minősített információ átvitelére nem alkalmas. Javasolt az EDR-rendszer békefenntartó műveletek során történő üzemeltetése mobil bázisállomásokkal, mely rugalmas hálózatbővítési lehetőségeket nyújt. Nagy előnye a megvalósításnak a felügyelhetőség, megbízhatóság, valamint a hazai üzemeltetésében szerzett jelentős tapasztalat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dányi Béla – Magyar Sándor:
A TETRA kommunikációs rendszer és katonai alkalmazásának lehetőségei.
OTDK pályamunka, ZMNE, 2001. április 15.
- Dárdai Árpád: *Mobil távközlés.* Budapest, 1999.
- Hóka Miklós: *Az elektronika fejlődésének hatása a harcászati mobilkommunikációra.* (Katonai rádióeszközök fejlődése a hadviselés tükrében.) Kommunikáció, 2004. Nemzetközi Szakmai Tudományos Konferencia anyaga. Budapest, 2004, ZMNE. 129–143. o.
- Kassai Károly: *A Magyar Honvédség információvédelmének – mint a biztonság részének – feladatrendszere.* Doktori értekezés, 2007.
- Magyarné Kucsera Erika:
Új szélessávú WLAN-megvalósítások alkalmazási lehetőségei a Magyar Honvédség infokommunikációs rendszerében.
Felderítő Szemle VII. évfolyam 1. szám, 2008. március. 113–122. o.
- Ökrös Tiborné: *Korszerű mobil rendszerek.*
BME–MTI tanfolyam tananyag, 1999.
- *A TETRA és TETRAPOL rendszerek szakértői vizsgálata.*
Budapest, 1999, BME Híradástechnikai Tanszék.

ÚJGENERÁCIÓS JELFELDOLGOZÓ KÁRTYA TERVEZÉSÉNEK KIHÍVÁSAI – I.

Bevezető

Napjaink számítástechnikai és digitális jelfeldolgozási feladatainak megoldása egyre kisebb méretű és fogyasztású eszközökkel válik megvalósíthatóvá. A számítógépekben alkalmazott processzorok, a jelfeldolgozás megvalósításáért felelős DSP-k¹ nagyfokú integráció révén, igen komoly számítási kapacitással rendelkeznek. A számítási kapacitás fejlődésére jellemző, hogy 1972-ben a Cray-1 100 millió utasítás végrehajtására volt képes, közel 2 tonnás súlyával. 1998-ban az IBM által fejlesztett nagygépes konfiguráció már 1 milliárd műveletet végzett másodpercenként, kb. 120 kg-os tömeggel. Jelenleg a csúcst 1 trillió műveletet végző szuperszámítógépek jelentik. Összehasonlításképpen – egy korszerű laptop kb. 4 milliárd műveletet képes elvégezni másodpercenként, ami kiegészítő FPGA²-kártyával másodpercenként 300 milliárdra növelhető. Az áramkört elemek nagyfokú integrációja révén a teljes jelfeldolgozási folyamat egy hagyományos PC kivitelében megvalósítható. A kiegészítő DSP-kártyával szembeni elvárások a következők:

- nagy számítási teljesítmény,
- rugalmas skálázhatóság,
- rugalmas bővíthetőség,
- könnyű programozhatóság,
- kis fogyasztás,
- alacsony beszerzési ár.

A továbbiakban olyan kártyarendszer ismertetésével szeretnék foglalkozni, amely ezt a hat szempontot egyszerre teljesíti, elérhetővé téve számunkra olcsó, nagy teljesítményű eszköz használatát. Jelen írás a különféle területeken található kihívásokkal, a tervezés során figyelembe veendő műszaki szempontokkal és ezek megoldásával kíván foglalkozni. Egy következő írásomban ezen kártya alkalmazási területeit és a rendszerbe integrálását dolgozom fel.

Digitális rádióvevők általános felépítése³

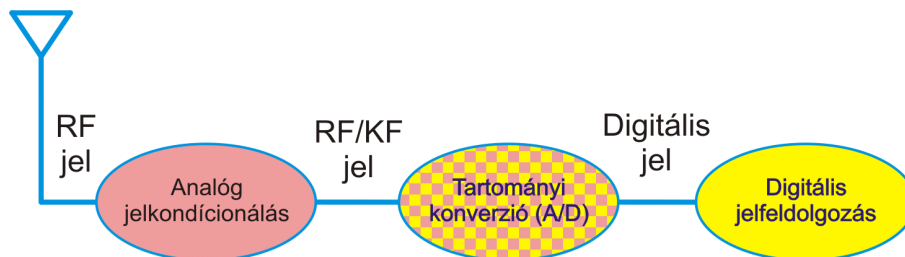
Mielőtt részletesen taglalnám a digitális jelfeldolgozás előttünk álló kihívásait, néhány fogalomtisztázó gondolatban közreadom a digitális vevők elhelyezkedését a vételtechnikai megoldások körében.

¹ DSP – Digital Signal Processor – Digitális jelfeldolgozó processzor, olyan áramkör, amely a digitális jelek feldolgozására optimalizált architektúrával és utasításkészlettel rendelkezik.

² FPGA – Field Programmable Gate Array – Szabadon programozható logikai egység, amely szabadon összeköthető és átkonfigurálható logikai kapukat tartalmaz igen nagy számban.

³ Fürjes János: *Nagy sávszélességű jelfeldolgozás kihívásai*.

http://www.zmne.hu/hadmernok/kulonszamok/robothadviseles7/furjes_rw7.html – 2008. 06. 25.

1. ábra. Egy digitális vevő általános felépítése⁴

Az analóg vevőkhöz hasonlóan itt is minden esetben egy illesztőfokozatot találunk a vevő bemenetén. A digitális vevők (szoftver által definiált rádió) analóg bemeneti fokozatának felépítése függ az implementáció szintjétől. Az minden esetben elmondható, hogy az analóg fokozatot vagy fokozatokat egy tartományi konverzió követi. Ez a konverzió képez kapcsolatot a folytonos analóg világ és a diszkrét mintavételezett, matematikai eljárások birodalma között. Itt az esetek döntő többségében a konverziót egy A/D⁵-átalakító valósítja meg. Minden vevő utolsó fokozata a digitális jelfeldolgozással megvalósított jelkezelés. Ezen jelkezelés valamilyen típusú digitális jelfeldolgozó egységben valósul meg. Ezek általában újraprogramozható hardver elemek (FPGA/EPLD), vagy digitális jelfeldolgozó processzorok lehetnek. Az asztali számítógépek központi egységének robbanásszerű fejlődésével ezen processzorok is bekerültek a feldolgozási láncba, illetve a játékosok által használt nagy teljesítményű videokártyák is használatossá váltak ezen területen. (néhány kártya közel 1TFlop (1000 milliárd művelet/sec) teljesítményt kínál, relatíve olcsón). A következő alfejezetekben láthatjuk a különböző implementációs szintekhez tartozó készülékek általános felépítését.

Digitális középfrekvenciás feldolgozás

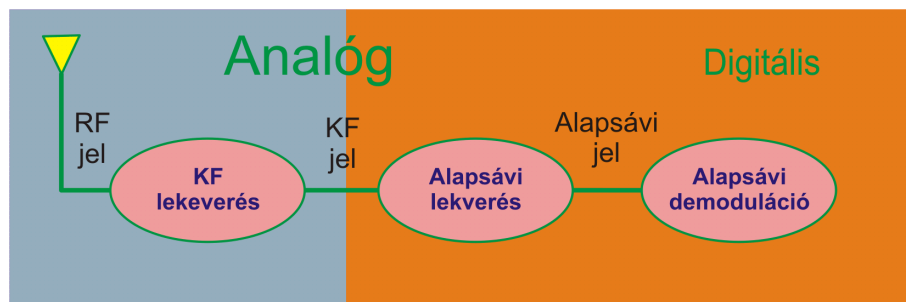
A mai korszerű berendezések döntő többsége (a kis és nagy sáv szélességű modemektől kezdve a GSM/UMTS mobiltelefonokon át a földi digitális műsorvevőkig) ezen az elven valósítják meg működésüket. A 2. ábrán látható elrendezésben valósul meg a vétel. Itt az analóg fokozat (KF⁶-lekeverés) feladata a tartományi konverziót megvalósító eszköz felbontás- és sebességtartományába illeszteni a bemenő jelet. A KF-jel sáv szélességi és dinamika jellemzői meg kell hogy feleljenek a A/D-átalakító paramétereinek. Az átalakító paramétereinek túl jónak sem érdemes lennie, mert ez ebben a költségérzékeny világban indokolatlanul

⁴ Dr. Eged Bertalan: *Szoftverrádió-technológia korszerű infokommunikációs eszközökben*.
<http://www.sagax.hu> – 2007. 06. 30.

⁵ A/D-átalakító – analóg jeleket alakít át digitális formába.

⁶ KF – Középfrekvencia – Olyan a bemeneti frekvenciától eltérő tartomány, ahol a hasznos jel legkisebb és legnagyobb frekvenciájú összetevője közötti arány kisebb, mint 2.

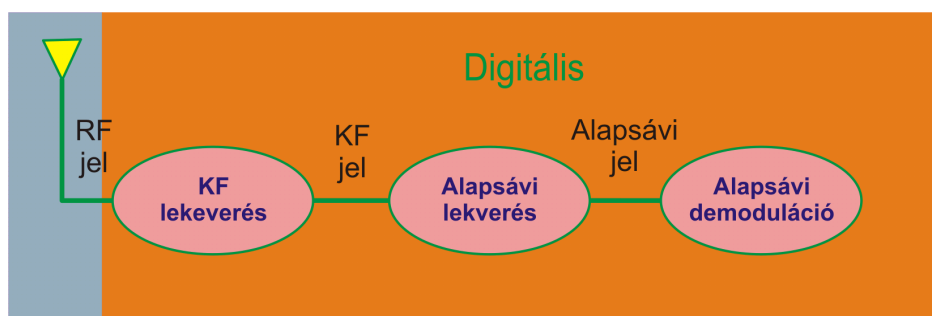
megdrágítaná a berendezést. Azon kihívások amelyek a szélessávú digitális jelfeldolgozás során felmerülhetnek, ezen berendezések működése közben teljes egészében előfordulnak.

2. ábra. Digitális középfrekvenciás feldolgozású vevő⁷

Digitális rádiófrekvenciás feldolgozás

A klasszikus értelemben vett szoftverrádiók (amelyek tulajdonságait tisztán a működtető szoftver határozza meg) ebbe a csoportba sorolhatók. Itt tulajdonképpen a bemenő jel minimális kondicionálás (erősítés, sávszűrés) után azonnal A/D-átalakítóra kerül. Ebben az esetben kell a legszigorúbb előírásokat teljesíteni ezen átalakítóknak és azt meghajtó áramköröknek.

3. ábra. Digitális rádiófrekvenciás feldolgozású vevő⁸

A következő fejezetben – ezen kihívások közül – a mintavételi sebesség és felbontás kérdésével kívánok foglalkozni. A két paraméter megvalósíthatósága és valódi értéke képezi kutatásom egyik fő irányát, illetve olyan építési mód kialakítása és megvalósítása, amely gyakorlatban megvalósíthatóvá teszi ezt.

⁷ Dr. Eged Bertalan: *Szoftverrádió-technológia korszerű infokommunikációs eszközökben*.
<http://www.sagax.hu> – 2007. 06. 30.

⁸ Dr. Eged: i. m.

A műszaki kihívások

Mint az előző fejezetben láttuk, a nagy sávszélességű jelfeldolgozási nehézségek a digitális középfrekvenciás és tisztán digitális rádiófrekvenciás feldolgozású vevők csoportjába tartozó vevők esetén fordulhatnak elő. A digitális középfrekvenciás feldolgozású vevők KF fokozata után történik az A/D-átalakítás. A középfrekvencia értéke széles skálán mozoghat. A nagy sávszélességű alkalmazásokban a 70, illetve 140/160 MHz az általánosan használt érték, bár nem ritkák azon berendezések, amelyek 0 Hz-es második „középfrekvenciát” használnak (ez utóbbi berendezéseket direkt-konverziós vevőknek nevezzük). Professzionális vevőkben általános, hogy nem egy, hanem több középfrekvenciát használnak, a nagyobb érzékenység és szelekció megvalósítása érdekében. A digitális jelfeldolgozás szempontjából csak az utolsó (kimenő) középfrekvencia a lényeges. A mintavételi frekvencia meghatározására a 4. ábrán található mintavételi törvény ad útmutatást:

$$f_s \geq f_{\max} * 2$$

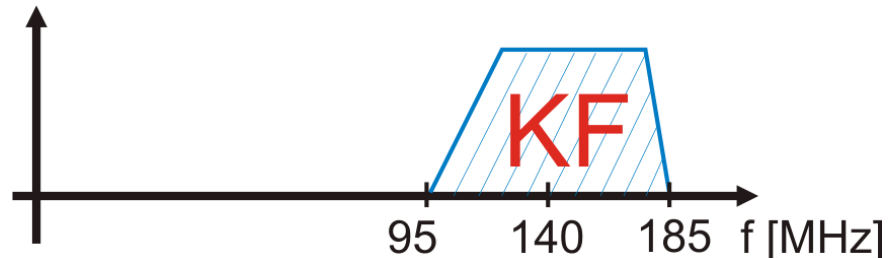
Ahol:

f_s – mintavételi frekvencia,

$f_{\max}$ – a jelben előforduló legmagasabb frekvenciájú összetevő.

4. ábra. A Nyquist-kritérium⁹

A KF fokozatban előforduló legmagasabb frekvencia összetevő értékének minimum 2-szeresével kell mintát vennünk a jelből. Egy egyszerű példánál: 140 MHz-es KF frekvencia és 90 MHz-es sávszélesség esetén:

$$f_s \geq \left(f_{KF} + \frac{B_{KF}}{2} \right) * 2$$

5. ábra. 90 MHz sávszélességű jel 140 Mhz-es KF-en

⁹ Dr. Wersényi György: *A digitális hangtechnika alapjai*.
<http://vip.tilb.sze.hu/~wersenyi/Kiegeszites.pdf> – 2006. 11. 05.

Ebből a példából kiindulva a mintavételi frekvencia 370 MHz-re adódik. Elsőre ijesztőnek hat ez az érték, de látványosan csökkenthetjük a mintavétel frekvenciáját, amelyet a következő fejezetben tárok fel részletesen. Ezt megelőzően azonban a nagysebességű mintavételezés eszközének működését mutatom be.

Dinamikai előírások

Az előzőekben az átalakítás sebességére tettünk előírásokat. A sebességen túl a dinamikai előírások alapján az átalakítás bitmélységére kell előírásokat megfogalmaznunk. A dinamika a legkisebb és a legnagyobb szintű jelek viszonyát határozza meg. A gyakorlatban elmondható, hogy a teljesen digitális rádiófrekvenciás feldolgozású vevők dinamikatartománya¹⁰ kb. 100–120 dB kell, hogy legyen. A digitális középfrekvenciás feldolgozású vevők dinamikatartománya kb. 60–80 dB. A megfelelő A/D-átalakító kiválasztásánál ezen értékeket kell irányadónak tekinteni.

A következő táblázatban foglaltam össze a megfelelő jel–zaj viszonyhoz tartozó bitmélységeket. A táblázatban 10 Voltos maximális bemenő feszültséghez tartozó értékek vannak kiszámolva.

Felbontás (bit)	Lépcsők száma	Felbontás (Volt)	Pontosság (ppm)	dBFS [dB]
2	4	2,5 V	250 000	-12
4	16	625 mV	62 500	-24
6	64	156 mV	15 625	-36
8	256	39 mV	3 906	-48
10	1024	9,8 mV	977	-60
12	4096	2,4 mV	244	-72
14	16384	610 μ V	61	-84
16	65536	153 μ V	15	-96
18	262144	38 μ V	4	-108
20	1048576	9,5 μ V	1,0	-120
22	4194304	2,4 μ V	0,2	-132
24	16777216	596 nV	0,1	-144

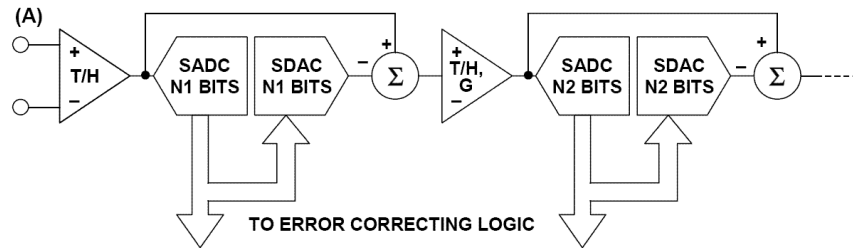
6. ábra. A/D-átalakítók dinamika viszonyai

Az előző okfejtésből és a táblázatból elmondható, hogy a digitális rádiófrekvenciás feldolgozású vevőkhöz legalább 16-bites A/D-átalakítót kell alkalmazni, a digitális középfrekvenciás feldolgozású vevőkhöz pedig legalább 10–12-bites átalakítót kell használni.

¹⁰ Dinamikatartomány – a legnagyobb és a legkisebb jelszint (feszültség) aránya. Ezt általában 10-es alapú logaritmussal dB-ben (decibelben) fejezzük ki.

Nagysebességű A/D-átalakítók

A nagysebességű és nagy felbontású A/D-átalakítók megtervezése nagy kihívást jelentett a tervezőmérnökök számára. Jól ismert módszer volt az úgynevezett direkt (flash) A/D-átalakítás, amely kb. 10-bites felbontásig valósítható meg nagy sebességgel, a bemeneten párhuzamosan elhelyezkedő komparátorok kapacitív terhelése miatt. Az előzőekben megállapítást nyert, hogy legalább 12-bites átalakítót kell használni. Ezt a technológiai lépést a pipe-line típusú átalakítók tették lehetővé. Ezen átalakítók elve az, hogy több fokozatban történik az átalakítás. Minden egyes fokozatban egy kis felbontású A/D- és egy D/A-átalakító működik. A fokozatban a bemenő jelből kivonódik a kis felbontású jel a D/A-átalakító segítségével. A működés az alábbi ábrából könnyen megérthető.

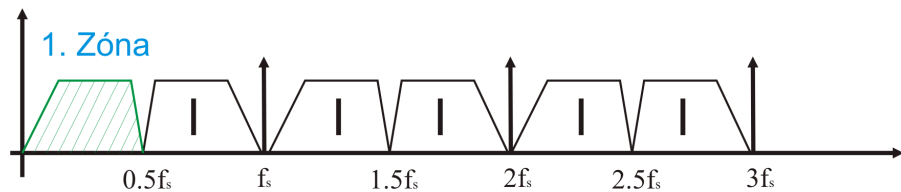

7. ábra. Pipe-line típusú A/D-átalakító¹¹

Amíg a hagyományos típusú konverterek a mintavételező-órjel után közvetlenül szolgáltatják a kvantált értéket, itt a fokozatok számától függő késleltetéssel kell számolni. Ez fázisérzékeny megoldásoknál (iránymérő) esetlegesen gondot okozhat, amelyet szoftveres úton kell korrigálni! Ilyen felépítésű konverterrel jelenleg 16 bit/200 MHz-es átalakítók készíthetők, kisebb felbontásnál 14 bit/400 MHz a felső korlát.

Alul-mintavételezés

A 8. ábrán látható, hogy az átalakítók általában a mintavételi frekvencia feléig ($f_s/2$) használhatók.

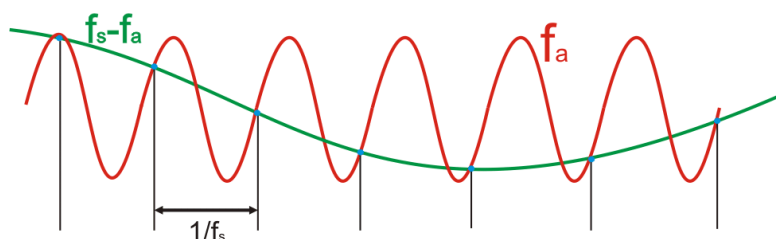

8. ábra. Mintavételi zónák alakulása¹²

¹¹ Walt Kester: ANALOG-DIGITAL CONVERSION. <http://www.analog.com> – 2007. 06. 30.

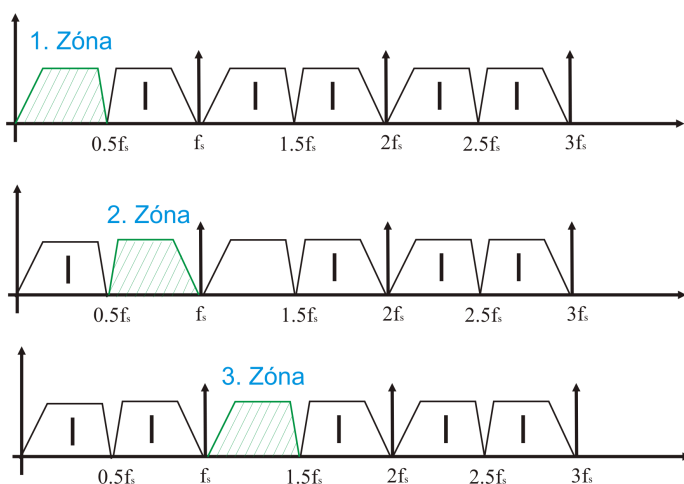
¹² Walt Kester and James Bryant: *Basics of ADCs and DACs*. <http://www.dspdesignline.com/howto/201002110;jsessionid=EDSMU0MASUJUIQSNLDRCKHSCJUNN2JVN?pgno=2> – 2007. 11. 05.

Amennyiben biztosítjuk azt a feltételt, hogy a mintavett jel sávhatárolt, átlapolódás-mentes, akkor lassabb mintavétellel is megvalósíthatjuk a tartományi konverziót. Miért tehetjük ezt meg? A következő ábrán láthatjuk az alul-mintavételezés elvét.

9. ábra. Alul-mintavételezés az időtartományban

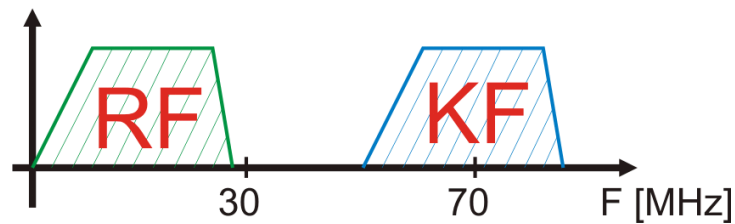
A pipe-line típusú átalakítók bemenő- (mintavevő-) fokozatai nagyon kis ideig (1 ns) vesznek mintát a jelből. Amennyiben az átalakító mintavevő-fokozata nagyobb sávszélességű, mint a mintavételi frekvencia, akkor a következő Nyquist-zóna jele is mintavételezhető.

10. ábra. Nyquist-zónák alakulása¹³

Ha alkalmazási szinten vizsgáljuk a zónákat, akkor a 1. zónát a teljesen digitális rádiófrekvenciás feldolgozású vevők, míg a 2. zónát (általában) a digitális középfrekvenciás feldolgozású vevők „felségterületének” nyilváníthatjuk. Példa erre a következő ábra.

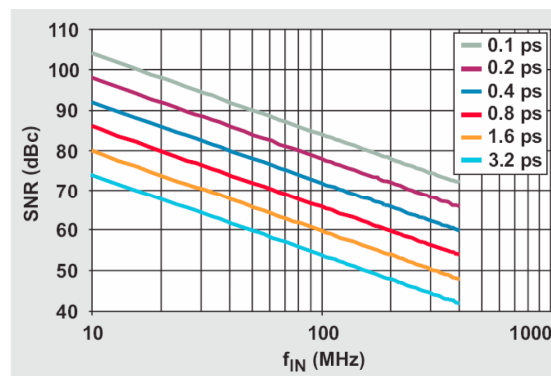
¹³ Walt Kester and James Bryant: *Basics of ADCs and DACs*.
<http://www.dspdesignline.com/howto/201002110;jsessionid=EDSMU0MASUJUIQSNDLRCKHSCJUNN2JVN?pgno=2> – 2007. 11. 05.

11. ábra. Az 1. és a 2. Nyquist-zóna alkalmazása

Mintavevő-órajel

Elérkeztünk egy nagyon fontos és lényeges területhez. Az átalakítók önmagukban meghatározzák a berendezésük lehetőségeit, de ezek kiaknázására biztosítanunk kell a megfelelő infrastruktúrát is. Ennek egy jelentős területe az órajel előállítás problémája. Amennyiben nagysebességű és nagy felbontású konvertert kell használnunk, úgy nagyon tiszta, jitter¹⁴-mentes mintavevő órajelre is szükségünk van. A következő ábrán az elméleti minimum értékeket lehet megtekinteni.

12. ábra. Jitter-előírások¹⁵

Alacsony jitterű órajel előállítása

A jitter az órajel-él bizonytalanságát jelenti. Azaz mennyire pontos az órajel felfutó éle az elméleti periódus időhöz képest. Mint látjuk nagyfrekvenciájú jeleknél ez a ps-nál (10^{-12} s) is kisebb érték kell, hogy legyen. Ennek megvalósítása nagyon nagy kihívás. A kutatások során megállapítást nyert, hogy ezen feltételeknek csak abban az esetben lehet megfelelni, ha az alaposzcillátor lényegesen nagyobb frekvenciájú, mint a mintavevő-órajel értéke és ezt valamilyen úton leosztással állítom elő! Az alaposzcillátornak is nagyon kis fázis-zajúnak kell lennie. Ez lehet

¹⁴ Jitter – élbizonytalanság, amely azt mutatja meg, hogy az ideálshoz képest mekkora eltéréssel valósul meg az élváltás.

¹⁵ Charles Sanna: *Using high-IF sampling A/D converters beyond baseband frequencies*. <http://www.planetanalog.com/showArticle.jhtml?articleID=201804147> – 2007. 11. 05.

egy SAW¹⁶ oszcillátor, vagy egy analóg módon felszorzozott atom-alapú oszcillátor. Ennek kimenő jele egy DDS-sel¹⁷ kerül leosztásra, amely azzal az előnnyel is jár, hogy a mintavételi frekvencia Hz (vagy az alatti) pontossággal beállítható. A DDS kimenetét egy sávszűrővel korlátozva, megvalósíthatóvá válik az előírtaknak megfelelő pontosságú és alacsony fáziszajú mintavevő jel.

A jitter értékének kiszámítása

Az oszcillátorok adatlapján nem olvashatunk jitter-értékeket, lévén ezek analóg jelforrásnak tekinthetők, ezért itt csak a fázis-zajra vonatkozóan találhatunk karakterisztikákat. Amennyiben a mintavételhez szükséges határokat szeretnénk megállapítani, abban az esetben ezt a fázis-zaj karakterisztikát át kell konvertálnunk jitter-értékre.

$$\sigma = \frac{1}{2\pi f_s} * \sqrt{\int_{f_1}^{f_2} 2 * \Lambda(t) \delta t}$$

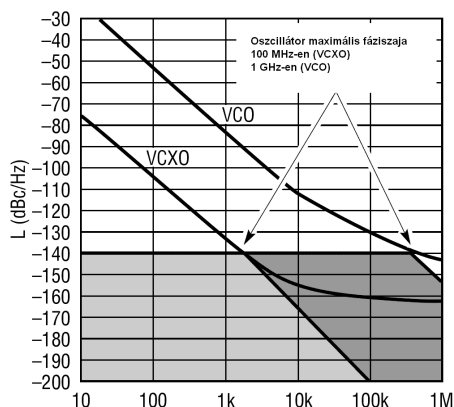
Ahol:

f_s – mintavételi frekvencia,

$\Lambda(t)$ – fázis-zaj karakterisztika.

13. ábra. Fázis-zaj konvertálása jitter értékre¹⁸

A képletben szereplő f^1 és f^2 értékek 12 kHz és 20 MHz közötti tartományokat jelentenek. Ezek alapján a következő ábrán található karakterisztika adódott.

14. ábra. Elvárt fázis-zaj karakterisztikák¹⁹

¹⁶ SAW – Surface Acoustic Wave – Akusztikus felületi hullámszűrő.

¹⁷ DDS – Direct Digital Syntheser – Direkt digitális szintézer, nagyfrekvenciás órajelből kisfrekvenciás szinuszelet állít elő.

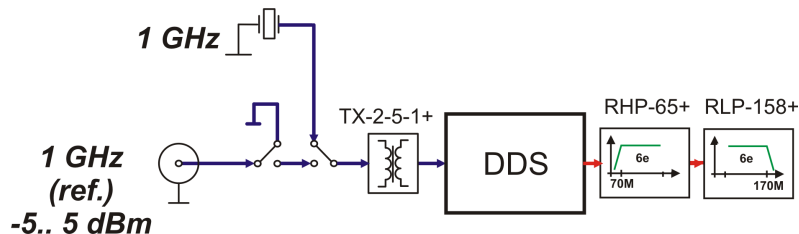
¹⁸ Maxim Inc. – Random Noise Contribution to Timing Jitter. <http://www.maxim-ic.com/an3631> – 2007. 09. 10.

¹⁹ Uo.

Ezen elvárásoknak valóban csak az előző fejezetben említett technológiájú oszcillátorok felelnek meg.

Órajel-előállítás megvalósítása

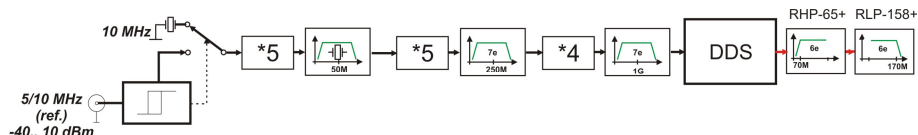
Minden eddig említett kritériumnak megfelelő órajel-előállító fokozat a következő módon kell, hogy felépüljön:

15. ábra. Korrekt órajel-előállító fokozat 1. változat

Ebben az esetben 1 GHz-es SAW-oszcillátor adja az alap-órajelet és ez kerül egy nagysebességű DDS-áramkörre. Ennek a kimenete (a maximális zajszegénység miatt) egy sávszűrőn halad át. Ezzel akár 18-bites átalakítók is meghajthatók, 150 MHz-es mintavételi frekvenciáig.

Amennyiben kisebb frekvenciás alaposzcillátorból kell órajelet előállítani, akkor lényegesen bonyolultabb és drágább megoldást kell alkalmazni.

16. ábra. Korrekt órajel-előállító fokozat 2. változat

Alapjaiban hasonlít az előző típushoz, csak az 1 GHz-es jel előállításáig egy lényegesen bonyolultabb, többfázisú analóg szorzó eljárást kell alkalmazni. Ezzel 16-bites A/D-átalakítók is lehet megfelelő minőségű órajellel meghajtani az előbbiekhöz hasonló frekvenciatartományig.

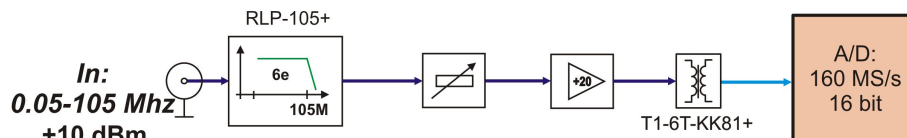
Analóg bemenőfokozat

A korrekt órajel-előállításhoz hasonlóan gondos tervezést igényel a bemeneti analóg fokozat is. Mit sem ér a legszigorúbb elvárásoknak is megfelelő konverter, ha nincs megfelelő módon illesztve az analóg világhoz!

A bemenőfokozatnak három elvárást kell teljesítenie:

- alacsony zaj,
- megfelelő erősítés,
- kis torzítás.

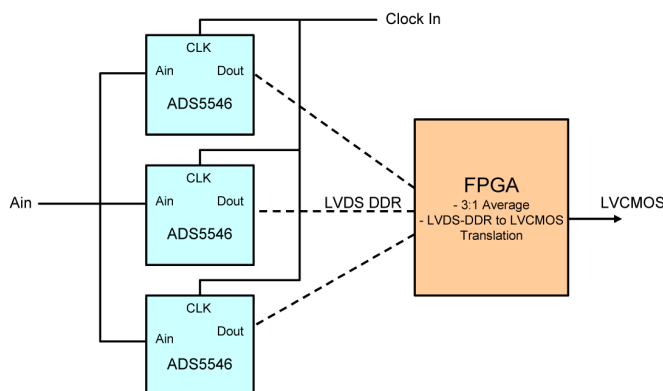
Az előző három elvárásnak kevés alkatrész tud megfelelni, illetve ezen alkatrészek implementációja is nagy gondosságot igényel (alkatrészek elhelyezése, jelvezetéke megfelelő rajzolata stb.). Hosszas keresés végeredményeként olyan mikrohullámú alkatrészek kerültek kiválasztásra, amelyek ezen három követelményrendszernek meg tudtak felelni. Meglepő lehet, de gyakorlati megvalósítások során ezek produkálták a legjobb viselkedési paramétereket (bár határfrekvenciájuk nagyságrendekkel a használati frekvencia felett volt). Számos olyan probléma merült fel ezen alkatrészekkel, amelyek kis frekvencián nem kerültek volna előtérbe. Az árnyékolásoknak olyanoknak kellett lenniük, amelyek a több GHz-es tartományban is megfelelő elválasztást kellett produkálniuk. Több olyan eszköz is van, amely áthidalt jelút esetén nem kap tápfeszültséget, a gerjedés megakadályozása miatt. A következő ábrán látható az analóg fokozat megvalósítása:

17. ábra. Analóg front-end

Mint látható, a jelútban viszonylag egyszerűen megvalósítható elemek találhatók, amelyek tervezése kisebb odafigyelést igényel (az elhelyezési és vezetékezési gondosságot leszámítva). A fenti elemeket használva, mind a tisztán digitális rádiófrekvenciás feldolgozású vevő, mindpedig a digitális középfrekvenciás feldolgozású vevő is megvalósítható.

Zajcsökkentés átlagolás segítségével

18. ábra. Átlagolással történő zajcsökkentés²⁰

²⁰ Thomas Neu and Grant Christiansen: *Multiple A/Ds versus a single one: pushing high-speed A/D converter SNR beyond the state of the art.*
<http://www.planetanalog.com/showArticle.jhtml?articleID=200900432> – 2007. 09. 10.

A leggondosabb tervezés esetén is lehetnek olyan esetek, ahol szükségük van néhány dB-es többlet jel-zaj viszonyra. Erre kínál lehetőséget számunkra a matematika. Növelhetjük áramkörünk zajtartalmát, amennyiben nem egy, hanem több konvertert járatunk párhuzamosan, és ezek kimenő értékeinek átlagát vesszük. Ebben az esetben a konverterben keletkezett zajokat (mivel azok korrelálatlanok és várható értékük 0) csökkenthetjük.

Összefoglalás

Úgy gondolom, hogy az előző fejezetekben sikerült felkeltenem az érdeklődést a digitális jelfeldolgozás iránt, illetve bemutatnom azt, hogy lehet „viszonylag egyszerű” tervezési módszerrel, de megfelelő előkészítés után olyan hardvert előállítani, amely alkalmas széles körű vételtechnikai megoldások kivitelezésére.

A technológia megengedi számunkra, hogy – az egészen kis sáv szélességtől a viszonylag nagy sáv szélességig – ugyanazon hardver felhasználásával vevő-készüléket építsünk, professzionális célra. A vevő tulajdonságait, működését tisztán szoftver útján meghatározva, könnyen fejleszthető olcsó megoldást kínálunk az adatszerzés igényeinek megfelelően.

**AZ OROSZ BÉKEFENNTARTÁS ÉS
AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ
KATONAI JELENLÉTE KÜLFÖLDÖN**

Bevezetés

A Szovjetunió szétesése, azt követően a több mint 500 ezer főnyi haderő kivonása Európából, továbbá a Varsói Szerződés megszűnése komoly változásokhoz vezetett az erők geopolitikai egyensúlyában mind regionális, mind globális szinten. Az új posztszovjet környezet lényeges hatást gyakorolt Oroszország kül- és védelempolitikájára éppúgy, mint az orosz haderő feladataira és alkalmazási módozataira.

A kockázatok és kihívások nemzetbiztonságra gyakorolt új jellege a posztszovjet régióban előre meghatározta az orosz haderő alapvetően új rendeltetését: a béke megőrzése, vagy helyreállítása, kétoldalú vagy nemzetközi szerződések, megállapodások alapján békétámogató műveletek (oroszul: mirotvorcseszkije operáciji) keretében.

A haderő új – békefenntartó – funkciója, amelyet a későbbiekben beépítettek a nemzeti katonai doktrínába, több különálló tényező konvergenciájából alakult ki. Először is, a Szovjetunió felbomlása után radikálisan megváltozott az orosz nemzetbiztonság számára veszélyes fenyegetések és kockázatok természete. A nemzetek és nemzetiségek, etnikai és vallási csoportok közötti konfliktusok és ellentétek a régió több államának integritását veszélyeztették, beleértve magát Oroszországot is. A modern kori történelemben először, Oroszországnak be kellett ismernie, sőt be kellett építenie a *Nemzetbiztonsági Koncepcióba* azt a tényt, hogy a saját területén, valamint a „közel-külföld”¹ területén meglévő és potenciális konfliktusok jelentik a stabilitása és biztonsága számára a legfőbb veszélyforrást. Ennek eredményeképpen Oroszországnak olyan új potenciált kellett kiépítenie, amely képessé tette arra, hogy megfelelően tudjon reagálni a kialakult válságokra és kezelni tudja a konfliktusokat. Ez a potenciál magába foglalta a speciális békefenntartó erőket is.

Az 1990-es évek elején a világ több részén olyan fegyveres konfliktusok alakultak ki, amelyek humanitárius válsághoz vezettek. Ezek az események arra kényszerítették a nemzetközi közösséget, hogy olyan lépéseket tegyenek, amelyek segítségével meg lehet fékezni ezeket a konfliktusokat, hogy megkezdődhessen a nemzeti rendezés rendkívül bonyolult folyamata. Oroszország, mint az ENSZ Biztonsági Tanács (ENSZ BT) állandó tagja, elsődleges felelősséggel tartozott (és tartozik!) a nemzetközi béke megőrzése és helyreállítása iránt. Ennek érdekében

¹ „Közel-külföld” (oroszul: blíznsnyeje zarubezsje) – az Oroszországgal határos, volt szovjet tagköztársaságok sokat sejtető megnevezése.

Moszkva – a BT többi állandó tagjával együtt – komoly anyagi és humán erőforrásokat bocsátott az ENSZ zászlaja alatt létrejött műveletek rendelkezésére. Ebben az összefüggésben meg kell említeni: az orosz Nemzetbiztonsági Koncepcióban először fogalmazták meg, hogy az orosz hosszú távú érdekek megkövetelik a békefenntartó műveletekben való szélesebb részvételt, és hogy ezeket a műveleteket olyan fontos eszközként kell kezelni, amelyek képesek megelőzni vagy elfojtani a válságot azok kialakulásakor, vagy kezdeti stádiumukban.

Azok a tapasztalatok, amelyeket Oroszország a posztuszovjet régióban szerzett a békétámogató műveletek területén, megmutatták, hogy a nemzeti, vagy nemzetközi szinten jelentkező konfliktusok kezelése komplex folyamat. Eredményeket csak akkor lehet elérni, ha a tevékenység alapját nemzetközileg elfogadott elvek képezik, és ha biztosított a nemzetközi támogatottság.

Az 1990-es évek első felétől kezdődően Oroszország katonai és rendőri erővel járult hozzá azokhoz az új békétámogató műveletekhez, amelyeket az ENSZ, a NATO, az EBESZ, vagy a Független Államok Közössége (FÁK) égisze alatt hajtottak végre. Tény azonban, hogy Oroszország nem ekkor csatlakozott először az ilyen jellegű műveletek köréhez, hanem már több mint 25 éves múlttal rendelkezik a nemzetközi békefenntartásban. 1973 és 1998 között 48 ENSZ békefenntartó műveletről 11-ben vállalt részt, és ezalatt több mint 770 ENSZ katonai megfigyelőt, és megközelítőleg 18 ezer katonát és tisztet küldött az ENSZ zászlaja alá.

A két szuperhatalom – az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió – érdekeinek egyensúlyán alapuló bipoláris világrend megszűnése jelentette a modern békefenntartás elmélete és gyakorlata új szakaszának kezdetét. A NATO tevékenysége a posztjugoszláv környezetben az UNPROFOR humanitárius misszió idején (1992–1995), komoly vitákat generált Moszkvában a regionális békefenntartás elveiről és annak legitimitásáról. A nagyhatalmak által széles körben alkalmazott katonai erő² rávilágított az új típusú nemzetközi békefenntartó és békétámogató műveletek problémás természetére. A politikusok, a katonai szakértők és a tudományos élet jeles képviselői megpróbálták megtalálni a megfelelő választ az alábbi kérdésekre:

- Melyek azok a legitim elvek, demokratikus normák és mechanizmusok, amelyeket a nemzetek közössége alkalmazni kíván a 21. századi békefenntartás és béketeremtés során?
- Melyek azok a normák és mechanizmusok, amelyek az új geopolitikai viszonyok között biztosítják a nemzetközi békét és biztonságot?

Az ezekre és más fontos kérdésekre adott válaszok megtalálása különösen sürgető lett 1999 tavaszán, amikor a NATO – a koszovói domináns etnikai csoport emberi jogainak védelmében – háborút kezdett Jugoszlávia ellen. Az orosz szakértők azonnal vészjóslóan arra utaltak, hogy a NATO olyan precedenst teremtett, amely előrevetítheti a katonai erő alkalmazását a világ bármely olyan

² 1998-1999: iraki háború; 1999. március–június: 78 napos háború Jugoszlávia ellen; 1999. augusztus–szeptember: Oroszország átfogó terroristaellenes műveletei Dagesztánban és az azzal határos államokban.

részn, ahol az Amerikai Egyesült Államok, vagy más vezető NATO-hatalmak érdekei kerülnek veszélybe, legyen az Afrikában, vagy akár a posztszovjet régióban.

A jugoszláviai háború és a dagestáni orosz terroristaellenes műveletek komoly vitákat váltottak ki Oroszországban azzal kapcsolatban, hogy mi lehet a katonai erő szerepe a nemzetközi békefenntartásban és konfliktuskezelésben a posztszovjet régióban.

Az orosz békefenntartás fejlődése

A modern kori orosz békefenntartói szerepvállalás 1973. november 26-án kezdődött Kairóban, amikor az első 36 szovjet katonatiszt megkapta az ENSZ kék sapkáját és ezzel az ENSZ Közel-keleti Fegyverszünetet Ellenőrző Szervezetének (UN Truce Supervision Organisation in the Middle East – UNTSO) katonai megfigyelőivé váltak. Annak ellenére, hogy a szovjetek katonai megfigyelőket helyeztek az ENSZ parancsnoksága alá a Közel-Keleten, kategorikusan elutasították az ENSZ békefenntartó műveletek legitimitását más régiókban, ami nyilvánvalóvá tette politikai és katonai érdekeik igazi fókuszát. Ennek megfelelően a Szovjetunió nem vett részt a többi művelet végrehajtásában, és semmilyen más módon sem támogatta azokat. Mivel az orosz részvétel az UNTSO-ban még jó ideig elszigetelt jelenség maradt, helyesebben járunk el, ha a modern orosz békefenntartás első fázisát 1989 és 1992 közé tesszük.

Az első fázis: 1989–1992

Ebben az időszakban a Szovjetunió felülvizsgálta a nemzetközi békefenntartással kapcsolatos korábbi álláspontját. Mindez a „peresztrojka” folyamatának köszönhető, ami a Szovjetunió akkori elnöke, Mihail Gorbacsov nevéhez fűződik. Ekkortól a Kreml hivatalosan is elismerte a „klasszikus” ENSZ-békefenntartás legitimitását és megkezdtek részvételüket az újonnan felállított ENSZ-missziókban. Például 1991 áprilisától orosz katonai megfigyelők teljesítettek szolgálatot az ENSZ Irak–kuvaiti Megfigyelő Missziójában (UNIKOM), valamint az ENSZ Nyugat-szaharai választásokat Megfigyelő Missziójában (MINURSO). 1991 októberétől 1993 márciusáig negyven orosz katonai megfigyelő tevékenykedett az ENSZ Kambodzsai Missziójában (UNTAC).

A második fázis: 1992–1995

1991-ben a Szovjetunió felbomlott és Oroszország az ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagja lett. A korábbi birodalom szétesése egyéb pozitív hatásai között ki kell emelni azt a tényt, hogy ettől az időtől Moszkva lényegesen megnövelte hajlandóságát a nemzetközi békefenntartásban való részvételre. Az orosz katonák és rendőrök jelenléte megnőtt az akkoriban létrehozott nemzetközi békefenntartó missziókban a volt Szovjetunió területén és a világ egyéb részein is. Megemlíthető a balkáni szerepvállalás 1992 márciusától (Horvátország, Bosznia, valamint Macedónia), az ENSZ Grúziai Megfigyelő Missziója (UN Observer Mission in Georgia – UNOMIG) 1993 augusztusától, vagy az ENSZ Angolai Ellenőrző Missziója (UN Angola Verification Mission III – UNAVEM III) 1995 februárjától.

Ezeket túl az orosz katonák még két másik ENSZ-misszióban is szerephez jutottak: az ENSZ Mozambiki Műveletében (UN Operation in Mozambique – ONUMOZ) 1992 decemberétől 1994 decemberéig, az ENSZ Ruandai Támogató Missziójában (UN Assistance Mission for Rwanda – UNAMIR) pedig 1993 októberétől 1996 márciusáig. Különleges jelentőségű az orosz békefenntartók 1995 őszen kezdődött részvétele a NATO vezette béketámogató műveletekben Bosznia–Hercegovinában.

Míg az orosz békefenntartók hatékonyságát és szakmai hozzáértését az ENSZ égisze alatt végrehajtott műveletekben senki sem kérdőjelezte meg, annál élesebb kritikát kaptak a nemzeti és nemzetközi médiától a „közel-külföldön” végzett tevékenységük miatt. A konfliktusok kezelésének orosz és nyugati metodikája között jól érzékelhetően egyre nagyobb lett a szakadék, és ez egyre érzhetőbbé vált. A FÁK területén megvalósult orosz béketámogató műveletek jellegének elemzése után vezető nyugati politikusok és szakértők azt állították, hogy Moszkva több, a nemzetközi békefenntartásra vonatkozó alapvető normát is megsértett, és semmibe vett alapvető értékeket. Többször hangoztatott megállapítás, hogy az Oroszország által végrehajtott békefenntartó műveletek nem feleltek meg a különböző FÁK-megállapodásokban lefektetett követelményeknek, és hogy az orosz nagypolitika csak azért használja a „FÁK-békefenntartás” hangzatos fogalmát, hogy álcázza a környező államok területén való közvetlen érdekérvényesítést és nyomásgyakorlást.

Az 1992 és 1995 között a posztszovjet környezetben végrehajtott orosz békefenntartó műveletek eredményeinek elemzése egyértelműen megmutatja, hogy a „közel-külföldön” kialakult konfliktusok katonai erővel való megfékezése – ami egyébként sikernek is értelmezhető –, nem jelentette a mélyebb gyökerek és okok valódi megértését, és nem hozta közelebb a valós általános politikai rendezést, valójában a konfliktusok befagyasztását eredményezte.

A harmadik szakasz: 1996-tól napjainkig

Annak ellenére, hogy jelentősen csökkent az ENSZ békefenntartók száma a világban, Oroszország növelte szerepvállalását és mind anyagi/pénzügyi, mind személyi források útján hozzájárult az Európában, Afrikában, Ázsiában és a posztszovjet régióban végrehajtott békeműveletek szinte minden kategóriájához. Ez főleg a következő két okra vezethető vissza:

1996 januárjától az orosz katonák megkezdték részvételüket a Bosznia–Hercegovina területén zajló közös Oroszország–NATO béketámogató műveletekben, a Dayton-i békemegállapodás részeként. A katonák közötti szoros együttműködés a NATO–orosz kapcsolatok minőségileg új szakaszát nyitotta meg, ami magával hozta az orosz nemzetközi békefenntartás történetének új fejezetét is, és új dimenziókat adott az orosz békefenntartással kapcsolatos elméletnek és gyakorlatnak. Az orosz alakulatok ENSZ- vagy NATO-zászló alatti balkáni tevékenysége egyértelműen demonstrálta, hogy Oroszország és a NATO képesek közös béketámogató műveleteket végrehajtani magas szakmai színvonalon a világ különböző régióiban.

A szakértők azóta többször hangsúlyozták, hogy a nemzetközi erők nem tudták volna béketeremtő missziójukat sikeresen befejezni az orosz dandár nélkül, valamint azt, hogy a hadseregek közötti békefenntartói együttműködés jó alapot teremt a jövőbeni békepartnerséghez.

A növekvő orosz szerepvállalás második oka abban is látható, hogy 1997-ben aláírták a NATO–Oroszország Alapító Okiratot³, majd 2002-ben megalakult a NATO–Oroszország Tanács (NRC), ami a katonai kapcsolatok átfogó fejlődéséhez vezetett, beleértve a békefenntartók közös felkészítését, kiképzését is. Ez a folyamat nem csak a Kreml és a Nyugat közötti kapcsolatok jellegére van nagy hatással, de arra is, hogyan tekint Moszkva a két- és többoldalú közös békefenntartásra, valamint konfliktuskezelésre az új geopolitikai környezetben.

Először 1996 és 1999 között került sor arra, hogy az orosz békefenntartók közösen készülhettek fel feladataikra olyan vezető nagyhatalmak katonáival, mint például az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, vagy a Németországi Szövetségi Köztársaság. Ezekre a kiképzésekre egyfelől a békepartnerségi program keretében, másfelől két- és többoldalú megállapodások alapján került sor. Az alegységek közös kiképzésére vonatkozó kezdeményezéseken túl megkezdődött annak a vizsgálata is, hogyan lehet orosz katonai eszközöket – beleértve az orosz stratégiai légi szállítási kapacitást is –, a közös békefenntartó műveletek szolgálatába állítani. Szolgáljon első példaként az a Törökországban 1998. október 13–15. között lefolytatott közös katonai gyakorlat, amelynek során a lehetséges jövőbeni közös békefenntartó műveletek egyik elemét, nevezetesen NATO-eszközök orosz repülőgéppel történő szállítását is megkísérelték. A gyakorlat résztvevői konkrétan egy 30 tonnás amerikai légvédelmi lokátor állomást (AN/TPQ–64) rakodtak be egy Il–76 típusú szállító repülőgépbe. A tervek között az is szerepel, hogy gyakorolják az amerikai PATRIOT légvédelmi komplexum szállítását az orosz An–124 típusú repülőgép fedélzetén, beleértve az utóbbi légi utántöltését NATO-repülőgépekkel.

1996-tól a „klasszikus” ENSZ-békefenntartáson túl Oroszország aktívan részt vállalt a Balkánon zajló NATO–orosz közös békétámogató műveletekben, több mint 5000 elit légideszantos katonával. Afrikában továbbra is csak kizárólag az ENSZ égisze alatt szervezett missziókban vesznek részt orosz katonák, alapvetően megfigyelőként.

A legfrissebb adatok szerint⁴ Oroszország a 43. helyet foglalja el a békefenntartáshoz hozzájáruló államok között, 293 fővel.⁵

³ Founding Act on Mutual Relations, Co-operation and Security between NATO and the Russian Federation.

⁴ 2008. június 30. – ENSZ-adatok.

⁵ Csak az összehasonlítás kedvéért: Összesen 88 517 békefenntartó tevékenykedik 17 ENSZ-misszióban. Az első helyen Pakisztán áll 10 569 fővel, az utolsó helyeken egy-egy fővel Irán, Luxemburg, Kazahsztán, Izrael és Macedónia áll. Magyarország 117 fővel a 63. helyen található, az összesen 119 hozzájáruló nemzet között.

Az orosz kontingens missziókénti megoszlása:

	ENSZ-misszió	Rendőr	Katonai megfigyelő	Béke-fenntartó	Összesen
1.	MINURSO (United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara)	–	18	–	18
2.	MINUSTAH (United Nations Stabilization Mission in Haiti)	7	–	–	7
3.	MONUC (UN Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo)	4	29	–	33
4.	UNIOSIL (United Nations Integrated Office in Sierra Leone)	–	1	–	1
5.	UNMEE (United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea)	–	3	–	3
6.	UNMIK (UN Interim Administration Mission in Kosovo)	39	1	–	40
7.	UNMIL (United Nations Mission in Liberia)	8	3	–	11
8.	UNMIN (United Nations Mission in Nepal)	–	8	–	8
9.	UNMIS (United Nations Mission in the Sudan)	11	13	122	146
10.	UNMIT (United Nations Integrated Mission in Timor-Leste)	5	–	–	5
11.	UNOCI (United Nations Operation in Côte d'Ivoire)	–	11	–	11
12.	UNOMIG (United Nations Observer Mission in Georgia)	2	4	–	6
13.	UNTSO (United Nations Truce Supervision Organization)	–	4	–	4
Mindösszesen:					293

Forrás: UN Mission's Summary detailed by country. Month of report: 30-Jun-08.
http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/contributors/2008/jun08_3.pdf

Az orosz békefenntartás jogi alapjai

Amikor az orosz békefenntartásról beszélünk, mindenképpen szükséges elemezni a katonai erő e célra való alkalmazásának jogi alapjait. Másfelől fontos következtetéseket vonhatunk le az orosz békefenntartók által általában alkalmazott technikák tanulmányozásából, különös figyelemmel azokra a műveletekre, amelyeket az egykori Szovjetunió területén hajtottak végre.

A jelenkori orosz békefenntartás alapját olyan kulcsdokumentumok képezik, amelyeket az 1990-es évek második felében dolgoztak ki, abban az időszakban, amikor még nem volt világos, hogy milyen úton lehet eljutni az áhított politikai és gazdasági fejlődéshez. Az említett alapidokumentumok megismerése abban is segít, hogy megértsük: mik voltak azok a legfontosabb tényezők, amelyek alapot jelentettek a nemzetközi békefenntartás és a konfliktuskezelés érdekében kifejtett orosz katonai tevékenységhez?

Az orosz törvényhozók teljesen világosan meghatározták azokat a feltételeket, amelyeket figyelembe vesznek, ha arról kell dönteniük, hogy támogassák-e a nemzetközi békefenntartást humán erőforrásokkal vagy anyagi javakkal, eszközökkel. Az előfeltételek a következők:

- minden típusú békétámogató művelet elengedhetetlen feltétele az ENSZ mandátuma, vagy más regionális szervezet nemzetközi jogilag legitim döntése a békefenntartásra vonatkozó mandátumról és a művelet eljárási szabályairól;
- a részvétel szintjének meg kell felelnie Oroszország nemzeti stratégiai érdekeinek;
- minden nemzetközi közös békétámogató művelet stratégiai tervezését multilaterális szinten kell végrehajtani.

A fenti elveket többek között az Oroszországi Föderáció Alkotmánya (1993), az országvédelmi törvény (1997), a békefenntartásban és béketeremtésben részt vevő katonai és polgári állomány kijelölésének folyamatáról szóló törvény (1995), vagy a békefenntartási és béketeremtési tevékenységben való részvételre a haderőben létrehozandó speciális kontingensről szóló elnöki dekrétum (1996) is tükrözi.

A békefenntartó műveletek orosz támogatása, vagy az azokban való részvétel előfeltételei a felsorolt dokumentumok tanulmányozása után részletesebben is kifejtethetők:

- a békefenntartó műveletnek összhangban kell lennie az orosz nemzeti érdekekkel, az orosz kül- és védelempolitikai célokkal;
- a békefenntartó művelethez világos politikai céllal és mandátummal kell rendelkezni;

- nemzetközi konfliktus esetén rendelkezni kell az érintett kormány és politikai pártok hozzájárulásával, kivéve azokat a rendkívüli helyzeteket, amikor a béke-megállapodás olyan megsértéséről, vagy egyéb olyan agresszióról van szó, amely közvetlenül fenyegeti Oroszország nemzetbiztonságát;

- a békefenntartó műveletet szorosan össze kell kötni a viták békés megoldására tett politikai erőfeszítések elősegítésével;

- rendelkezni kell a békefenntartó művelet mandátumának megfelelő forrásokkal, valamint az érdekelt államok döntésével és készségével a békefenntartó állomány, valamint a szükséges pénzügyi források rendelkezésre bocsátására;

- viszonylag pontosan meg kell tudni határozni a békefenntartó művelet mandátumában a művelet tervezett időtartamát, és azokat a körülményeket, amelyek fennállása esetén be lehet fejezni a műveletet.

A külföldön szolgálatot teljesítő orosz katonai erők feletti stratégiai parancsnokságot az orosz elnök és a főparancsnokságok látják el. A szövetségi törvénynek megfelelően az orosz elnöknek joga van alakulatokat kijelölni békefenntartó vagy békekikényszerítő feladatok végrehajtására. Ugyanakkor a végső döntést arról, hogy orosz csapatokat vessenek be az Oroszországi Föderáció határain kívül, kizárólag a Szövetségi Tanács hozhatja meg.

Végezetül az orosz nemzetbiztonsági koncepció pontosan meghatározza a katonai erő békétámogató műveletekben való alkalmazhatóságának alapelveit. Ezek közül a legfontosabbak:

- a katonai erő alkalmazásának csak akkor van legitim alapja, ha a válsághelyzet megoldására már minden más, nem katonai lehetőséget kimerítettek, és azok nem érték el a kívánt célt; és

- a katonai erő alkalmazása a civil lakosság ellen, vagy tisztán politikai célok elérése érdekében tilos!

Az orosz és az amerikai katonai vezetés által kidolgozott, és a közös gyakorlatokon alkalmazott eljárási szabályzat szerint⁶ fegyvereket az alábbi esetekben szabad használni:

- önvédelem céljából támadás esetén, beleértve a békefenntartó erő lefegyverzésére tett egyértelmű kísérletet;

- a békefenntartók állásai, járművei védelmére;

- a békefenntartók által ellenőrzött területeken, vagy ütközőzónákban lévő olyan építmények védelmére, amelyek megsemmisítése vagy megrongálása katasztrófát okozhat (például gátak, erőművek, vegyi üzemek).

⁶ Russian–United States guide for tactics, techniques, and procedures of peacekeeping forces during the conduct of exercises (1994).

A jogi keretek megteremtésén túl Oroszország létrehozta saját béketeremtő erejét is. Az orosz fegyveres erőkben egy olyan önálló gépesített lövészdandárt szerveztek, amelynek fő feladata a nemzetközi béke és biztonság megőrzése és/vagy megteremtése céljából folytatott béketeremtő műveletekben való részvétel. Az alig több mint 2000 fős dandár szervezetét úgy alakították ki, hogy az megfeleljen a feltételezett béketeremtő műveletek elvárásainak. A magasabbegység szervezetében három önálló gépesített lövészzászlóalj és egy felderítő zászlóalj kapott helyet. Jelentős eltérés a többi önálló dandárhoz képest, hogy nem rendelkezik sem harckocsikkal, sem tüzérségi eszközökkel. A dandárban csak hivatásos és szerződéses katonák teljesítenek szolgálatot, akiket az általános katonai kiképzésen túl felkészítenek a békefenntartásban való részvételre is.

Regionális békefenntartás a posztszovjet régióban

A FÁK-tagállamok olyan békefenntartó potenciált hoztak létre, amelyet szükség esetén közös döntéssel alkalmazhatnak. E békefenntartó és válságkezelő képesség gerincét Oroszország adja. Moszkva komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy annyira megerősítse a FÁK békefenntartó mechanizmusát, hogy az alkalmas legyen nem csak a posztszovjet környezetben való tevékenységre, de bárhol másutt a világban is. Ugyanakkor igazán nagy előrelépés nem figyelhető meg ezen a területen. Az egyik legfontosabb ok az lehet, hogy Oroszország és néhány vezető FÁK-tagállam – beleértve Ukrainát, Grúziát és Azerbajdzsánt – több alkalommal, egymással látványosan ellentétes álláspontot képviselt nemcsak a konfliktuskezelés módszerei és eszközei vonatkozásában, de még a kollektív békefenntartás és a nemzetközi biztonság alapkérdéseiben is.

Valóban, hogyan is értelmezik a FÁK politikai–katonai vezetői a nemzetközi békefenntartás lényegét? A FÁK-békefenntartók kiképzési kézikönyvében⁷ megfogalmazottak szerint a békefenntartó művelet speciálisan kiképzett katonai, rendőri és civil erők olyan összehangolt erőfeszítése, amit a potenciális, vagy már meglévő konfliktusrégiók stabilizációja érdekében fejtenek ki a FÁK államfői (az ENSZ BT, az EBESZ) által adott mandátum alapján, azzal a céllal, hogy megfékezzék a fegyveres konfliktust és megteremtsék a politikai rendezés feltételeit.

Meg kell ugyanakkor említeni, hogy ezt a kézikönyvet a FÁK vezetői csak 1996-ban hagyták jóvá, jóllehet Oroszország már 1992 óta végzett konfliktuskezelést a FÁK-tagállamok területén:

- 1992-ben egy orosz–grúz kétoldalú megállapodás alapján egy orosz légideszant ezredet vezényeltek Dél-Oszétiába a grúz–dél-oszét fegyveres konfliktus megfékezésére;
- gyakorlatilag ugyanabban az időben – orosz–moldáv megállapodás alapján – hat orosz zászlóaljat irányítottak Moldova Dnyeszteren-túli területére, az ütközőzónába;

⁷ Manual on training and conduct of peacekeeping operations in the CIS.

- 1993 őszén a FÁK Államfők Tanácsa mandátuma alapján az orosz 201. megerősített gyalogos hadosztály (6000 fő) alkotta a kollektív béketeremtő erő gerincét Tádzsikisztánban.

- 1994 júniusában Moszkva öt zászlóaljat adott a FÁK abháziai békefenntartó erők állományába.

Vizsgáljuk meg, melyek azok a tényezők, amelyek meghatározták az orosz vezetésű békétámogató műveletek technikáját és jellegét a posztszovjet környezetben.

Először: Oroszországnak olyan körülmények között kellett kezdeményeznie és végrehajtania a békétámogató műveleteket, amikor is világos volt, hogy a föderációs és köztársasági politikai szereplők képtelenek kezelni az etnikai rivalizálást és a közösségek közötti konfliktusokat békés eszközök, tárgyalások és közvetítők útján. Szélesebb összefüggésben, a Szovjetunió széthullása azt a biztonsági dilemmát vetette fel, amelyet két kérdésben lehetett megfogalmazni:

- hogyan lehet megelőzni, megállítani és megoldani a régiókban vagy akár köztársasági szinten jelentkező etnikai, vallási vagy más jellegű konfliktusokat;
- hogyan fogják az új politikai entitások biztosítani a nemzetbiztonságot és az emberi jogokat az új geopolitikai környezetben?

Másodszor: a Szovjetunió megszűnése után nem volt kéznél olyan mechanizmus, amely bizonyossággal meg tudta volna teremteni a kollektív biztonságot a posztszovjet környezetben. Nem létezett jogi szabályozás, nem készültek kiképzési szabályzatok arra az esetre, hogyan kell használni a katonai erőt a békefenntartás vagy békekikényszerítés céljára. A nemzetközi támogatás és részvételi kedv hiányában Oroszországnak magának kellett „kitalálnia”, hogyan tudja „ráhúzni” a FÁK-békefenntartás jellegét fegyveres erejének alkalmazására. Mindezeket túl, a konfliktuskezelések majdnem minden költségét is magának kellett viselnie.

Következésképpen Moszkva a jogi keretek és a koncepcionális alapok kidolgozását lényegében a korábbi rendszer romjain kezdte meg. Nem csodálkozhatunk tehát, ha az első időkben nagyon sok félreértést és hibát figyelhettünk meg, ha az orosz békefenntartást a klasszikus ENSZ-békefenntartás szemszögéből ítéljük meg. Például, a legtöbb, a FÁK területén végrehajtott békefenntartó misszió egyáltalán nem rendelkezett nemzetközi mandátummal, hanem csak az orosz elnök és tárgyaló partnere közötti kétoldalú (esetenként szóbeli) megállapodás jelentette az alapot.

Harmadszor: az orosz katonákat korábban soha sem képezték ki az ilyen speciális és rendkívül érzékeny típusú feladatokra. Az orosz békefenntartó erők még a parancsnoki szinteken sem rendelkeztek az alapvető ismeretekkel a nemzetközi békefenntartásról és konfliktuskezelésről.

A felsoroltak, valamint a volt szovjet köztársaságokat mélyen összekötő politikai, gazdasági és szociális kötelékek miatt a FÁK területén végrehajtott béketámogató műveletek több eltérést mutatnak a „klasszikus” ENSZ-békefenntartással:

- a legtöbb esetben Oroszország kétoldalú megállapodás alapján, önállóan kezdte meg a katonai kontingensei alkalmazását úgy, hogy a mandátumot csak később hagyta jóvá a FÁK Államfők Tanácsa;
- a békefenntartó erőket ott vetették be, ahol nem is volt még „fenntartandó” béke – fegyveres konfliktusok kellős közepén, amikor még a tűzszüneti megállapodás sem született meg, vagy azt nyilvánvalóan megsértették;
- a kollektív békefenntartó műveletek alatt Oroszország és a FÁK bevonták a határos országok katonai és rendőri erejét, amit az ENSZ-műveletek során kategorikusan elkerülnek;
- a nemzetközi békefenntartás gyakorlatában először alkalmaztak olyan megfigyelő járőröket, amelyekben mindkét harcoló fél képviseltette magát. A szándék ezzel az volt, hogy elősegítse a bizalomépítést és objektív verifikációt, a tapasztalat azt mutatta, hogy ez sikerült is;
- mivel a kezdetekben nem létezett egységes FÁK békefenntartó politika, a politikusok és katonai vezetők fejében zavaros kép alakult ki a békefenntartás lényegéről, és arról, mi a különbség e műveleti típus és a békekikényszerítés vagy a helyi háború között. Ez ahhoz vezetett, hogy az orosz békefenntartási (béketeremtési) terminológiát („mirotvorcsesztvo”) sokszor túl széles értelemben használták. Például, a korábban már említett 201. hadosztály⁸ elsődleges feladatát Tádzsikisztánban többen besorolták a „béketeremtő” missziók közé, annak ellenére, hogy teljesen nyilvánvalóan határőrizeti, valamint kábítószer- és terrorista ellenes feladatokat láttak el.

Jelenleg a FÁK égisze alatt négy békefenntartó művelet zajlik: Tádzsikisztánban, Abháziában, a Dnyeszteren-túli területen és Dél-Oszétiában.

Az orosz békefenntartást elemezve több olyan tényezőt felfedezhetünk, amelyek komolyan hátráltatják a FÁK – mint regionális multilaterális szervezet – békefenntartó képességeinek további, jelentős fejlesztését. A legfontosabb ezek közül az, hogy néhány FÁK-tagállamban hiányzik a politikai akarat a békefenntartásban való részvételre. Másfelől, még ha a politikai akarat meg is van, a legtöbb ország nincs abban a helyzetben, hogy kontingenst ajánljon fel a békefenntartó műveletekbe, így Moszkvának lényegében egyedül kell viselnie a terhek legnagyobb részét. (Például, a közös FÁK-döntés alapján létrehozott tádzsikisztáni műveletben részt vevő katonák 90%-át, Abháziában pedig 100%-át orosz katonák teszik ki.) Fontos, néha döntő jelentőségű a civil lakosság és a média viszonya a békefenntartó műveletekhez.

⁸ 2005 óta a megnevezése: 201. katonai bázis.

Az úgynevezett csecsen-szindróma miatt több politikusban és az egyszerű orosz állampolgárban is rendkívül negatív kép alakult ki a „közel-külföldön” folyó ilyen jellegű műveletekről. A külföldi orosz katonai jelenlét társadalmi megítélésén sokat rontott akkoriban a Jugoszlávia elleni háború.

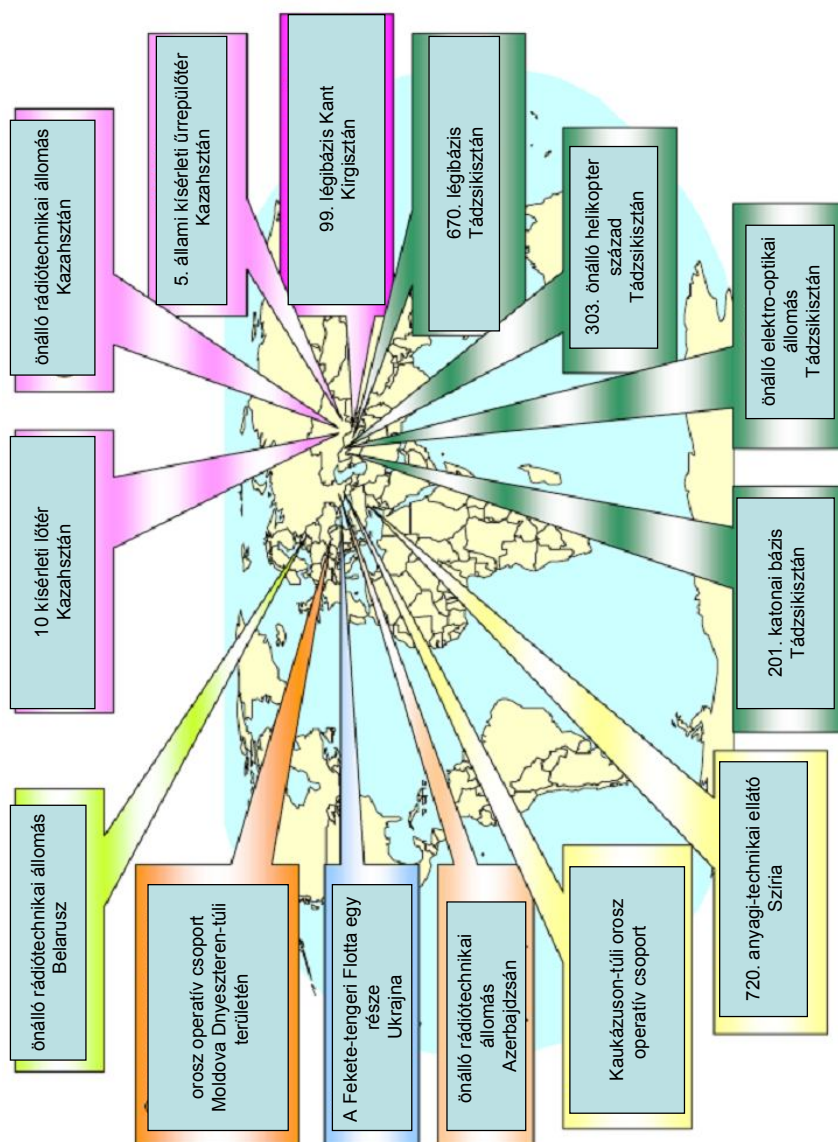
A politikai felső vezetés erőfeszítéseinek köszönhetően az elmúlt tíz évben Oroszország magatartása a békétámogató műveletekben – beleértve a konfliktuskezelés módjait is az új geopolitikai környezetben –, egyre inkább közeledik más nagyhatalmak, elsősorban az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok nézeteihez és megközelítéséhez. Ugyanakkor a nemzetközi támogatás, valamint a FÁK-államok közötti intézményesített együttműködési mechanizmusok hiánya problémákat okoz a konkrét missziók működtetésében, de ami még ennél is aggasztóbb, vitákat eredményez a korábbi szövetségesekkel, például Ukrajnával és Grúziával. Ezek az ellentétek jelentősen visszavethetik, végső esetben teljesen ki is zárhatják a közös békefenntartó tevékenységet.⁹

Az Oroszországi Föderáció határon túl állomásozó katonai erői

Az előzőekben áttekintettük az ENSZ-békefenntartásban részt vevő orosz erőket és a FÁK területén tevékenykedő orosz békefenntartókat. Ahhoz, hogy teljes képet kapjunk az Oroszországi Föderáció külföldön állomásoztatott katonai erejéről, lajstromba kell vennünk azokat az erőket és létesítményeket is, amelyeket az orosz fegyveres erők saját céljaik érdekében, legtöbbször kétoldalú megállapodások alapján tartanak fenn más, főleg FÁK-államok területén, amelyek a következők:

- az orosz csapatok Kaukázuson-túli csoportja, Grúzia – operatív csoport, parancsnokság: Batumi (a parancsnokság állománya 13 fő);
- az orosz csapatok operatív csoportja Moldova Dnyeszteren-túli területén – parancsnokság: Tiraszpol (kb. 1500 fő);
- 102. katonai bázis, Örményország – parancsnokság: Gjurmi (kb. 4000 fő);
- 201. katonai bázis, Tádzsikisztán – parancsnokság: Dusambe (kb. 7000 fő);
- a Fekete-tengeri Flotta egy része, Ukrajna – parancsnokság: Szevasztopol (13 ezer katona, 16 ezer polgári alkalmazott);
- 999. légibázis, Kirgizisztán – Kant (kb. 140 fő);
- 670. repülőcsoport, Tádzsikisztán – parancsnokság: Dusambe;
- 303. önálló helikopterszázad, Tádzsikisztán – parancsnokság: Dusambe;
- 5. állami kísérleti űrrepülőtér, Kazahsztán – parancsnokság: Bajkonur (kb. 3000 fő);

⁹ A 2008. augusztus 8-án kezdődött, az orosz békefenntartók védelmében indított orosz intervenció Grúzia dél-osztétiai területén teljes egészében megkérdőjelezi a további együttműködés minden fajtáját az egymással *de facto* háborús helyzetben lévő két állam között.

A határon túl állomásozó orosz erők települési helyei

- önálló rádiótechnikai állomás, Azerbajdzsán – Gabala (900 katona, 200 polgári alkalmazott, az Orosz Kozmikus Csapatok állományában);
- önálló rádiótechnikai állomás, Belarusz – Baranovicsi (kb. 600 fő, az Orosz Kozmikus Csapatok állományában);
- önálló rádiótechnikai állomás, Kazahsztán – Gulsad (az Orosz Kozmikus Csapatok állományában);
- 10. kísérleti lőtér „Szari-Sagan”, Kazahsztán – parancsnokság: Priojorszk;
- önálló elektrooptikai állomás, Tádzsikisztán – Nurek (az Orosz Kozmikus Csapatok állományában);
- 720. anyagi–technikai ellátó bázis, Szíria – Tartusz kikötő (a Fekete-tengeri Flotta állományában).

Következtetések, aktualitások

A Szovjetunió széthullása utáni geopolitikai változások nem hagyhatták érintetlenül az orosz katonai szerepvállalást külföldön. Moszkva amellett, hogy lényegesen megnövelte az ENSZ-mandátum alapján működő béketámogató műveletekben való részvételét, továbbra is komoly terheket vállal – jól felfogott nemzeti érdekei miatt – a posztszovjet „közel-külföld” területén kialakult konfliktusok kezelése terén.

A gyengélkedő FÁK döntéshozatali mechanizmusa sokszor lassabban működik, mint azt a gyorsan változó helyzet megkívánná, ezért a – különben is többször sajátosan értelmezett – békefenntartást sokszor jogos kritikával illetik: a Kreml saját birodalmi érdekeit próbálja érvényesíteni a békefenntartás köntösébe bújtatva.

A legutóbbi időszak eseményei Dél-Oszétiában és Abháziában a FÁK-békefenntartás látványos kudarcát mutatják és igazolják azt a korábban tett megállapításunkat, hogy az orosz békefenntartók legtöbbször csak „befagyasztották” a konfliktusokat az egykori Szovjetunió területén, és nem segítették elő a valós politikai rendezést. Egyelőre nem látva a grúz – dél-oszét – orosz fegyveres összetűzés kimenetelét, óhatatlanul felmerül a kérdés: melyik konfliktus „olvad fel” legközelebb és azt hogyan fogják kezelni a benne érintettek?

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *Die Schließung der russischen Stützpunkte in Georgien verändert das strategische Kräfteverhältnis im Kaukasus.*
<http://georgienblogspotcom.wordpress.com/2005/07/02/die-schliesung-der-russischen-stuetzpunkte-in-georgien-verandert-das-strategische-kraefteverhaeltnis-im-kaukasus/>

- *Im Kampf um die regionale Herrschaft stellt sich Armenien an die Seite Russlands.*
http://www.diplomatischerbeobachter.com/news_read.asp?id=1188
- *Konstantin Korkelia: The CIS peace-keeping operations in the context of international legal order.*
<http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/korkelia.pdf>
- *Michael Yermolaev: Russia's International Peacekeeping and Conflict Management in the Post-soviet Environment.*
<http://www.iss.co.za/pubs/monographs/no44/Russia'sPeacekeeping.html>
- *Monthly Summary of Contributions (Military Observers, Police and Troops) As of 30 June 2008.*
http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/contributors/2008/jun08_1.pdf
- *NATO and Russia: Partners in Peacekeeping.*
<http://www.nato.int/docu/presskit/010219/brocheng.pdf>
- *Peacekeeping – The Russian Way.*
<http://www.axisglobe.com/article.asp?article=190>
- *Ranking of Military and Police Contributions to UN Operations Month of Report: 30-Jun-08*
http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/contributors/2008/jun08_2.pdf
- *Regular rotation of Russian peacekeepers in Georgian-Ossetian conflict zone to be held in late May.*
<http://www.regnum.ru/english/1000568.html>
- *Russia: The Near Abroad.*
http://www.photius.com/countries/russia/government/russia_government_the_near_abroad.html
- *UN Mission's Summary detailed by Country Month of Report: 30-Jun-08.*
http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/contributors/2008/jun08_3.pdf
- *Все Российские базы.*
<http://www.kommersant.ru/doc.aspx?docsid=766827>
- <http://peacekeeper.ru/>
- <http://www.gov.ru/>
- <http://www.mil.ru/>

DR. HABIL HÉJJA ISTVÁN EZREDES

**A VESZÉLYHELYZETEKET KEZELŐ,
VÁLSÁGREAGÁLÓ SZERVEZETEK ÉS
A NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK
HATÉKONY EGYÜTTMŰKÖDÉSE**

A világban – azon belül tágabb és szűkebb földrajzi környezetünkben – végbemenő zavart keltő folyamatok és jelenségek érzékenyen érintik, illetve érinthetik hazánk biztonságát. Ezek az események az ország gazdasági, társadalmi és politikai életére olyan hatással lehetnek, amelyekre közvetlenül vagy közvetve reagálni szükséges. A nemzetbiztonsági és a védelmi rendszerek ilyenkor ki vannak téve a közvetlen megmérettetésnek, a veszélyeket keltő események súlyosan hatnak a lakosság biztonságérzetére, kritikus esetekben a szervezett, kiszámítható viselkedésére is.

A kérdés az, hogy ma a nemzetbiztonsági gyors elemző-értékelő munka hatékony végzésével, a veszélyelhárítás előkészítésével, a kor színvonalán megteremtett vezetési és vezetést támogató rendszerekkel hogyan tudunk élni? A jó tervezéssel, színvonalas szervezettséggel és felkészítéssel, valamint megfelelő tájékoztatási rendszerrel hogyan szolgálhatjuk az országos, a területi és helyi szervezeteken keresztül, azok alkalmazása mellett a lakosság tudatos felkészítésének és szakszerű tájékoztatásának is az ügyét? Mindezt a nemzeti veszélyhelyzet-kezelési és válságreagáló rendszer keretébe ágyazva a terrorelhárítást mint rendszert képező és normát teremtő eljárást középpontba helyezve célszerű elvégezni.

A közelmúlt eseményei (külföldön a terrortámadások, a hazai utcai zavargások, a koszovói és más külföldi tüntetések, ahol békefenntartóink jelen vannak, az afganisztáni, az iraki válságkezelő műveletek stb.) felvetették a rendkívüli helyzetek kezelésével kapcsolatos eljárási és működési rend, továbbá támogató rendszerei, szervezeti keretei, eszközei továbbfejlesztésének szükségességét. Az egységes rendszer a nemzeti veszélyhelyzet-kezelési, illetve nemzeti válságreagáló rendszerként válik egyre inkább ismertté.

Jelen tanulmányban az országunk előtt álló és a rendkívüli helyzetek kezelésével kapcsolatos eljárási és működési rend alakításának és továbbfejlesztésének néhány kérdésével foglalkozunk. Kiemelten vizsgálom a terrorizmus elhárításával kapcsolatos védelmi felkészítés lehetőségeit, mégpedig úgy, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatoknál felhalmozott tudás és a meglévő képességek érvényesítésével feltárjuk a problémákra adható legújabb válaszokat, megoldásokat, ezzel is hozzájárulva a nemzetbiztonsági feladatok eredményesebb teljesítéséhez.*

* A szerző írását a Szerkesztőbizottság azzal a szándékkal adja közre, hogy ezekben a kérdésekben megismerhessük a másfajta megközelítéseket és véleményeket is. A beérkező reflexiókat megjelentetjük.

Az ország védelmi rendszerével szembeni követelmények

Az ország védelmi rendszerének úgy kell működnie¹, hogy képes legyen időben felismerni, továbbá folyamatosan és megbízhatóan értékelni az ország biztonságát veszélyeztető tényezőket, ennek alapján pedig időben meghozni a veszélyhelyzetek (válság- és minősített helyzetek) megelőzéséhez, illetve elhárításához szükséges döntéseket, valamint végrehajtani az ezekből fakadó intézkedéseket.

Ezen célokat elsősorban a külpolitika², a gazdaságpolitika³ és a védelem-politika⁴ útján kell és lehet érvényre juttatni.

Ennek érdekében az ország védelmi rendszerének meg kell felelnie a következő fontos követelményeknek: a Magyar Köztársaság függetlenségének és területi sérthetlenségének oltalmazása; a lakosság és az anyagi javak katonai erővel történő megvédelme; az államszervezet működési feltételeinek biztosítása; a fegyveres erők és a lakosság ellátása; a NATO- és az EU-tagságból következő feladatok ellátása; az ENSZ, az EBESZ⁵ és más nemzetközi szervezetek keretében a nemzetközi humanitárius feladatokban való közreműködés.

Az ország védelmi felkészítésének rendszere olyan komplex feladat-, intézmény- és szervezetrendszer, amely valamennyi, a rendszert alkotó közreműködő részvételét igényli ahhoz, hogy a védekezés eredményes legyen. Ezen szervezetek között az intenzív együttműködés, a szakmailag átgondolt feladatmegosztás, a jól elhatárolható felelősségi területek kijelölése, a felkészülés időszakától a végrehajtás időszakának befejezéséig indokolt, melyet – mintegy ciklikusan – újból a felkészülés időszaka követ.

A rendszer komplexitását az is mutatja, hogy alkalmas a honvédelmi felkészülés, a veszélyhelyzet-kezelés, a válságkezelés és a minősített időszak feladatainak kezelésére egyaránt, és biztosítani tudja a több irányból érkező kihívások egyidejű kezelését (például NATO-műveletek, missziós feladatok ár- és belvizek, más természeti és civilizációs katasztrófák stb.). E szervezet- és intézményrendszer modulszerűen épül fel, biztosítva a veszélyeztetettséggel arányos intézkedések megtételét.

¹ A nemzetközi gyakorlat bebizonyította, hogy rendkívül hasznos és célszerű, ha a transznacionális fenyegetéseket elemző képességek növelése érdekében a különböző nemzetbiztonsági szolgálatok, rendvédelmi és kormányzati szervezetek munkatársaiból elemző-értékelő központokat alakítanak, ahová minden, például a terrorizmussal kapcsolatos információ beérkezik. Az elemző-értékelő központok célja a stratégiai szintű elemzések készítése, a terrorista-adatbázisok karbantartása, frissítése. Felderítő Szemle VII. évfolyam Különszám. 2008. január. 15. o.

² *Külpolitikai eszközök:* nemzetközi kapcsolatok; nemzetközi szervezetekben való részvétel; szövetségi rendszerekben való részvétel; ellenérdekelt országokkal történő kommunikáció.

³ *Gazdaságpolitikai eszközök:* költségvetési politika; a piaci verseny szabadsága; egészségügy, oktatás, közművelődés; térségfejlesztés, vidékpolitika; régiók, települések esélyegyenlősége; belföldi és külföldi adósságállomány kezelése; családtámogatási rendszer, szociális ellátási rendszer; nyugdíjrendszer; elsődleges és másodlagos elosztórendszerek működése; termelési és műszaki fejlesztési támogatások; központi elvonások jellege és mértéke; bér- és jövedelempolitika.

⁴ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény.

⁵ EBESZ – Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet.

Amíg a veszélyhelyzet- és válságkezelési rendszer állandó, központi eleme a Kormány, addig a szakmai koordináció szerve többször változott, és az elmúlt években folyamatos fejlődésen ment keresztül. Elemeinek összességét a védelmi felkészítés kormányzati rendszere alkotja, mely a védelmi igazgatás, a polgári védelem és a gazdaság elemeiből építkezik.

A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló, 2004. évi CV. törvény (a továbbiakban: Hvt.) 207. § (1) bekezdés a) pontjában kapott felhatalmazás alapján kerülnek kidolgozásra – a NATO Válságkezelési Rendszerrel összhangban álló – nemzeti válságkezelési rendszer elemei, feladatai és eljárási rendje. Ez utóbbi célja, hogy biztosítsa a szükséges felkészülést és támogatást, a válság- és konfliktus-megelőzéshez, valamint a válságkezeléshez a NATO 5. cikkely szerinti, és nem az 5. cikkely hatálya alá tartozó műveletek során. A rendszer fokozza az ország képességét arra, hogy felkészüljön és reagáljon a veszélyhelyzetek és a válságok teljes körére, amelyekkel esetleg szembesülni kényszerül. Ezért a rendszer az intézkedések széles skáláját tartalmazza annak érdekében, hogy az ország kellő időben, összehangoltan és megfontoltan reagálhasson.

Ezen szempontok eléréséhez **a nemzeti válságkezelési rendszert úgy kell megtervezni**, hogy az:

- integrált legyen, tegye képessé az országot a válságkezelés során a megfelelő lépések megtételére, valamint összhangban álljon a polgári veszélyhelyzet-kezelési, a NATO válságkezelési rendszerrel, és megfeleljen az Európai Unió válságkezelési eljárásainak;
- biztosítsa a Kormány megfelelő politikai ellenőrzését a válságkezelést és a polgári veszélyhelyzet-kezelést végző szervezetek felett;
- tegye intenzívebbé a polgári–katonai kapcsolattartást, és vegye figyelembe a polgári és katonai intézkedések kölcsönös viszonyát;
- foglalja magába a Honvédelmi Tanács, az Országgyűlés, vagy annak akadályoztatása esetén a Köztársasági elnök, illetve a Kormány hatáskörében hozott válságkezelési, polgári veszélyhelyzet-kezelési intézkedések teljes körét a válság- és konfliktus-megelőző, illetve polgári veszélyhelyzet-kezelési erőfeszítések támogatására;
- vegye figyelembe a NATO hírszerzési és riasztási rendszerétől, a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági szolgálataitól kapott riasztásokat, és tegye lehetővé az ország számára, hogy kellő időben reagálhasson azokra;
- egészítse ki és támogassa az ország védelmi tervező rendszerét;
- kerülje el más kormányzati eljárások és intézkedések szükségtelen megkettőzését;
- legyen képes a Honvédelmi Tanács, az Országgyűlés, vagy annak akadályoztatása esetén a Köztársasági elnök, illetve a Kormány jóváhagyásával olyan műveletek támogatására, amelyeket nemzeti eszközök és képességek felhasználásával más nemzetközi szervezetek vezetnek.

A fent említetteken túl, természetesen további tényezők is hozzájárulnak, ahhoz hogy tudás alapú szervezetfelfogást⁶ érvényesítsünk és érvényesíthessünk a rendszereknél. Többek között: a szervezeti és környezeti változások felgyorsulása; a szervezetek működésének megnövekedett földrajzi méretei; a globalizáció és a globalizálódás hatásai; a szervezeti működés hálózati jellegűvé formálódása; a szervezeti leépítések, átszervezések idején a szervezeti tudás megtartása.

A nemzeti válságkezelési folyamat

A nemzeti válságkezelési folyamat alkalmazásával az ország, vagy csak a kijelölt szervezetek felkészülnek arra, hogy végrehajtsák a válságkezelés feladatait olyan körülmények között, amelyek – sok esetben – nehezen jelezhetők előre. Bizonyos mértékig minden válság (rendkívüli helyzet) egyedi, azok kialakulásának és lefolyásának törvényszerűségeit figyelembe véve azonban megállapítható, hogy az ország vezetése által alkalmazható eljárások – az eddig felhalmozott ismeretek alapján – minden esetben leírhatók és meghatározhatók modellek segítségével, amelyek a szervezeti felkészítés készenléti normáit megadják. Adott esetben a riasztás után ezeket az állapotokat kell felvenni.

Az alkalmazás elvei

NATO-tagállamok, illetve a Magyar Köztársaság területén lévő célpontok ellen feltételezett támadások lehetséges módjai: hagyományos eszközökkel; vegyi és biológiai fegyverek alkalmazásával; sugárzó anyagokkal, nukleáris hatóerejű fegyverekkel; valamint számítógépes hálózatok elleni támadásokkal. Ez utóbbiak lehetnek: adatmódosítások; profitszerzés érdekében folytatott behatolás; minősített információk megszerzése; technikai információkhoz való hozzáférés; információ-áramlás zavarása, megakadályozása; adatbázisokhoz, információs rendszerekhez való hozzáférés akadályozása.

Az említett terrortámadások ellen a **NATO terrorizmus elleni védelem koncepciója** alapján négy katonai válaszlépés létezik: terrormegelőzés, terrorelhárítás, következmények felszámolása, polgári és katonai együttműködés.

A terror elleni fellépés rendje a Magyar Köztársaság területén

A nemzeti válságkezelési rendszer megegyezik a NATO rendszerével, de a lehetséges válaszlépések részletesebbek és konkrétabbak. Ezek a következők:

Terrormegelőzés

A terrormegelőző tevékenységek végrehajtásakor a nemzeti válságkezelési rendszer számol a Magyar Honvédség alkalmazásával is. Terrorveszély esetén – a kormány utasítására – a Honvédelmi Minisztérium terrormegelőző intézkedéseket vezethet be a csapatok védelme érdekében.

⁶ Zoltainé Paprika Zita: *Döntéshelmélet*. Budapest, 2005, Alinea Kiadó. 241. o

Ezen időszakban a következő terrormegelőző intézkedések bevezetése javasolható: a válságreakálási rendszer aktivizálása; diplomáciai kezdeményezések; média használata; információs műveletek és pszichológiai műveletek; figyelmeztetés a kockázatot jelentő országok felé; hírszerzés és elhárítás fokozása; figyelőtevékenység fokozása; proliferáció elleni tevékenység; légvédelem és légi irányítás tevékenységének fokozott felügyelete; határellenőrzés fokozása.

Meglepés elhárítása

A Nemzeti Válságreakálási Rendszer a terrormegelőzés keretében javasolja a meglepés elhárításának kihirdetését abban az esetben, ha a nemzetbiztonsági szolgálatok információi szerint terrorszervezetek Magyarországon található célpontok – úgymint a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség létesítményei – elleni merényletek végrehajtását tervezik. A meglepés elhárításának bevezetéséről minden esetben értesíteni kell a NATO stratégiai és regionális parancsnokságait és az országban tartózkodó NATO-erőket. A kialakult helyzetről folyamatosan tájékoztatni kell a NATO Észak-atlanti Tanácsot, a SCEPC-t (Senior Civil Emergency Planning Committee – Felsőszintű Polgári Veszélyhelyzeti Bizottság), a NATO katonai hatóságait, valamint más NATO-tagállamoknak a terrorizmus elleni harccal foglalkozó szerveit.

A meglepés elhárítása időszakában a nemzeti hatóságok azonnal elrendelik az erők túlélését szolgáló intézkedések bevezetését, majd riasztják a meglepés elhárításában érintett szerveket és csapatokat.

A Magyar Honvédség ezen időszakban a haderő túlélése és a harcképesség megőrzése érdekében a következő intézkedéseket hajthatja végre:

A haderő túlélését biztosító intézkedések:

- a hadművelleti vezetés alá tartozó összes kötelék riasztásának ellenőrzése;
- a kijelölt alakulatok legmagasabb fokú harckészültségi szintjének elrendelése; s ha szükséges, az egységeket a béke-elhelyezési körleteikből, kikötőkből, légitámaszpontokról és más fenyegetett területekről szét kell telepíteni;
- a kialakult válsághelyzetnek megfelelően, a katonai kötelékek összpontosítási körletbe történő átcsoportosítása;
- a kritikus katonai és polgári infrastruktúra védelmének fokozása, további megelőző intézkedések elrendelése a szabotázsstevékenységek megelőzése érdekében;
- a légierő meglévő tervek szerinti széttelepítése;
- a légierő hadművelleti tervek szerinti légvédelmi feladatainak végrehajtása;
- az ABV riasztási és értesítési rendszer aktivizálása.

A harcképesség megőrzését biztosító intézkedések:

- a hadműveleti parancsnokságok személyi állománnyal történő (minél teljesebb) feltöltése,
- a hadműveleti központok 24 órás szolgálattal való ellátása;
- további vezetési alrendszerek aktiválása a megállapított eljárások szerint;
- a kijelölt csapatok hadműveleti vezetésének átadása a NATO-hatóságokkal történt korábbi megállapodás szerint;
- a vezetési és értesítési rendszert, továbbá a NATO integrált kiterjesztett légvédelmi rendszerének összes, hadműveleti szinten telepített légvédelmi egységét magasabb harckészültségi szintre kell emelni az Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnokának érvényben lévő parancsa szerint, vagy pedig földfelszíni légvédelmi egységeket kell telepíteni a meglévő hadműveleti tervek szerint;
- végre kell hajtani az elektromágneses sugárzás ellenőrzésére vonatkozó terveket, annak érdekében, hogy az ellenség ne használhassa azokat tájékozási támpontokként;
- végre kell hajtani a készletek – különösen az alapvető berendezések és felszerelések – védelmére előkészített terveket a katonai és a kiválasztott polgári létesítményeknél.

A kialakult biztonsági helyzetnek megfelelően végrehajtható további intézkedések:

- A Hvt. 201.§ f) pontjában meghatározottak alapján, a Légi Irányító Központ parancsnoka átveszi a légi forgalom feletti hatáskört, beleértve a nem harci repülések megtagadását vagy jóváhagyását is;
- különleges légi irányítási és felismerő rendszerek alkalmazása az elfogadott tervek szerint;
- a hírszerzési adatok gyűjtésére irányuló tevékenység fokozása;
- a kialakult biztonsági helyzetnek megfelelő rendszeres hírszerzési összefoglalók és hírszerzési jelentések adása;
- kémelhárítási információk jelentése, beleértve az adott parancsnokság működését befolyásoló események leírását és értékelését is;
- tömegtájékoztatási részlegek aktivizálása.

Terrorelhárítás

Ha a nemzetbiztonsági szolgálatok jelentései alapján egy terrrorszervezet támadást tervez végrehajtani ismert célpontok ellen Magyarországon, akkor a Kormány terrorelhárító intézkedéseket vezet be az országban, majd az adott veszélyeztetett célpontokért felelős szervek megkezdik a terrorelhárító művelet tervezését és végrehajtását.

Ebben az időszakban a Magyar Honvédség Vezérkara által bevezetendő intézkedések és az ehhez kapcsolódó feladatok: a készség fokozása; a készséggel kapcsolatos megelőző intézkedések az elhárítás megerősítése; az elhárítás és hírszerzés fokozása; terrorelhárító műveletek tervezésének megkezdése; a kidolgozott tervek szerinti elképzelések és begyakorlások végrehajtása; a terrorelhárító műveletek végrehajtása.

Agresszió elhárítása

A terrorcselekmények fegyveres csoportok által Magyarországon történő sorozatos végrehajtása esetén, a kialakult biztonsági helyzetnek megfelelően a Kormány a Hvt. 201§. alapján megelőző védelmi helyzetet vezethet be és az NVR alkalmazásával a terrorelhárítás érdekében elrendelheti az agresszió elhárításához kapcsolódó válságreakáló intézkedések bevezetését.

A Magyar Honvédség agresszió-elhárítással kapcsolatos jelen feladatai: a terror elleni védelemre kidolgozott hadművelleti tervek aktualizálása és végrehajtása; az agresszió elhárításában a terrortámadás súlyosságának függvényében az összes válságreakálási intézkedés alkalmazható.

A terrortámadás következményeinek felszámolása

Terrortámadás után, annak súlyosságának megfelelően az érintett szerv – esetünkben a Magyar Honvédség –, együttműködve a rendvédelmi szervekkel, megkezdik a cselekmény következtében keletkezett károk felszámolását. Ezen időszakban a Magyar Honvédség a következő válságreakálási intézkedésekben meghatározottakat hajtja végre: a vegyvédelmi támadás és a terrortámadás hatásainak csökkentése a cselekmény helyszínén, valamint az informatikai támadás elhárítása.

Polgári-katonai együttműködés

Az elkészített terveknek megfelelően a terror elleni védelmi műveletek végrehajtásakor együtt kell működni a védelemben érintett országos hatáskörű szervekkel, ezeken belül a rendvédelmi erőkkal.

Nemzeti válságreakálási rendszer alkalmazása külföldön

Azokra az esetekre kell itt gondolni, amikor a külképviseletet, vagy a nemzeti támogató elemet fenyegeti terrortámadás, vagy az be is következett.

Összegezve a védelmi felkészülés, alapvetően a terrorizmus elleni küzdelemre összpontosító rendszereit, megállapítható, hogy a NATO és a nemzeti válságreakálási rendszerek egymásra épülnek. Kérdés: a tanulmányban leírt veszélyeztetettség esetén milyen feladatok hárulhatnak előre kidolgozottan a nemzetbiztonsági szolgálatokra?

Az információs technológiák már évekkel ezelőtt megkövetelték az Európai Unió tagállamaitól és a NATO-szövetségesként megjelenő államoktól, hogy közös szabványokhoz igazodva végezzék tevékenységüket. A tagállamok saját korábbi hírszerző, nyilvántartó, adatszolgáltató és elemző részlegeiket átforgalmazzák az igényeknek megfelelően. A feladatok nemzetközivé váltak és több szervezet közös szerepvállalását igényelték. Az egyes tagállamokon belül – és nemzetközi szinten is – a döntéshozók számára a magas minőségű tartalmú információk biztosítása létfontosságúvá vált, a nemzetközi szerepvállalásuknak megfelelően. A nemzetközi szervezetek külön-külön kialakították információs bázisaikat, a tagállamok bevonásával létrehozták a kiszolgálásukhoz szükséges alapokat, nemzetközi szinten biztosítva ezzel a tagállamok hatóságai közötti szabad információáramlás eddigiekhez képest strukturáltabb megvalósítását és folyamatossá vált e rendszerek továbbfejlesztése.

A vezetés hatékonyságáról és a központi irányítás szükségességéről⁷:

A korábbi veszélyforrások mellett megjelenő újabbak természetükből adódóan, nem rövidebb-hosszabb idejű folyamat után, hanem általában előrejelzés nélkül, vagy az ellenük való reagálásra kevés időt hagyva jelentkeznek. A reagálóképességben az időtényezőnek rendkívül fontos szerepet kell tulajdonítani, s itt az időtényező alatt nemcsak a gyorsaságot, hanem a szervezett, együttes, szakszerű, gyors cselekvést is értjük.

A különböző terrortámadások igazolták a szolgálatok közötti adatcsere és koordináció hiányát. A fentiek tükrében jól látható, hogy ezek a szervek a meghatározók; és az is, hogy mennyire fontos azok jó együttműködése, illetve a velük kialakított jó együttműködés; az adatok, információk gyors áramlásának megszervezése, cseréje, feldolgozása, elosztása, de mindenképpen a központi vezetés, irányítás hatékonnyá tétele, hogy a megszerzett adatokból minél hamarabb hasznosítható információ váljon.

A vezetés hatékonyságának a vizsgálata nemcsak a vezető és végrehajtó állomány arányainak a megvizsgálását jelenti, hanem a vezető, irányító szervek optimális, racionális lépcsőzésének, hierarchiájának kialakítását is. Célszerű, ha a központi vezetéshez a végrehajtó szervek közvetlenül csatlakoznak, amelyek egyben közvetlenül is adatokat tudnak biztosítani, mivel a többlépcsős vezetési rendszer – a többszörös alá- fölérendeltségi viszony –, csak a munkavégzést hátráltatja, lassítja.

⁷ A nemzetközi gyakorlat bebizonyította, hogy rendkívül hasznos és célszerű, ha a transznacionális fenyegetéseket elemző képességek növelése érdekében a különböző nemzetbiztonsági szolgálatok, rendvédelmi és kormányzati szervezetek munkatársaiból elemző-értékelő központokat alakítanak, ahová minden, például a terrorizmussal kapcsolatos információ beérkezik. Az elemző központok célja stratégiai szintű elemzések készítése, a terrorista adatbázisok karbantartása, frissítése.

Növeli az amúgy is sok adminisztrációt, nem is említve, hogy az információáramlásba így olyan szintek is bekapcsolódnak, amelyeknek az adatkezelésben nincs érdemi feladatuk.

A vezetés legfontosabb feladata, annak biztosítása, hogy a helyzetre vonatkozó információk minél hamarabb rendelkezésre álljanak, részben a tájékoztatásokhoz, részben pedig a további intézkedések és kiegészítő információk kérése szempontjából. Bevált gyakorlat az Információ Gyűjtő és Feldolgozó Központ⁸ mihamarabbi, ilyen értelmű működtetése, amely a beérkező adatokat közvetlenül az adott irány értékelőjének adja át feldolgozásra, majd ezután tájékoztatja az illetékes vezetőket. A vezetési lépcsők racionalizálásával korszerűvé, gyorsá, megbízhatóvá válna az aktuális adatokat biztosító folyamatos vezetése, irányítása, valamint tevékenységük ellenőrzése.

A folyamatban részt vevő erők vezetésének vizsgálatánál célszerű áttekinteni, melyek azok a szervezetek, amelyek jobb szervezéssel, pontosabb feladatmeghatározással a jelenleginél hatásosabban tudnak működni? Hogyan valósítható meg a kormányzati és nemzetbiztonsági, valamint a honvédelmi és rendészeti vezetési hierarchia célorientált vezetése?

A legtöbb NATO-tagállamban működő hasonló szervezetek **az információ-feldolgozáshoz alapvetően négy nagyobb szakaszt különböztetnek meg:**

Tervezés, vagy a kialakult helyzet tisztázása, a meglévő tervekkel az összevetés és az irányítás megvalósítása: Ez a kezdeti szakasz – itt kerülnek megfogalmazásra az információigények –, melynek tisztázásakor lehet az igények közötti fontossági sorrendet felállítani, eldönteni, hogy mely igény végrehajtása élvez elsőbbséget, ennek birtokában készítik el a közvetlen, illetve a követő időszakot felölelő felderítési (információgyűjtési terveket).

Adatgyűjtés, adatszerzés: A különböző forrásokból történő adatgyűjtés szakasza, a kialakult helyzet tisztázása, a nyers értesülések összegyűjtése, és a helyzetre vonatkozó adatok összerendezése.

Feldolgozás, értékelés, elemzés, jelentések készítése: A ciklusnak ebben a szakaszában válnak az értesülések tényleges információkká. A szakterületek irányfelelősei, szakemberei összehasonlítják, értékelik és elemzik a nyers információk hitelességét, megbízhatóságát. Szakértelmüknek köszönhetően a rész-, illetve töredékinformációkból használható adat lesz az információs igényt megfogalmazók számára.

Elosztás: Ebben a szakaszban kapják kézhez a megrendelők, illetve a felhasználók a helyzetre vonatkozó értékeléseket, és a rájuk vonatkozó feladatokat.

A helyzethez igazított döntés meghozatalára az események bekövetkezése után kerül sor. Az alap végrehajtási terv nyújtja a kiinduló alapot, és ha a rendkívüli helyzet során a vezető és az operatív csoport rendelkezik a szükséges információkkal, akkor ez lehetővé teszi az ésszerű döntés meghozatalát. Ha az események

⁸ Rendvédelmi szervek; rádióelektronikai felderítés; humán, ügynöki felderítés; helyi lakosságtól gyűjtött információ; felderítő repülőgépek, pilóta nélküli felderítő repülő eszközök; felderítő műholdak, és más országtól gyűjtött információkból építkezik.

fejleményeit a tervezés során jól sikerült behatárolni, akkor a helyzethez igazított döntés meghozatala egyszerűbb lehet.

A kialakult helyzet megítélése és a felső vezetéstől érkező utasítások (feladatok) teszik megalapozottá a döntés meghozatalát. A helyzetértékelés nemcsak a jelenleg folyó munkák eredményének visszatükröződését jelenti, hanem összekapcsolódást nyújt a jövőbeni tervezéshez is.

A helyzetértékelés az alábbi összetevőkből áll:

- a jelenlegi helyzet összevetése a kialakított tervekkel, a lakosság és a végrehajtó állomány felkészültségével, a várható fejlemények kimenetelével;
- a tervek és az adott időben zajló folyamatok közötti hasonlóságok és különbözőségek felismerése, a módosítások elgondolása és megtervezése;
- a rendelkezésre álló erők helyzetének, a fejleményeknek, valamint az ellentevékenység alakulásának a megfontolása.

A felderítő részlegnek a döntés meghozatala során kettős feladatnak kell megfelelnie. Egyrészt gyűjti és feldolgozza a beérkező adatokat, másrészt részt vesz a döntések meghozatalában és a további időszakok döntéseinek az előkészítésében. Munkáját segítik a tervezés során kidolgozott és rendelkezésre álló értékelések, számvetések, valamint a tevékenységek folyamatos figyelemmel kíséréséből adódó helyzet ismerete.

A felderítés vezetőjének biztosítani kell a vezető és a törzs számára a következőket: az elkövetés, felszámolás lehetséges végrehajtási rendjének változásait; a helyszín és az időjárás hatását a saját erők és az elkövetők tevékenységére; a felderítő és figyelőrendszer működtetését a vezetői információs igényének megfelelően, és egyidejűleg vezetni kell a felderítési naplókat.

Az áttekintés fontosabb gondolatait összefoglalva, a kritikus helyzetekben részt vevő szervezetek vezetésének, irányításának korszerűsítése: a szervezeti elemek funkcionális strukturálásával; a párhuzamosságok kizárásával; belső információ-áramlás felgyorsításával; az egységes informatikai rendszerek alkalmazásával, és a munkafolyamatok automatizálásával történhet.

A korszerű információs technológiák alkalmazása nem csak a döntés-előkészítés területén, hanem a vezetési folyamat valamennyi fázisának háttértámogatása, dokumentációs bázisának biztosítása érdekében valósul meg.

Ez elméletileg a következőket jelentheti:

A szakterületeken belüli, illetve közötti kapcsolatokat és funkciókat az információáramlás felgyorsítása érdekében célszerű megvizsgálni. Ajánlatos ennek kapcsán létrehozni egy központi feladatokat vizsgáló és koordináló csoportot. Célszerűnek tűnik tanulmányozni a vezetés közvetlen alárendeltségében egy olyan 4-5 fős részleg működtetését, amely fogadná a kormánynál megjelenő valamennyi nemzeti, NATO-, EU-tagállam és együttműködő ország információigényét, majd a kérés jellegének megfelelően megküldené az érintett információ-feldolgozó szervezetek

felé. Az információigények kielégítése és menedzselése valószínű ma is kielégítőnek tekinthető, de a központosítás növelhetné az információáramlás hatékonyságát.

Az egyes területeket illetően jelenleg nem beszélhetünk egységes informatikai rendszerről. A közeljövőben egy ilyen rendszer nagy valószínűséggel nem is fog közvetlenül kialakulni, mivel jelenleg a szakterületek sajátos igényeinek kielégítéséhez más-más szoftvert és hardvert alkalmaznak. Az egységesítés anyagi–pénzügyi feltételei sem állnak mindenütt rendelkezésre (például önkormányzatoknál, egyes közlekedési vállalatoknál stb., de reális célnak látszik a magyar EU-elnökségig egy ajánlásrendszer megfogalmazásával és pályázatokkal, ebbe az irányba tudnánk haladni. Ez természetesen erőforrás-racionalizáláshoz vezet, ami napjainkban – még ha nem is kapott jelentős nyilvánosságot, de – már megkezdődött.)

Egységes szoftverkörnyezet kialakítása ma még nem minden esetben lehetséges a területenként fellépő sajátos feladatok és körülmények miatt, ezért nem tűnik indokoltnak a mindenáron egységesítésre való törekvés. Sokkal fontosabb szempont a kompatibilitás, a felhasználhatóság érvényesítése, ezen a területen nincsenek gondok, azonban az átállás miatt időszakos látszatproblémák jelentkezhetnek.

Egyetlen területen szükséges az egységesítés, mégpedig az adattárolásban. Ehhez egy olyan adatbázis-struktúrára lenne szükség, amelyben egységes kezelési felületen könnyen elérhetővé válna az összes rendelkezésre álló feldolgozott információ. Ez jelentősen elősegítené a feldolgozó és információszolgáltató munka hatékonyságának növelését. Jelenleg ilyen rendszer, illetve adatbázisok nem állnak rendelkezésre, kivéve egyes részterületeket. Ezért a rendelkezésre álló információk kritikus helyzetekben nehezen, vagy egyáltalán nem érhetők el.

Ma, amikor az informatikai rendszerek egységesítése valós programként fogalmazódik meg, akkor ennek a tanulmánynak az aktualitása igazolható. Az előrelépés ezen a téren is fokozhatja a biztonságunkat, és javíthatja a váratlan helyzetek kézben-tarthatóságának a valószínűségét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról.
- 2073/2004. (III. 31.) Korm. Határozat a Magyar Köztársaság új nemzeti biztonsági stratégiájáról.
- Bolgár Judit – Szternák Nóra – Szternák György: *A terrorizmussal kapcsolatos kutatás legújabb eredményei*. ZMNE publikáció, 2005. 10–12. o.
- Botz László: *A Katonai Felderítő Hivatal feladatai a NATO-csatlakozás után*. Külpolitika, 2000/1-2. szám. 28. o.
- Bökönyi István: *Gondolatok a terrorizmusról. A magyarországi terrorizmus jellemzői, a terrorizmus elleni állami, társadalmi fellépés egyes aktuális kérdései*. Belügyi Szemle, 2002/6-7. szám. 153 o.

- Braun Zsolt: *A nemzetközi terrorizmus kihívásai*. Belügyi Szemle, 2002/6-7. szám. 104–126. o.
- Csabai György: *Transznacionális és aszimmetrikus kihívások*. Hadtudomány, 2001/4. szám. 2. o.
- Dezső Lajos – Hajas Gábor: *A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok*. Budapest, 1998, HVG-ORAC. 43. o.
- Farkasné Zádeczky Ibolya: *A biztonságot veszélyeztető globális kihívások*. Hadtudomány, 2006. szeptember.
- Felderítő Szemle VII. évfolyam Különszám, 2008. január.
- Gazdag Ferenc: *Magyar biztonságpolitika 1990–2000*. Budapest, 2001, HM SVKH.
- Gyimesi Gyula – Molnár Ferenc: *A magyar társadalom viszonya a terrorizmus kérdéseihez. Válaszok a terrorizmusra II. A politikai marketing csapdájában*. Budapest, 2006, Mágus Stúdió Kkt.
- http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/Nemzeti_biztonsagi_strategia
- Izsa Jenő: *A titkosszolgálati/nemzetbiztonsági ágazati stratégiáról*. Hadtudomány, 2006/4. szám.
- Kárpáti György: *A nemzetbiztonsági szolgálatok szervezeteinek racionalizálása*. Hadtudomány, 2006/4. szám.
- Kemény János: *A terroristák kiadatása és a terrorizmusellenes háború*. Hadtudomány, 2006/4. szám.
- NBH évkönyv: 1999–2007. Budapest, NBH.
- Szenes Zoltán: *Válaszúton a magyar biztonságpolitika*. www.honvedelem.hu
- Tálás Péter: *A terrorizmus anatómiája: Tanulmányok*. Budapest, 2006, Zrínyi. 223. o.
- Tálás Péter: *Kelet-Közép-Európa és az új típusú terrorizmus*. In: Tálás Péter (szerk.), *Válaszok a terrorizmusra II. A politikai marketing csapdájában*. Budapest, 2006, Mágus Stúdió Kkt. 11–40. o.
- Tarján István: *A terrorelhárítás időszerű kérdései*. ZMNE publikáció, 2004. 43–45. o. <http://zrinyi.zmne.hu/dokisk/hadtud/Tarjan.pdf>
- Urbán Attila: *A Magyar Köztársaság NATO-tagságából fakadó nemzetbiztonsági kihívások*. Hadtudomány, 2006/4. szám.

Bevezetés

Az uralkodó hatalom, vagy a megszállók elleni felkelés – a gerillaharc – a 20. századig a rejtőzést és a menekülést biztosító térségekben, az erdőkben és a hegyek között elhelyezkedő bázisokon felkészülő népi felkelők általánosan elfogadott és alkalmazott módszere és eljárása volt. Spartacus gladiátorok vezette rabszolgaserege, Budai Nagy Antal, Dózsa György és Esze Tamás paraszti hadai, a francia megszállók ellen harcoló spanyolok, Mao Ce-tung, Giap tábornok és Fidel Castro gerillacsapatai mind a ritkán lakott területeket választották, ahol volt idő és hely a gerillaküzdelemre való felkészüléshez.

A 20. században jelent meg a városi gerilla, aki jelentősen különbözik a korábbi népi felkelő harcostól, mert nem az erdős-hegyes terepen, hanem a városok épületei és rejtőzést lehetővé tevő csatornahálózata, pincéi, és katakombái között készül fel a kitűzött politikai cél: a fennálló hatalom megdöntését, vagy a megszálló idegen erők kiűzését lehetővé tevő gerillaküzdelem megszervezésére és sikeres végrehajtására.

A fajgyűlölet rémtettei és az elpusztulás elleni védekezés váltotta ki a német megszállók elleni lengyel gettólázadást 1943-ban Varsóban, és a palesztinai zsidó Irgun és Hagana szervezetek harcát Jeruzsálemben, az arab és a brit elnyomók ellen. Ugyancsak a német megszállók ellen robbant ki 1944-ben a lengyel honi hadsereg varsói felkelése, melyet szörnyű megtorlás követett. Algéria arab többségű lakossága hatalmas veszteségekkel járó gerillaharcot vívott az észak-afrikai ország városaiban a francia megszállók ellen, 1954 és 1962 között. 1968 januárjában, a vietnámi holdújév ünnepén zajlott le a Vietkong-gerillák Tet-offenzívája Saigon és más dél-vietnámi városokban, a fennálló rendszer megdöntése céljából.

Más, eltérő politikai indíttatású felkelések törtek ki az 1960-as években Nyugat-Európa egyetemi városaiban, amelyek gyakran szervezetlenül, de a gerilla-hadviselés módszereivel és eszközeivel folytak le.

A Szovjetunió 1991-ben bekövetkezett felbomlását követően számos tagköztársaságban és autonóm területen robbantak ki felkelések az önállóság elnyerése érdekében, amelyek zömét a gerillaharc módszerei és eszközei jellemezték. Ezek közül a tanulmányban a csecsenföldi harcokat ismertetem.

A felsoroltakon kívül még számos más országban és városban folytak, és folynak jelenleg is a gerillák akciói. Mindezek felsorolása csak növelte volna a tanulmány terjedelmét, de a bemutatott eseményektől való érdemi eltérést nem tartalmazna.

A városi gerilla-hadviselés elméleti problémáit egy brazil gerillavezető, Carlos Marighella fejtette ki először, egy 1969-ben kiadott írásművében „*A városi gerilla kézikönyvé*”-ben, amelyet ma is a városi gerilla-hadviselés leghitelesebb forrásának tartanak a szakértők.

A tanulmány a városi gerilla-hadviselés bemutatásához megfelelő tartalommal került kidolgozásra.

A varsói felkelések

A lengyel főváros két nagyméretű városi gerillaküzdelemnek volt helyszíne a második világháború alatt.

Az első **a varsói gettófelkelés** volt 1943. április 19. és május 16. között. Miután Hitler hadai 1939. szeptember 1-jén megtámadták Lengyelországot, Varsó elfoglalása után egy 3,5 km² nagyságú területen létrehozták a zsidókat elkülönítő gettót, amelyben több mint 500 ezer lengyel zsidót zsúfoltak össze embertelen körülmények között. 1942 nyarán megkezdték a zsidók elszállítását a treblinkai és majdeneki megsemmisítő táborokba. Miután a földalatti Zsidó Harci Szervezet értesült az elszállított zsidók sorsáról, 1943. január 18-án fegyverrel megakadályozta az újabb csoportok deportálását, amely ezt követően három hónapig szünetelt. Április 15-én a Waffen-SS harckocsikkal támogatott jelentős erőkkel betört a gettóba, és lángszórós alegységeket is bevetve házról-házra támadott. A felkelők a harcot a földfelszíni házakban és a város csatornahálózatában folytatták kézfegyverek és gyújtópalackok felhasználásával.

A német túlerő végül négy hét alatt vérbe fojtotta a felkelést, amelynek zsidó halálos áldozatai számát közel 60 ezerre becsülik.

A második jelentős gerillaküzdelem **a varsói felkelés** a lengyel emigráns kormány (London) kezdeményezésére tört ki 1944. augusztus 1-jén. A cél azt volt, hogy még a szovjet Vörös Hadsereg beérkezése előtt, a T. Bór-Komorowski tábornok által vezetett Honi Hadsereg (Armija Krajowa) kezébe kerüljön Varsó és Lengyelország egy része. A lengyel felkelő erők három nap alatt lefegyverezték a Varsót megszálló német csapatokat és jelentős mennyiségű fegyvert zsákmányoltak. A Wehrmacht és a Waffen-SS csapatai rövid idő alatt reagáltak a felkelésre és nagy erőket vetettek be a legyelek ellen. Tehették ezt azért is, mert a Visztula keleti partját elérő szovjet csapatok támadó hadműveletét Sztálin leállította, és nem engedélyezte a lengyel Honi Hadsereg harcának segítségét, sőt akadályozta a nyugati szövetségesek által biztosított anyagok eljuttatását is a Varsóban harcoló felkelőkhöz.

A németek nehéztüzérséggel, bombázó légierővel, harckocsikkal és lángszórós csapatokkal támadták a felkelő erőket. A felkelők által kiépített tüzelőállások ellen első ízben vetették be a „Góliát” nevű távirányított lánctalpas járművet, amely nagy tömegű robbanóanyagot juttatott el a cél rombolásához. A felkelők hőiesen harcoltak a túlerő ellen, de sem a tüzéség, sem a légierő támadásait nem tudták elhárítani, ezért rövid idő elteltével a föld alá, a város csatornarendszerébe vonultak vissza, ahol kéthónapos harc után 1944. október 2-án feladták a harcot.

A felkelésnek a Honi Hadsereg 16 ezer hősi halottja mellett 150 ezer polgári áldozata is volt. Varsó épületeinek 80–85%-a romhalmazzá vált.

A varsói felkelések kudarcának okát számos történész és szakértő kutatta és értékelte, melyek alapján levonható az a következtetés, hogy a felkelő erők nem rendelkeztek a városi gerillaharc megvívásához szükséges fegyverekkel, s így nem tudtak a túlerejű ellenség harcokcsijai, repülőgépei és tüzérsége ellen eredményesen harcolni. Hiba volt az is, hogy a gerillaküzdelem csak a fővárosban, Varsóban került megszervezésre, nem kapta meg az egész lengyel nép támogatását és a németek az összes rendelkezésre álló erejüket ott vetették be. Végül az 1944 augusztusi varsói felkelés elbukásához nagyrészt hozzájárult a szovjet hadvezetés támogatást megtagadó döntése is.

Palesztina és Izrael

A második világháborút követő legjelentősebb városi gerillaharc Palesztinában bontakozott ki.

A 19. század végén kibontakozó cionista mozgalom politikai célja volt egy önálló zsidó állam létrehozása, az Oszmán Birodalomhoz tartozó Palesztina területén. Az első világháború után Palesztina brit mandátumterület lett, amely lehetővé tette az Európában erősödő antiszemitizmus elől menekülő zsidók bevándorlását. 1939-ben az arab többség mellett már kb. 450 ezer zsidó élt Palesztinában. Településeik védelmére polgári fegyveres szervezeteket (Hagana és Irgun) hoztak létre, melyek gyakran összecsaptak az arab (palesztin) fegyveresekkel.

A második világháború alatt a brit kormány korlátozni akarta a tömeges zsidó bevándorlást, és kezdetét vette a zsidó fegyveres csoportok harca a brit hatóságok és katonai erők ellen. Ennek egyik legismertebb akciója a jeruzsálemi brit katonai parancsnokság (Dávid Király Szálló) felrobbantása 1942. július 22-én, amelyet az Irgun gerillái hajtottak végre.

A Hagana, amelyet 1920-ban alapítottak, alkotta a zsidók legerősebb fegyveres gerillaszervezetét, amely számos rajtaütést és robbantásos akciót hajtott végre az arab, majd a brit hatóságok és erők ellen. A Hagana 1941-ben létrehozta Palmah nevű rohamcsoportját, amely az akciók zömét vállalta és sikeresen teljesítette is. A Haganából jött létre 1948 – Izrael állam kikiáltása – után az izraeli hadsereg.

A Hagana volt vezetői és a gerillaakciókat sikerrel végrehajtó tagjai közül Simon Peresz, Jichák Rabin, Ariel Saron, Mose Dajan és mások voltak azok a politikai és katonai vezetők, akik győzelemre vezették Izrael háborúit az arab seregekkel szemben, 1948-tól napjainkig.

A palesztin és izraeli városokban a sorozatos izraeli katonai sikerek után sem köszöntött be a béke, hanem tovább folytatódott a városi gerillaharc, amelynek főszereplői most már az izraeli megszállás ellen fellépő különféle palesztin szélsőséges fegyveres szervezetek (például a Hamasz és a Hezbollah), amelyek tagjai sorozatosan követik el napjainkban is robbantásos akcióikat az izraeli hatóságok és lakosság ellen.

Algéria

Algéria több mint 2,3 millió négyzetkilométer nagyságú észak-afrikai állam, amely 1830-tól francia gyarmat volt. A gyarmati elnyomás ellen számos fegyveres ellenállás és felkelés robbant ki a 19. és a 20. században, de ezeket a francia fegyveres erők mindig leverték.

A második világháború után felerősödött a gyarmati elnyomás elleni tiltakozás és a Nemzeti Felszabadítási Front (francia rövidítése: FLN) 1954. november 1-jén fegyveres felkelést robbantott ki, amely közel nyolc évig tartott és kb. 1 millió halottal járt. 1962 márciusában az eviani egyezményben a francia kormány elismerte Algéria függetlenségét és ezzel befejeződött az algériai függetlenségi háború. A háborúban jelentős szerepet töltöttek be azok az algériai gerillacsoportok, amelyek a nagyvárosokban (Algír, Oran, Bizra, Amaba, Szikda) és más lakott településeken harcoltak a francia katonai erők és a kollaboránsok ellen. Az algériai városok struktúrája, a sűrű beépítettség és a szűk utcák (például Algírban a Kaszba) lehetővé tették a gerillák számára, hogy kézfegyverekkel és robbanóanyagokkal nagy veszteséget okozzanak a franciáknak.

Vietnám, a Tet-offenzíva

1968 január végén, a vietnámi nép hagyományosan legnagyobb ünnepén: a holdújévkor (vietnámi neve: Tet) az észak-vietnámi (VDK) fegyveres erők és a dél-vietnámi gerillák (a Vietkong) egyidejűleg nagy erejű támadást indítottak majdnem minden dél-vietnámi város és az Egyesült Államok katonai létesítményei (bázisai) ellen. A legnagyobb és legvéresebb harcok Saigonban és környékén, valamint a régi császárvárosban, Hue-ban bontakoztak ki és folytak több héten keresztül. A jelentős amerikai katonai fölény (több mint 500 ezer fős fegyveres erő és a teljes légi uralom) meggátolta az északi tervek megvalósulását, és a gerillák a súlyos veszteségek hatására beszüntették a városokban vívott harcokat. A VDK-csapatokat visszavonták a 17. szélességi körtől északra és a hegyvidékekre, míg a Vietkong gerillacsoportjai kisebb-nagyobb intenzitással folytatták a harcot egészen 1975 májusáig, a teljes győzelemig.

A Vietkong-gerillák akcióit egyes személyek vagy kis csoportok rendszerint robbanóanyagok és aknák felhasználásával hidak, ellenőrző-átesztő pontok, rendőrőrsök és raktárak ellen hajtották végre.

Diákelkelések Nyugat-Európában

Az 1960-as évek közepétől számos nyugat-európai nagyvárosban rendszerellenes felkelések robbantak ki, amelyek főerejét az egyetemi hallgatók képezték. A felkeléseket elsősorban az elavultnak nyilvánított hivatalos oktatási rendszerek, a munkaerő-politika és a bevándorlási politika hibái idézték elő, de a kiváltó okok között jelentős hangsúlyt kapott az Egyesült Államok vietnámi háborúját támogató kormányok elítélése is. A felkelések központjai Párizs, Róma és Berlin egyetemei voltak. A rendőrséggel utcai harcot vívó ifjúságot számos helyen az értelmiségiek, a középiskolás diákok és a munkások is támogatták, de a lakosság zömének támogatását sehol nem nyerték el.

A felkelők utcai barikádokat építettek, rendőrségi épületeket és gépkocsikat gyújtottak fel és más kormányobjektumok ellen hajtottak végre „Molotov-koktélos” támadásokat.

A felkelők vezetői közül kiemelkedett radikalizmust hirdető elméleteivel és szónoklataival a francia-német D. Cohn-Bendit és a német Rudolf Dutschke.

D. Cohn-Bendit emigráns német szülők gyermeke volt, aki 1945-ben Franciaországban született és egyetemi tanulmányait Párizsban végezte. 1968-ban a Nanterre-i diákfelkelés egyik vezetője lett és karizmatikus egyéniségével a francia diákfelkelés jelképévé vált. Beszédeiben és írásaiban az elavult kommunista eszmék felváltását, valamint a diákmozgalom és baloldali munkások összefogásának szükségességét hirdette. Kormányellenes tevékenységéért kiutasították Franciaországból. Jelenleg az Európai Parlamentben a Zöldek képviselője.

Rudolf (Rudi) Dutschke (1940–1979) a berlini egyetemisták felkelésének irányítója, elméleti vezetője volt. A Szocialista Német Hallgatók Szövetségének (SDS) elnöke, aki a tőkés társadalom ellentmondásainak bírálataival sürgette a késői kapitalizmus rendszerváltozását. Számos utcai tüntetésen vezette az ifjúkorú felkelőket a rendőrök és a neonáci ellentüntetők ellen. Egy ilyen összecsapásban megsebesült és visszavonulva a forradalmi mozgalomtól, egyetemi oktatóként tevékenykedett haláláig.

Csecsenföld / Csecsnya

Az Oroszországi Föderációhoz tartozó autonóm köztársaság, amelynek lakossága zömét (kb. 600 ezer fő) az iszlám vallású csecsenek, továbbá ingusok és a 19. századi hódítás után betelepült oroszok alkotják.

A Szovjetunió széthullása során, 1991 októberében kikiáltották a Csecsen Köztársaság függetlenségét, de azt egyetlen más állam sem ismerte el.

1994-ben fegyveres harc kezdődött az önálló államiság elnyeréséért, az oroszbarát és a csecsen fegyveres csoportok között. Ez a fegyveres küzdelem változó intenzitással folyt több mint nyolc éven át az orosz fegyveres erők és a csecsen felkelők (gerillák) között, és még napjainkban is hallani a csecsen gerillák akcióiról.

Az orosz katonai és belügyi erők, valamint a csecsen gerillák küzdelmének centruma a csecsen főváros, Groznij volt, ahol a városi gerillaharc sajátos módszereit és eszközeit alkalmazták a csecsen felkelők.

Az úgynevezett „első csecsen háború”¹ (1994. december–1996. augusztus) az orosz katonai erők Csecsenföldre történő bevonulásával kezdődött 1994 december 11-én. A csecsen gerillák ellenállása miatt az orosz erők csak jelentős veszteségek után tudták elfoglalni a fővárost, Groznijt. Az orosz katonai vezetők jelentős hibákat követtek el, ezért csapataik komoly veszteségeket szenvedtek, mert nem törődve a hátukban visszamaradt gerillacsoportokkal, minden erővel a

¹ A „háború” megnevezést a média találta ki és használta erre a lokális konfliktusra, mely sem az erők nagyságában, sem a bevetett eszközök mennyiségében nem érte el még a helyi háború szintjét sem.

városközpont és az elnöki palota elfoglalására törekedtek. Eközben a csecsenek támadták a vezetési pontokat, a tartalékokat és az utánpótlást szállító gépjármű-oszlopokat. 1996. augusztus 31-én tűzszüneti és béke-megállapodást írtak alá a csecsen felkelők vezetői az orosz kormánnyal, ezért az orosz csapatok zöme 1997 januárjában kivonult Csecsenföldről. A gerillacsoportok azonban folytatták akcióikat az oroszok és az oroszbarát intézmények ellen.

1999 augusztusában kitört az úgynevezett „második csecsen háború” (1999. augusztus–2003. szeptember). Az orosz katonai erők ismét bevonultak Csecsenföldre. Az első két évben az oroszok továbbra is a harckocsi- és gépesített lövészcsoportok hagyományos támadó tevékenységét erőltették, erős légi és tüzérségi támogatással. Ez a módszer nagy személyi veszteségekkel és a városi infrastruktúra (elsősorban az épületek) nagy méretű rombolásával járt együtt, miközben a gerillacsoportok csak lényegtelen veszteségeket szenvedtek el. Ennek indoka azt volt, hogy zömében a helyi lakosokból alakult gerillaerők jól ismerték a város szerkezetét és megfelelő menekülési útvonalakat használtak az orosz csapatok elkerüléséhez.

2001 elején jelentős változtatást hajtottak végre az orosz erők gerillaellenes műveleteiben. Csökkentették a katonai létszámot, a légierő és a tüzérség csapásainak gyakoriságát, hogy csökkentsék a polgári veszteségeket, és a műveletek vezetését a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSzB) vette át a Védelmi Minisztériumtól. A Csecsenföldön állomásozó orosz erők zömét azonban továbbra is a katonai alakulatok képezték.

A gerillák ezt követően is hatásosan támadták az orosz erőket, az utak elaknásításával, távirányítású aknacsapdák telepítésével, mesterlövészek bevetésével, továbbá az ellenőrző-áteresztő pontok elleni rajtaütésekkel. A gerillák egyik legsikeresebb akciója volt a Szövetségi Biztonsági Szolgálat grozniji központja elleni rajtaütés 2002. január 1-jén.

A gerillák elleni orosz erők tevékenysége 1999 óta folyamatosan veszített intenzitásából. Bár továbbra is kb. 40 ezer orosz katonai (például a 42. gl. ho.) és belügyi fegyveres erő állomásozik a térségben, de a gerillák elleni harcot a 2003. évi csecsenföldi választásoktól (2003. március 23.), valamint a Putyin elnök által kihirdetett (2003. június 6.) amnesztia-rendelettől számítva, fokozatosan a Csecsen Köztársaság rendvédelmi erői veszik át.

Az ír gerillamozgalom

Sajátos és sokszor vitatott problémaként merül fel a médiában és a gerilla-hadviseléssel foglalkozó szakemberek között az ír gerillaszervezetek: az IRA és a PIRA megítélése.

Leggyakrabban terrrorszervezetként minősítik ezeket, a főként Észak-Írország városaiban tevékenykedő radikális ír politikai mozgalmakat.

Írország a 16. századtól angol uralom alá tartozott, és csak 1914-ben kapott önkormányzati jogot. Az eltelt évszázadok folyamán számos angolelles felkelés tört ki, melyeket katonai erővel törtek le az angol uralkodók.

1905-ben megalakult a Sinn Fein („Mi Magunk”) szervezet, amely az önálló ír kormányzást követelte. A Sinn Fein radikális tagjaiból 1919-ben létrehozták az Irish Republican Army (Ír Köztársasági Hadsereg, rövidítése: IRA) félkatonai szervezetet, amely radikális fegyveres akciókat hajtott végre a brit hatalmi szervek, intézmények és polgári lakosság ellen. Az IRA akciói miatt robbant ki az 1919–1921 között zajlott angol–ír háború, amely egy szerződés aláírásával zárult. A szerződés alapján létrejött az Ír Szabad Állam, de a protestáns többségű Észak-Írország Nagy-Britannia része maradt.

Az IRA folytatta gerillaakcióit, főként Belfast és Londonderry városokban, amelyekhez elsősorban robbanóanyagokat, üzemanyag-szállító gépkocsikat és gyalogsági fegyvereket használt fel.

1969-ben az IRA kettévált, kiléptek belőle az akciók radikális folytatását követelők és megalapították a PIRA-t (Provisional – ideiglenes IRA-t), amely azóta számos támadást hajtott végre a brit biztonsági erők ellen Észak-Írországban és máshol. A PIRA akciói közül kiemelendő Lord Mountbatten (a királynő férjének nagybátyja) meggyilkolása 1979-ben, valamint a brit konzervatív párt kongresszusa ellen 1984 októberében Brightonban elkövetett robbantásos merénylet.

Bár számos megállapodás született az IRA és az ír, valamint a brit kormány között az akciók megszüntetése céljából, a gerillaakciók még napjainkban is folytatódnak, a kitűzött politikai cél – Észak-Írország brit uralom alóli kiválása – eléréséig.

Az IRA- és a PIRA-szervezetek akcióit a brit és nemzetközi média gyakran minősíti terrorista támadásoknak, de mivel a két szervezet a brit hatalom és Észak-Írország megszállása ellen harcol, és ebben jelentős támogatást kap az ír polgári lakosságtól, ezért úgy vélem, hogy valójában gerillaműveletekről van szó.

A városi gerilla-hadviselés elmélete és módszerei Carlos Marighella szerint

A 20. század második felében egyre nagyobb tömegek indultak meg a városok felé, amelyek sokak számára több biztonságot, jobb munkafeltételeket és kulturáltabb körülményeket nyújtottak, mint az elhanyagolt falvak és tanyák. Ez a társadalmi mozgás rövid idő alatt kiváltott olyan problémákat és veszélyeket, amelyekkel korábban nem számoltak a nagyvárosok vezetői és a kormányzati szervek. A hirtelen beözönlő és képzetlen, szakmával nem rendelkező tömeg nagy hányada nem kapott munkát és lakást. Kialakultak a nagyvárosok körül a nyomortelepek, a slumok és favellák, amelyek melegágyai lettek a szervezett bűnözésnek, a prostitúciónak és a fennálló hatalom elleni tüntetéseknak, felkeléseknek.

Ezek a jelenségek különösen gyakoriak Dél-Ázsia, Afrika és Latin-Amerika országaiban, ahol rövid idő alatt hatalmas, többmilliós lakosságú városok és több mint 10 milliós lakosú megapolisok alakultak ki, úgymint Indiában Bombay és Calcutta, Afrikában Kairó és Lagos, Latin-Amerikában pedig Mexikó City, Buenos Aires, Sao Paulo, Rio de Janeiro és több más nagyváros.

A gerillamozgalmak vezetői felfigyeltek erre a jelenségre (folyamatra) és felismerték azt, hogy gerillaharcot nem csak a távoli hegyekben, esőerdőkben és lakatlan körzetekben lehet szervezni és indítani, hanem a nagyvárosok is kiválóan megfelelnek a gerilla-hadviselés folytatására. Az 1950-es és 1960-as években egyre gyakrabban került sor gerillaakciókra az említett városokban. **Carlos Marighella** brazil gerillavezető 1969-ben kiadta „**A városi gerilla kézikönyve**” című munkáját, amelyben megfogalmazta a városi gerilla-hadviselés legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdéseit.

Marighella elméleti munkája jelentősen különbözik Mao Ce-tung, Giap tábornok, Che Guevara és mások által korábban megfogalmazott gerilla-hadviselési elvektől, mivel ők a lakott területeken kívüli tevékenységeket helyezték előtérbe.

Marighella véleménye szerint „*A városi gerilla egy olyan ember, aki fegyverrel harcol a katonai diktatúra ellen, nem hagyományos módszereket alkalmazva. Egy politikai forradalmár és egy lelkes hazafi, aki hazája szabadságáért harcol, a nép és a szabadság barátja. A városi gerilla tevékenységi területe Brazília nagyvárosai. Vannak azonban banditák is, akiket törvényen kívülieknek tart a közvélemény, akik szintén a nagyvárosokban működnek. Sokszor ezek támadásait a városi gerillák akcióinak tartják. ...*”²

„*A városi gerilla azonban jelentősen különbözik ezektől a bűnözőktől. (...) A városi gerilla politikai célt követ és csak a kormány, a nagy kapitalisták, a külföldi imperialisták, különösen az észak-amerikaiak ellen támad.*”³

Marighella úgy írja le a városi gerillaharcot, mint akit a bátorság és a döntési képesség, a határozottság jellemez. Ismernie kell a városi gerillaakció taktikáját, és kiváló lövésznek kell lennie. Tudatában kell lennie annak, hogy nincs elegendő fegyvere, lőszere, és a felszerelése is hiányos. A kormány katonái és rendőrei modern fegyverekkel, a szükséges mozgásszabadsággal és nagy erővel rendelkeznek.

A városi gerilla – mindezek ellenére –, határozott fölényben van a katonákkal és rendőrökkel szemben, mert míg azokat a nép gyűlöli, a gerillákat és igaz ügyüket támogatja.

A városi gerilla fegyverzetét a könnyű, elrejthető és gyorsan tűzkésszé tehető fegyverek képezik. Ezek közé tartozik a forgópisztoly, a géppisztoly, a rövidcsövű vadászpuska és a kézigránát. A géppisztoly használatának negatívuma a nagy lőszerfogyasztás. A rövid csövű vadászfegyver nem igényel hosszú ideig tartó kiképzést. A kézi páncéltörő rakéták és aknavetők is hasznosak a városi gerillaakcióknál, de kezelőik kiképzése már jóval több időt igényel.

Marighella fontosnak tartja a házilag elkészíthető fegyverek és robbanószerkezetek („Molotov-koktélok”, csőbombák, füstképző anyagok, robbanóanyagokat kivető szerkezetek, aknacsapdák stb.) alkalmazását. Úgy véli, hogy a városi gerilláknak kis csoportokban kell tevékenykedni. A négy-öt főből álló

² Carlos Marighella: *Minimanual of the Urban Guerilla*. Adelphi Papers, No. 79. p. 22. The IISS, London, 1971.

³ Uo. 23. o.

tűzcsoporthoz az alapvető harci szervezet. A sikeres gerillaakciókhoz legalább két tűzcsoporthoz szoros együttműködésére van szükség, amelyeket egy vezető (parancsnok) irányít. A tűzcsoporthoz nagy önállósággal rendelkeznek és a gerillaszervezet vezetősége (Marighella a „stratégiai parancsnokság” kifejezést használja) által kijelölt elsődleges célok után önállóan határozzák meg a gerillaakció célját.

Marighella kézikönyvét egyre több gerillaszervezet tekinti iránymutatónak a városi gerillák harcában.

Összefoglalás

A városi gerilla-hadviselés történetéből az alábbi következtetések vonhatók le:

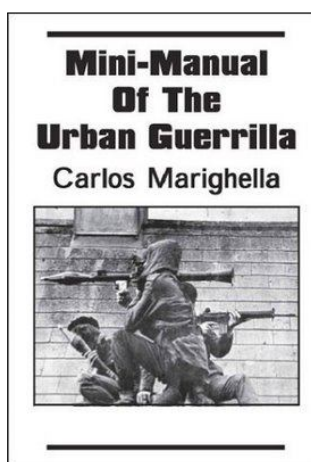
- A 20. században két világháború és több száz helyi háború folyt le, amelyekben jelentős számú és nagyságú gerillaerők vettek részt. A gerilla-hadviselés megnövekedett szerepét indokolta a gyarmatbirodalmak felbomlása, a megszálló erők ellen kibontakozó ellenállás, továbbá a gazdasági, politikai, ideológiai és vallási ellentmondások elviselhetetlen határokig történő kiéleződése.
- Európában elsőként az ír Sinn Féin és annak fegyveres szárnya az IRA indított gerilla-hadviselést, amelynek célja Észak-Írország felszabadítása a brit megszálló hatalom uralma alól és egyesítése Írországgal.
- A 20. századi gerilla-hadviselés új vonása a városi gerillák megjelenése és egyre fokozódó aktivitása. A második világháborúban Lengyelország fővárosában, Varsóban, az 1950-es években pedig már Algéria városaiban is véres harcok folytak a felkelők és a megszálló erők között. Napjainkban egyre gyakoribbak a városi gerillák akciói Mexikóban, Brazília, Argentína és más dél-amerikai országok sűrűn lakott városaiban. Várható, hogy a jövőben az ilyen jellegű küzdelmekre elsősorban Latin-Amerika, Afrika és Dél-Ázsia sokmillió lakosú nagyvárosaiban kerül sor. Nem véletlen, hogy a városi gerillaharcról szóló írásmű egy brazil gerillavezető Carlos Marighella tollából ered, „*A városi gerilla kézikönyve*” címmel. Marighella írásműve új fejezetet nyitott a gerilla-hadviselés elméletében, mert ő – ellentétben Mao Ce-tunggal, Giappal és Che Guevarával –, nem a parasztságot és a vidéki lakatlan területeket tekinti a gerilla-hadviselés fő erejének és színterének, hanem a városi gerillákat és a nagyvárosokat.

Véleményem szerint a 21. században várhatóan gyakran kerül sor a városi gerillák akcióira, és az ellenük bevetett katonai és más erők műveleteire. Erre utalnak napjainkban az iraki és palesztin–izraeli városokban folyó harcok, továbbá az egész Földön észlelhető folyamat, hogy az éhező és inséges helyzetben lévő emberek milliói a városok felé tódulnak, abban bízva, hogy a város biztosabb létfeltételeket (lakás, munka, ivóvíz, kórház stb.) nyújt, mint az elmaradott vidék. A valóságban azonban nem így van, és egyre növekszik a feszültség a városok (és kormányok) vezetése, valamint a betelepülők között. Ez a helyzet elsősorban Latin-Amerika, Afrika, Dél- és Délkelet-Ázsia országaiban figyelhető meg.

Azon a véleményen vagyok, hogy a jövőben sem Európát, sem Magyarországot nem lehet kizárni a városi gerilla-hadviselés esetleges veszélyeiből. Ezt indokolja, hogy Európában és hazánkban is növekszik a Kelet-Európából, Ázsiából és Afrikából betelepülők száma, nő a szegénység, gyarapszik a szélsőséges nézeteket vallók száma. 2006-ban, a Budapesten a TV-székház ostroma, továbbá az utcai zavargások, a „Molotov-koktélós”, kézigránátos és löfegyveres merényletek egyre növekvő száma arra utal, hogy nálunk is gyarapodnak a fennálló rendet elutasítók és az ellene fellépni akaró szélsőséges erők. E jelenségek mielőbbi elemzése szükséges.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Giap, Vo Nguyen: *People's War People's Army*. New York, 1968, Bantam Book.
- Guevara, Ernesto Che: *A gerillaharcos kézikönyve*. Budapest, 2007, Ulpius-ház Könyvkiadó.

- Marighella, Carlos: *Minimanual of the Urban Guerrilla*. Adelphi Papers, No. 79. London, 1971, The IISS.
- Magyar Nagylexikon 1–19. kötet és a Kronológia 1-2. kötet. Budapest 1999. és 2006, Magyar Nagylexikon Kiadó.
- Mao Ce-tung: *On Guerrilla Warfare*. Baltimore, 1992, Nautical and Aviation Publishing Co.
- *Mapping the Global Future*. Washington, D.C., 2005, National Intelligence Council.
- Moss, Robert: *Urban Guerrilla Warfare*. Adelphi Papers, No. 79. London, 1971, The International Institute of Strategic Studies.

A jelenkori magyar könyvkiadás egyik szenzációja volt 2006-ban, hogy a Kossuth Kiadó¹ ismét megjelentette Radó Sándor: *Dóra jelenti* című könyvét. A szenzáció mint minősítés egyáltalán nem túlzás. A könyv címlapján a szerző arcképe és rejtjelzett számoszlopok mellett feltűnően ott virít: „Az első teljes kiadás”. Mi ez? Marketingfogás? Ezek szerint az előző öt hazai kiadás csonka volt, netán cenzúrázott? Igen, valóban, csonka és cenzúrázott volt, de ennek megértéséhez vissza kell mennünk az időben legalább 35 évet.

A szocialista magyar könyvkiadásnak is egyik szenzációja volt 1971-ben, hogy az abban az időben a legfontosabb kiadóként jegyzett Kossuth Könyvkiadó megjelentette Radó Sándor: *Dóra jelenti* című könyvét. A szenzáció mint minősítés akkor sem volt egyáltalán túlzás. A Radó-könyv megjelenéséig Magyarországon kémekről, hírszerzésről, titkosszolgálatok harcáról szinte kizárólag Berkesi András és Mattyasovszky Jenő írtak, műveik széles olvasóközönség számára voltak hozzáférhetők, népszerűségüket – minden fenntartásunk ellenére – ma is elismerhetjük.² A kém történetek a bűnügyi irodalom és a szépirodalom körébe tartoztak, a tény- és a tudományos irodalom – legalábbis Magyarországon –, sokáig nélkülözte ezt a témát.

Radó könyve sajátosan kevert műfajú, különleges témájú, tudományos alaposággal megírt, személyes hangvételű memoár. Radó Sándor, az íróként sikerkönyvvel debütáló nemzetközi híró földrajztudós, és a nem kevésbé híres „szuperkém” szükségesnek tartotta, hogy könyve előszavában indokolja a váratlan és szokatlan nyilvánosság elé lépést. Mint írja: elege van abból, hogy az utóbbi (az 1960-as!) években a nyugati világban „ferdítésekkel és hazugságokkal teli művek” számos esetben szenzációhajhász módon foglalkoztak Radó Sándor hírszerzői tevékenységével. Különösen bántotta Radót, hogy hírszerző csoportjának néhány egykori tagja is a közönség elé tárta emlékeit, és ezek az írások – noha a szerzők személyes hitele nem vonható kétségbe –, nemegyszer távol álltak a tényektől, az igazi eseményektől.³

¹ A Kiadó 1956-ig Szikra, majd 1957-től Kossuth Könyvkiadó néven működött. Profiljába, egészen a rendszerváltásig, a marxizmus-leninizmus és a munkásmozgalom irodalmának gondozása, aktuális politikai kérdésekkel foglalkozó művek megjelentetése, pártoktatási anyagok kiadása tartozott. Napjainkban a Kossuth Kiadó a magyar könyv- és multimédia-piac egyik vezető szereplője. A Kiadó gondolja a népszerű és tudományos ismeretterjesztés számos területét.

² Néhány ezek közül: Berkesi András: *Kopjások* (Magvető Kiadó, 1959); *FB-86* (Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, 1960); *Sellő a pecsétygyűrűn* (Magvető Kiadó, 1964); *A 13. ügynök* (Magvető Kiadó, 1972); illetve Mattyasovszky Jenő: *Hód bemutatkozik* (Kossuth Könyvkiadó, 1967); *A B 112-es ügynök* (Kossuth Könyvkiadó, 1969); *Hód küldetése* (BM Határőrség, Határőrök kiskönyvtára sorozat, 1969).

³ Radó könyvében néhányat konkrétan említ ezek közül, például A. Foote: *A Handbook for Spies*; O. Pünter: *Guerre secrete en pays neutre*; O. Pünter: *Der Anschluss fand nicht statt*; W. F. Flicke: *Agenten funken nach Moskau*; P. Accore-P. Quet: *La guerre a été gagnée en Suisse*; P. Accore-P. Quet: *A Man called Lucy*; P. Accore-P. Quet: *Moskau wusste alles*; D. Arsenijevic: *Genève appelle Moscou*.

A *Dóra jelenti* első kiadásának fülszövege az igazság feltárásának szándékát hozza fel a megjelentetés indokául. A kiadó 1971-ben ezzel a sokat ígérő mondattal ajánlja olvasók figyelmébe a könyvet:

„Az eredeti dokumentumokra támaszkodó, izgalmas fordulatokban bővelkedő, hitelesen megrajzolt események keretét a fél évszázad óta a kommunista párt soraiban küzdő tudós mozgalmas életútja alkotja.”

A lényegyet tekintve alig különbözik az első kiadás ajánlójától a 2006. évi kiadás hátsó borítóján elhelyezett fülszöveg:

„A különleges életutat feltáró mű olyan, számtalan ténnyel, dokumentummal alátámasztott, hiteles memoár, amely izgalmasabb bármely kémhistóriánál.” Mindkét mondat helytálló, kellően informál és motivál, jó értelemben vett reklámot csinál a könyvnek.

A 2006. évi teljes kiadás megjelentetését Radó Sándor nevelt fia, Trom András nemzetközi újságíró, korábbi televíziós szerkesztő kezdeményezte, menedzselte. A könyvet szerkesztőként jegyzi és e minőségében rövid előszavában több indítékát is adja annak, hogy harmincöt év után közzéteszi a hiteles változatot.

A könyv újbóli megjelenését az tette lehetővé, hogy Radó eredeti kézírata a család, pontosabban Trom András birtokában volt. Erkölcsi kötelességének tartotta, tartja, hogy Radó szakmai, tudósi és emberi nagyságát, példáját a maga teljességében mutassa meg. Radóval megegyezően ő is úgy értékeli, hogy a témában megjelent könyvtárai irodalom döntő többségében korrekt, ám *„keverednek a helytálló megállapítások a felületes, sikerhajhászó 'tényfeltárásokkal' és számos tudatos ferdítéssel, prekoncepción alapuló torzítással, valamint egyszerű valótlanossággal”*, magyarul szólva hazugsággal. Mivel semmilyen komoly érdek nem szól az eredeti szöveg megjelentetése ellen, a *Dóra jelenti* szenzációt jelentő ötödik, bővített, javított és átszerkesztett kiadása immár a kutatók és a téma iránt érdeklődő olvasók kezébe kerülhetett. Az egykor kicenzúrázott részekkel teljessé vált kötet bizonyára újraolvasásra és bizonyos értelemben sokakat újraértékelésre készítet.

Radó Sándor könyve sikeres (volt) itthon és külföldön is. A teljes kiadásig, 2006-ig összesen négy hazai és tizenhét külföldi kiadást ért meg. Önmagában egy csepp a második világháborús hírszerzés történetét feldolgozó művek tengerében. Nem tárja szélesre a titkos háború teljes megértéséhez, megismeréséhez vezető ajtót, de mégis olyan információkat oszt meg az olvasóval, amelyek lehetővé teszik a rejtélyekben és kritikus helyzetekben bővelkedő, számos emberi konfliktust hordozó, semmivel össze nem hasonlítható világba való betekintést. Olyan emberek sorsát, életének egy mások elől elzárt oldalát mutatja meg, akik embermilliók sorsának, életének alakulását befolyásolhatták.

A második világháborúban számos ún. „mesterkém” működött, közülük sokan vitték sírba titkaikat, sokan évtizedekig nem fedhették fel kilétüket és a valós tevékenységüket. Szerencsére ez Radó Sándor esetében másképpen történt.

Miért és hogyan lett hírszerző Radó Sándor?

Az átlagosnál magasabb mentális képességekkel megáldott és határozottan motivált Radó számára az 1920-as évek a nagy feladatra való felkészülést szolgálták. Az információk (hírek, adatok) jelentőségének felismeréséről, a saját információs hálózat (a későbbi fedőcég és fedőtevékenység) kiépítéséről és „üzemszerű” működtetéséről minden lényegeset megtudunk az első száz oldalon. A lehető legszélesebb társadalmi és szakmai kapcsolatok kiépítése, a polgári létforma megteremtése, mindezekhez számos kisebb-nagyobb jelentőségű (gyakorló jellegű) tényleges felderítői, hírszerzési feladat – ezek a mozzanatok alapozták meg és teszik evidenssé Radó nem nyilvános, de mérhetetlenül értékes „másik életét”, a hírszerzés végzését és irányítását. Mert számára ebben az életszakaszban a hírszerzés jelentette az igazi feladatot, ezt tartotta élete értelmének, a mindennél fontosabbnak. Ezt azzal a némileg meglepő szerkesztési megoldással is érzékelteti, hogy rögtön az első fejezetben feltárja, hogyan lett hírszerző.

A kommunista eszmében való meggyőződöttsége, hite és a Szovjetunió, vagyis inkább Szovjet-Oroszország iránti mély elkötelezettsége, tenni akarása egyenesen vezetett a döntéséhez, vállalta a különleges szolgálatot, mert arra felkérték, alkalmasnak tartották és felkészítették. Érthető, hogy ez utóbbiról semmit nem írt meg, sőt állítja, hogy nem kapott speciális kiképzést. A konspirációban való jártasságát a munkásmozgalomban, az emigrációban, az illegalitásban végzett pártmunka terén szerzett gyakorlati tapasztalataira vezeti vissza. *„Ez készített fel arra, hogy mint hírszerző, bonyolultabb és nehezebb formában folytassam a harcot”* – írja a könyv előszavában.

Nincs birtokunkban ezzel ellentétes információ, kutatások még nem tártak fel eredeti dokumentumokat, nem szolgáltak megdönthetetlen bizonyítékokkal arra vonatkozóan, hogy Radó Sándor hírszerzői kiképzése megtörtént, nem is tartjuk valószínűnek, hogy ezt rövidesen bárkinek sikerüljön igazolni. Ennek ellenére, a kémkedés története más kiemelkedő alakjainak tevékenységét némileg megismerve, illetve a könyvben leírtak alapján feltételezzük, hogy ilyen profizmussal, ilyen nehéz viszonyok között végzett hírszerzéshez, ilyen kiterjedésű hálózat vezetéséhez bármilyen kiváló mentális és pszichés felkészültség önmagában nem elegendő. A mozgalmi munkában, az illegális párt- és politikai szervező tevékenységben valóban szükség volt a titkos kapcsolatépítés és a titkos kapcsolattartás bizonyos konspiratív módszereit elsajátítani, alkalmazni. Ez a speciális jártasság megfelelő alapot jelenthetett Radó számára, ám a hírszerzési feladat jellege egészen más volt, ezért sok tekintetben más követelményeket támasztott a hivatásos hírszerzővel szemben.

Köztudott, hogy az állandó konspirációs kényszer, a rejtjelzés mesterségének elsajátítása, a személyes és a személytelen összeköttetési csatornák megszervezése és a kettős életvitellel járó szerepjátszás pszichés és fizikai terhei, folyamatos stresszhatásai meghaladják az ilyen tevékenységbe csak úgy belecsöppent amatőrök képességeit. A hírszerzés szigorú immanens szabályai, megkerülhetetlen törvényei megkövetelik a speciális tudást, a sokoldalú és konkrét szakmai felkészültséget –, ezt pedig nem lehetséges másként megszerezni, csak szisztematikus, gyakorlatias tanítási–tanulási folyamatban, csak a hírszerzés legjobbjaitól.

Okkal feltételezhető tehát, hogy Radót a missziója előtt, még a telepítését (1936-ot) megelőzően a szovjet katonai hírszerzés, a GRU (Glavnoje Razvedivatjelnoje Upravlenyje) megbízásából valamikor, valahol, valakik alaposan felkészítették, kiképezték. Hiszen ilyen kiképzésre a működés helyszínén, Svájcban a hálózat kiépítése időszakában, vagy az ezzel egyidőben zajló események, tehát a fedővállalkozás működésének beindítása, terjeszkedése és az üzemszerű működtetés idején nem nyílt lehetőség. Azután pedig a közismert háborús események felgyorsulása közepette, továbbá a hálózat átvételét követően a hosszabb távolléttel járó felkészítés sem volt objektíve lehetséges. (Az „üzleti” utazások alkalmával előre egyeztetetten rövid, eseti felkészítésre adódhattak lehetőségek, bár ilyenről Radó nem tudósít.) A szakmai szabályok, a szovjet hírszerzés aktuális és távlati érdekei, a biztonsági megfontolások természetesen nem engedték meg ennek elismerését, semmilyen részlet nyilvánosságra kerülését, még 1971-ben sem. Ez teljességgel érthető, elfogadható magatartás mind Radó, mind a szovjet katonai hírszerzés részéről egyaránt. Egyébként a kiképzés, felkészítés bizonyítható tényétől vagy hiányától függetlenül egyetlen olyan könyv, interjú, publikáció vagy utalás sincs, amely kétségbe vonná Radó Sándor hírszerzői kvalitásait és teljesítményének értékét.

Óhatatlanul felvetődik, hogy Radó Sándor esetében egyenes út vezetett-e a hírszerzéshez, a szovjetek szolgálatában álló mesterkémmé váláshoz? A memoár első fejezetei, a személyes emlékek leírása számos tekintetben választ ad erre a kérdésre. Az író, a főszereplő élettörténete önmagában is érdekes, fordultatos, tanulságos, akár önállóan is sikerkönyv lehetne. Hiszen Radó felnőtt tudatossággal olyan évtizedeket, olyan történelmi eseményeket élt meg, amelyek az egész emberiség, a civilizált világ sorsa szempontjából tele vannak konfliktusokkal, tragédiákkal, reménytelen győzelmekkel, a hallatlan fejlődés eredményeivel, a szinte korlátlanul látszó lehetőségek megnyílásával és az önpusztítás képességének megteremtésével. Az Osztrák–Magyar Monarchia katonája volt az első világháborúban, a vesztesek oldalán érte a béke. Szinte átmenet nélkül a Tanácsköztársaság Vörös-hadseregében találta magát, gyorsan kitűnt képességeivel, elszántságával, ám a rendszer bukása itt személyes tragédia is, egyben kényszer az új egzisztencia megteremtésére. A kezdeti, kilátástalannak tűnő helyzetből a kiutat a tanulás, a mozgalom és az önálló lét feltételeinek megteremtése jelentette számára. Emigrációja első percétől kereste, hogyan tudna a kommunista eszmének a legjobb szolgálatokat tenni. Életének története elválaszthatatlan hírszerzői történetétől és kommunista-mozgalmi életétől.

Radó Sándor könyvének másik vonulata maga a történelem, a világháborútól világháborúig tartó időszak eseménytörténetének, folyamatainak, mozgatórugóinak tényszerű bemutatása és kommentálása. Lengyelország németek általi lerohanása, majd a Szovjetunió megtámadása után a frontokon és a hátszágban történt eseményekhez kapcsolódóan a tudós precizitásával hozza összefüggésbe a politikai, diplomáciai, katonai (hadszíntéri) történéseket a saját hírszerzési tevékenységgel. Ritka az ilyen komplex megközelítése a fegyveres küzdelemnek, egy-egy háborús mozzanatnak, ütközetnek. Több, mint érdekes az eredeti tartalommal olvasni a Moszkvának továbbított, a németek és szövetségeseik erejére, szándékaira, veszteségeire vonatkozó híreket, adatokat, terveket, ugyanakkor látni, hogy ezek milyen áttételesen

váltak tényleges erővé, miként fejtettek ki multiplikátor hatást. Különösen a kurszki csata és a szorosan azzal összefüggő hírszerző tevékenység bemutatása mutatja meg a Radó-csoport által a háttérben végzett munka céltudatosságát, az időtényező jelentőségét, és a Központ részéről a pontos hírigény megadásának fontosságát.

A könyv harmadik szála pedig a szovjet katonai hírszerzés kulisszái mögé enged némi bepillantást a szakmai és a laikus közönségnek. Radó Sándor megerősíti azt a tényt, hogy a szovjet hírszerzés már a világháborús konfliktus kifejlődésének egészen korai szakaszában, az 1930-as évek közepén prognózisokat készített a jövő háborújáról, a potenciális ellenfelekről és a lehetséges szövetségesekről. Az elemző munka azonban csak az egyik szál, mert ezzel párhuzamosan kiépítették, bővítették, működtették (vagy bizonyos részeiben „altatták”) azt a hírszerzői, ügynöki, informátori hálózatot, amelyet a közvetlen háborús veszély időszakában teljes egészében aktivizáltak. A memoárból tudjuk, hogy Radó 1938 tavaszán a „Kolja” fedőnevű szovjet hírszerzőtől vette át a svájci hálózat vezetését, ergo létezett ilyen hálózat, működőképes volt, hírszerzési lehetőségekkel rendelkeztek, és volt kiépített személyes és személytelen összeköttetési csatorna a csoport és a Központ között.

Moszkvában – az orosz titkosszolgálati tradícióknak megfelelően – semmit nem bíztak a véletlenre: „*Először is meg kell határoznunk az adott időszakban valószínű katonai ellenfelünket, s csak ezután hozzuk működésbe hírszerző hálózatunkat. (...) ...a Szovjetuniónak több potenciális ellenfele van Európában. Elsősorban Németország és Olaszország, de az is lehet, hogy Franciaország és Anglia is*” – így határozták meg a '30-as évek elején a hírszerzés fő irányait. A hírigényt illetően is pontosan fogalmaztak Moszkvában: figyelemmel kísérni a potenciális ellenfelek tevékenységét a nemzetközi politikai porondon, és idejekorán feltárni a Szovjetunió elleni titkos terveiket.

Radó Sándor visszaemlékezésében leírta, hogy 1935 őszén a szovjet katonai hírszerzés, a GRU akkori vezetője, Szemjon Petrovics Urickij egy rövid beszélgetés alkalmával hogyan tette „hivatalossá” a titkos kapcsolatot. „*A hírszerző szolgálat vezetősége azt a feladatot tűzte elém, hogy szakítsak meg minden kapcsolatot a baloldali és kommunista szervezetekkel... (...) ...mint geográfus és kartográfus foglalkozzam tudományos munkával, s Belgiumban üzleti alapon létesítsek térképészeti ügynökséget. Abban bíztunk, hogy tudományos vonalon volt már nevem, s így könnyebben célhoz érek. (...) ...tanácsokkal és utasításokkal ellátva hagytam el Moszkvát, hogy megkezdjem egészen új életpályámat, amely tele volt váratlan eseményekkel.*”⁴

Amint azt Radó visszaemlékezéséből megtudtuk, a hírszerző tevékenység legendáját Moszkvában találták ki, a katonai hírszerzés központjában alapozták meg és építették fel. A memoár ezen részei alapján konstatálhatjuk, hogy Radót a Vörös Hadsereg hírszerző szolgálata, a GRU telepített ügynökeként tervezték alkalmazni, ehhez nyelvtudása, helyismerete, kapcsolatai kitűnő alapot biztosítottak. A legenda alapvető elemeként – a hírszerző tevékenység legális kereteit biztosítandó – döntés született egy jó operatív lehetőségekkel bíró fedőcég, konkrétan egy térképészeti ügynökség létesítéséről (Belgiumban, de ennek meghíúsulása miatt Radó javaslatára

⁴ Radó Sándor: *Dóra jelenti*. Budapest, 2006, Kossuth Kiadó. 23-24. o. (a továbbiakban: R. S. i. m.)

a későbbi működési helyszínnek kiszemelt Svájcban). Mint a Radó által részletesen idézett feladatszabó beszélgetésből kitűnik, a szovjet hírszerző központban minden előre látható körülményre figyelemmel komoly, teljes körű felkészítést kapott. Úgy utazott el Moszkvából 1935 októberében, hogy ismerte feladatát, egyértelmű volt számára a követendő magatartási vonal, tisztában volt az általa végzendő hírszerzői munka veszélyeivel, nehézségeivel, és – ami talán mindehhez alapként szolgált –, a saját képességeivel, lehetőségeivel.

Bár egyetlen szó sem esik a könyvben a Központtal való kapcsolattartás szabályaira, rendjére, metodikájára, egészen nyilvánvaló, hogy e tekintetben is alapos volt a felkészítés. Ugyancsak a hallgatás köde borítja a Geopress ügynökség alapításának és működtetésének finanszírozási kérdéseit is. Bár Radó akaratlanul is sokat mond azzal, amint egy fél mondatban megjegyzi, hogy amikor a cégalapításhoz a svájci hatóságok kérték az anyagi helyzet igazolását, „*egy elég nagy összegre szóló bankbetétet*” tudott felmutatni.

Formálisan tehát 1935 októberétől kezdve tekintették a katonai hírszerzés állományába tartozónak, ám a memoárból egyértelműen kiderül, hogy Radó tényleges hírszerzői szolgálata nem ekkor, hanem jóval korábban, a Roszta–Wien hírügynökség létrehozásával kezdődött.

Hírügynökség = hírszerző ügynökség?

Radó Sándor Bécsben jó érzékkel felismerte, hogy Szovjet-Oroszország sorsa, ezáltal a kommunista mozgalom jövője attól is függ, hogy a világban milyen hírek terjednek el Moszkva harcáról, sikereiről, mit tudnak meg az érdeklődők a kommunisták szándékairól, tevékenységéről. A nyugati sajtó akkoriban általában csak szűkszavú és többségében ellenséges hangú cikket közölt Szovjet-Oroszországról. A Moszkvából érkező táviratokat kizárólag az osztrák kormány belső tájékoztatására vette a bécsi rádió.

Radó ötlete volt, hogy ezeket a híreket, táviratokat a bécsi rádiótól átvegyék és ezt a hírányagot eljuttassák (elsősorban) a baloldali sajtóhoz. „*Erre sajtóügynökség alapítása látszott a legjobb megoldásnak*” – írta Radó, majd terve megvalósításához támogatást kérve haladéktalanul kapcsolatot keresett a Szovjetunió külügyi népbiztosával, Makszim Makszimovics Litvinovval. Néhány hónapos csüggesztő várakozás után kiderült, hogy elképzelése egy szempillantás alatt valósággá lehet, mert a szovjet Szövetkezeti Központ, a Centroszojuz nagyvonalú adománya révén azonnal megkezdődhetett a Roszta–Wien (Rosszijszkoje Telegrafnoje Agensztvo = Orosz Távirati Iroda–Bécs) hírügynökség munkájának megszervezése. Radó fejlett titkosszolgálati attitűdjét, ösztönös konspiratív képességét mutatja az a megoldás, hogy mint „Etiópia diplomáciai megbízottja” (!) vette át az anyagokat a bécsi rádió sajtóosztályának vezetőjétől.

A hírügynökség, a Roszta–Wien megalapításához szükséges pénzügyi háttér, mint a működés alapvető feltételének megteremtése nem a csoda vagy a szerencsés véletlen, nem a körülmények kedvező alakulása kategóriájába sorolható.

Nyilvánvaló, hogy egy Svédországban legálisan működő szovjet-oroszországi gazdasági szervezet ilyen jótékonykodó cselekedete nem történt véletlenül, a háttérben a szovjet kormány, vagy legalább a külügyi vezetés döntése állhatott. A látszat mögött ott a valóság, a fontos célok és a tényleges érdekek, mint alapvető mozgatórugók. A lényegre tapintva azt mondhatnánk, hogy a titkosszolgálatok világában szokványos művelet történt, egy fedőcég közbeiktatásával létrehoztak egy másik fedőcéget. A Roszta–Wien működéséről leírtak alapján a ma emberének a network fogalom jut eszébe, bár 1920-ban még kevesen tudtak volna ezzel mit kezdeni.

A Roszta–Wien rövid idő alatt igazolta életképességét, elsősorban a nemzetközi munkásmozgalom, valamint a szovjet politikai vezetés számára, de nem kisebb jelentőséggel bizonyult értékes kapcsolatnak, információs csatornának a nyugati világ hírügynökségei, sajtója, rádióállomásai számára.

Egészen pontosan fogalmazta meg Radó ezt a tény: *„A Roszta működésének azonban más jelentősége is volt. Azon az úton, amelyen az információk a szovjet-köztársaságokról a tőkés világ minden baloldali szervezetéhez eljutottak, megindult az információ az ellenkező irányban a bécsi Rosztához. (...) ...megnyílt a lehetőség, hogy legális úton híryananyagokat szerezzünk a világ minden részéből a munkásmozgalomról, amelyet azután, mint sajtótáviratokat, megküldtünk Moszkvának.”*⁵

Megállapíthatjuk tehát, hogy a Roszta–Wien hírügynökség a titkosszolgálati terminológia szerint:

- mint hálózat külföldi bázison, legálisan működött;
- a Szovjetunió számára fontos, elsősorban politikai jellegű információk beszerzésére, cseréjére, továbbítására, terjesztésére szakosodott;
- ezáltal alapvető célként a sajátos szovjet-orosz érdekeknek megfelelően a baloldali (munkásmozgalmi) szervezeteken keresztül a széles nemzetközi közvélemény befolyásolására törekedett.

A Roszta–Wien tevékenységében nem a tipikus, klasszikus, általában első helyen említett titkos információszerzési funkciónak volt prioritása, hanem az ugyancsak a titkosszolgálati tevékenység szerves részét képező befolyásolási módszerek alkalmazásának.

A hírszerző szervezeteknek napjainkban is van ilyen befolyásolási tevékenységi köre, van ilyen feladata.⁶ A befolyásolási tevékenység alatt az adott országról kedvező kép alakítását segítő leplezett akciók végrehajtását, az adott ország érdekeit és törekvéseit leplezetten védelmező műveletek végrehajtását, befolyásos személyiségek megnyerését, ezáltal kommunikációjuk és döntéseik befolyásolását, valamint más, ugyancsak befolyásos, de ellenséges beállítottságú személyiségek lejáratását, kompromittálását értik.

⁵ R. S. i. m. 43-44. o.

⁶ Példaként az alapvetően az ország határain kívül tevékenykedő Magyar Köztársaság Információs Hivatalának az 1995. évi CXXV. Törvény 4. § a) szakaszában meghatározott feladatát idézzük: „...továbbá a Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítését szolgáló tevékenységet folytat.”

A hírszerző szervezet befolyásolási tevékenysége során az említett célokat szolgáló információkat (beleértve az eseti dezinformációkat is), illetve információ-hordozó anyagokat (cikkek, kiadványok, hirdetések, dokumentumok stb.) készít és terjeszt, elsősorban a célország(ok) sajtója, tömegtájékoztató intézményei útján. Az ideális befolyásoló ügynök legális pozícióban van, széles körű politikai, gazdasági és sajtó (média) kapcsolatokkal rendelkezik, befolyásos közéleti személyiségekkel, döntéshozókkal, véleményformálókkal (például kormányzati hivatalnokokkal, parlamenti képviselőkkel, pártok vezetőivel, újságírókkal, lap- és könyvkiadókkal stb.) tart kapcsolatot (ezt nevezik kapcsolati körnek). Ismeri a célország társadalmát, tradícióit, szokásait, nyelvét stb., tehát beilleszkedetten, stabil háttérrel, foglalkozása részeként, mindennapos munkája keretében és ehhez kötődő kapcsolatainak működtetésébe ágyazva végzi céltudatos befolyásoló tevékenységét.

Hogy Radó Sándor bécsi hírügynöksége élén teljesítette-e ezeket a feltételeket, hogy minden tekintetben megfelelt-e a befolyásoló ügynök kategóriáról alkotott képnek, hogy tevékenysége milyen mértékben járult hozzá ahhoz, hogy a Szovjet-Oroszország és Ausztria között 1922-ben létrejött hivatalos diplomáciai kapcsolat felvételét nem kísérte különösebb ellenállás, tiltakozás sem az osztrák politikai, gazdasági, szellemi elit, sem a széles társadalmi közvélemény részéről – megválaszolható kérdéseknek tekintjük.

Radó ügynöksége rövid idő alatt komoly strukturális fejlődést ért el, több tucat munkatársról írt, valamint svájci(!) közvetítő (diszpécser) állomásról, az Intel fiók-hírügynökségről, ennek osztályairól, külföldi tudósítói hálózatról. Figyelemre méltó az a megjegyzése, miszerint az akkor legkorszerűbb távközlési módot, a megszokott távíró-összeköttetés mellett a közvetlen távolsági (országközi) telefonkapcsolatot haladéktalanul alkalmazták. Ezzel elérték, hogy Radó értékelése szerint is „igen operatív”, tehát gyors és pontos volt a Roszta információs szolgálata.

Radó úgy vonja meg a mintegy kétéves intenzív és hatékony tevékenységnek a mérlegét, hogy 1922-ben „...*lezárult a forradalmi hírközlés hőskora, véget ért a bécsi Roszta forradalmi szerepköre*”.⁷

Túl az önértékelésen, a jelen távlatából már megállapíthatjuk, hogy Radó Sándor a Roszta működtetésével két évtizeddel később kamatozó alapvető speciális tudást szerzett, és pótolhatatlan gyakorlati tapasztalatokra tett szert legális tevékenységet végezve, nem ellenséges környezetben. Bécs és a Roszta feltétlenül szükséges, kihagyhatatlan állomás volt Radó életében, minden tekintetben kiváló előiskolája későbbi hírszerző életének az információk céltudatos beszerzése, feldolgozása, értékelése, továbbítása terén, illetve a hírügynökség mint hálózat szervezése és működtetése terén egyaránt.

⁷ R. S. i. m. 51. o.

FELDERÍTÉS A BRENTA FOLYÓ MENTI CSATÁBAN, 899-BEN

A felderítés és harceljárás összefüggései őseink harctevékenységében

2008 nevezetes év – 90 esztendővel ezelőtt jöttek létre az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés alapjai. A megemlékezéshez szeretnék hozzájárulni a magyar katonai felderítés legkorábbi históriájához kapcsolódó, eddig ismert, legrégebben feljegyzett történetével.

899. szeptember 24-én őseink egy erős könnyűlovas különítménye Észak-Itáliában megütközött I. Berengár király túlerőben lévő hadával és elsöprő győzelmet aratott felettük. A csata a harcmezőt szegélyező Brenta folyóról kapta a nevét és az eseményeket a hadtörténelem brentai csata néven tartja számon. A győzelem kivívásában – mint látni fogjuk –, jelentős szerep hárult a felderítésre.

Őseink harceljárásának megismerésében kiemelkedő jelentőséggel bír a 899-900. évi itáliai hadjárat. Első esetben fordul elő, hogy az eseményeket megőrkítő forrásokra támaszkodva aránylag pontosan nyomon követhetjük (rekonstruálhatjuk) a törzsszövetség egy erős portyázó könnyűlovas íjász egységének harci körülmények közötti mozgását, harceljárását, valamint harc- és menetbiztosítását, amelyben több helyen markánsan tetten érhető a felderítés. A dokumentumokban rögzített időpontok és útvonalak lehetőséget adnak a csata modellezésére, így újabb jelenségek feltárására és az események pontosítására. Jóllehet a források csak egy esetben utalnak közvetlenül felderítő tevékenységre, azonban a modellezett csata lefolyása egyértelműen és több helyen visszatükrözi a – menet és a harcbiztosítás fontos elemeként szervezett és megvalósított – katonai felderítést.

Helyezzük a történetet egy rövid történeti katonapolitikai háttérbe. A 899. évi itáliai hadjáratra Arnulf császár (keleti frank király 887–899, császár 896–899) megbízásából került sor. Oka az volt, hogy I. Berengár itáliai király (888–924 és császár 915–924) 898 végétől (Spoletói Lambert császár halála után) császári méltóságra áhítozott. Ezt Arnulf nem engedhette meg, azonban seregeit ez idő tájt lefoglalták a morvák elleni harcok. Így kénytelen volt korábbi szövetségeseihez, őseinkhez fordulni, akik fizetség és zsákmány reményében felvállalták a Berengár elleni harcot.

Azonban úgy tűnik, hogy a brentai csatának volt előzmény. Ugyanis Liutprand (920 körül–972) cremonai püspök „Antapodosis” („Visszafizetés”) című munkájában – igaz évszám nélkül – leír egy, a témánkba szorosan illeszkedő eseményt. A történet – a többi esemény időrendi sorrendjét figyelembe véve, és tartalmilag is – 899 elé datálható. A történészek többsége 898-ra helyezi az alábbi, Liutprand által feljegyzett és Horváth János fordításában közreadott felderítő aktivitást.

Idézem:

„Néhány év telt el tehát, és senki sem akadt, aki a keleti és déli égtáj felé a magyaroknak ellenállott volna. ... Tehát miután mérhetetlen és megszámlálhatatlan sereget gyűjtöttek össze, a szerencsétlen Itáliába mennek.

Miután a Brenta folyó mellett felütötték kis sátraikat és ponyváikat, **három napig kémeket küldenek szét**, hogy megsejleljék a földnek fekvését, és a nép sokaságát vagy ritkaságát. **A visszatérő hírszerzőktől ilyenféle feleletet kapnak.** „Ezt a számos telepestől lakott síkságot, mint látjátok, egyik oldalról meredek és termékeny hegyek, a másik oldalról az Adriai-tenger övezi; városai pedig egyrészt számosak, másrészt igen meg vannak erősítve. És bár nem ismerjük e népek gyávaóságát vagy vitézségét, mégis sokaságukat felmérhetetlennek látjuk. Nem is javasoljuk, hogy ilyen kevés csapattal támadjatok. Mivel azonban nem egy körülmény forog fenn, amely minket harcra ösztökél, tudniillik a megszokott diadal, a bátor lélek, a harcban való jártasság, és főként a kincsek, melyeknek vágya úz-hajt bennünket, s amelyekből itt annyi van, amennyit a világon nem láttunk és nem is reméltünk, hogy ennyit láthatunk. Mégis, ha tőlünk kértek tanácsot – mivel nem hosszú és nem veszélyes a visszatérés útja: tíz vagy még ennél is kevesebb nap alatt megtehető –, forduljunk vissza, hogy aztán a jövő tavasszal visszatérjünk. ...”

Ezek hallatára késedelem nélkül visszatérnek saját földjükre, és a kemény tél egészét fegyverek készítésével, nyílhegyek köszörülésével és az ifjúságnak a harcászat ismeretére való tanításával töltik el.”

A leírtak úgy értékelhetők, hogy **őseink 899. évi katonai küldetését 898-ban egy alapos felderítés előzte meg.**

Eleink itáliai portyáját (899-900), illetve 899. szeptember 24-én a Brenta folyó mentén lezajlott csatáját több forrás feljegyezte. Természetesen, mindegyik forrás tartalmát a szerző rendelkezésére álló információk és politikai, valamint vallási meggyőződésük határozta meg. Megjegyzem, hogy a szerzők többsége kortársnak számít, vagy időben nagyon közel állt az eseményekhez, tehát híradásuk hitelesnek tekinthető, annak ellenére, hogy többségük nem lehetett járatos a kor katonai tudományában. Ezért a felderítést kutatva, kiindulásként érdemes a forrásokat összefoglalni, majd összességükben elemezni és megkeresni (megfogalmazni) a kor fegyveres küzdelme törvényszerűségeinek érvényesülését, és azon belül megtalálni a felderítés helyét és szerepét.

Idézet Theotmár salzburgi érsek IX. János pápához írt leveléből (íródott 903-904 körül): „Amivel az említett szlávok (morvák) megvádoltak minket, hogy a magyarokkal a katolikus hitet megsértettük, és kutyára vagy farkasra és más istentelen és pogány dologra esküt tettünk és békét kötöttünk velük, valamint pénzt adtunk nekik, hogy Itáliába menjenek, ...

Amikor azonban megtudtuk, hogy a magyarok Itáliába törtek, Isten a tanúnk rá, hogy sokszor kívántunk ugyanezekkel a szlávokkal békét kötni, ...”¹

¹ Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1955. 185-186. o.

A Fuldai Évkönyv 900. évnél tett bejegyzése szerint: „*Eközben pedig a magyaroknak nevezett avarok végigpusztították egész Itáliát, úgy, hogy igen sok püspököt megöltek. Az itáliaiak harcba bocsátkozva velük, egy napon ütközetben 20 ezren pusztultak el. Azok pedig ugyanazon az úton, melyen benyomultak, nagy területen pusztítva visszatértek Pannóniába.*”²

Reginó prümi apát korabeli feljegyzése az alábbiakat örökölte meg a portya történetéből: „*Az Úr megtestesülésének 901. évében (valójában 899-ben) a magyarok népe a langobárdok területére (Lombardia) rontva öldökléssel, gyújtogatással és rablással könyörtelenül mindent elpusztít. Amikor a vidék lakosai csapatba verődve megpróbáltak ellenállni erőszakosságuknak és állati dühüknek, megszámlálhatatlanul sokan estek el nyíllövéseiknek, és igen sok püspököt, valamint grófot mészároltak le. Liudward vercellei egyház püspöke, a néhai Károly császár [III. (Vastag) Károly római császár 881–887] legbizalmasabb embere és titkos tanácsosa magához véve vagyonát és mérhetetlen kincseit – amiből több volt neki mint amennyit el lehet képzelni –, amikor minden igyekezetével azon fáradozik, hogy elmeneküljön a magyarok vérszomjas vadsága elől, tájékozatlanságában beléjük ütközik, s csakhamar megölik, vagyonát pedig, amelyet magával vitt, elrabolják.*”³

A Sváb Évkönyv rendkívül szűkszavú bejegyzését is az eseményekkel közel egy időben vetették papírra. Rövidsége ellenére két fontos, mérvadó információt tartalmaz az esemény idejére és a csata területére vonatkozóan: „*899. A magyarok Itáliába törtek: a magyarok Itáliában a **Brenta közelében** vívták az első háborút a keresztényekkel, és a **várak elestek.***”⁴

Liutprand cremonai püspök (920 körül–972) emlékezett meg részleteiben a csatáról. A püspök ifjú korában Berengár kancelláriájának volt tagja, majd a király (II.) Berengárnál kegyvesztett lett. Elhagyta Itáliát és 956-ban a német királyi udvarban tűnik fel a neve. Fő művének, a „Visszafizetés”-nek („Antapodosis”) a megírását Berengárral megromlott viszonya ihlette. Ottó király alatt diplomáciai szolgálatokat teljesített. 961-ben Cremona püspöke lett. Idézet a „Visszafizetés”-ből, Horváth János fordításában:

„... a magyarok mérhetetlen és megszámlálhatatlan sereget gyűjtve Itáliába vonulnak, áthaladnak Aquileán és Veronán, ezeken a nagyon megerősített városokon, és Páviához érkeznek anélkül, hogy bárki is szembeszállt volna velük. Berengár király alig tudott eléggé csudálkozni e nevezetes és szokatlan teljesítményen – ezelőtt ugyanis még nevét sem hallotta ennek a népnek. Az itáliaiaknak ... részint írásban, részint odaküldött követek útján meghagyta, hogy mindnyájan gyülekezzenek egy helyre, és így a magyarokénál háromszorosa erősebb lett a serege.

És amikor Berengár király látta, hogy ennyi csapat fölött rendelkezik, gőgös lelkében felfuvalkodva az ellenség fölötti diadalt inkább katonai sokaságának, mint Istennek tulajdonítva, néhány emberével egy városkában tölti az időt, és mulatozásra adja magát... Amikor a magyarok meglátták az óriási sokaságot,

² Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1955. 192. o.

³ Uo. 199–200. o.

⁴ Uo. 201. o.

lelkükben megrettenve, nem tudták eldönteni, mit tegyenek. Megütközni rettegtek, elfutni meg egyáltalán nem tudtak. A két veszély közül inkább van kedvük a futáshoz, mint az ütközethez. Amikor a keresztények üldözőbe veszik őket, az Adda folyón (a Pó bal oldali mellékfolyója Milánótól délre) úszva kelnek át úgy, hogy a szerföltti sietségükben igen sokan elmerültek és meghaltak. Végre a magyarok, elfogadva a nem rossz tanácsot, követek útján azt kéri a keresztényektől, hogy a zsákmányt minden szerzeményükkel visszaszolgáltattva, térhessenek haza bántatlanul. Ezt a kérést a keresztények kereken visszautasítják, és kigúnyolják – sajnos – őket, és inkább köteleket keresnek, hogy azzal a magyarokat megkötözzék, semmint fegyvereket, hogy azzal leöldössék őket.

Minthogy a pogányok a keresztények lelkiületét ilyen módon nem tudták kíméltre bírni, helyesebben gondolva a régebbi tervüket, a már megkezdett futással kívánják magukat kiszabadítani, és így, futva érkeznek a veronai széles mezőkre. A keresztények elővédjei üldözőbe veszik amazok utóvédjeit, és a csatának egy előjátéka kezdődik itt, amelyben a pogányoké lett a győzelem. Amikor pedig egy erősebb sereg közeledett, a megkezdett úton tovaszáguldanak, nem feledkezve meg a futásról.

A Krisztus-imádók és a bálványimádók egyszerre érkeztek meg a Brenta folyó mellé, ugyanis a szerföltt kifáradt lovak nem tették lehetővé a magyarok számára a furást. A két sereg tehát egyszerre érkezett oda, s csupán az említett folyó medre választotta el őket egymástól. A magyarok végre szerfeletti félelemtől kényszerítve megígérik, hogy odaadják minden felszerelésüket, foglyaikat, minden fegyverüket és lovaikat, csupán egyet tartva meg belőlük, hogy azon hazamehessenek. Hogy kérésük annál megtisztelőbb legyen, hozzáteszik még ezenkívül, hogy ha mindenük átadása után, a puszta életük meghagyásával hazaengedik őket, akkor megígérik, hogy soha többé nem fognak Itáliába betörni, s erre fiaikat is kezesül adják.

De sajnos, a keresztények gögös felfuvalkodástól elkapatva a pogányokat fenyegetésekkel halmozzák el, mintha már le lennének győzve. a magyarok tehát e követségük után reményüket veszítve egybegyűjtötték a legvitézebbeket, és ... visszanyerve lélekjelenlétüket, három felől lesbe állítanak csapatokat, ők maguk pedig a folyón átkelve, egyenesen az ellenség közepébe rontanak. A keresztények közül ugyanis a legtöbben az alkudozások miatti hosszas várakozásban kifáradva, táborszerte leszálltak a lóról, hogy felüldítsék magukat étellel. A magyarok oly hirtelenséggel döfték le ezeket, hogy egyeseknek az ételt a torkukban szúrták át, másokat megakadályoztak a futásban, elvették a lovukat, és ezektől annál kevésbé féltek, mivel lovak nélkül látták őket. Futnak tehát a keresztények, dühöngenek a pogányok, és akik az előbb ajándékokkal sem tudták megkérlelni őket, utóbb nem ismerik a kíméletet a könyörgőkkel szemben. Végül a magyarok miután legyilkolták és megfutamtították a keresztényeket, dühöngve végigszáguldoznak az ország egész területén. És nem akadt olyan, aki megjelenésüket bevárta volna, kivéve ha nem megerődített helyeken...”⁵

⁵ Csorba Csaba: *Árpád népe*. Budapest, 1999. 106–108. o.

Egy másik forrás szerencsénkre pontos időpontot közöl velünk, melyek konkrétabbá teszik Liutprand történetét. A (Modena melletti) nonantolai monostor alapítása című mű függelékai között egy ismeretlen szerzetes feljegyzése is megörökítette őseink itáliai kalandozását. Ebből idézek részleteket: „... Az Úr 899. esztendejében ... jöttek Itáliába a magyarok augusztus elmúltával, a harmadik indikcióban, s az október Kalendaeját megelőző nyolcadik napon (szeptember 24-én) a keresztények összecsaptak velük a Brenta folyónál vívott csatában, ahol azok a keresztények közül több ezret lemészároltak, míg másokat megfutamítottak, majd egészen Nonantoláig hatoltak, és legyilkolták a szerzeteseket, felgyújtották a monostort, sok kódexet tűzre vetettek, és az egész vidéket elnéptelenítették. ...”⁶

János velencei pap (Orseolo Péter velencei dózse káplánja), egykorú, hiteles forrásként a „Velencei krónika” című munkájában jegyezte fel az alábbiakat: „... Eközben a magyarok Itáliába érkező, ... kegyetlen népe számtalan embert fűzött rabszíjra. Berengár király egy 15 ezer fős sereget vezetett ellenük, de ezek közül csak kevesen menekültek meg. A magyarok pedig bekalandozták Trevisót, Padovát, Bresciát és a többi tartományt, elérték Paviát és Milánót, elpusztítva mindent egészen a Jób hegyig (Szt. Bernát hágó). Sőt velencei területekre is betörték lovaikon és bőrből készült hajóikon: először Cittanouvát, ahonnan elmenekült a lakosság,... aztán Equiliót, Finét, Chioggiát és Capo d’Arginét perzseltek fel, és végigdúlták a tengerpartot is. De azokat az említett magyarokat, akik azon helyeknél, amelyeket Albiolának neveznek, kíséreltek meg a Rialtóra és Malamoccóra betörni a szent apostolok, Péter és Pál kinszenvedése napján (900. június 29.), akkor az Isten segedelmétől oltalmazott Péter doge úr hajóhadával megfutamította. Mert hát ez a megpróbáltatás Itáliában és Velencében eltartott egy esztendeig.”⁷

A források elegendő információt tartalmaznak ahhoz, hogy a csatát rekonstruálhassuk, így megismerhető a teljes portya⁸, ezen belül az előrevonás, és az üldözés útvonalai, az összetűzések és a csata helyszínei, fontos időpontok és az események tartalmi elemei. Érdeemes a lehetőséget kihasználni és a csata, valamint körülményeinek részletes elemzésében elmélyedni.

⁶ Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1955. 217. o.

⁷ Uo. 239. o.

⁸ Hadtudományi lexikon: „**Portyázás:** az ellenség mélységében – ált. alegység szintű, nagy mozgékonyaságú kötelékkel végrehajtott – vállalkozás jellegű támadólagos harctevékenység. A ~ feltételezi a nyitott szárnyakat, a jelentős hézagokat, az ellenség által meg nem szállt nagyméretű körzeteket. A ~ ra kijelölt és felkészített köteléket általában nem egy meghatározott harcrendi elem megsemmisítésére, v. a terep konkrét részének birtokba vételére küldik ki. A portyázó osztag részére alkalmazási körzetet határoznak meg, s azon belül manőverezve keresi meg, várja be az ellenség ama kötelékeit, amelyeket képes megsemmisíteni, amelyek jelentős ellenállást nem képesek gyakorolni, ugyanakkor megsemmisítésük jelentősen csökkenti az ellenség harci (hadműveleti) lehetőségeit. ... A portyázó osztag nagyfokú önállósággal rendelkezik. Az osztag parancsnoka gyors, önálló döntése, elhatározása alapján, a váratlanság és a meglepés hatását, erejét és adódó lehetőségeket kihasználva, a portyázó osztag gyors, határozott támadással megsemmisíti a felderített harcrendi elemet, majd a helyszínt gyorsan elhagyva, az ellenség jelentős erőivel való döntő összecsapást kerülve, újabb kötelékek felderítésével és megsemmisítésével teljesíti feladatát. A ~ a középkor könnyűlovasságának egyik meghatározó harctevékenységi fajtája volt. Fénykorát a magyar hadművészet történetében a honfoglalást megelőző évszázadokban és a kalandozások során, majd a törökök elleni harcok idején, és végül a 18. század háborúiban élte. ...”

Elsőként válogassuk ki a forrásokból az időpontokat és helyszíneket:

- Itáliába érkezés ideje 899. (hozzávetőleg) szeptember eleje (augusztus vége);
- csata a Brenta mentén 899. szeptember 24-én;
- Vercellit támadják 899. december 13-án (Bóna I.)⁹;
- beveszik Modenát 900. január 26-án (Bóna I.);
- feldűlják Nonantola kolostorát 900. január 28-án (Bóna I.) és ezt követően;
- Rialtóra és Malamaccóra törnek 900. június 29-én.

Következő lépésként vessük egybe az ismert időpontokat a megtett útvonalakkal:

- Aquileia (899. szept. eleje vagy korábban)–Treviso–Vicenza–Verona–Brescia–Bergamo–Milano–Pavia (~470 km);
- Pavia–Milano–Verona–Brenta/Cittadella (899. szept. 24.) (~296 km), szakaszolva: Pavia–Verona (~214 km) és Verona–Brenta/Cittadella (~82 km);
- Brenta–Pavia (~296 km) Pavia–Vercelli (899. dec. 13.) (~70 km);
- Vercelli–Pavia–Parma–Modena (900. jan. 26.) (~273 km);
- Modena–Nonantola (900. jan. 28.) (~12 km);
- Nonantola–Malamacco (900. jún. 29.) (~181 km).

Összefoglalva a források információit, megállapítható, hogy a törzsszövetségi különítmény összesen 1600–2000 km-t portyázott végig Itália földjén. Az ismert dátumok és a hozzájuk rendelhető megtett útvonalak alapján számolhatók a jellemző napi menetteljesítmények, amelyek mögött törvényszerűen húzódnak meg a forrásokban leírt események (harcok Berengár seregével, a csata, a királyi sereg üldözése, zsákmányszerzés és összecsapás a helyi lakossággal, városok, kolostorok pusztítása). Eleink Itáliába érkezésének időpontját vegyük szeptember 1-jének. A megtett távolság Aquileiától Paviáig és vissza Brentáig szeptember 24-ig, a csata napjáig összesen mintegy 760–770 km körül becsülhető. A távolság teljesítését 24 napra véve, **32 km/napban számolható az átlagos napi menetteljesítmény**. Ez megfelel a nagytávolságú menetek korabeli nemzetközi tapasztalatainak (Vörös István 20–25 km/nap számolt, Erdélyi Gyula 30–40, Makk Ferenc 30 km/napot becsült).¹⁰

⁹ Bóna István: *A magyarok és Európa a 9-10. században*. Budapest, 2000. 29–32. o.

¹⁰ Vörös István: *A magyarok hadiménjei és igavonói az írott források és régészeti leletek alapján*. In: Honfoglaló őseink. Veszprémy László (szerk.), Budapest, 1996. 132–134. o.
Makk Ferenc: *Kronológiai megjegyzések a magyarok 942. évi hispániai kalandozásához*. In: *Acta Historica*. Tomus CXXVII. 5–8. o.

Amennyiben a nonantolai monostornak az Itáliába érkezésre vonatkozó feljegyzését szeptember későbbi napjaira értelmezzük, akkor magasabb átlagos menetteljesítményeket kapunk, igaz a kor normáinak maximumához közelítve (22 nap alatt 35 km/nap, 20 nap alatt 38 km/nap stb.). Ha a „határátlépés” korábban, augusztus végén történt, akkor alacsonyabb átlagos menetteljesítmények számolhatók (25 nap alatt 31 km/nap, 26 nap alatt 29 km/nap stb.). A nagytávolságú menetre kapott magas menetteljesítmények indokolhatók Liutprand állításával, miszerint az Aquileia–Pavia távolságot (470 km) ellenállás nélkül, a visszautat Paviától Brentáig (~296 km) pedig már harci körülmények között (üldözés, folyóátkelés menetből, összecsapás a veronai mezőkön) tették meg őseink.

Szeptember 24-től december 13-ig (Vercelli megtámadásáig) a 370 km-t 79 nap alatt teljesítették, ami **4,7 km/nap** átlagos menetteljesítménnyel számolható. Erre az útvonalra végig harci körülmények a jellemzők. Paviáig mintegy 300 km-en a Berengár-sereg maradványainak üldözése, majd a hátralévő 70 km-en zsákmányszerzés. Innen, december 13-ától január 26-áig, hozzávetőleg 273 km-t 44 nap alatt tettek meg Modenáig. A számolható átlagos napi menetteljesítmény **6,2 km/nap**. A tevékenység tartalma zsákmányszerzés és összecsapások a helyi lakossággal. Modenából Nonantola környékére csaptak át, és két nap alatt mintegy 12 km-en fosztogatták a vidéket **6 km/nap** átlagos haladási sebességgel. A nonantolai monostor feldúlása (900. január 28.) után, közel öt hónapig nem ismerjük tevékenységüket, egészen 900. június 29-ig, mikor is Malamaccóra támadtak. Feltehetően ebben közrejátszott a tél is, ezért kerülhették Észak-Itália ridegebb vidékeit.

Első rátekintésre is látható a lényeges menetteljesítménybeli különbség a Brenta menti csata előtt és után. A csatáig ötször-hatszor magasabb napi menetteljesítmények számolhatók. Ezeket az adatokat visszaigazolják a források is. Liutprand is azt írja, hogy Itáliába érkezésük után áthaladtak Aquilea és Verona megerősített városokon és egészen Paviáig jutottak anélkül, hogy bárki is szembeszállt volna velük.

A nonantolai monostor feljegyzése is először a csatát említi, majd ezt követően a zsákmányszerzést és gyűjtogatást. Ettől konkrétabban fogalmaz János velencei pap. Történetében a csatát követően kalandozzák be a magyarok Trevisót, Padovát, Bresciát és a többi tartományt. Természetesen ez nem jelenheti azt, hogy a különítmény előrevonása alatt kisebb-nagyobb csoportok ne tértek volna le az útvonalról élelmiszerkészletek pótlása, vagy a könnyű zsákmányszerzés céljából. A zsákmányszerzéssel kapcsolatosan Reginó konkrétan hivatkozik Vercellére (csata utáni esemény!) Liudward püspök elfogására, kifosztására és meggyilkolására. Csata utáni eseménynek tekinthető Reginónál a helyi lakosság ellenállása. A Sváb Évkönyv is a csata után említi a várak elestét.

Tehát az események alátámasztják az előzetes nagybani számításokat. Több mint következtetésként megállapítható, hogy őseink különítménye – kihasználva megjelenésük meglepetéssel bíró erejét –, céltudatosan a királyi székhely felé tört. A katonapolitikai háttérrel tanulmányozva, az értékelés során egy felderítő gondolataiban óhatatlanul kérdések fogalmazódnak meg. Ezek közül talán a legfontosabb, hogy mi lehetett valójában a feladata ennek az erős, a források szerint 5000 főre becsülhető

könnyűlovas harcosnak? Sajnos, ezt csak találgatni lehet, hiszen nem ismerjük, mivel bízta meg őket Arnulf császár. Lehet, hogy politikai zsarolás volt küldetésük célja azzal, hogy Paviába zárják és tárgyalásra kényszerítik Berengárt. Nem tudjuk. Az is szembeütő, hogy a magyar különítmény a csatáig, tehát Berengár seregének megsemmisítéséig nem bocsátkozott említésre méltó harctevékenységekbe. Mi lehetett az oka? Meg akarták gyengíteni először az itáliai király erejét, hogy utána ellenállás nélkül zsákmányolhassanak? Ennek ellentmond, hogy **eleink később kétszer is tárgyalásokat kezdeményeztek** (erre később részletesebben kitérünk, mint a felderítő információszerzés egyik lehetséges forrására). Biztosak lehetünk abban, hogy ezt csak figyelemelterelés, megtévesztés, avagy időnyerés céljából tették? Netán üzenetet akartak átadni Berengár számára? További kérdésként merülhet fel, hogy tervezett volt-e eleink huzamos, majd egy évig tartó itáliai tartózkodása? Talán Arnulf megbízásából, megszállási feladattal érkeztek? Eddigi ismereteink szerint bármelyik indíték magyarázható.

Az események lefolyásából kiolvasható a királyi sereg nem várt nagy létszáma és szívós törekvése a betolakodók szétverésére. A történetből kiderül, hogy Berengár időben értesült őseink megjelenéséről. De ki értesíthette? Ki vitte a hírt? Szervezett volt a felderítése, vagy netán Arnulf császár udvarából indult a figyelmeztetés? Ha Berengár értesítése eleink megjelenéséről Itáliában, valahonnan Aquileia térségéből indult, elegendő idő állt Berengár rendelkezésére csapatai gyülekeztetésére? A feltételezett longobárd felderítők (hírvivők) napi meneteljesítménye eleink felvonulási menetteljesítményének legfeljebb kétszeresére becsülhető. Így durván számolva 12 nappal előbb érkezhettek Paviába a hírvivő, mint a portyázó törzsszövetségi különítmény. Tizenkét nap állt Berengár rendelkezésére szétküldeni parancsát a csapatösszevonásra (mozgósításra). Ezt követően került sor csapatok felfegyverzésre és kiállításra, majd a gyülekezési körletbe vonulásra. Nagyon szűkösnek tűnik ez az idő. Sőt Liutprand szerint a király csapatai jóval a portyázók előtt beérkeztek, hiszen elébük menve még mulatozásra is futotta az időből (egybegyűlt hadának létszámáról meglelégedéssel állapította meg, hogy az erőfölény az ő oldalán van). A fenti értesítési utat feltételezve, az idő rövideje miatt mozgósításról szó sem lehetett. Csak a vazallusok békében is fegyverben tartott fegyveres kíséreteinek összevonása képzelhető el. Ez a sereg viszont számolhatott-e 15 ezer fővel? A sok ma már/még meg nem válaszolható kérdéssel – noha ezek a brentai csata kialakulásának körülményeit firtatják – kissé elkalandoztunk témánktól, azonban a történet ismeretében és közelítő értékelésének tükrében mindezen kérdések felvethetők.

Folytassuk vizsgálódásunkat a brentai csata további tartalmi jegyeinek feltárásával. Vegyük számba és értelmezzük a forrásokból nyert információkat a csata időpontjáig. Induljunk ki a cremonai püspök történetéből, mely sok elemében megegyezik a bizánci források elvi megállapításaival. Az elvek érvényesülése mellett azonban fontos konkrét harcászati eseményekkel találkozunk. Ilyennek számítanak: **őseink különítményének meghátrálása** I. Berengár király összegyűjtött, túlerőben lévő serege elől; az Abba folyó leküzdése utáni **első követjárás**; további menekülés és **összecsapás a veronai mezőkön**; majd **hátrálás a Brenta folyóig**; a **csata** a Brenta jobb partján; végül **üldözés** Paviáig. A harcászati események között – mint látni fogjuk –, többször is kitapintható az őseink által szervezett, folyamatosan

működő felderítés. Erre szükség is volt, hiszen őseinket meglepetésként érte Berengár nem várt hatalmas hada, a háromszoros túlerővel.

Eleinknek a menet és a harc felderítő biztosításával kapcsolatos tevékenységét több korabeli forrás is feljegyezte.¹¹ Elsőként említem Bölcs Leó bizánci császárt, aki „Taktika” című hadtudományi munkájában több helyen említi, ahogy a türkök (őseink) szervezték a felderítést. A császár a 895. évi bolgárok elleni bizánci–türk katonai szövetség tapasztalásait felhasználva, fontos információk birtokába jutott, eleink hadviselését illetően. Erről művében így vall: *„Minthogy a türköket említettem, úgy vélem, hogy nem hiábavaló annak megvilágítása, hogy hogyan fejlődnek csatarendbe és hogyan kell velük szemben csatarendbe állni. Hiszen meglehetősen tapasztalásból tanultuk ezt meg, mikor szövetségesként használtuk fel őket a bolgárokkal szemben...”*

A „Taktiká”-ban, eleink katonai felderítésére vonatkozóan az alábbi konkrét utalásokat találtam:

- a 47. fejezetben *„A türkök törzsei fürkészők és szándékaikat rejtegetők ...”*;
- az 54. fejezetben *„Őrseiket messzire, sűrűn egymás mellé helyezik el, nehogy egykönnyen rajtaütés érje őket.”*;
- a 60. fejezetben *„Ha pedig valamely üldözött ellenségük megerősített helyre menekül, azon vannak, hogy pontosan kipuhatolják, hogy mind a lovak, mind az emberek miben szenvednek hiányt, s mindent elkövetnek, hogy ezekben való megszorítás útján ellenfeleiket kézre kerítsék ...”* és a
- 72. fejezetben *„Az őrsöket a hadrend négy oldalán bizonyos távolságokban fogja felállítani.”*

A császár feljegyzései olyan, ma is használatos felderítő tevékenységeket takarnak, mint a csapatok nyugvásának és menetének fedező biztosítása (54. fejezet), továbbá az ellenség gyenge és erős oldalának felderítése (60. fejezet), valamint a harctevékenység felderítő biztosítása (72. fejezet).

Pannónia elfoglalását megelőzően, a diplomáciai küldetés alkalmát információszerezésre használták ki honfoglaló eleink. Erről a korabeli Fuldai Évkönyv az alábbiak szerint vall (bejegyzés a 900. évnél):

„... Követeiket csalárdul békét kérve a bajorokhoz küldték annak a területnek a kikémlelése céljából. ...”

De a felderítés tudatos megszervezéséről hozhatunk további példát a kalandozások időszakából is. 926-ban a Sankt Gallen-i bencés monostor Ekkehard nevű szerzetese, a monostort kifosztó portyázó csapatról írta:

¹¹ Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai*. Bölcs Leó 101–109. o., Ekkehard, 247. o.

„... Azok (a magyarok) pedig sűrűn küldtek **felderítőket**, hogy átkutassák az erdőket ... és várták őket, mi **hírt hoznak**. ... Jelentették, hogy fegyveres csapatokkal megerősített erőd található a közelükben ... harcra készen csatasorba álltak. ...”

További példákat mellőzve, az eddigiek is meggyőző erővel hívják fel a figyelmünket arra, hogy a **brentai győzelemhez nagymértékben hozzájárult a katonai felderítés**. Annak érdekében, hogy jelenlétét megragadhasuk, részekre bontva és elemezve, értelmezzük összefüggéseikben a forrásokat, a katonai gondolkodást követve.

A különböző források a király seregének háromszoros túlerejéről szólnak. Feltételezhető, hogy a sebtében összehívott királyi had, valahol Pavia környékén gyülekezett. A cremonai püspök úgy ismeri a történetet, hogy a magyarok látták meg Berengar hatalmas hadát és attól megrettenve azonnal menekülőre vették. Természetesen szó sem lehet itt a teljes magyar hadról! Két oknál fogva sem. Az egyik, hogy a had soha nem kalandozott együtt. Főleg a portyák alatt, a csapatok térben elkülönülve, de értesíthető távolságban tevékenykedtek. Az alapvető alkalmazási elv, az ember és lóállomány élelmezése is megkívánta a terület felosztását a csapatok között. Másodjára figyelembe kell vennünk, hogy ellenséges területen a portyák esetén jelentős fedező- (menet- és felderítő-) biztosítást szerveztek, ami azt jelentette, hogy a csoportok *több irányba felderítő járőröket küldtek ki* (bizánci forrás!) *az ellenséges csoportosítások felderítés céljából*.

Tehát Berengár hadába nagy valószínűséggel egy felderítési feladatot végrehajtó csapat, egy „felderítő járőr” – a történet folytatásából adódóan – az elővéd (vagy egy portyázó csapat) által kiküldött felderítő csoport **„botlott” bele**, de semmi esetre sem az egész különítmény. A sokszoros túlerőben lévő ellenség észlelésekor így elsődleges feladatuk a kiküldő csapat és a különítmény vezérének az értesítése lehetett. Természetes, hogy nem bonyolódhattak harcba. Ez a sietség vezethetett az Addán (Paviától 40–60 km-re keletre, tehát nagyjából egy felderítő-csoport napi menetteljesítményének megfelelő távolságban) végrehajtott átúsztatáshoz, ahol néhányan – érthetően a menetből történő, azonnali átkelés sok veszélyt rejtő sietsége következtében – tényleg vízbe fúlhattak. Ez a „megfutamodás” tehát nem tekinthető még színlelt tevékenységnek sem.

Ezután került sor az első követjárásra, ami tulajdonképpen időnyerés és felderítés céljából jöhetett szóba. A tárgyalás alkalmat adott az ellenség erejének kifürkészésére. Emlékezzünk, hogy ezt a tevékenységet említi a magyar küldöttségről a Fuldai Évkönyv 900-ban. Az, hogy a követcségek és a küldöttségek hírszerzési (felderítési) feladatot is végrehajtottak nem volt szokatlan a sztyeppe hadviselésben. B. Szabó János a Hadtörténelmi Közleményekben (2007. június, 120. évfolyam, 2. szám. *Az Árpád-kor csatái a steppei népek hadviselésének tükrében*. 506. oldal) tette közzé ezirányú kutatásait. Ebben említi, hogy a 11. században készült Júsuf Hássz Hádzsib Balaszaúni török nyelvű királytűkre, mely a hadviselésre vonatkozó taktikai passzusokat is tartalmaz, a túlerőben lévő ellenséggel szemben a hadvezérnek az alábbi tanácsot adja: „*Ha az ellenséges had számos, a tiéd pedig kevés, ne siess megütközni, előbb készítsd el jó magadat. Ha van alkalom a kiegyezésre, egyezkedj; ha pedig nincs, küzdj meg. [...] Ha hadad mozgására nincs alkalmas tered, küldj egy követet, s azalatt tégy egy kanyarulatot. Fékezd szóval az embereidet, ne készülj*

az ütközetre. Ha pedig nem lehet, s az ellenség közeledik és meg akar ütközni: akkor már tovább ne vonakodjál, fogadd el az ütközetet és harcolj vitézül!”

A hátralévő távolságot a veronai mezőig a mintegy 170–200 km-t (Verona kelet térsége, az Adige folyó bal oldalán) – 50–60 km/nap visszavonulási/üldözési sebességet számolva – mintegy 3-4 nap alatt küzdhatték le a csapatok. Itt kerül sor az első összecsapásra őseink utóvédje és az üldöző Berengár-csapatok elővédje között, ahogy azt elfogadhatóan a cremonai püspök említi. Eleink részéről ennek az összetűzésnek nem lehetett más a célja, mint késleltetni a longobárd csapatok előnyomulását abból a célból, hogy a Brenta folyó mentén gyülekező főerők kedvező helyzetet vehessenek fel a döntő ütközethez. Erre szükség is volt, mert a Brentáig hátralévő mintegy 50–60 km nem hagyott erre sok időt. Lényegében Verona térségében érhető tetten először a törzsszövetségi különítmény fő csoportosításának közelsége, valamint az utóvéd és a főerők közötti együttműködés, egészen a Brenta folyóig. Itt, a veronai mezőkön kikényszerített összecsapás hívja fel a figyelmet másodjára a portyázó különítmény felderítésének működésére. Hiszen meg kellett választani a csata helyszínét. Ezt pedig őseink harceljárásának megfelelő, kedvező terep felderítése kellett, hogy megelőzze. Sőt a csatamező kiválasztást megelőzően, már megbízható adatokkal kellett rendelkezni az ellenség elővédjének erejéről! Erre adott lehetőséget az első követjárás.

A veronai összecsapástól számítható eleink szándékos megfutamodása, hiszen innen már a királyi sereg főerőit csalták maguk után, és mint a történetből később kiderül, pontosan a lesállást foglaló saját erők csapdájába. Mi történhetett a hátralévő 50–60 km alatt? Az utóvéd természetesen nem bocsátkozhatott az üldözővel döntő ütközetbe. Feladatuk továbbra is Berengár előnyomulásának késleltetése volt. Ez közelharc – a túlerőben lévő ellenséggel szemben – veszélyes vállalkozás lett volna. Feltehetően erős nyílzáporokkal zavarták meg az üldöző erőket, ezzel hosszabb-rövidebb ideig megállásra (pajzsaik mögé rejtőzve), illetve soraik átrendezésére kényszerítve őket.

Tekintsük át egy példán keresztül, hogy egy halogatóharcot folytató utóvéd napi háromszori rajtaütése milyen hatással van az ellenség menetteljesítményére. Óránként 4-5 km/óra menetsebességet számolva, napi átlagban 6 óra menetidőt véve (nem számolva a pihenőket), 24–30 km napi menetteljesítményt becsülhetünk. Naponként három rajtaütést, és alkalmanként átlagosan egy-egy óra menetszüneteltetést (a rajtaütések elhárítására fordított idő) számolva, 3 órára csökken a tényleges napi menetidő, ugyanakkor a meghozott óvintézkedések hatására a mentsebesség is mérséklődik. A harcrendhez igazodó menetalakzat menetsebességét 2-3 km/órára becsülve, a napi menetteljesítmény 6–9 km-ben számolható. Amennyiben 3-4 napnál hosszabb időt vett igénybe az előrevonás, úgy minden 3. vagy 4. nap a csapatokat pihentetni kellett. A pihenőnapokkal számolt átlagos menetteljesítmény szélső értékei két nap menet után 4–6 km/óránban, három nap menet után 4,5–6,7 km/óránban számolhatók. Ezek az értékek megfelelnek a témában végzett kutatási eredményeknek (907. évi pozsonyi csata). Ennek a harceljárásnak **a nyílssüksége nem haladhatta meg a napi egy, esetleg két tegez nyíljavadalmazást.**

Liutprand szerint az üldözők és üldözöttek egyszerre érkeztek a Brenta folyóhoz. Őseinknek annyi előnye volt, hogy átkelhettek a folyó túlsó oldalára. Ekkor került sor a második követjárásra. Itt is tetten érhető az időnyerésen túl a felderítés. Nem lehet véletlen, hogy a második csatát is követjárás előzte meg. Ugyanis, mint látni fogjuk, **őseink meglepetésszerűen kezdeményezték a támadást, és már itt a teljes királyi sereg ellen!** Elengedhetetlen fontos feladat volt az ellenség erejének kikémlelése, valamint a tábor elhelyezkedése.

A csata a bekerített tábor ellen végrehajtott váratlan rohammal kezdődött. A lesállásokat a tárgyalásokat megelőzően és/vagy az alatt kellett eleinknek elfoglalni, de mindenhogyan a meglepetésszerűen indított váratlan roham előtt. Ennek felderítésére az ellenség közelsége miatt rövid idő állt rendelkezésre. A támadás ideje mesterien került kiválasztásra! A táborba szállt sereg éberségét a fegyverletétel tartamú tárgyalások „elaltatták”, közben a katonák pihenőre készülődtek. Nagy valószínűséggel fegyvertelen harcosokat ért a roham. A meglepetés erejével hathatott, hogy elmaradt a „tüzelőkészítés”, azaz a nyílzáporok, és a roham folyóátkeléssel kezdődött. El kell fogadnunk Liutprandtól ezt a megoldást, mivel ismerte őseink távolharc-eljárását, melyet a 910. évi augsburgi csata történetében más körülmények között, a brentaitól eltérően örökölt meg.

A csata után megkezdődött Berengár serege maradványainak üldözése, olyan kíméletlenül és hosszú ideig, ahogy azt Bölcs Leó (bizánci császár 886–912) a „Taktika” című hadtudományi művében leírta. Csak azok tudtak megmenekülni, akiknek sikerült erődített helyekre jutni.

Foglaljuk röviden össze a megismert történet mozgásteljesítmény szerint szétválasztható elemeit. Őseink különítményének fedező erői Pavia térségéig – Aquileától mérve, mintegy 470 km-en – ellenállás nélkül jutottak el. Mozgásteljesítményük (~30 km/nap) tartalmilag a korabeli menetekre jellemző. Innen visszafelé a túlerejű Berengár-sereg (elővédje) a veronai mezőig (Paviától Veronáig ~214 km) üldözi (40–60 km/nap) a rájuk bukkanó felderítő csoportot (vagy felderítési feladattal megbízott elővédet). A normatívából arra következtethetünk, hogy a felderítő csoport egy-két napi menettávolságra járt a főerők előtt. A Brenta folyóig (Veronától Cittadelláig mérve ~82 km), eleink ismétlődő rajtaütésekkel késleltették Berengár előnyomulását (4–6 km/nap). Mindhárom csapatmozgás menetteljesítményében különbözik, azonban mindegyik a korra jellemző mozgásteljesítményt képvisel (menet ~30 km/nap, üldözés 40–60 km/nap, halogatóharc 4–6 km/nap). A szélső értékeket a mozgás távolsága, a csapatok felszereltsége és a terep nehézségi foka, valamint az időjárás határozza meg. Ezeket a megközelítő mozgásteljesítmény értékeket figyelembe véve, hitelesnek ítéltető Liutprand története.

A menetteljesítmények tükrében a veronai összecsapás területét az Adige folyótól keletre (Verona kelet), mintegy 30 km térségébe lehet lokalizálni, megtörténne pedig szeptember 12–14. közé valószínűsíthető. Itáliába érkezésük észlelése Treviso térségében augusztus 27–29. közé értékelhető.

Összességében megítélve, Liutprand története főbb eseményenként számításokkal is ellenőrizhető, sőt az útvonalak, menetteljesítmények és időpontok pontosíthatók.

A csata sajátosságai

A brentai csata hadtörténeti tanulságai rendkívül fontosak ősünk hadművészetének megismerése szempontjából. A cremonai püspök leírásában követhetjük első ízben nyomon a hadra kelt sereg mozgását, menet- és harcrendjét, valamint az alkalmazott harceljárásokat és a katonai felderítést.

A menet- és harcrend tekintetében megkülönböztethetünk: felderítő csoportot, menetbiztosító csapatot (elővéd/utóvéd) és a főerőket (lesvető erők). Megtalálható a történetben a portyázó különítményt kísérő nagy csapat ló (vezeték és tartaléklovak) megléte. A harceljárás részleteit illetően felismerhetők: a szándékos megfutamodás, a váratlan roham és a lesvetés.

A bizánci forrásokból megismert elvek érvényesülése tetten érhető Itáliában. Ezek közé sorolhatjuk a portyázó csapatnak a vereségek utáni újbóli küzdelmeit, az aktív felderítést, valamint a váratlanságot, a kedvező terep és alkalom megválasztását, továbbá az ellenség kitaró üldözését.

Azonban a bizánci források elvi megállapításaitól eltérően, a „színeli meghátrálás”-ként megismert taktika sajátos módon, nagy távolságon, mintegy 50–60 km mélységben és rendkívül hosszú ideig, 10–12 napon át, követhető nyomon. Eltérő motívumként jelentkeznek a követjárások¹², a végső ütközet közelharcra indítása, továbbá a hosszú idejű tartózkodás ellenséges területen. Sajátossággént könyvelhető el még a döntő csatában az íjak használatának hiánya, a közelharc kikényszerítése szablyával, valamint a pihenőre készülődő ellenséges tábor lerohanása. A brentai csatában mindvégig az erőfölénnyel bíró, hazai környezetben harcoló ellenséget kell figyelembe vennünk. Erőfölényt, csak a táborba vonult, fegyvereitől megváló, pihenésre készülődő, tehát harcértékében jelentősen korlátozott had elleni váratlan rajtaütéssel lehetett létrehozni. **A csata egyik fontos tanulsága, hogy a sikerhez nagymértékben hozzájárult, a folyamatos és aktív felderítés.**

A bizánci forrásokban megörökített türk harceljárás szerint, a csatát ősünk a távolharcra kezdte (tömeges nyílzáporok zúdítás az ellenségre veszteség okozás és soraik megbontása céljából). Ezt követte a lesvetés¹³, melyet minden esetben

¹² A túlerőben lévő ellenséghez követ küldése és a kiegyezésre törekvés, továbbá az eddig megismert szándékos megfutamodás, lesvetés és átkaroló manőver, valamint az egymás mellé besorolt csapatok csatatrendjének motívumai megtalálhatók a 10-11. században a közép-ázsiai törökök taktikájában is. Részletes és tanulságos kifejtését lásd B. Szabó József tanulmányában: *Az Árpád-kor csatái a steppei népek hadviselésének tükrében*. (2. A közép-ázsiai törökök taktikája) In: *Hadtörténelmi Közlemények*. 2007. 120. évfolyam 2. szám. 504–507. o.

¹³ Szádeczky Kardoss Samu: *Az avar történelem forrásai I.* Szeged, 1992. Mauricius, IV 2, 81. o. (A fordítóknál előforduló „lesben állás”, „lesállás”, „leshely” „törbe csalás” ugyanazon harceljárásra a lesvetésre, vagy annak egy elemére utal.

Tartalmilag fogadjuk el a Hadtudományi Lexikon (főszerk.: Szabó József. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995) meghatározását: „**Lesvetés:** ellenséges egységek *kelepcébe* csalása és *meglepetésszerű* lerohanása. A 16-17. sz.-i török hódoltság korának egyik jellegzetes *harcmodja*, melyet a vonuló, portyázó ellenség ellen, sőt olykor várőrségek kicsalogatására is alkalmaztak. ... Ennek során a már jó előre felderített ellenséges csapatok elé viszonylag kis létszámú *martalékot* küldtek ki. Ez látszólag nekirentett az ellenségnek, némi zavart keltett, majd menekülést színlelve a készenlétben álló *derékles* (főerő) felé csalta azt. Amikor az üldöző had felbomlott sorai a kijelölt pontra értek, minden irányból rájuk rohantak a többnyire túlerőben lévő támadók, s a meglepetés erejét kihasználva igyekeztek legyűrni, szétverni az ellenséget.”

harcérintkezésből végrehajtott meghátrálásból vezették le, azaz a színlelt meghátrálókát követő ellenség került a csapdába [augsburgi csata 907. és besenyő–türk szövetséges hadjárat Bizánc ellen, 934. évi csata W.l.n.dr (Walandar?) mellett.]

A brentai csatában ezek a jellemzők hiányoznak. Az utóvéd nagy mélységű, több napos harctevékenysége eleink részéről nem azonosítható a rövid idő alatt (egy napon belül) végrehajtott színlelt meghátrálás manőverével. Az utóvéd védelmi harcot folytatott, mely a távolharc és a szándékos megfutamodás szoros kombinációjának többszöri tudatos megismétlésével került végrehajtásra. A szándékos megfutamodás az ellenségtől időlegesen, a teljes elszakadást jelentette. Tehát nem azonosítható a színlelt meghátrálással, amely inkább támadólagos tevékenységhez köthető. Itt egy önálló harceljárással találkozunk, mely tartalmi jegyeiben a feltartóztatás célzatú **halogatóharc**¹⁴ azonosítható. Manőverformáját tartalmilag a „**szándékos megfutamodás**” fejezi ki találóan.

A szándékos megfutamodás taktikájának alkalmazása valósulhatott meg a felderítő feladatot végrehajtó csoportok által kikényszerített „erőszakos felderítésben”, hiszen ezzel a manőverrel kikényszeríthették az ellenség szétbontakozását. Ezzel felfedte erejét (csoportosítását) és várható harceljárását. **Ennek a csapatnak a feladata** tehát nem az **ellenség** megsemmisítése, hanem **erejének felderítése volt**, és a felderítési adatoknak az eljuttatása a főerőkhöz!

A csata lefolyásával kapcsolatosan érdemes felfigyelni még egy jelenségre, mely oka lehetett a fent említett sajátosságok némelyikének. A történetből egyértelműen kiérződik, hogy Berengár serege az üldözés során mindvégig szorosan őseink nyomában volt. Ez csak akkor képzelhető el, ha Berengár az üldözésre könnyűlovas csapatokat vetett be. Még az a következtetés is megkockáztatható, hogy a királyi sereg főerőit könnyűlovasság képezte, és hiányzott a keleti frank haderőben fontos szerepet betöltő gyalogság. Ez ad magyarázatot a harcok nagy térbeli kiterjedésére, a szándékos megfutamodás nagy (kb. 50–60 km) mélységére, és az ellenségtől történő elszakadás (időben és térben) céljából menesztett két követjárásra.

Liutprand története a csatával kapcsolatosan nem említi az íjhasználatot. Erről egyedül Regino tesz említést, igaz nem a brentai ütközettel összefüggésben, hanem azt követően, a helyi ellenállás kapcsán írja, hogy a csapatba verődött ellenálló lakosság áldozatul esett a nyíllövéseknek. Mi történhetett? A kérdésre választ adó közvetlen információ ugyan nem áll rendelkezésünkre, azonban a kiértékelt események egymásutánisága megoldást sugall.

¹⁴ Hadtudományi Lexikon: „**Halogatóharc**: védelmi jellegű harctevékenység, amelynek során az ellenség előnyomulását a lehető legnagyobb mértékben akadályozzák, kerülve vele a döntő csapást. A ~ot folytató alegységek általában a főerők előtt, a támadó ellenség előrevonásának irányában, jól védhető csomópontokat, átkelőhelyeket, szorosokat és terepszakaszokat szállnak meg. ... A ~ot folytató alegység feladata: a megszállt góccokban a támadó előremozgásának akadályozása, késleltetése; idő biztosítása a főerőknek a védelem kiépítéséhez, esetleg az ellentámadásra való felkészüléshez; a támadó fedezőerőinek lekötése és főerőinek szétbontakoztatásra kényszerítése; felderítési adatok szerzése az ellenség állományáról, harcrendjéről, várható szándékáról és tevékenységéről; ... A ~ra kijelölt alegységek terepszakaszról terepszakaszra mozogva, egymás biztosításával kerülik ki a döntő összecsapást a túlerőben lévő támadóval. ...”

Az értékelésnél egy fontos körülményt azonban tartsunk szem előtt: az ellenséges környezet mindenhogyan megnehezítette az utánpótlás biztosítását. Kezdjük azzal, hogy a brentai csata eltérést mutat, a több napig tartó, késleltető harctevékenységtől is. Itt ugyanis a 10–12 napra számolt szándékos megfutamodás első napja összecsapással kezdődött a veronai mezőkön, őseink utóvédje és Berengár elővédje között. Ez esetben lényegesen magasabb lőszerfogyással kell számolnunk, mint a halogatóharcra becsült, napi két-három tegez nyílvesztő. Valószínű az történet, hogy eleink (joggal) az üldöző csapatot főerőnek gondolták, és döntésre akarták vinni a dolgot, ami sikerült is, de időközben beérkeztek Berengár tényleges főerői. A túlerő ellen a szándékos megfutamodással egybekötött halogatóharcra kellett áttérni. Azonban az ellenség megsemmisítésére törekvő összecsapás lényegesen nagyobb nyílfelhasználással járt, mint egy nap halogatóharcának lőszer-javadalmazása. A veronai összecsapásban részt vevő törzsszövetségi utóvéd erejét 500–1000 főre becsülve, a napi nyílvesztőfogyást – 10 tegez/harcos javadalmazással számolva – 5000–10 000 tegezzel értékelhetjük.

Egy 500 fős utóvéd halogatóharcára – napi 2-3 tegez/ harcos javadalmazást feltételezve –, a napi nyílvesztőfogyás 1000–1500 tegezben számolható. Ez 10–12 nap halogatóharcra 10 000/12 000–15 000/18 000 tegez előtt nyílvesztőt jelent. Ha ehhez hozzávesszük a veronai összecsapás 5000–10 000-re becsülhető „lőszerfogyását”, akkor 15 000/16 000–20 000/25 000-ben számolható a Brenta folyó melletti ütközetig ellőtt (kiürült) tegezek száma.

Ha a kapott értékeket összehasonlítjuk egy 5000 fős csapat egy döntő ütközetére becsülhető 50 000 tegez (kilogramm) lőszer-javadalmazásával, akkor látható, hogy ebben az ütközetben részt vevő őseink a teljes lőszerjavadalmazás több mint egyharmadát-felét ellőhették. Valójában nem ismerjük az összecsapásban részt vett állomány létszámát, azonban a tendencia azt mutatja, hogy az ütközet és az azt követő 10–12 nap halogatóharcának lőszerfogyása elvezethetett odáig, hogy a brentai csatára nem rendelkeztek már a döntő ütközet távolharccal történő megvívásához elegendő nyílvesztővel.

Ezért kezdődhetett a brentai csata közelharccal. A veronai összecsapástól a brentai csatáig a 10–12 nap alatt számtalan támadás érte Berengár csapatait. A korábbi magas üldözési sebességük (40–60 km/nap) lecsökkent napi 5-6 km megtételére. Ezt az eredményt, csak sorozatos rajtaütésekkel és harcból való kivonással (szándékos megfutamodással) érhették el, azzal a taktikával, amit Reginó is említett a magyarok harceljárásánál („*menekülésből visszatérnek az ütközetbe*”). A szándékos megfutamodást végrehajtó csapatok is váltották egymást, tehát a nyílészlet fogyása kiterjedhetett a had egészére. A szoros üldözés következtében a csata előtt nem állt elegendő idő rendelkezésre a készletek feltöltésére, ha maradt egyáltalán a tartalékban. Erre legközelebb Berengár hadának megsemmisítése után kerülhetett sor. Az íjak későbbi alkalmazásának említése a forrásokban, talán a nyílvesztők újrafelhasználásával magyarázható. Más pótlási lehetőséggel – a nyílészítés sokoldalú, munkaigényes eljárását figyelembe véve –, idegen földön nem is számolhattak.

Egy számvetésünket még utólagosan pontosítanunk kell. Előzetesen megbecsültük a sereg vonulásának átlagos napi menetteljesítményét a brentai csatáig. Értékét 32 km/napban számoltuk. Ebből a Pavia térségébe érkezés ideje szeptember 8-9-ére becsülhető. Azonban ez a dátum nem vonatkoztatható a főerőkre. Leginkább csak a felderítő csapatra, illetve a menetbiztosító elővédre. A főerők hozzájuk képest legkevesebb egy (de inkább több) napi menetteljesítménynek megfelelő távolságra lehettek lemaradva.

Érdekes, hogy Berengárral a kapcsolatok a csata után sem szakadtak meg. Távozásuk előtt őseink békét kötöttek a királlyal.¹⁵ Ehhez hozzájárult Berengár rutinos politikája, aki ajándékokkal és túsok átadásával segítette elő a békekötést.¹⁶

A városok bevétele

A források alapján nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy városokat, várakat nem támadtak őseink. A Sváb évkönyv ír arról, hogy várak is áldozatul estek őseink portyájának. János velencei pap Milano elpusztulásáról emlékezik meg. Bóna István úgy ismeri a történetet, hogy eleink Modenát is bevették.¹⁷

Liutprand viszont azt említi, hogy csak azok menekültek meg a csata után, akik megerődített helyekre jutottak. Szerintem a történetek a látszólagos ellentmondás ellenére elfogadhatóak. Ugyanis a fallal körülvett, jól védhető és védett városokat, mint Aquileia, Verona, és Pávia, valamint az erődítményeket (várakat) nem ostromolták őseink. Erre nem is volt eszközük.

Azonban a védőfallal nem rendelkező városok és kolostorok áldozatul eshettek eleink támadásainak, mint Milano, Modena, vagy Nonantola monostora. Az erődítmények elfoglalására utalt Bölcs Leó bizánci császár, mikor arról írt, hogy eleink az erődített helyekre menekült ellenséget kikémlelve, megkeresik az előrejeének gyenge oldalait, és azt kihasználva (feltehetően az ember és állat kiéheztesével, és/vagy a vízhez jutás megakadályozásával), megadásra kényszerítik őket.

A brentai csata harcászati tapasztalatai

További fejtegetéseimben – jóllehet azok elsősorban őseink harceljárásaival kapcsolatosak –, a felderítő adatfeldolgozó módszereket alkalmazom, következtetéseimet a katonai felderítés értékelő módszereire alapozva hoztam meg.

Liutprand (Augsburg, 910) és al-Maszúdi (Bizánc, 934) konkrét csataleírásait összevetve a brentaival, élesen megkülönböztethetők őseink hadviselésében alkalmazott harceljárások és manőverek. Értelmezzük a bizánci forrásokban előforduló harcászati fogalmakat (*távolharc, lesállítás, halogatóharc, üldözés, színlelt meghátrálás, szándékos megfutamodás és a bekerítés*). Rendező elvnek az ellenség megsemmisítésének

¹⁵ Bóna István: *A magyarok és Európa a 9-10. században*. Budapest, 2000. 32. o.

¹⁶ Csorba Csaba: *Árpád népe*. Budapest, 1999. 109. o.

¹⁷ Bóna István: i. m. 32. o.

módját, a harc megvívásának hogyanját tekintve, *harceljárásnak tekinthető*¹⁸ a távolharc, a leszállás, halogatóharc és az üldözés. *Manővernél*¹⁹ a kedvezőbb helyzetre irányuló mozgásjellegét tekintve irányadónak, ebbe a fogalomkörbe sorolható a színlelt meghátrálás, a szándékos megfutamodás és a bekerítés. Míg a lesvetés, az üldözés és a bekerítés korabeli tartalma fogalmilag napjaink hadtudományi rendszerében értelmezhető, addig a távolharc, mint harcmód, illetve a szándékos meghátrálás és a színlelt megfutamodás érzékelhetően manőver jellegű tevékenységek tartalmi tisztázását szükségesnek tartom.

Induljunk ki a távolharc fogalmából. Eddigi tapasztalataink alapján őseink hadviselésében a távolharc a harc megvívásának hogyanját, módját fejezi ki. A források alapján tehát, harceljárásnak tekinthető. Tartalmát tekintve összehangolt tűzcsapások (nagy távolságról, azaz az ellenség támadó fegyvereinek hatósugarán kívülről kilőtt nyílzáporok) és gyors mozgásmanőverek kombinációja. Azonban különbség tehető a támadó pozícióban és védelmi helyzetben folytatott távolharc célja és tartalma között.

A támadó szándékkal folytatott távolharc (Augsburg–910, Walandar–934) célja az ellenségnek veszteség okozása, és kedvező helyzetben a döntő ütközet kikényszerítése. A célkitűzés tartamilag nagy intenzitású tűzcsapásokkal, rövid idő alatt végrehajtott manőverekkel valósult meg. Így felfogható tüzelőkészítésként is.

A többszörös túlerőben lévő ellenség elleni távolharc (Brenta–899, Pozsony–907) célja a feltartóztatás volt, azaz elegendő idő biztosítása a saját főerők számára kedvező terepszakasz elfoglalására. Tartamilag sorozatos rajtaütésekkel (alacsony intenzitású tűzcsapások) és nagy távolságú manőverekkel, a szándékos megfutamodással valósult meg. Tartalmát tekintve védelmi jellegű halogatóharc.

¹⁸ A Hadtudományi Lexikon meghatározása szerint: „**Harctevékenység**: a haderőnemi, fegyvernemi csapatok fegyveres összecsapásainak sorozata a harcmezőn (légtérben, vízi térségben), amelyet az ellenség megsemmisítése céljából folytatnak... A harctevékenységek közös és lényeges ismertetőjegyei harctevékenységi fajtákat alkotnak. ... A csapatok a harc során a tevékenységek különböző és sokrétű formái és módjai v. eljárásai közül mindig azokat alkalmazzák, amelyek megfelelnek a közös célnak, biztosítják annak elérését, és ily módon összhang van a cél és a harctevékenység módja között. Ennek megfelelően a harctevékenységek két nagy **fajtáját** különböztetjük meg. Ezek a > *védelem* és a > *támadás*. A „**Harceljárás**, *harcmód*: az egyes harctevékenységi fajtákon belül azoknak az eljárásoknak, módszereknek, tevékenységeknek a gyűjtőneve, amelyek megmutatják, hogyan megy végbe az ellenség megsemmisítése. A támadás módja például *menetből*, vagy *közvetlen harcérintkezésből* elfoglalt megindulási helyzetből való indítása; védelemben lehet például *halogatóharc*cal, vadászharccal stb.”

¹⁹ Hadtudományi Lexikon (ugyanott) „**Manőver** ... : a harc és hadművelet alapvető eleme, meghatározott térben és időben végrehajtott, dinamikus elsősorban a *csapatok mozgásával (helyváltoztatásával) kapcsolatos tevékenység*, az ellenséghez viszonyítva az előzőnél *kedvezőbb helyzet kialakítása* céljából; benne a *tűz és a mozgás összhangja* érvényesül. ...A ~ célja: a csapatok új irányba (terepszakaszra, körletbe) való szervezett mozgása a harcselekmények közben; az ellenséghez viszonyított előnyös helyzet, továbbá a szükséges erő- és eszközátcsoportosítás időbeni létrehozása; a saját erők kivonása az ellenség csapásai alól, a megszabott, vagy újonnan jelentkezőfeladatok eredménye végrehajtása céljából.”

A céljaiban és lényeges tartalmi elemeiben eltérő két harcéljárás (röviden a tüzélőkészítés és a halogatóharc) megkülönböztethető jellemző manővereik vonatkozásában. A támadó célú távolharc a színlelt meghátrálással, védekező jellegű halogatóharc pedig, a szándékos megfutamodással hozható összefüggésbe. Ezen túl, egy sor egyéb jellemző tulajdonsággal is rendelkeznek. Vegyük sorba őket!

Az augsburgi (910) és a Bizánc elleni (934) hadjáratban a szembenálló fél megtévesztése, azaz a színlelt meghátrálás az ellenség főerőivel közvetlen harcérintkezésben lévő csapatok visszavonásával, de a harcérintkezés folyamatos fenntartásával, rövid időn belül (egy napszakon belül) valósult meg. A tevékenység lényegét illetően nem beszélhetünk megfutamodásról. Ennek a manővernek a valódi tartalmát – szó szerinti értelmezésben – a tudatosan végrehajtott, színlelt meghátrálás fejezi ki. A színlelt meghátrálást végrehajtó erők, a főerőkkel szoros harcászati kapcsolatban álltak. Rövid idejű manővereik a saját főerők tevékenységével összehangoltak kellett lenni. A támadó jellegű, nagy hevedségű távolharc és a színlelt meghátrálás időben és térben koordinált tűz és mozgásmánőverei az ellenség rövid időn, többnyire egy napon belüli megsemmisítésére irányult. Ez az alapvetően támadó jellegű tevékenység hatalmas nyílvesztő igényvel járt!

A brentai csata esetében más valósult meg. A szakirodalom már a Paviától kezdődő visszavonulást meghátrálásként fogadta el. Mint láttuk, nem erről volt szó. Paviától a veronai mezőig a felderítő csoportot (vagy elővédet) ténylegesen üldözte Berengár könnyűlovassága. Csak a veronai mezőkön kialakult összecsapás után beszélhetünk egy tudatosan végrehajtott „szándékos megfutamodásról”, mikor is eleink el-elszakadva az ellenség főerőitől, 50–60 km-en át csalogatták azokat a Brenta folyóig. Ez több napos védelmi harctevékenység, mely alatt természetesen nem képzelhető el folyamatos harcérintkezés. Ehelyett rendszertelenül, nem várt helyen és időben váratlanul hatalmas nyílzáporokkal készítették az ellenséget szétbontakozásra (a támadás valamilyen módon történő lereagálására). Az összecsapásból rövid idő után kivonták magukat, mintha elmenekülnének, mely nem ítéhető az ellenséges behatás következményének. Őseinknek ezt a mozgását közvetlenül nem követte az ellenség törbe csalása. Ennek a taktikának a külső, formai megnyilvánulását ugyan jobban kifejezi a „szándékos megfutamodás”. Azonban ha tartalmát összetevékenységekben vizsgáljuk, nem ítéhető egyértelműen manővernek jóllehet mindvégig dinamikus mozgás jellemzi. Tartalma az ellenség előnyomulásának akadályozásában fogalmazható meg. Célja pedig az ellenség távoltage a főerőktől addig, amíg azok a kedvező terepszakaszon összpontosítják erőiket. Az ellenség feltartóztatását végrehajtó erők önálló harcfeladatot teljesítettek. Mint ilyen, tevékenységük inkább védelmi jellegű harc, mint manőver. Lényegét tekintve halogatóharc, melyet a kikülönített csapatok tudatosan alacsony intenzitású távoltageának, és a „szándékos megfutamodás” manőverének ismétlődő alkalmazásával, önállóan hajtottak végre.

Összességében elfogadható, hogy a színlelt meghátrálás célját tekintve (az ellenség kepecébe csalása) inkább a lesvetés manőverének tekinthető, jóllehet a csatának (ütközetnek) sorrendileg a tüzélőkészítést követő fázisa. Jellemzője a harcérintkezés fenntartása, a szoros együttműködés a főerőkkel, és a rövid idejű (egy napon belüli) lefolyás.

A szándékos megfutamodás a halogatóharc manővere. Jellemzője a kisebb erők részvétele, a halogatóharc rövid rajtaütéseit követően az ellenségtől való időleges, de teljes elszakadás naponként többszöri ismétlődése. Nem közvetlen célja az ellenség törbecsalása, hanem inkább a saját szándék felőli megtévesztése, kifárasztása, bizonytalanságban tartása.

A színlelt meghátrálás és a szándékos megfutamodás az eltérő sajátosságaik mellett lényeges azonos tulajdonságokkal is rendelkeznek. Egyik manőverfajtát sem a főerők teljes állománya hajtotta végre. Mindegyikben a főerőktől kikülönített, azok alárendeltségébe tartozó erők vettek részt. Ezek a manőverek ezért a harcászati kategóriába sorolhatók. A színlelt meghátrálás és a szándékos megfutamodás lényeges közös tulajdonsága a tudatosság. A színlelt meghátrálás és a szándékos megfutamodás a főerők érdekében folytatott tudatos tevékenység. Ebből következik, hogy azokat a „megfutamodásokat”, melyek nem voltak összehangolva a főerők tevékenységével, valós megfutamodásnak kell itélnünk.

A brentai csata értékelése kapcsán megkülönböztettem, és tartalmilag magyaráztam a „szándékos megfutamodás” és a „színlelt meghátrálás” harcászati fogalmakat. Mindkettőt őseink alapharceljárásából a távolharcból vezettem le. Fontosnak tartom az ilyen és hasonló jellegű kérdések vizsgálatát a hadtudomány oldaláról, hiszen ha nem tesszük meg, akkor hadtörténeti események fontos részletei sablonná mosódhatnak össze, esetleg téves következtetések áldozatául eshetünk.

A csatát elemezve, összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy őseink katonai felderítését illetően tetten érhattük a bizánci források elvi megállapításait és a latin források konkrét feljegyzéseit. A csata lefolyásában több helyen megragadható volt a katonai felderítés helye és szerepe idegen földön és ellenséges környezetben folyó, hosszan elhúzódó hadműveletben. Ezek közé sorolható a menet, valamint a harctevékenység felderítő biztosítása az ellenség erőinek és a csatára alkalmas terep felderítésekor.

Ezen túl fontos normatívaként értékelhettük a felderítő csoport kiküldési távolságát a főerők elé. Megállapítottuk, hogy időben egy-két napi menettávolságra ténykedtek a fő csoportosítás előtt. Napi menetteljesítményük 40–60 km közé becsülhető.

A csata lefolyásából és harcelfjárások elemzéséből kitűnt az ellenség erejét kutató, két fontos felderítési módszer alkalmazása: a követjárás és az erőszakos felderítés.

Nagy valószínűséggel **eleink felderítő tevékenysége nem köthető elkülönült, állandó állománnyal rendelkező felderítő szervezethez. Ezt a feladatot alkalmasszerűen, a felderítő feladatra alkalmas harcosokból állították össze.**

FELHASZNÁLT ÉS IDÉZETT IRODALOM

- Hadtudományi Lexikon (főszerk.: Szabó József). Budapest, 1995, Magyar Hadtudományi Társaság. (Harcászati fogalmak és tartalmi magyarázatuk: *harctevékenység, harcelfjárás, manőver, portyázás, lesvetés, halogatóharc*).

- Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1995.
- Csorba Csaba: *Árpád népe*. Budapest, 1999.
- Bóna István: *A magyarok és Európa a 9-10. században*. Budapest, 2000.
- Vörös István: *A magyarok hadiménjei és igavonói az írott források és régészeti leletek alapján*. In: Honfoglaló őseink. Veszprémy László (szerk.), Budapest, 1996.
- Makk Ferenc: *Kronológiai megjegyzések a magyarok 942. évi hispániai kalandozásához*. In: Acta Historica. Tomus CXXVII. Szeged, 2007.
- B. Szabó József tanulmányában: *Az Árpád-kor csatái a steppei népek hadviselésének tükrében*. (2. A közép-ázsiai törökök taktikája). Hadtörténelmi Közlemények. 2007. 120. évfolyam 2. szám.
- Szádeczky Kardoss Samu: *Az avar történelem forrásai I*. Szeged, 1992.
- Torma Béla: *Csata a Brenta folyónál, 899*. Hadtörténelmi Közlemények, 2008. 121. évfolyam, 2. szám.

A pozsonyi csata, 907. P. J. N. Geiger historizáló metszete az 1840-es évekből
 Forrás: Wenzel Gusztáv: Magyarország és Erdély története képekben. Pest, 1843.

E SZÁMUNK TARTALMA*

BALI JÓZSEF SZAKÁLLAMTITKÁR

A KATONADIPLOMÁCIAI TEVÉKENYSÉG FONTOS TÉNYEZŐ NAPJAINKBAN IS

A katonadiplomáciai tevékenység a világ minden országában a diplomácia szerves része, amelyet mindenkor és mindenhol figyelemmel kísérnek. A véderő-, katonai és légügyi attasé a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség hivatalos diplomáciai képviselője mindazokban az országokban, ahová kétoldalú megállapodás, diplomáciai kapcsolat alapján akkreditálást nyert, s egyben a magyar Köztársaság Nagykövetsége vezetőjének, a nagykövetnek a katonai tanácsadója.

A szerző a Honvédelmi Minisztérium védelempolitikai szakállamtitkára, aki munkaköréből adódóan teljes rálátással bír a katonadiplomáciai tevékenységre. Írásából kitűnik a Tisztelt Olvasó számára, hogy katonadiplomataink felkészülten és eredményesen végzik fontos területre kiterjedő munkájukat. A katonai attaséhivatalok működésének jogi alapjai teszik lehetővé a tevékenység végzését, amihez az illetékes szervek az anyagi–pénzügyi fedezetet is biztosítják.

Az írás külön érdekessége, hogy a Felderítő Szemle hasábjain első ízben jelenik meg részletes tájékoztatás a működő attaséhivatalokról, s ez mindenképpen egy nyitottabb gondolkodást tükröz. Az írásban szóba kerül a Budapesti Attasétestület is, melynek tagjai a hazánk fővárosában akkreditált más országbeli katonai attasék, akik itt végzik munkájukat.

A szerző írását valamennyi Olvasónknak ajánljuk.

LÉVAY GÁBOR ALEZREDES

AZ EURÓPAI UNIÓ – CSÁD ÉS A KÖZÉP-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG TERÜLETÉN VÉGREHAJTOTT – VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETÉNEK TAPASZTALATAI

A szerző a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza, aki már korábban is jelentkezett írásaival a Felderítő Szemle hasábjain, ez a tanulmánya azonban témakörében teljesen eltér a korábbiaktól.

* A recenziókat Vass Jenő ezredes, a Felderítő Szemle felelős szerkesztője készítette, a „Lektori vélemény”-ek tartalmának felhasználásával.

Az angol nyelvű fordítás Szabó Mihály ezredes munkája. Szaklektor: Lakatos Zsolt alezredes.

CONTENTS*

STATE SECRETARY JÓZSEF BALI

MILITARY DIPLOMACY IS AN IMPORTANT ACTIVITY ALSO IN OUR DAYS

Military diplomacy constitutes an integral part of diplomacy in every country and is followed with great attention everywhere and at all times. The defence, military and air attaché is the official representative of the Ministry of Defence (MoD) and the Hungarian Defence Forces (HDF) in countries where they are accredited, on the basis of established diplomatic relations and bilateral agreements. At the same time, he/she is the military advisor to the Ambassador of the Republic of Hungary.

The author is the MoD State Secretary for Defence Policy, who has a comprehensive overview of the military diplomatic activity. The Honoured Readers can clearly see from his article that our military diplomats are well prepared and carry out their tasks successfully in this important diplomatic field. The legal basis and the financial backgrounds (provided by the competent organizations) of our military attaché offices are stable, which makes it possible for the attachés to pursue successfully their activities.

We can consider as a special feature of this study that it is the first time that the Intelligence Review publishes very detailed information on our attaché offices, which reflects, in any case, an increasing openness. The article makes also mention of the Attaché Corps of Budapest and its members, who represent their countries' military interests in our capital.

We recommend the article to all Honoured Readers.

LIEUTENANT COLONEL GÁBOR LÉVAY

EXPERIENCES GAINED IN THE EU CRISIS MANAGEMENT OPERATIONS IN THE CENTRAL AFRICAN REPUBLIC AND CHAD

The author is a PhD candidate at the Miklós Zrínyi National Defence University and has already written about several topics in the Intelligence Review, however this topic is completely different from the previous ones.

* The recessions have been prepared by Col. (Ret.) Jenő Vass, responsible redactor of the Review, by making use of the advisers' assessments.

The English translation has been made by Col. (Ret.) Mihály Szabó. Lector: Lt.-Col. Zsolt Lakatos.

2007 szeptemberében az ENSZ Biztonsági Tanácsa határozatban rendelte el a Közép-afrikai Köztársaság és Csád területén egy ENSZ-misszió felállítását, amelyet egyúttal engedélyezett az Európai Unió számára. Az érintett térségben kialakult ellentmondásos helyzet, a műveletei terület hatalmas kiterjedése és a logisztikai biztosítás bonyolultsága miatt mindez valódi kihívást jelentett az EU számára, amelynek a dárfúri válság megoldására tett erőfeszítések kapcsán már volt tapasztalata.

A misszióban részt vevő 24 nemzet 3700 katonája – közöttük 3 fő magyar – 2008 tavasza óta folyamatában hajtja végre a katonai műveletet, EUFOR Chad/CAR néven. A szerző a tanulmányban részletesen bemutatja azokat az erőfeszítéseket, amelyek a műveleti erők parancsnokságának irányításával a műveleti zónákban járőrözéssel és más alkalmazott módszerekkel biztosítják a veszélyben lévő civilek, köztük a több százezer főnyi menekült védelmét; a humanitárius szállítmányok eljuttatását a rászorulókhoz; továbbá az ENSZ-személyzet és -létesítmények, anyagi javak és eszközök oltalmazását, s mindehhez fegyverhasználatra is felhatalmazást kaptak. A tanulmány – sok képpel illusztrálva – azt mutatja be, hogy mindez hogyan és milyen módon valósul meg a térségben.

A szerző írását elsősorban a szakterületen, valamint a kiképzés–felkészítés területén dolgozóknak ajánljuk, de hasznos kitekintést ad a világra minden érdeklődőnek.

DR. VIDA CSABA MK. ÖRNAGY

**SZLOVÁKIA ÁLLAMISÁGÁNAK KIALAKULÁSA
ÉS ANNAK KATONAI VONATKOZÁSAI, VALAMINT
A SZLOVÁK HADERÓREFORM FOLYAMATA – II.**

A Szerkesztőbizottság ebben a számban közreadja a szerző „*summa cum laude*” minősítéssel megvédett doktori (PhD) értekezésének következő két fejezetét.

A harmadik fejezetben a szerző az 1993. január 1-je óta létező Szlovák Köztársaság létrejöttének Közép-Európa biztonságára gyakorolt hatását mutatja be. Figyelemre méltó annak részletezése, hogy miképpen realizálódtak a biztonság szintjei, amelyek globális, nemzetközi és regionális szinten egyaránt komoly kockázatokat hordoztak. Ennek bemutatására a Szlovákia és a szomszédos országok közötti kapcsolatok alakulását részletezi, amely nem mentes feszültségektől, ellentmondásoktól sem. Nemzeti szinten ugyancsak problémákkal kellett szembenéznük, amely kihatott az egyének, vagyis a szlovák állampolgárok biztonságérzetére is.

A negyedik fejezetben a szerző bemutatja a Szlovák Köztársaság kül- és biztonságpolitikáját, s abban az újonnan alakult állam külpolitikai törekvéseit; az útkeresés és az egymást követő kormányok intézkedéseinek hatásait továbbá a NATO-ba és az Európai Unióba történő beintegrálódás folyamatát.

In September 2007, the UN Security Council ordered in its relevant resolution the setting up an UN-peace mission in the Central African Republic and Chad, giving a mandate to the EU to implement the resolution. Although the EU had previously gained peacekeeping experiences during the Darfur-crisis), this new task represented a huge challenge, due to the critical and chaotic situation in the region, the enormous size of the zone of operations and the complexity of the logistical support.

Since the spring of 2008, 3,700 soldiers from 24 countries – three Hungarians among them – have already been carrying out military operation, named as EUFOR Chad/CAR. The author describes in detail the efforts made by the operational headquarters (OHQ) in its area of responsibility. EUFOR Chad/CAR provides protection for the endangered civilians – among them several thousands of refugees – by patrolling and employing other security methods. In doing so, they ensure that the humanitarian supplies reach the people in urgent need; and protect the UN-personnel, installations and materials. In order to perform efficiently their duties, they are even authorized to use their weapons, if it becomes necessary. The study – full of illustrations – shows us the way in which this combined operation is accomplished in this crisis stricken region.

The study can be useful first of all for those officers who train and prepare peacekeeping personnel, however it can provide an enjoyable reading and a good outlook over the African part of the world for all interested readers.

MAJOR ENG. CSABA VIDA, PhD

HISTORY OF THE SLOVAKIAN STATEHOOD, ITS MILITARY ASPECTS AND THE ARMED FORCES REFORM – II.

The Editorial Board is pleased to publish the next two chapters of the author's PhD dissertation defended with "*summa cum laude*" qualification.

In the third chapter, Maj. Vida analyses the effects exercised by the establishment (on 01 Jan. 93) of the Slovak Republic on the Central European security. It deserves attention the way he outlines the security-related developments, which involved serious risks at global and regional levels alike. In order to illustrate this situation, he describes in detail the evolvments in the relationship with the neighbouring countries, which were not free from some tensions and contradictions. In addition, the new republic had to face several risks also at national level that negatively influenced the sense of security of its citizens.

In the fourth chapter, the author assesses the foreign and security policy of the Slovak republic; its aspirations in foreign policy; its efforts to find the best way leading to prosperity; the impacts of the measures taken by the successive governments; and the country's NATO and EU integration process.

Az euroatlanti szervezetekhez történt csatlakozást követően új fejezetet nyitottak, amelynek alapjait a szlovák államhatalmi szervek stratégiai dokumentumai képezik, s egyúttal a Szlovák Köztársaság jövőképét is jelentik.

Az értekezés e két fejezetéből kiderül a Tisztelt Olvasó számára a szlovák sikertörténet „titka”, amely az euró, mint közös fizetőeszköz 2009. január 1-jétől tervezett bevezetéséhez vezetett, ezért mindenkinek ajánljuk.

HÁRY SZABOLCS

MACEDÓNIA KÜL- ÉS BIZTONSÁGPOLITIKÁJA

A szerző doktorandusz hallgató, aki kutatási területéül a balkáni térséget választotta.

Az egykori Jugoszlávia tagköztársaságai közül Macedónia volt az, amelyik már a felbomlás folyamatának kezdetén szinte azonnal az önállóság mellett döntött és már 1991-ben függetlenné vált.

A szerző írásában részletezi mindazokat a tényezőket, amelyek hatására kialakult a Macedón Köztársaság mai kül- és biztonságpolitikája. A biztonságpolitikai és stratégiai dokumentumok tartalmából kitűnik, hogy az ország célja a teljes körű európai integráció, ennek rendelik alá külpolitikai törekvéseiket és valamennyi biztonságpolitikával kapcsolatos lépésüket. A NATO-tagság elnyerése érdekében jelentős létszámú katonai kontingenssel vesznek részt a különféle békefenntartó küldetéseken, többek között Irakban és Afganisztánban. Bekapcsolódtak az EU-integrációs programokba, többek között a katonai küldetésbe is. A dokumentumok tartalmán érződik, hogy a kidolgozás során jelentős segítséget kaptak a már EU- és NATO-tag államok biztonságpolitikai szakértőitől.

A Macedón Köztársaság és a vele szomszédos országok közötti kapcsolatok több vonatkozásban is feszültséggel terheltek: ezek közül a Görögországgal kialakult névvita az egyik legkomolyabb, amely az ország euroatlanti integrációját is hátráltatja, de nem kevésbé problémás az a bolgár álláspont, miszerint „a macedón nyelv nem is létezik”. Mindezek jól mutatják, hogy a „történelmi beidegződések” időnként károsan hatnak nemcsak az euroatlanti integrációs folyamatokra, hanem magukra a csatlakozásra törekvő országokra is.

A szerző tanulmánya minden vonatkozásban megbízható forrásnak értékelhető, melyet minden Olvasó számára ajánlunk.

MAGYAR SÁNDOR MK. ÖRNAGY

CELLÁS RÁDIÓRENDSZEREK ALKALMAZHATÓSÁGA A BÉKETÁMOGATÓ MŰVELETEKBEN

A szerző a ZMNE Hadtudományi Műszaki Doktori Iskola doktoranduszaként már korábban is jelentetett meg szakmai indíttatású írásokat e periodika lapjain.

This process has opened a new chapter in Slovakia's history. This new era is underpinned by strategic documents elaborated by several state organs. These documents truly outline the aspirations and the envisaged prospects of the Slovak Republic.

Reading the last two chapters, the Honoured Reader can come to know the "secret" of the Slovakian success story, which led – on 01 January 2009 – to the introduction of the Euro. We recommend the article to all of our readers.

SZABOLCS HÁRY

FOREIGN AND SECURITY POLICY OF MACEDONIA

The author is a PhD candidate and has chosen the Western Balkan region as his main research field.

It was Macedonia from among the former Yugoslav member states that opted for becoming independent at the very beginning of the Yugoslav disintegration process and proclaimed its independence already in 1991.

Mr. Háy enumerates all the factors that directly influenced the elaboration of Macedonia's (FYROM's) foreign and security policy. It appears from its security and strategic documents that the country's main objective is the full integration into the Euro-Atlantic organizations. It is this objective that guides the Macedonian foreign policy efforts and all the steps taken in security policy field. In order to gain NATO membership, FYROM deployed military contingents to various peace missions, among others in Iraq and Afghanistan. It has joined the EU integration programs, including the military missions as well. Studying the above-mentioned documents, we can easily realize that they have been elaborated with the efficient help of security policy experts from NATO and EU member states.

FYROM's relations with its neighbours are rather strained in more aspects. That particularly holds for the bad Greek relations due primarily to the name debate, which hinders also the country's Euro-Atlantic integration. Unfortunately, also its Bulgarian relationship is problematic, which can be characterized by the Bulgarian position that claims: "the Macedon language practically does not exist". All these clearly demonstrate that the "historical innervations and habits" can exercise sometimes very detrimental impact not only on the Euro-Atlantic integration processes as a whole, but also on the given country making integration efforts.

The study is based on dependable sources and can provide an enjoyable reading to everybody.

MAJOR ENG. SÁNDOR MAGYAR

APPLICABILITY OF CELL RADIO SYSTEMS IN PEACE MISSIONS

As a PhD candidate at the Miklós Zrínyi National Defence University, the author has already written similar professional articles for the Intelligence Review.

Ez az írása a békefenntartó műveletek híradását biztosító meglévő és új lehetőségeket vizsgálja. Mint írja, nagyon fontos tényező, hogy a világ válság sújtotta övezeteiben béketámogató műveletekben részt vevő magyar kontingensekkel állandó és megbízható távközlési kapcsolat legyen, amit a szakmai szervek jelenleg az úgynevezett többszörözött híradással tudnak csak biztosítani.

A szerző a legbiztonságosabb kapcsolattartáshoz két új módszert, s egyben lehetőséget javasol: egyrészt a mobiltelefonokkal megvalósítható, nyilvános GSM-alapú híradás felhasználását honi irányban és műveleten belüli információcserére; másrészt az EDR (Egységes Digitális Rádiórendszer) felhasználását a műveleti területen, melynek előnyei: a jó minőségű kommunikáció, az extra szolgáltatások (például vészhívás) és a GPS (biztonságos személykövetés) lehetősége, továbbá műhold segítségével becsatlakozási lehetőség a Magyar Honvédség Zártcélú Hálózatába, s legalább ennyire fontos a rejtjelzett összeköttetés lehetősége is.

A szerző írását mindenekelőtt az ilyen jellegű tevékenységgel foglalkozók figyelmébe ajánljuk, de közérthető szakmai nyelvvezete lehetővé teszi, hogy mások is érdeklődéssel olvashassák.

FÜRJES JÁNOS MK. ŐRNAGY

ÚJGENERÁCIÓS JELFELDOLGOZÓ KÁRTYA TERVEZÉSÉNEK KIHÍVÁSAI – I.

A korszerű hírközlés nem létezik digitális technológia nélkül. A professzionális vezeték nélküli vételtechnika alap-építőeleme a digitális jelfeldolgozás. A doktorandusz hallgató szerző írásait már korábban is publikáltuk a Felderítő Szemle hasábjain, s mint kutatás–fejlesztéssel foglalkozó szakember, most is izgalmas témával jelentkezik: az analóg világból a digitálisba történő átlépés különféle módjait, azok megoldási lehetőségeit mutatja be ebben a cikksorozatban, amelynek első részét most tesszük közzé.

Ebben az írásban a digitális rádióvevők lehetséges rendszertechnikai kialakítását ismerteti, s rámutat arra, hogy a szélessávú jelfeldolgozás műszaki kihívásai jól tükrözik a technológia jelenlegi alkalmazhatóságát és annak korlátait. Mint írja, megfelelő előkészítéssel és „viszonylag egyszerű” módszerrel lehet olyan hardvert előállítani, amely alkalmas széles körű vételtechnikai megoldások kivitelezésére.

A szerző gondolatai kifejtése során nem törekedett teljes részletességre, mivel a következő részekben fogja bemutatni a demoduláció témakörét, valamint egyes rendszertechnikai témákat.

Az írás olvasmányos, aminek megértését több ábra is segíti, de hírközlési ismeretekre mindenképpen szüksége van a tanulmányozónak. Elsősorban a szakterület művelői számára ajánljuk, de jó lehetőséget biztosít az általános műveltség szélesítésére is.

This article examines the existent and new possibilities for peacekeeping missions to apply efficient and reliable telecommunications during their activities. As he writes, it is extremely important that the Hungarian peacekeeping contingents serving in the conflict-stricken regions of the world can maintain continuous and dependable contacts with their members, headquarters and colleagues, which can be ensured only by employing multiple telecommunications systems.

He proposes two methods for maintaining the most reliable contact. On the one hand, he recommends – towards the national headquarters and within the contingent – the application of the open GSM-based telecommunications that can be realized by cell phones. On the other hand, he advocates – within the operational area – the use of the Unified Digital Radio-Telecommunications System. The latter method has the following advantages: high quality communication, extra services (for example the possibility of emergency calls), dependable GPS-tracking, furthermore the possibility to sign on the HDF Closed-Purpose Network via satellite and to establish ciphered communication.

We recommend the study primarily to experts. However, thanks to its easy-to-understand style, it is certainly an interesting topic for other readers as well.

MAJOR ENG. JÁNOS FÜRJES

NEW GENERATION SIGNAL PROCESSING CARD – I.

Modern telecommunications cannot be imagined without digital technology. Basic element of the professional wireless reception technology is the digital signal processing. We have already had the pleasure to publish the PhD candidate's similar studies in the Intelligence Review. As a researcher, he offers also on this occasion a very interesting topic, by analysing the conversion methods from the analogue sphere to the digital one and their practical realizations. He is going to deal with this topic in several studies, from which this is the first part.

Now, he describes the possible application of digital radio-receivers (from system-technology point of view) and underlines that the technical challenges of the wideband signal processing reflect very well the applicability and the limits of this technology. He is convinced that – after appropriate preparation and “with relatively simple method” – it is possible to produce such a hardware that may prove quite suitable for realizing an extended application of reception technology.

In this part of his studies, he confined himself only to generalities, and is going to get into details in the next parts, assessing the subject of demodulation and the system-technology-related topics.

The writing is easy-to-read, full of helpful illustrations, however it requires some basic telecommunications knowledge from the readers. Therefore, it can be utilized first of all by experts, but it offers a good opportunity also for those who wish to widen their general erudition.

SZATMÁRI LÁSZLÓ MK. ALEZREDES

AZ OROSZ BÉKEFENNTARTÁS ÉS AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ KATONAI JELENLÉTE KÜLFÖLDÖN

A szerző ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza, akinek kutatási területe az Oroszországi Föderáció, különféle aspektusokból megközelítve. Tisztában van a békefenntartó műveletek specialitásaival, az orosz békefenntartás szakavatott ismerője. Írásával egy „hézagot” pótol, mivel korábban még senki sem „járta körül” ezt a témát.

Írásában foglalkozik Oroszország helyzetének alakulásával, amely mindenkor meghatározó tényezője volt a modern kori orosz békefenntartói szerepvállalásnak, s amelynek fejlődését részletesen is bemutatja, annak jogi alapjaival együtt. Külön kitér a posztszovjet régióban alkalmazott regionális békefenntartásra, és figyelmet érdemel az Oroszországi Föderáció határain túl állomásozó katonai erőit bemutató okfejtés is.

A szerző írása logikus felépítésű, pontos ismereteket tükröz, adatai és következtetései helytállóak, talán több orosz nyelvű forrás felhasználásával néhány megközelítést árnyaltabbá lehetett volna tenni.

Az írást elsősorban a szakterületen dolgozó, valamint a kiképzéssel-felkészítéssel foglalkozó szakembereknek ajánljuk, de hasznos olvasmány az érdeklődők számára is.

DR. HABIL HÉJJA ISTVÁN EZREDES

A VESZÉLYHELYZETEKET KEZELŐ, VÁLSÁGREAGÁLÓ SZERVEZETEK ÉS A NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK HATÉKONY EGYÜTTMŰKÖDÉSE

A szerző a biztonságpolitikai és nemzetbiztonsági kérdések és témák avatott szakértője, aki tanulmányában a hazánk biztonságát veszélyeztető kihívásokra, kiemelten a fő veszélyforrásra, a terrorizmusra utalva felvázolja az ország védelmi rendszerével szemben támasztott követelményeket. Továbbá bemutatja a NATO és a nemzeti válságreagáló rendszerek keretében kidolgozott válaszlépések tartalmát, s abban a Magyar Honvédség, a különféle polgári válságkezelő-válságreagáló szervezetek és a nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködésének kereteit.

Külön foglalkozik a kormányzati, a nemzetbiztonsági, a védelmi és rendészeti hierarchia célorientált vezetésének és irányításának szükségességével, azon belül a korszerű információ-technológia alkalmazásának lehetőségeivel.

Az írást mindenekelőtt a témával foglalkozó szakembereknek ajánljuk, de hasznos és fontos ismeretszerzési forrás az érdeklődő olvasók számára is.

LIEUTENANT COLONEL ENG. LÁSZLÓ SZATMÁRI

RUSSIAN PEACEKEEPING AND MILITARY PRESENCE ABROAD

The author is a PhD candidate at the Miklós Zrínyi National Defence University and has chosen the Russian Federation as his dissertation subject, approaching the topic from several points of view. He is very familiar with the special features of peacekeeping operations, especially with their Russian aspects. His study fills some way a “gap”, since no one has until now got to the core of this topic.

He closely follows the changes in Russia’s situation that have always determined in the new era the Russian peacekeeping commitments and activity. He gives a full account of the relevant developments, including their legal backgrounds as well; and pays special attention to the regional peace operations in the post-Soviet area. We find very interesting also his reasoning with regard to the Russian military presence outside the Russian Federation.

The structure of his study is logical, reflecting correct pieces of information. His conclusions are valid, however some of them could have been even more convincing if he had used a wider range of original Russian literature.

The Editorial Board recommends the article to those experts who are responsible for training peacekeeping personnel, but it can prove to be a useful reading also for others.

COLONEL ISTVÁN HÉJJA HABIL, PhD

EFFICIENT COOPERATION BETWEEN CRISIS MANAGEMENT ORGANISATIONS AND NATIONAL SECURITY SERVICES

The author is an acknowledged expert in security policy and national security issues. He outlines in this study the requirements for the defence system of our country, with special regard to the security challenges posed first of all by terrorism. Furthermore, he displays the planned counter-measures elaborated in the frameworks of NATO- and national crisis-reaction systems, describing also the cooperation pursued by the Hungarian Defence Forces, the various civilian crisis-reaction and management organizations and the national security services.

He highlights the necessity for the governmental, national security, defence and public order organizations to control and command their crisis management activities in a well prepared, task-centric way, and with the application of up-dated information technology described in details by the author.

We recommend the article primarily to experts, but it may offer an interesting reading also for those who are interested in this matter.

PROF. DR. KÖSZEGVÁRI TIBOR VEZÉRŐRNAGY

GERILLA-HADVISELÉS A VÁROSOKBAN

A szerző professzor Emeritus, sokat tapasztalt nyugállományú tábornok, aki újszerű megközelítésben veszi górcső alá a legújabb kori hadviselés, de különösen az elmúlt évtizedek és napjaink regionális és helyi fegyveres konfliktusait, azok egy-egy fontosabb elemét. Figyelemre méltó, hogy ezekben a konfliktusokban mindenütt jelen voltak a városi gerilla-hadviselés elemei, amelyeknek főbb jellemzőit tárja elénk a szerző.

Természetesen minden konfliktus bemutatására nincs sem lehetőség, sem szükség, ezért valóban csak a legfrekvenciáltabb és a leginkább közismert eseményekből jelent meg válogatás.

A szerző külön is foglalkozik a Carlos Marighella brazil gerillavezér által megírt és „*A városi gerilla kézikönyve*” címmel 1969-ben kiadott kötettel. Ez a kézikönyv a városi gerilla-hadviselés mai napig „legfontosabb módszertani kézikönyve”, amely az elméleti és gyakorlati kérdéseket egyaránt tartalmazza.

A szerző írása minden bizonnyal megszólalásra készíti azokat a szakembereket is, akik más megközelítésből is be tudnák mutatni a témakört. És talán torz a gondolat, de bizonyos cselekményekre manapság bárhol és bármikor ráüthetik a „terrorizmus” bélyegzőt, s akkor már egészen más az események megközelítése.

Az írást minden Olvasónknak ajánljuk, a Szerkesztőbizottság pedig várja a véleményeket, a reflexiókat.

DR. IZSA JENŐ EZREDES

HOGYAN LETT HÍRSZERZŐ RADÓ SÁNDOR?

A szerző a ZMNE docense, aki a két világháború közötti Szovjetunió neves magyar származású hírszerzőjének, Radó Sándornak a hírszerzővé válását elemzi, sokéves katonai nemzetbiztonsági tapasztalatainak tükrében.

Radó Sándor nevét 1971 óta ismerik, akkor jelent meg a *Dóra jelenti* sikerkönyv. Az olvasók nem tudhatták, hogy az egykori „követelmények” szerint az eredeti szöveget cenzúrázták és megkurtították. S bár Radó Sándor időközben elhunyt, eredeti írása megmaradt, amelyet nevelt fia, Trom András rendezett sajtó alá. Ezáltal megnyílt a lehetőség az eredeti teljes szöveg szakmai–tudományos vizsgálatára, elemzésére.

A cikkben a szerző korrekt módon értékeli Radó Sándor sajátos „memoárját”, és mintegy „kiolvassa” a sorok között elrejtett, immár történelmi távlatokból megítélhető mondanivalóját, gondolatait.

MAJOR GENERAL TIBOR KŐSZEGVÁRI, DSc

URBAN GUERRILLA WARFARE

The author is an emeritus professor; a seasoned retired general, who puts under scrutiny the modern era's warfare, especially the regional and local conflicts that took place in the last decades and in our days. If we examine these conflicts we can certainly conclude that all of them included some elements of the urban guerrilla warfare. It is the main features of these elements that constitute the author's subject in this study.

It is but natural that he does not wish to deal with all of the conflicts (and this would be actually unnecessary), instead he concentrates only on the well-known, significant ones.

The professor shows us in detail the book written by the Brazilian guerrilla leader Carlos Marighella, published in 1969 with the title: "Mini manual of the Urban Guerrilla". For the time being, this is the "most important methodological manual" that has ever appeared on the matter, containing both theoretical and practical issues.

The article will certainly elicit the reaction from other experts, who would probably like to take a different approach to this topic. This is all the more so, since many armed actions in an inhabited environment can be – anywhere and anytime – stigmatised as "terrorism", and in this case these actions can assume a completely different complexion.

The Editorial Board recommends the study to everybody and is prepared to receive the readers' opinions and reactions.

COLONEL JENŐ IZSA, PhD

HOW DID SÁNDOR RADÓ BECOME AN INTELLIGENCE AGENT?

The author is the Docent of the Miklós Zrínyi National Defence University, who – making use of his experiences gained during many years – analyses the process that induced the Hungarian Radó to become a famous intelligence agent of the Soviet Union in the period between the two world wars.

The public knows Radó's name since 1971, when his best seller "Dóra reports" appeared. The readers were not aware that the original text had been censured and abridged, in accordance with the rigid "requirements" in force at that time. Although, in the meantime Radó died, his original writing was preserved, which was prepared for the press by his foster son András Trom. In this way, it became possible for researchers to assess and analyse, from professional and academic standpoint, the full original text.

The author evaluates in a correct manner Radó's "peculiar memoirs" and is able to read between the lines and find – now, from historical prospective – the real messages and thoughts incorporated in the book.

A szerző írása egyben tisztelgés a világhírű földrajztudós, a nagy tudású kartográfus, a második világháború időszakában kiemelkedő eredményességgel működő hírszerző tettei és emléke előtt. Jó szívvel ajánljuk minden Olvasónknak.

TORMA BÉLA EZREDES

FELDERÍTÉS A BRENTA FOLYÓ MENTI CSATÁBAN, 899-BEN

A szerző rendszeresen jelentkezik írásaival folyóiratunkban, amelyek közül kiemelkedően sikeres volt a 907. évi pozsonyi csata dokumentumainak a katonai felderítés és hírszerzés szemszögéből történő kutatása. A Felderítő Szemlében megjelent cikksorozatára tudományos körökben is felfigyeltek, s a csata 1100. évfordulója kapcsán Ausztriában megrendezett szimpóziumon a szerző német nyelven előadást is tartott. A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum pedig – más, kapcsolódó tanulmányokkal együtt – kiadja a pozsonyi csatáról szóló kötetet, amelynek közeljövőben történő megjelentetését az MK Katonai Felderítő Hivatal és a Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület is segíti.

A szerző ebben a munkájában folytatja őseink nevezetes csatáinak „feltérképezését”, s ennek keretében most az észak-olaszországi Brenta folyó menti, 899. szeptember 24-ei csatát mutatja be a katonai felderítés és hírszerzés szemszögéből.

A tények: itáliai hadjáratuk során őseink egyik erős, portyázó könnyűlovas-íjász különítménye megütközött I. Berengár király túlerőben lévő hadával és elsöprő győzelmet aratott felette. Az ütközet megvívásában több vonatkozásban is döntő szerepe volt a felderítésnek, s ily módon a győzelem kivívásában is. Őseink felderítő tevékenysége nem köthető elkülönült, állománnyal rendelkező felderítő szervezethez, mert a felderítőket mindig alkalomszerűen, az arra alkalmas harcosokból válogatták össze és küldték őket feladat-végrehajtásra.

A szerző írása illeszkedik az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés létrejöttének 90. évfordulójához kapcsolódó megemlékezésekhez. Elsősorban a történelmi események iránt érdeklődő Olvasóinknak ajánljuk, de a szakma kutatóinak is fontos olvasmány.

At the same time, this study pays tribute to the feats and memory of the world-famous geographer, prominent cartographer and intelligence agent, who reached outstanding military intelligence result during the World War II. We recommend whole-heartedly the study to all readers.

COLONEL BÉLA TORMA

**RECONNAISSANCE IN THE BATTLE
ALONGSIDE THE BRENTA RIVER IN 899**

Col. Torma publishes frequently in our periodical several studies, from among which his work on the historical documents of the Pozsony Battle in 907 – examined from military reconnaissance point of view – was especially excellent. He elaborated for the Intelligence Review a series of studies on this subject, which aroused great interest in academic circles as well. As a result, the author was called upon to deliver statements (in German language) at the symposium held in Austria on the occasion of the 1100th anniversary of the Battle. In addition, the HDF Institute and Museum of Military History is to publish – together with other relevant studies – his volume on the Pozsony Battle, sponsored by the Military Intelligence Office and the Association of Intelligence Officers' Non-Profit Society as well.

Recently, he has been continuing the “exploration” of our ancestors' noteworthy battles (and their reconnaissance/intelligence aspects), including the battle fought alongside the Brenta river in Northern Italy on 24 September 899.

The facts: during their Italian campaign, a strong, plundering archer light cavalry detachment of our ancestors engaged the army of King Berengar I that had numerical superiority. Nevertheless, the Hungarians gained a sweeping victory. During the combat and in the final victory, reconnaissance had a decisive role in many respects. Our forefathers had no separated, independent groups or units for reconnaissance. They selected on each occasion the spotters from the fighters who were the most suitable – in the given situation and environment – for carrying out the task.

This article fits very well into the commemorations held on the occasion of the 90th anniversary of the independent Hungarian military intelligence / reconnaissance. We offer the writing to those who like to read about historical events, however it can be a very useful topic also for researchers.

CONTENTS

FOR READERS

STATE SECRETARY JÓZSEF BALI

**MILITARY DIPLOMACY IS AN IMPORTANT ACTIVITY
ALSO IN OUR DAYS**

SECURITY POLICY

LIEUTENANT COLONEL GÁBOR LÉVAY

**EXPERIENCES GAINED IN THE EU CRISIS MANAGEMENT
OPERATIONS IN THE CENTRAL AFRICAN REPUBLIC AND CHAD**

MAJOR ENG. CSABA VIDA, PhD

**HISTORY OF THE SLOVAKIAN STATEHOOD, ITS MILITARY
ASPECTS AND THE ARMED FORCES REFORM – II.**

SZABOLCS HÁRY

FOREIGN AND SECURITY POLICY OF MACEDONIA

R & D

MAJOR ENG. SÁNDOR MAGYAR

**APPLICABILITY OF CELL RADIO SYSTEMS
IN PEACE MISSIONS**

MAJOR ENG. JÁNOS FÜRJES

NEW GENERATION SIGNAL PROCESSING CARD – I.

FACTS ABOUT COUNTRIES

LIEUTENANT COLONEL ENG. LÁSZLÓ SZATMÁRI

RUSSIAN PEACEKEEPING AND MILITARY PRESENCE ABROAD

FORUM

COLONEL ISTVÁN HÉJJA HABIL, PhD

**EFFICIENT COOPERATION BETWEEN CRISIS MANAGEMENT
ORGANISATIONS AND NATIONAL SECURITY SERVICES**

MAJOR GENERAL TIBOR KŐSZEGVÁRI, DSc

URBAN GUERRILLA WARFARE

COLONEL JENŐ IZSA, PhD

HOW DID SÁNDOR RADÓ BECOME AN INTELLIGENCE AGENT?

COLONEL BÉLA TORMA

**RECONNAISSANCE IN THE BATTLE ALONGSIDE
THE BRENTA RIVER IN 899**

FOR READERS

COLONEL JENŐ VASS – COLONEL MIHÁLY SZABÓ

CONTENTS

Tisztelt Látogató!

A FELDERÍTŐ SZEMLE a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal által kiadott szakfolyóirat, amelynek naptári negyedévenkénti rendes száma, alkalmankénti különszáma, emlékszáma és minősített száma jelenik meg.

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztálya keretében működő Hadtudományi Bizottság a kiadványt „a hadtudomány egyes szakterületeire kiterjedő tartalmú hazai folyóiratok” között tartja nyilván, és „az MTA doktori eljárás során felhasználandó, mértékadó folyóiratok jegyzéké”-ben szerepel.

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatala a honvédelmi miniszter 2002-ben minősítette tudományos kutatóhelyé. A Hivatalnál folyó tudományos tevékenységet a Tudományos Tanács irányítja, amelynek feladatai közé tartozik a Felderítő Szemle gondozása és szakmai felügyelete is. A folyóirat első száma 2002 szeptemberében látott napvilágot. Az azóta megjelent számok összesített tartalmát a Szerkesztőbizottság rendszeresen közreadja.

A Felderítő Szemlében történő publikálás feltételei:

- A folyóirat jellegével összhangban a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel kapcsolatos témákat, kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más anyagokat – jelentetünk meg. A főbb rovatok címei: > Biztonságpolitika > Hírszerzés – Felderítés > Kutatás–Fejlesztés > Országismertető > Kiképzés – Felkészítés > Fórum > Tudományos munka – egyben orientálják is a szerzőket.
- A szerzői kéziratok megküldhetők a Tudományos Tanács elnökéhez és titkárához, a Szerkesztőbizottság elnökéhez, valamint a felelős szerkesztőhöz. A kéziratához kérjük olvashatóan mellékelni az általános ügyintéző e-mail címére a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását, állandó lakcímét, telefonon és Interneten történő elérhetőségét.
- A szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, ami 20-21 gépelt oldalnak felel meg). A kéziratot 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható formában, elektronikus adathordozón, továbbá egy kinyomtatott példányban kérjük megküldeni. Előzetes egyeztetés után lehetőség van a kézirat Interneten történő fogadására is, az általános ügyintéző e-mail címen.
- A közlésre elfogadott írásokért – megbízási szerződés alapján, a honvédelmi tárcánál érvényben lévő szabályzókkal összhangban – szerzői honoráriumot fizetünk. A szerzői kézirat elkészítése önálló szellemi tevékenységnek, megalkotásnak minősül. A kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja.
- A folyóiratban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság a kiadványban történő megjelentetésre, valamint az Interneten és az Intraneten történő közzétételre alkalmasnak tartja.
- A folyóiratban megjelent írások szerzőit és lektorait tiszteletpéldány illeti meg. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük, de a szerző kérésére azt visszaadjuk.
- A szélesebb körű tájékoztatás és tájékozódás érdekében az Intranet-hálózaton a kiadványok tartalma a Hivatalban szolgálatot teljesítők számára teljes egészében hozzáférhető és a forrás megjelölésével felhasználható.

Tisztelt Olvasó!

A FELDERÍTŐ SZEMLE a honvédelemmel, a biztonságpolitikával és a nemzetbiztonsággal összefüggő kérdések tudományos igényű felvetésének és megválaszolásának fóruma. Ily módon a tanulmányokban megjelenő vélemények nem minden esetben azonosak a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal és a Tudományos Tanács hivatalos álláspontjával, de az egyéni gondolatokat tiszteletben tartva, a tudományos munka fejlődése érdekében azokat megjelentetjük.

Elérhetőségeink

Postacím: MK Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.
MK Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

Telefon: Dr. Tömösváry Zsigmond dandártábornok, főtanácsos,
a Tudományos Tanács elnöke
06(1) 386-9576, HM 02/61-300
e-mail: zsig07@t-online.hu

Tóth András mk. vezérőrnagy,
a Szerkesztőbizottság elnöke
06(1) 386-9344/1010, HM 02/61-010

Dr. Sallai Imre ezredes, tanácsos,
a Tudományos Tanács titkára
06(1) 386-9344/1332, HM 02/61-332

Vass Jenő ezredes,
felelős szerkesztő
06(1) 386-9344/1301, HM 02/61-301
telefax: 06(1)372-1842, HM 02/61-842

Tóth Krisztina főtörzsőrmester,
általános ügyintéző
06(1) 386-9344/5511, HM 02/65-511
e-mail: mkkfh_szemle@freemail.hu

A Felderítő Szemle kötelezpéldányai rendelkezésre állnak és tanulmányozhatók az Országos Széchényi Könyvtárban, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Tudományos Könyvtárában, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Könyvtárában, az MK Katonai Felderítő Hivatal, az MK Katonai Biztonsági Hivatal, az MK Nemzetbiztonsági Hivatal szakkönyvtáraiban, továbbá más, tudományos munkával foglalkozó szervezeteknél, oktatási intézményeknél és egyesületeknél.

A FELDERÍTŐ SZEMLE belső terjesztésű kiadvány, kereskedelmi forgalomba nem kerül. A kiadványt névre szólóan küldjük meg, felhasználásáról a címzett gondoskodik.

Várjuk jelentkezését és írásait!

A FELDERÍTŐ SZEMLE Szerkesztőbizottsága